

Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
Jednostka Organizacyjna Samorządu Województwa Łódzkiego

91-302 Łódź, ul. Snycerska 8
tel. 42 203 48 00, 42 203 48 01, fax 42 203 48 17
e-mail: info@rcpslodz.pl; www.rcpslodz.pl

Regionalne
Obserwatorium
Integracji
Społecznej

OCENA ZASOBÓW POMOCY SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO ZA ROK 2021

Opracował Wydział ds. Badań i Analiz
Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi

ŁÓDŹ 2022

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	4
WPROWADZENIE	5
I. KLUCZOWE WNIOSKI I REKOMENDACJE Z OCENY ZASOBÓW POMOCY SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO ZA ROK 2021	8
II. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNEJ WOJEWÓDZTWA	18
1. Stan i prognozy ludności	18
2. Aktywność ekonomiczna ludności	24
3. Sytuacja społeczna w regionie	31
III. KORZYSTAJĄCY Z POMOCY I WSPARCIA	35
1. Osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej	35
1.1. Korzystający ogółem	35
1.2. Korzystający ze świadczeń	38
1.3. Powody udzielenia pomocy i wsparcia	42
2. Świadczenia z pomocy społecznej	46
2.1. Świadczenia pieniężne (zasiłki)	46
2.2. Świadczenia niepieniężne (usługi)	51
2.2.1. Praca socjalna	51
2.2.2. Wspieranie rodziny przeżywającej trudności	54
2.2.3. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze	60
2.2.4. Pozostałe usługi	63
2.3. Inne rodzaje pomocy i świadczeń	65
3. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnościami	72
4. Usamodzielnienie	80
IV. INFRASTRUKTURA POMOCY I WSPARCIA WEDŁUG GRUP ODBIORCÓW	86
1. Rodziny	87
2. Dzieci i młodzież	88
3. Osoby starsze	92
4. Osoby z niepełnosprawnościami	97
5. Inne grupy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	100
V. KADRA JEDNOSTEK POMOCY SPOŁECZNEJ WEDŁUG TYPÓW JEDNOSTEK	106
VI. ŚRODKI FINANSOWE NA ZADANIA POMOCY SPOŁECZNEJ WEDŁUG TYPÓW JEDNOSTEK I RODZAJÓW WSPARCIA	117
VII. WSPÓŁPRACA Z ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI	125
SŁOWNICZEK	127
BIBLIOGRAFIA	153
ANEKS: PODSUMOWANIE OCENY ZASOBÓW POMOCY SPOŁECZNEJ WŁ ZA ROK 2021	155

WYKAZ SKRÓTÓW

BAEL	Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności
BDL GUS	Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego
CIS	Centrum Integracji Społecznej
DDP	Dzienny Dom Pomocy
DPS	Dom Pomocy Społecznej
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
GUS	Główny Urząd Statystyczny
KIS	Klub Integracji Społecznej
MOPR	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie
MOPS	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej
OWES	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
OZPS	Ocena Zasobów Pomocy Społecznej
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PES	Podmioty Ekonomii Społecznej
PFRON	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
POW	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza
PS	Przedsiębiorstwo społeczne
PUP	Powiatowy Urząd Pracy
PWD	Placówka Wsparcia Dziennego
RCPS	Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
ŚDS	Środowiskowy Dom Samopomocy
WTZ	Warsztat Terapii Zajęciowej
ZAZ	Zakład Aktywności Zawodowej
ZPCh	Zakład Pracy Chronionej

WPROWADZENIE

Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego sporządzana jest corocznie zgodnie z wymogami ustawowymi, określonymi w art. 16 a ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (DZ. U. z 2015 r. poz. 163, z późn. zm.).

Zgodnie z zapisami ustawy do kompetencji jednostek samorządu terytorialnego – na szczeblu gminnym, powiatowym i wojewódzkim – należy „przygotowanie analizy zasobów pomocy społecznej w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej”. W aspekcie przedmiotowym zasoby obejmują w szczególności infrastrukturę, kadre, organizacje pozarządowe i nakłady finansowe na zadania pomocy społecznej, bez względu na podmiot je finansujący i realizujący. Uwzględniają również – w myśl ustawy – osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej, rodzaje ich problemów oraz ich rozkład ilościowy.

Analiza w postaci oceny zasobów pomocy społecznej przedstawiana jest do dnia 30 kwietnia przez organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego odpowiednio radzie gminy, radzie powiatu. Na podstawie ocen sporządzonych przez gminy i powiaty, samorząd województwa opracowuje i przedstawia ocenę zasobów do dnia 30 czerwca sejmikowi województwa i do dnia 31 lipca wojewodzie. Uwzględnia w niej kwestie i problemy społeczne wynikające z przyjętej strategii w zakresie polityki społecznej. Ocena wraz z rekomendacjami jest podstawą do planowania budżetu na pomoc społeczną na rok następny.

Na poziomie operacyjnym sporządzenie oceny zasobów pomocy społecznej związane jest z gromadzeniem i opracowywaniem danych statystycznych przekazywanych przez wszystkie jednostki organizacyjne pomocy społecznej działające w obszarze województwa (lokalne i powiatowe) na przeznaczonym do tego celu formularzu, drogą elektroniczną za pośrednictwem programu informatycznego – Centralnej Aplikacji Statystycznej (CAS). Uzyskane dane – poddane analizie – wraz z danymi pochodzącymi z aplikacji CeSAR MRiPS oraz z innych źródeł (m.in. ze sprawozdania MRiPS-03, MRiPS-05, MRiPS-06, sprawozdań Centrów Integracji Społecznej, Klubów Integracji Społecznej oraz sprawozdania z realizacji programu „Posiłek w domu i w szkole”; dostęp do dodatkowych źródeł danych począwszy od roku 2019) służą do sporządzenia zbiorczego raportu w postaci Oceny zasobów pomocy społecznej za dany rok.

Rok 2022 był trzecim z kolei, w którym Ocena zasobów pomocy społecznej przeprowadzona została w oparciu o nowe narzędzie do agregowania danych (formularz OZPS). Narzędzie to wypracowano w 2019 w ramach projektu pn. *Narzędzie agregowania i monitorowania danych w obszarze włączenia społecznego* realizowanego w partnerstwie przez ówczesne Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, współfinansowanego ze środków PO WER 2014-2020. Gminy i powiaty otrzymały narzędzie automatycznie pobierające dane z ich aplikacji dziedzinowych oraz baz zewnętrznych. Dzięki takiemu rozwiązaniu możliwe stało się dostarczenie JST gotowych, predefiniowanych zestawień i analiz zebranych w jednym, spójnym raporcie. Na poziomie województwa dostarczono licencję umożliwiającą korzystanie z aplikacji CeSAR MRiPS (Oracle BI), będącej platformą umożliwiającą pobieranie informacji z hurtowni danych.

Dokument *Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za rok 2021* zawiera informacje pochodzące z następujących źródeł danych:

- ze sprawozdań z Oceny zasobów pomocy społecznej przekazanych przez poszczególne samorządy gminne i powiatowe, które na poziomie JST wypełniane były danymi z:

- systemów zewnętrznych – zasilanie komórek formularza OZPS następowało z systemów informatycznych CeSAR, CAS (dane dotyczące m.in. obszarów pomocy społecznej, świadczeń rodzinnych, pieczy zastępczej), bazy danych MEN-SIO, baz danych GUS;
- systemów wewnętrznych jednostek organizacyjnych pomocy społeczne, tj. z aplikacji dziedzinowych wykorzystywanych przez te jednostki w ramach bieżącej działalności (np. POMOST, TT-Pomost) oraz na podstawie danych własnych jednostek (m.in. ewidencje, raporty, wyniki badań);
- z aplikacji CeSAR MRiPS, za pośrednictwem której (na etapie tworzenia raportu wojewódzkiego) pozyskiwano dane źródłowe gromadzone m.in. w ramach sprawozdań rocznych z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach (MRiPS-03), dane ze sprawozdania rocznego dotyczącego wybranych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej i innych jednostek pomocy społecznej oraz zatrudnienia w systemie pomocy społecznej (MRiPS-06) oraz pochodzące ze sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
- z innych sprawozdań, m.in. ze sprawozdania dotyczącego placówek zapewniających całodobową opiekę i wsparcie (MRiPS-05), sprawozdań Centrów Integracji Społecznej oraz Klubów Integracji Społecznej, a także sprawozdania z realizacji programu "Posiłek w szkole i w domu";
- z rejestrów, w tym: „Rejestru jednostek specjalistycznego poradnictwa funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego” oraz „Rejestru miejsc, w których gminy województwa łódzkiego udzielają tymczasowego schronienia w schroniskach dla osób bezdomnych, schroniskach dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi, noclegowniach oraz ogrzewalniach”.

Dane obrazujące poszczególne zjawiska z obszaru pomocy społecznej pochodzą z:

- 177 jednostek pomocy społecznej realizujących zadania z zakresu pomocy społecznej o zasięgu gminnym,
- 21 jednostek pomocy społecznej realizujących zadania z zakresu pomocy społecznej na szczeblu powiatowym,
- 3 jednostek terytorialnych realizujących zadania z zakresu pomocy społecznej o zasięgu gminnym i o zasięgu powiatowym.

Pierwszy rozdział opracowania zawiera syntetyczny opis kluczowych wniosków płynących z *Oceny zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za rok 2021*, które stanowią podstawę opracowania prezentowanych w tej części raportu rekomendacji. W części tej omówiono także kwestie związane z trwającym w 2021 roku stanem epidemii COVID-19 oraz jego wpływem na funkcjonowanie systemu pomocy społecznej w województwie łódzkim. Wskazano również działania, jakie zostały podjęte w województwie w celu przeciwdziałania i łagodzenia skutków epidemii w obszarze pomocy społecznej.

W części drugiej zamieszczono opis aktualnej sytuacji demograficznej i społecznej w województwie łódzkim. Źródło prezentowanych danych stanowią w większości dane publikowane przez Główny Urząd Statystyczny (m.in. Bank Danych Lokalnych, Baza Demografia), a także dane pochodzące ze sprawozdań z Oceny zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

W rozdziale pierwszym i drugim, odwołując się do danych ze statystyki publicznej, zaprezentowano najbardziej aktualne wartości (dane GUS według stanu na dzień

31.05.2022 r.) Ze względu na terminarz zasilania danych statystycznych, nie wszystkie wartości w ramach opisywanych zjawisk dostępne były dla roku 2021. W takich przypadkach wskazano wartości najbardziej aktualne (tj. za rok 2020 lub 2019).

Trzecia część opracowania zawiera charakterystykę osób i rodzin korzystających z różnych form wsparcia oferowanych przez system pomocy społecznej wraz z powodami udzielenia wsparcia oraz szczegółową analizę przyznawanych świadczeń, w tym pieniężnych oraz niepieniężnych (usług) skierowanych do poszczególnych grup odbiorców, w szczególności: usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych, pracy socjalnej, wspierania rodziny przeżywającej trudności. Omówiono kwestie związane z rehabilitacją zawodową i społeczna osób z niepełnosprawnościami oraz pomocą przyznaną na usamodzielnienie. Analizując powyższe zagadnienia odniesiono się do kwestii właściwości kompetencyjnych gmin i powiatów oraz uwzględniono zróżnicowanie terytorialne występowania poszczególnych zjawisk.

W rozdziale czwartym *Oceny zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za rok 2021* charakterystyce poddano infrastrukturę pomocy i wsparcia oferującą usługi poszczególnym grupom klientów pomocy społecznej, tj.: rodzinom, dzieciom i młodzieży, osobom starszym, osobom z niepełnosprawnościami oraz innym osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym. Opis dotyczy zarówno podaży, jaki i popytu na usługi oferowane przez podmioty takie jak: placówki specjalistycznego poradnictwa i ośrodki interwencji kryzysowej, placówki wsparcia dziennego, podmioty pieczy zastępczej, w tym rodzinnej oraz instytucjonalnej, domy pomocy społecznej, dzienne domy pomocy, środowiskowe domy samopomocy, kluby samopomocy, warsztaty terapii zajęciowej, zakłady aktywności zawodowej, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, mieszkania chronione oraz noclegownie, schroniska dla osób bezdomnych i ogrzewalnie. Zaprezentowano w szczególności informacje dotyczące liczby oferowanych miejsc, łącznej liczby osób korzystających ze wsparcia poszczególnych jednostek, liczby osób zamieszkujących ośrodki, a także liczby osób w nich umieszczonych i oczekujących na przyjęcie do placówek.

Rozdział piąty zawiera charakterystykę kadry jednostek organizacyjnych pomocy społecznej w województwie łódzkim, kadry jednostek składających się na zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia oraz zasoby instytucjonalne wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, jednostek działających w zakresie reintegracji oraz rehabilitacji społecznej i zawodowej, a także mieszkań chronionych.

W szóstej części raportu zaprezentowano informacje oraz dane dotyczące środków finansowych wydatkowanych przez poszczególne jednostki samorządu terytorialnego na zadania realizowane w ramach pomocy społecznej oraz w innych obszarach polityki społecznej.

Rozdział siódmy opracowania poświęcony jest analizie współpracy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej z organizacjami pozarządowymi w zakresie zlecania podmiotom trzeciego sektora realizacji zadań publicznych.

Opracowanie uzupełniono o aneks zawierający tabelaryczne podsumowanie najważniejszych informacji dotyczących zasobów pomocy społecznej w województwie łódzkim za rok 2021 w perspektywie porównawczej do roku 2019 i 2020.

I. KLUCZOWE WNIOSKI I REKOMENDACJE Z OCENY ZASOBÓW POMOCY SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO ZA ROK 2021

WNIOSKI:

1. W 2021 roku województwo łódzkie zamieszkiwało **2 416 902 osób**. W skali kraju łódzkie zajmowało 6. miejsce pod względem liczby ludności. Struktura wiekowa ludności województwa podlega zmianom – zmniejsza się odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, a zwiększa – w wieku poprodukcyjnym.
2. W strukturze ludności według aktywności ekonomicznej w województwie łódzkim obserwowana jest **tendencja wzrostowa udziału pracujących** (w 2021 roku stanowili oni 55,2% ogółu ludności w wieku 15-89 lat). W 2021 r. odsetek osób biernych zawodowo nieznacznie spadł (o 1,8 p. proc. w porównaniu z 2019 rokiem) przy jednoczesnym nieznacznym wzroście udziału osób bezrobotnych (o 0,5 p.proc. w porównaniu z 2019 roku).
3. **Stopa bezrobocia rejestrowanego** osiągnęła na koniec 2021 roku wartość **5,6%**, co stanowiło spadek o 0,6 p. proc. w stosunku do roku 2020.
4. **Wśród ogółu bezrobotnych** zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy w województwie łódzkim w 2021 roku **50,8% stanowiły osoby pozostające bez pracy dłużej niż rok**.
5. W 2021 roku w zasobach gmin województwa łódzkiego pozostawało ok. **72,3 tys. mieszkań komunalnych**, z czego 6,8% (około 4,9 tys.) stanowiły mieszkania socjalne. **Na mieszkanie socjalne oczekiwało w roku oceny około 6,7 tys. osób**.
6. W województwie łódzkim w 2021 roku funkcjonowały **252 żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce** dysponujące ok. 9,7 tys. miejsc (**o 763 miejsca więcej** niż przed rokiem).
7. W 2021 roku w województwie łódzkim funkcjonowało **15 hospicjów**, które zlokalizowane były na terenie 8 powiatów.
8. W województwie łódzkim w 2021 roku z **pomocy i wsparcia oferowanego przez OPS i PCPR**, przyznawanego na podstawie ustawy o pomocy społecznej oraz innych przepisów, zarówno w formie decyzji administracyjnej, jak również bez takiej decyzji, **skorzystało łącznie 122 358 osób**, co stanowi około **5,1% ogółu ludności województwa łódzkiego**.
9. Pomocą udzielaną **wyłącznie na podstawie ustawy o pomocy społecznej** objęto w 2021 w województwie łódzkim **56 129 rodzin** liczących łącznie **105 134 osoby**.
10. W 2021 roku pomocą w formie **świadczeń** objęto **47 798 rodzin** (o 5 około 4,3 tys. mniej niż w roku 2020) liczących łącznie **88 284 osób**.

11. Łączna liczba osób, którym w 2021 roku przyznane zostało **świadczenie z pomocy społecznej** wyniosła **60 169 osób** (49,2% wszystkich korzystających z pomocy i wsparcia).
12. Najbardziej **rozpowszechnioną formą** wsparcia w województwie łódzkim są **świadczenia pieniężne**. Osoby korzystające z tej formy wsparcia stanowiły w 2021 roku **blisko 70,0%** ogółu osób, którym przyznano świadczenie. Ze **świadczeń niepieniężnych** skorzystało w 2021 roku około **37,0%** wszystkich świadczeniobiorców.
13. W 2021 roku kontynuowana była względna stabilizacja skali **długotrwałego pozostawania w systemie świadczeń**. W roku 2021 udział osób długotrwale korzystających ze świadczeń w ogóle świadczeniobiorców wynosił **53,4%**.
14. W strukturze świadczeniobiorców dominowały osoby w wieku produkcyjnym, a ich udział był wyraźnie wyższy wśród mężczyzn niż wśród kobiet. W 2021 roku **udział osób w wieku produkcyjnym korzystających ze świadczeń uległ zwiększeniu** w porównaniu do roku 2020 przy czym dotyczyło to wyłącznie mężczyzn. Może to wskazywać na konieczność korzystania ze świadczeń społecznych przez osoby, które straciły zatrudnienie w okresie pandemii.
15. Do **najczęstszych powodów** przyznawania pomocy i wsparcia w województwie łódzkim w 2021 roku należały: długotrwała lub ciężka choroba (53,4% rodzin), bezrobocie (40,2%), ubóstwo (39,9%), niepełnosprawność (39,6%) oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (16,5%).
16. Z tytułu głównych powodów przyznawania wsparcia w 2021 roku w województwie łódzkim udzielono łącznie ponad **4,5 mln świadczeń (pieniężnych i niepieniężnych)**. Liczba ta, pomimo nieznacznego wzrostu w stosunku do roku 2020, była niższa od liczby świadczeń udzielonych w roku 2019, co może mieć związek ze zmianą sposobu i ograniczeniem zakresu świadczenia pomocy w niektórych obszarach wsparcia ze względu na wystąpienie stanu epidemii COVID-19.
17. **Świadczeniem pieniężnym**, którego w 2021 roku w województwie łódzkim udzielono największej liczbie osób, był **zasiłek celowy** – objęto nim 62,5% świadczeniobiorców. Największą część zasiłków celowych stanowiły zasiłki wypłacane w ramach programu wieloletniego „Posiłek w szkole i w domu” (69% osób pobierających zasiłek celowy).
18. Istotną pozycją w ramach **świadczeń niepieniężnych** jest wspieranie mieszkańców województwa łódzkiego poprzez zapewnienie im **darmowego posiłku**. Wsparciem tym objęto w 2021 roku **14 402 osoby**, tj. blisko 24,0% wszystkich osób, którym przyznane zostało świadczenie z pomocy społecznej.
19. W ramach świadczeń kierowanych do rodzin w największym zakresie przyznawane było **świadczenie wychowawcze** – w województwie łódzkim na jego wypłatę w 2021 roku przeznaczono ponad **2,4 mld zł**. Łączna kwota dodatków w wysokości świadczenia wychowawczego w **rodzinnej pieczy zastępczej** wyniosła **18,9 mln zł**.
20. Istotną pozycję w świadczeniach rodzinnych zajmują również **zasiłki rodzinne wraz z dodatkami**. W 2021 roku z tej formy pomocy korzystało **średnio w miesiącu 43 241 rodzin**.

21. W województwie łódzkim w 2021 roku z **jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka** skorzystało łącznie **11 516 rodzin**.
22. Najczęściej udzielanym w 2021 roku w województwie łódzkim świadczeniem opiekuńczym kierowanym do osób z niepełnosprawnościami był **zasilek pielęgnacyjny (625,4 tys. świadczeń** na łączną kwotę 134,9 mln zł).
23. W 2021 roku w województwie łódzkim udzielono ponad **126,4 tys. świadczeń pielęgnacyjnych** na łączną kwotę blisko 247,0 mln zł (o 16,0 tys. świadczeń i 47,0 mln zł więcej niż w roku 2020).
24. W 2021 roku w województwie łódzkim wsparciem w postaci **pracy socjalnej** objęto **47 799 rodzin** (o 4,0 tys. rodzin mniej niż rok wcześniej) liczących łącznie 86 607 osób (9,6 tys. osób mniej), co stanowiło 3,6% ludności województwa.
25. W 2021 roku w województwie łódzkim realizowano **1 507 kontraktów socjalnych, którymi objęto 1 655 osób** (3,5% wszystkich świadczeniobiorców). Kontrakty realizowane w województwie łódzkim w 2020 roku w zdecydowanej większości (70,0%) dotyczyły rozwiązywania trudnej sytuacji życiowej osób i rodzin. W 2021 roku nastąpił ponowny wzrost liczby realizowanych kontraktów socjalnych oraz osób nimi objętych po okresie znacznego spadku tych wielkości, jaki miał miejsce w 2020 roku. Zjawisko to może świadczyć o powolnym powrocie do standardowego zakresu świadczenia usług w obszarze pomocy społecznej.
26. W 2021 roku województwie łódzkim pracę socjalną prowadzono w oparciu o zaledwie **46 projektów socjalnych** (o 56 mniej niż przed rokiem), którymi objęto **1050 osób**.
27. W 2021 roku z **usług opiekuńczych oraz specjalistycznych usług opiekuńczych** skorzystały łącznie około **6 523 osoby** (ponad 1,5 mln świadczeń na łączną kwotę 33,9 mln zł). Jednocześnie **usługami specjalistycznymi** objęto **91 osób**. Ze specjalistycznych usług dla osób z **zaburzeniami psychicznymi** skorzystały w roku oceny **143 osoby**.
28. W łódzkich ośrodkach pomocy społecznej w 2021 roku wsparcia w postaci **poradnictwa specjalistycznego** udzielono **3 671 rodzinom liczącym łącznie 8 046 osób**, co stanowi około **7,7%** wszystkich rodzin, które uzyskały pomoc w formie świadczeń pomocy społecznej.
29. Natychmiastową specjalistyczną pomocą w ramach **interwencji kryzysowej** objęto w łódzkich ośrodkach pomocy społecznej w 2021 roku łącznie **324 rodziny liczące łącznie 729 osób**, co stanowi 0,7% wszystkich rodzin, które uzyskały pomoc w formie świadczeń pomocy społecznej.
30. W 2021 roku w ośrodkach pomocy społecznej w województwie łódzkim pomocy w opiece i wychowaniu dziecka udzielało **245 asystentów rodziny**, którzy swoim wsparciem objęli **2,1 tys. rodzin**.
31. W 2021 roku **programem oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych** objęto **160 osób**.

32. W 2021 roku kwota **dofinansowania** zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami **ze środków PFRON i środków własnych powiatów** wyniosła w województwie łódzkim **78,9 mln zł** i była wyższa niż w roku poprzednim o blisko 15,6 mln zł.
33. Wartość dofinansowania **związanego z likwidacją barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się** w województwie łódzkim w 2021 roku wyniosła **8,9 mln zł** (o 3,7 mln zł więcej w porównaniu do roku 2020). Wsparcie w tej formie otrzymało **2 114 osób**.
34. W 2021 roku wartość dofinansowania na **zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny** wyniosła w województwie **16,7 mln zł**. Z pomocy w tej formie skorzystało **15 451 osób**.
35. Wartość dofinansowania **turnusów rehabilitacyjnych** w województwie łódzkim w 2021 roku wyniosła **9,5 mln zł** (o około 2,96 mln zł więcej niż w roku poprzednim). Pomocą w postaci dofinansowania turnusów rehabilitacyjnych objęto **6 534 osoby**.
36. W ramach programu „Aktywny samorząd” w 2021 roku w województwie łódzkim udzielono **1 783 świadczenia** na łączną kwotę ponad **10,7 mln zł**.
37. W 2021 roku w województwie łódzkim wielkość pomocy pieniężnej na **usamodzielnienie** wyniosła ponad **7,5 mln zł** (o około 300 tys. zł więcej niż w roku poprzednim). W roku oceny **po raz pierwszy od sześciu lat nastąpił wzrost kwoty udzielonych świadczeń** głównie za sprawą zwiększonej pomocy finansowej dla osób opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze. Największą część świadczeń w ramach pomocy na usamodzielniania przyznano osobom opuszczającym rodzinne formy pieczy zastępczej (62,0%), około 35,0% stanowiła pomoc finansowa dla osób opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze, a zaledwie 3,0% świadczeń przyznano pełnoletnim osobom opuszczającym inne instytucje.
38. W 2021 roku w województwie łódzkim funkcjonowało łącznie **139 publicznych i niepublicznych podmiotów świadczących poradnictwo specjalistyczne**.
39. Wśród jednostek świadczących wsparcie dla dzieci i młodzieży w województwie łódzkim w 2021 roku odnotowano: **103 placówki wsparcia dziennego, 77 placówek opiekuńczo-wychowawczych, 2 848 podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej**. Ponadto, w województwie zatrudnionych było **116 koordynatorów pieczy zastępczej**.
40. W 2021 roku na terenie województwa łódzkiego funkcjonowało **55 domów pomocy społecznej**. Z ich usług w ciągu roku **skorzystały łącznie 6 694 osoby**. **Sytuacja epidemiczna** w domach pomocy społecznej **uległa względnej stabilizacji** – w 2021 roku nie odnotowano znacznego spadku liczby ich mieszkańców, jak miało to miejsce rok wcześniej, a liczba osób przyjętych (1 111 osób) i opuszczających placówki (1 002 osoby) była zbliżona.
41. Wśród innych placówek oferujących wsparcie i pomoc głównie osobom starszym w 2021 roku odnotowano m.in.: **43 dzienne domy pomocy** (łącznie 1 984 korzystających) oraz **253 kluby i inne miejsca spotkań dla seniorów**.

42. Ośrodki oferujące wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim w 2021 roku to m.in.: **48 środowiskowych domów samopomocy** (z ich usług w ciągu roku skorzystały łącznie 2 233 osoby), **41 warsztatów terapii zajęciowej** (1 735 uczestników zajęć w ciągu roku) oraz **8 zakładów aktywności zawodowej** (zatrudnionych 306 osób z niepełnosprawnościami).
43. Wśród innych jednostek oferujących wsparcie grupom osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym w 2020 roku należy wymienić: **1 dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży** (z usług ośrodka skorzystało 146 osób), **1 centrum integracji społecznej** (388 uczestników zajęć), **7 klubów integracji społecznej** (udział w zajęciach organizowanych w 2021 roku rozpoczęło 711 osób), **83 mieszkania chronione** (261 korzystających), **schroniska dla osób bezdomnych, noclegownie i ogrzewalnie**.
44. W 2021 roku w jednostkach pomocy społecznej zatrudnionych było ogółem **4 066 pracowników**, z czego 5,5% stanowiła kadra kierownicza (223 osoby), 33,7% – pracownicy socjalni (1 371 osób), 9,2% pracownicy wykonujący usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne (zatrudnieni w ośrodkach pomocy społecznej; 375 osób), a 51,6% – pozostali pracownicy (2 097 osób).
45. W 2021 roku **kryteria ustawowe dotyczące wymaganej liczby pracowników socjalnych** zostały **spełnione przez 131 gmin** województwa łódzkiego (sumarycznie o 16 mniej niż w roku poprzednim), a w przypadku 46 gmin co najmniej jeden warunek ustawy nie został spełniony.
46. Wskaźnik obrazujący **stopień specjalizacji pracowników socjalnych** wyniósł w województwie łódzkim w 2020 roku **blisko 51,8%** (nieznaczny spadek w porównaniu do roku 2020 – 52,7%).
47. Liczba zatrudnionych **w domach pomocy społecznej** uległa w 2021 roku **dalszemu zmniejszeniu** w porównaniu do stanu z ostatnich dwóch lat. **Zmniejszyła się** również liczba pracowników **środowiskowych domów samopomocy oraz dziennych domów pomocy**.
48. Liczebność kadry zatrudnionej w poszczególnych placówkach tworzących zasób instytucjonalny wspierania rodziny i pieczy zastępczej pozostała na zbliżonym poziomie do obserwowanego rok wcześniej.
49. **Wydatki poniesione w 2021 roku na zadania realizowane w ramach polityki społecznej** w województwie łódzkim wyniosły ponad **4,6 mld zł**.
50. W **strukturze wydatków** poniesionych na zadania realizowane w ramach polityki społecznej w 2021 roku dominują wydatki ponoszone na wsparcie rodzin (blisko 75,1%) w dalszej kolejności znajdują się wydatki na pomoc społeczną (22,5%), natomiast środki finansowe na ochronę zdrowia, pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej oraz edukacyjną opiekę wychowawczą stanowiły łącznie ponad 2,4% wszystkich wydatków.

51. W 2020 roku łącznie **82** ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie funkcjonujące na terenie województwa łódzkiego **współpracowały z organizacjami pozarządowymi.**

REKOMENDACJE:

Po obserwowanym od 2020 roku okresie dynamicznego rozwoju epidemii COVID-19, która wymusiła całkowitą reorganizację życia w wielu obszarach i zaburzyła dotychczasowy sposób funkcjonowania systemu pomocy społecznej, w 2021 roku nastąpiła względna stabilizacja sytuacji epidemicznej i stopniowy powrót do standardowego świadczenia usług społecznych.

Obserwowano stopniowe **przywracanie dotychczasowego zakresu i skali udzielanego wsparcia.** Dotyczyło to m.in. działalności środowiskowych domów samopomocy, klubów samopomocy, warsztatów terapii zajęciowej oraz centrów integracji społecznej, w których wyraźnie zwiększyła się liczba osób korzystających z usług oraz dostępnych miejsc. Odnotowano wzrost aktywności w zakresie organizacji wydarzeń w obszarze sportu, kultury, rekreacji i turystyki skierowanych do osób z niepełnosprawnościami. W 2021 roku ustabilizowała się również sytuacja w domach pomocy społecznej funkcjonujących w województwie – w przeciwieństwie do roku 2020, kiedy to masowe zachorowania na COVID-19 wśród mieszkańców DPS skutkowały zwiększoną śmiertelnością, w roku oceny do placówek przyjętych zostało więcej mieszkańców, niż z nich odeszło. Ponadto, w 2021 roku wyraźnie zwiększyła się liczba funkcjonujących w województwie mieszkań chronionych.

Niemniej jednak negatywne skutki epidemii były nadal wyraźnie odczuwalne. W 2021 roku obserwowany był ubytek naturalny spowodowany zwiększoną liczbą zgonów (przy równocześnie malejącej liczbie urodzeń), która w głównej mierze stanowiła efekt wysokiej śmiertelności z powodu choroby COVID-19.

Niepokojące tendencje obserwowane były również w obszarze aktywności zawodowej. Mieszkańcy województwa w znacznie większym stopniu niż jeszcze rok wcześniej doświadczali problemu bezrobocia długotrwałego, co stanowiło bez wątpienia konsekwencję destabilizacji rynku pracy wywołanej pandemią. W 2021 roku odnotowano również dalszy wzrost udziału osób w wieku produkcyjnym korzystających ze świadczeń z pomocy społecznej, co wskazuje na pogorszenie sytuacji materialnej osób będących w wieku aktywności zawodowej, które w okresie pandemii straciły zatrudnienie lub możliwość wykonywania pracy.

Jednym z najbardziej niekorzystnych zjawisk wywołanych epidemią COVID-19 jest również ogólne pogorszenie stanu psychicznego ludności oraz zaburzenie funkcjonowania w wymiarze społecznym. Sytuacja ta niewątpliwie przyczyniła się do nasilenia lub pojawienia się niekorzystnych zjawisk w rodzinach, które w 2021 roku wymagały szerszego wsparcia w postaci specjalistycznego poradnictwa.

Negatywne konsekwencje epidemii koronawirusa obserwowane były także wśród kadry pomocy społecznej w województwie łódzkim. **Zmniejszyła się liczba pracowników socjalnych** zatrudnionych w ośrodkach, obniżeniu uległ również odsetek pracowników posiadających specjalizację w zawodzie. Przyczyn tego stanu rzeczy należy upatrywać w rotacji pracowników socjalnych, która mogła ulec szczególnemu nasileniu w okresie epidemii COVID-19. Spadek poziomu zatrudnienia pracowników socjalnych przełożył się również na zmniejszenie liczby gmin zatrudniających wymaganą ustawowo liczbę

pracowników socjalnych (spełnianie kryteriów zatrudnienia pracowników) – w 2021 roku ich liczba była niższa o 16 jednostek w porównaniu do roku poprzedniego.

W związku z trwającym w 2021 roku stanem epidemii COVID-19, Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi kontynuowało realizację zadań mających na celu zachowanie bezpieczeństwa epidemicznego, zapobieganie rozprzestrzeniania się COVID-19 oraz przeciwdziałanie i ograniczanie negatywnych skutków epidemii. Prowadzono m.in. dalsze działania w ramach projektu grantowego „**Łódzkie pomaga**”, w ramach którego w 2021 roku zakupiono sprzęt i wyposażenie niezbędne do walki z pandemią oraz zapewniono środki ochrony indywidualnej i testy na COVID-19 dla domów pomocy społecznej oraz instytucji opiekuńczych z terenu województwa łódzkiego.

W ramach projektu pn. „**KOOPERACJE 3D** – model wielosektorowej współpracy na rzecz wsparcia osób i rodzin” w 2021 roku przekazano 8 gminom realizującym projekt oraz 28 instytucjom całodobowym typu schroniska dla osób bezdomnych funkcjonującym w województwie łódzkim środki ochrony indywidualnej służące zapewnieniu bezpieczeństwa epidemicznego i zwalczaniu skutków epidemii COVID-19. Skierowane wsparcie pozwoliło na poprawę bezpieczeństwa pracowników oraz osób korzystających z usług instytucji działających w obszarze pomocy i integracji społecznej.

Wsparcie skierowano także do **podmiotów ekonomii społecznej** (PES) i przedsiębiorstw społecznych (PS) w ramach środków przeznaczonych na rozwój ekonomii społecznej w projektach Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej. Wprowadzono tzw. „mechanizm zakupów interwencyjnych” polegający na umożliwieniu w ramach projektów OWES dokonywania zakupów w PES i PS, znajdujących się w trudnej sytuacji, w następstwie wystąpienia COVID-19. Wsparcie to umożliwiło podmiotom ekonomii społecznej realizację zamówień, a tym samym dalsze ich funkcjonowanie w warunkach pandemii. Do końca 2021 roku udzielono takiej pomocy 77 podmiotom na łączną kwotę ponad blisko 1 mln zł.

Skutki rozwoju epidemii doświadczane od 2020 roku zarówno w województwie łódzkim, jak i w Polsce, zwróciły uwagę na **ważność działań podejmowanych w ramach polityki społecznej**, w tym w obszarach wymagających szczególnego wsparcia, oraz na systemowe wyzwania, z którymi należy się zmierzyć w najbliższych latach.

Wciąż aktualnym i kluczowym wyzwaniem dla polityki społecznej jest ukierunkowanie wszelkich działań realizowanych przez poszczególne jednostki na skuteczne i efektywne rozwiązywanie problemów społecznych i integrację środowiska lokalnego. Konieczna jest kontynuacja działań zmierzających do profesjonalizacji kadry i standaryzacji usług oraz – co stało się szczególnie widoczne w czasie epidemii – do deinstytucjonalizacji (przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki lokalnej) oraz indywidualizacji świadczonego wsparcia.

Niezależnie od wystąpienia epidemii COVID-19, w województwie łódzkim istotny wpływ na kształt polityki społecznej mają procesy demograficzne, takie jak m.in.: ujemny przyrost naturalny, malejąca dzietność czy wzrost przeciętnej długości życia. Generują one wyzwania nie tylko w obszarze rozwoju usług opiekuńczych czy zdrowotnych, ale z uwagi na swoje szerokie spektrum konsekwencji zmuszają do zmian również w tak odległych wydawałoby się obszarach, jak polityka energetyczna czy architektura (projektowanie uniwersalne). Wyzwania z zakresu szeroko rozumianej pomocy społecznej wymagają wielostronnego podejścia wzmocnianego poprzez dobrze zaplanowaną koordynację działań na wielu płaszczyznach.

W związku z powyższymi zjawiskami oraz wyzwaniami stojącymi przed polityką społeczną, a także mając na uwadze wnioski i rekomendacje formułowane przez przedstawicieli

poszczególnych jednostek organizacyjnych pomocy i wsparcia funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego w ramach corocznej oceny w zakresie pomocy społecznej, rekomenduje się:

- Działania mające na celu poprawę sytuacji kadry służb społecznych, wśród której zaobserwowano dużą rotację i znaczne niedobory. Problem od lat narasta, a brak działań w tym obszarze spowoduje nieodwracalne skutki w tym m.in. pogorszenie jakości świadczonych usług z uwagi na zahamowany transfer wiedzy i doświadczenia. Działania jakie należy podjąć to w szczególności wzrost poziomu wynagradzania oraz poprawę pozapłacowych warunków pracy. Wsparcia wymaga również proces ich profesjonalizacji, w tym szczególnie osiąganie kolejnych stopni specjalizacji, w celu zapewnienia jak najwyższej jakości świadczonych usług oraz nabywania umiejętności trafnego diagnozowania istniejących w wymiarze lokalnym potrzeb społecznych. Istotną kwestią jest również stworzenie systemu wsparcia pomagającego przeciwdziałać wypaleniu zawodowemu oraz pomoc w organizacji i finansowaniu **superwizji** pracowników służb społecznych.
- Intensyfikację prac związanych z przygotowaniem **regionalnej strategii w zakresie deinstytucjonalizacji** (przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki lokalnej). Pandemia COVID-19 dobitnie unaoczniała słabości opieki instytucjonalnej. Szczególnie dotkliwe i wielokrotnie tragiczne okazały się konsekwencje jakich doświadczyli poddani instytucjonalizacji seniorzy. Pozostałe grupy znajdujące się pod opieką instytucji (osoby z niepełnosprawnościami, dzieci i młodzież) również doznały daleko idących reperkusji. Pandemia, jak i liczne badania naukowe, ponad wszelką wątpliwość udowodniły wyższość opieki świadczonej w środowisku lokalnym ponad opieką instytucjonalną. Konieczna jest dalsza praca nad przygotowaniem diagnozy potencjału i potrzeb lokalnych zgodnie z polityką krajową oraz unijną¹ w zakresie pieczy zastępczej, usług opiekuńczych oraz rehabilitacji osób niepełnosprawnych, aby skutecznie i efektywnie przygotować województwo na przejście od opieki instytucjonalnej do świadczonej w środowisku lokalnym;
- **Wsparcie małych gmin** poprzez dostarczanie wiedzy i narzędzi do realizacji zadań z zakresu polityki społecznej; wsparcia wymagają nie tylko ośrodki pomocy społecznej, ale również władze gmin, często nieposiadające pełnej wiedzy na temat współczesnych wyzwań w obszarze polityki społecznej, jak i generowanych przez nie potrzeb;
- Wspieranie inicjatyw oraz **wdrażanie innowacyjnych rozwiązań**, które zwiększają efektywność wsparcia poprzez indywidualizację, kompleksowość i długofalowość działań na rzecz poszczególnych grup docelowych o zróżnicowanych potrzebach;
- Propagowanie idei tworzenia **centrów usług społecznych (CUS)**. Wzrost potrzeb w zakresie świadczenia usług społecznych przy jednoczesnym spadku zainteresowania tradycyjnymi formami wsparcia wyraźnie wskazuje na konieczność zmiany systemowej prowadzącej do integracji, indywidualizacji i profesjonalizacji świadczonych usług. Rozwój CUS stanowiących jednocześnie narzędzie procesu deinstytucjonalizacji,

¹ „Kierując się postanowieniami konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, konwencji ONZ o prawach dziecka oraz europejskiej konwencji praw człowieka, kraje członkowskie oraz władze Unii Europejskiej są zobowiązane wdrożyć rozwiązania intensyfikujące odejście od opieki instytucjonalnej na rzecz opieki świadczonej na szczeblu lokalnym.”

https://ec.europa.eu/regional_policy/pl/policy/themes/social-inclusion/desinstit

przyczyni się do poprawy jakości życia wszystkich mieszkańców społeczności lokalnej (rodzin, seniorów, dzieci i młodzieży, etc.).

- **Zabezpieczenie wsparcia osobom samotnym, starszym oraz niepełnosprawnym** poprzez rozwój usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania, poszerzenie ich zakresu o konieczne wsparcie związane z SARS-CoV-2 oraz poszerzenie oferty środowiskowych form opieki, takich jak dzienne domy pomocy, środowiskowe domy samopomocy, rodzinne domy pomocy, a także wolontariat;
- **Wsparcie osób z chorobą Alzheimera oraz ich opiekunów nieformalnych** m.in. poprzez tworzenie ośrodków wsparcia dziennego w formie środowiskowych domów samopomocy oraz rozwój opieki wytchnieniowej;
- **Rozwój poradnictwa, poradnictwa specjalistycznego, interwencji kryzysowej** oraz wszelkich innych form mających na celu wsparcie mieszkańców województwa w przezwyciężaniu sytuacji kryzysowej i poprawie zdrowia psychicznego. Od lat w województwie łódzkim systematycznie spada liczba udzielanych porad, podczas gdy zapotrzebowanie mierzone wzrastającą liczbą samobójstw wśród dzieci, negatywnym oddziaływaniem pandemii COVID-19 na psychikę (w tym zwiększoną skłonnością do uzależnień) oraz liczbą porad udzielanych przez telefon zaufania, wskazuje na tendencję wzrostową;
- **Rozwój asystentury rodzinnej** poprzez zwiększanie liczby wysoko wykwalifikowanej i dobrze opłacanej kadry pracującej z rodziną niewydolną wychowawczo (asystent rodziny) mający na celu uniknięcie umieszczania dzieci w pieczy zastępczej;
- **Rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej**, szczególnie jej zawodowych form, m.in. poprzez promocję rodzicielstwa zastępczego służącą pozyskaniu kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych niezawodowych i zawodowych, zagwarantowanie rodzinom zastępczym odpowiedniego wsparcia, m.in. w formie „szybkiej ścieżki” dostępu do usług medycznych w tym zwłaszcza specjalistycznych (m.in. do psychiatrii dziecięcego, neurologa dziecięcego, ortopedy);
- **Tworzenie nowych mieszkań chronionych**, w tym treningowych oraz interwencyjnych dla osób czasowo nie posiadających miejsca zamieszkania (np. dla pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej czy ofiar przemocy);
- Rozwój i wzmocnienie **współpracy z organizacjami pozarządowymi**;
- Stosowanie **nowoczesnych rozwiązań projektowych** pozwalających na modyfikowanie lub łączenie funkcji w nowopowstałych budynkach w zależności od istniejących potrzeb (np. możliwość adaptacji budynku przedszkola na ośrodek wsparcia dziennego, dom pomocy społecznej lub inne przeznaczenie wynikające ze zmian w strukturze społeczno-demograficznej określonego obszaru).

Rekomendowane zadania są niezbędnym krokiem na drodze do przekształcania systemu pomocy o charakterze interwencyjnym w system pomocy społecznej o charakterze wspierającym. Zmiana systemowa w tym obszarze musi być oparta nie tylko na nowym podejściu w myśleniu o pomocy społecznej, jako istotnym elemencie polityki społecznej, ale musi być wzmocniona przez nowe możliwości wsparcia i oddziaływania społecznego. W dłuższej perspektywie czasowej inwestowanie w pomoc społeczną ogranicza negatywne skutki społecznych i ekonomicznych niedostosowań, wykluczenia i patologii społecznych.

Do najważniejszych zmian w tym zakresie należą:

- odejście od rozwiązań interwencyjnych do rozwiązań o charakterze społecznym, systemowym i sieciowym (nawiązujących do sieci powiązań społecznych)²;
- przyjęcie podejścia wzmacniającego, uruchamiającego mechanizmy radzenia sobie (*empowerment*), które zakłada odchodzenie od działań charytatywnych na rzecz działań wspierających oraz przejście od otaczania jednostki pomocą w kierunku jej aktywizacji³;
- odejście od instytucjonalizacji działań opiekuńczych w stronę aktywizacji naturalnego środowiska społecznego i wzmocnienia potencjału wspólnoty (opiekuńczej, bazującej na poczuciu odpowiedzialności za jednostkę).

Kreowanie wskazanego podejścia i dążenie do poprawy skuteczności działań w pomocy społecznej przyczyni się ostatecznie do rozwoju całej społeczności lokalnej.

² Grewiński M., Krzyszkowski J. (red.) (2011), *Współczesne tendencje w pomocy społecznej i pracy socjalnej*, Warszawa.

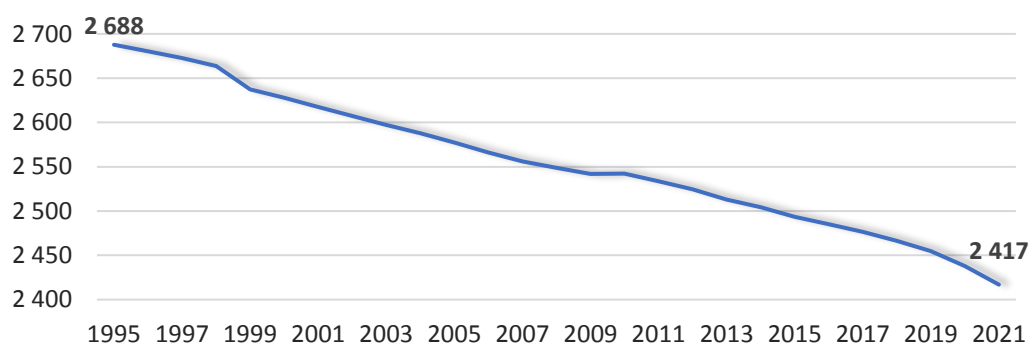
³ Czarnecki P. S. (2013), *Praca socjalna*, Difin, Warszawa.

II. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNEJ WOJEWÓDZTWA

1. Stan i prognozy ludności

Województwo łódzkie obejmuje 177 gmin, z czego 18 to gminy miejskie (w tym 3 miasta na prawach powiatu), 131 to gminy wiejskie, a 28 – miejsko-wiejskie. Łącznie zamieszkuje je około 2,42 mln osób, z czego niewiele ponad 62% stanowią mieszkańcy miast. Według stanu w dniu 31.12.2021 roku, województwo zamieszkiwały **2 416 902 osoby**⁴. Pod względem liczby ludności, województwo łódzkie znajdowało się niezmiennie na 6 pozycji w kraju.

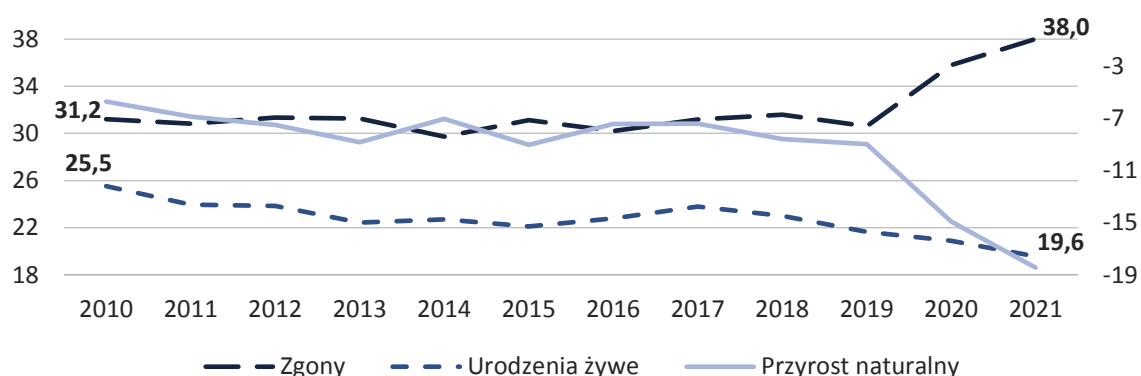
Rysunek 1. Liczba mieszkańców województwa łódzkiego (w tys. osób) w latach 1995-2021

Źródło: Baza Demografia, GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

W województwie łódzkim obserwowane jest zjawisko depopulacji o utrwalonym trendzie. W 2021 roku liczba mieszkańców województwa łódzkiego była niższa o ok. 21,1 tys. osób (około 0,9%) w porównaniu do stanu z roku 2020, natomiast w latach 1995-2021 liczba ta zmniejszyła się o blisko 270,9 tys. osób, co stanowi spadek o 10,1%.

Rysunek 2. Liczba zgonów i urodzeń żywych (lewa oś; w tys. osób) oraz przyrost naturalny (prawa oś; w tys. osób) w województwie łódzkim w 2021 roku

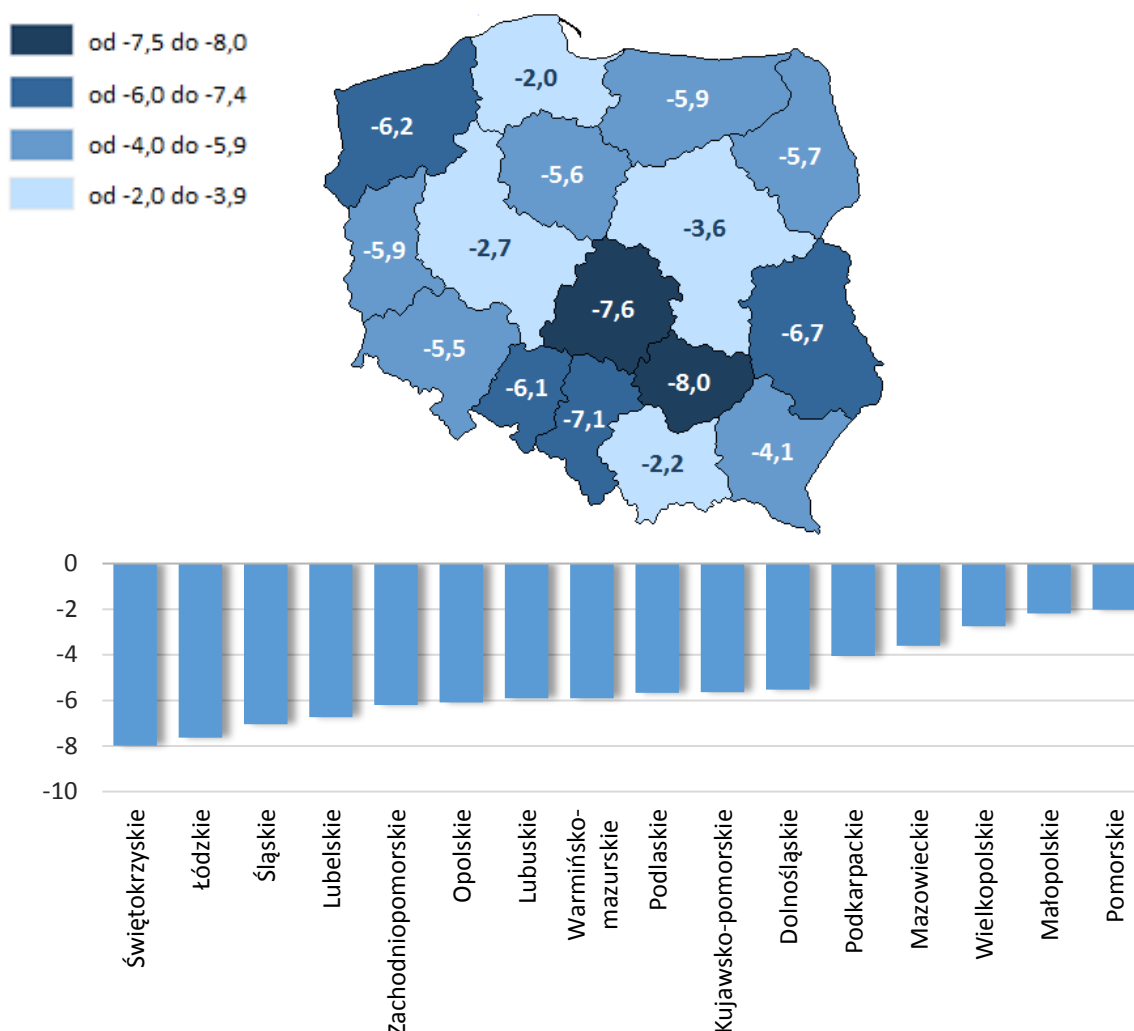
Źródło: Baza Demografia, GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

⁴ Źródło: GUS, Baza Demografia, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021), <https://demografia.stat.gov.pl/BazaDemografia/Tables.aspx>. Dane pochodzące z powyższego źródła obejmują informacje o stanie ludności opracowane na podstawie wyników NSP z 2011 roku. Publikację danych dotyczących stanu ludności, której podstawą będą wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021, zaplanowano na październik 2022 r.

Spadek liczby ludności obserwowany w województwie łódzkim to wynik ujemnego przyrostu naturalnego (ubytku naturalnego) oraz ujemnego salda migracji. Znaczny ubytek liczby ludności w roku 2021 spowodowany był w głównej mierze zwiększoną w porównaniu do lat poprzednich liczbą zgonów. Średnio w latach 2010-2019 różnica w liczbie zgonów w województwie łódzkim pomiędzy kolejnymi latami nie przekraczała 5,0%, natomiast w roku 2020 liczba ta zwiększyła się aż o 17,0% w stosunku do wartości z roku 2019. W 2021 roku nastąpił jej kolejny wzrost (o 6%) w porównaniu z 2020 rokiem. Główną przyczyną tego stanu rzeczy był rozwój pandemii COVID-19 w Polsce i związana z nią wysoka śmiertelność z powodu tej choroby.

W 2021 roku w województwie łódzkim urodziło się o ponad 18,4 tys. osób mniej niż zmarło (prawie 19,6 tys. urodzeń żywych wobec 38,0 tys. zgonów), a stopa przyrostu naturalnego (tj. wartość ubytku naturalnego przeliczona na 1000 mieszkańców) wyniosła -7,6 (przy wartości dla Polski wynoszącej -4,9).

Rysunek 3. Stopa przyrostu naturalnego według województw w Polsce w 2021 roku

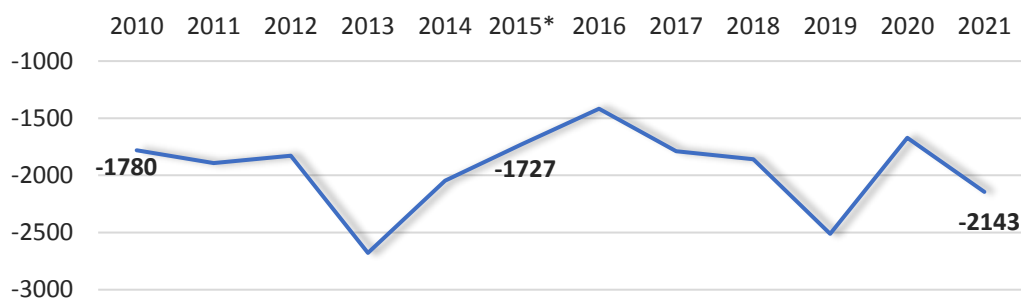

Źródło: Baza Demografia, GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

Podobnie, jak w przypadku przyrostu naturalnego, również ogólne saldo migracji (wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały) przyjmuje w województwie łódzkim wartości

ujemne. W 2021 roku w związku ze zmianą miejsca zamieszkania lub pobytu województwo łódzkie opuściło ponad 2,1 tys. osób, a zatem o 471 osób więcej niż w roku 2020.

Rysunek 4. Saldo migracji w województwie łódzkim w latach 2010-2021

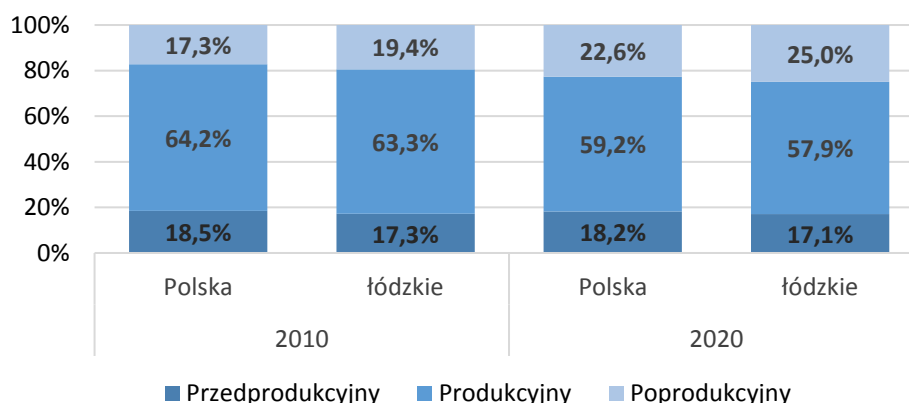

* Brak danych nt. salda migracji zagranicznych na pobyt stały. Wartość wskaźnika obejmuje wyłącznie saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały.

Źródło: Baza Demografia, GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

Jednym z najważniejszych negatywnych zjawisk obserwowanych w województwie łódzkim jest proces starzenia się społeczeństwa. Struktura wiekowa ludności województwa łódzkiego ulega niekorzystnym przemianom – zmniejsza się odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym (w 2021 roku ich udział wynosił 17,1%; nieco ponad 414,2 tys. osób) oraz (w większym stopniu) w wieku produkcyjnym (57,9%; około 1399,2 tys. osób), a zwiększa – w wieku poprodukcyjnym (w 2021 roku 25,0%; prawie 603,6 tys. osób)⁵. Podobna tendencja obserwowana jest w całym kraju, przy czym w porównaniu do struktury wiekowej ludności w Polsce sytuacja demograficzna w województwie łódzkim prezentuje się zdecydowanie mniej korzystnie. Wskaźnik obciążenia demograficznego, tj. liczba ludności w wieku poprodukcyjnym w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym, wyniósł w 2021 roku 43,1 wobec 42,3 w roku 2020.

Rysunek 5. Struktura ludności według wieku produkcyjnego (w %) w województwie łódzkim i w Polsce w latach 2011 i 2021

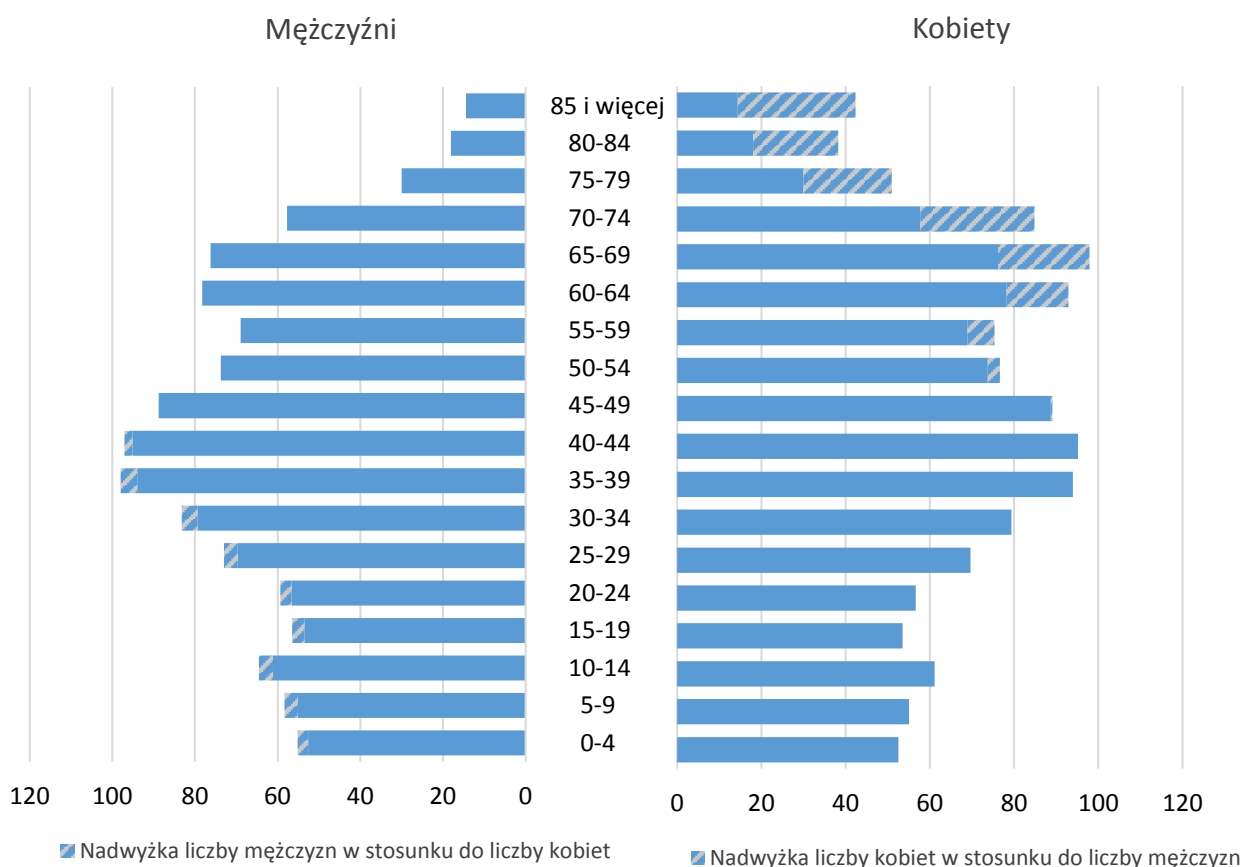

Źródło: Baza Demografia, GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

⁵ BDL GUS. Wiek przedprodukcyjny: do 17 lat, wiek produkcyjny: mężczyźni w wieku 18-64 lata i kobiety w wieku 18-59 lat, wiek poprodukcyjny: mężczyźni w wieku 65 lat i więcej i kobiety w wieku 60 lat i więcej.

Zjawisko starzenia się społeczeństwa województwa łódzkiego dotyczy przedstawicieli obu płci. W 2021 roku w strukturze wiekowej ludności dominowały osoby w wieku 35-39 lat (7,9%) oraz 40-44 lata (8,0%), przy czym stosunkowo wysokie były również udziały osób w grupie wiekowej 45-49 lat (7,4%) oraz 65-69 lat (7,2%). Szczególnie wysokie odsetki ludności w starszych grupach wiekowych, w tym przede wszystkim w najstarszych grupach wieku, tj. 75-79 lat, 80-84 lata oraz 85 lat i więcej, obserwowano wśród kobiet – łączny udział kobiet w wieku powyżej 75. roku życia wynosił w 2021 roku 10,4%, podczas gdy wśród mężczyzn odsetek ten ukształtował się na poziomie 5,4%. Jednocześnie począwszy od grupy wiekowej obejmującej osoby pomiędzy 45. a 49. rokiem życia, widoczna jest nadwyżka liczby kobiet w stosunku do liczby mężczyzn zamieszkujących województwo łódzkie. Odwrotna sytuacja obserwowana jest w przypadku ludności w młodszych grupach wiekowych – wśród osób w wieku do 44. roku życia występuje nadwyżka liczby mężczyzn w stosunku do liczby kobiet.

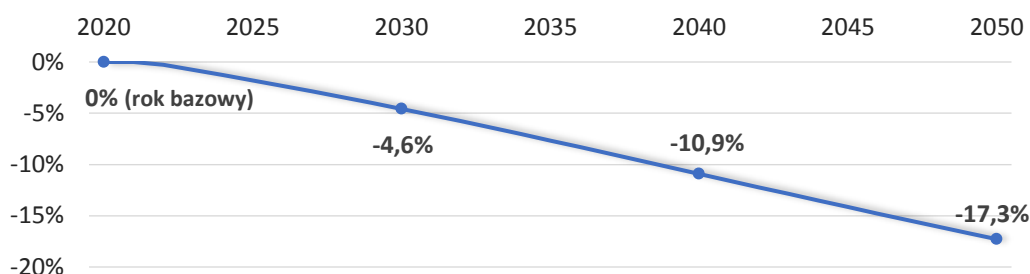
Rysunek 6. Struktura ludności według wieku i płci (w tys. osób) w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: Baza Demografia, GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

Zgodnie z prognozą ludności na lata 2014-2050 opracowaną przez GUS w 2014 roku, tendencja spadkowa liczby ludności w województwie łódzkim będzie się pogłębiała. Do 2050 roku populacja osób zamieszkałych na terenie województwa zmniejszy się o kolejne 17,3% w porównaniu do stanu z roku 2021.

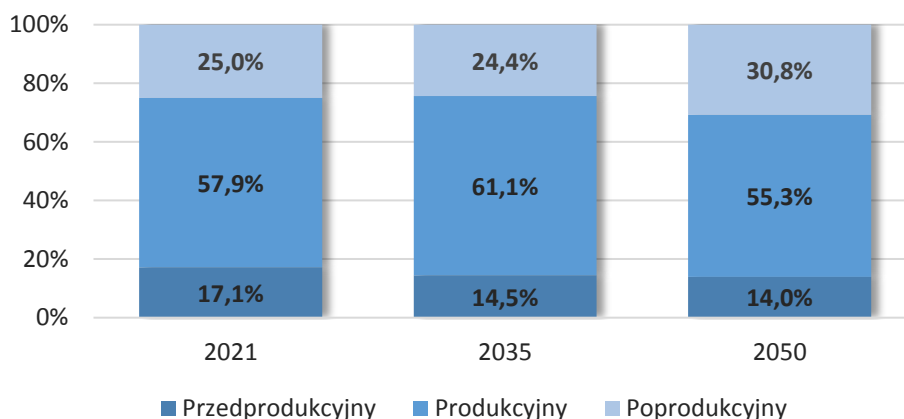
Rysunek 7. Prognozowane spadki liczby ludności (w %) w województwie łódzkim w latach 2022-2050 (w stosunku do stanu rzeczywistego w 2021 roku)

Źródło: Baza Demografia, GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

Dodatkowo, w województwie łódzkim zwiększać się będzie liczba ludności w wieku poprodukcyjnym (powyżej wieku emerytalnego) – do 2050 roku liczba osób w tej grupie ma wzrosnąć o około 11,4 tys. (o 1,9%) w porównaniu z rokiem 2021. Powyższe zjawisko jest szczególnie negatywne w połączeniu z przewidywanym spadkiem liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym (o około 293,9 tys. osób; 21,0%) oraz przedprodukcyjnym (o prawie 135,3 tys. osób; 32,7%).

Rysunek 8. Prognozowana struktura ludności według grup wieku (w %) w województwie łódzkim w roku 2035 i 2050 (2021 – dane rzeczywiste)

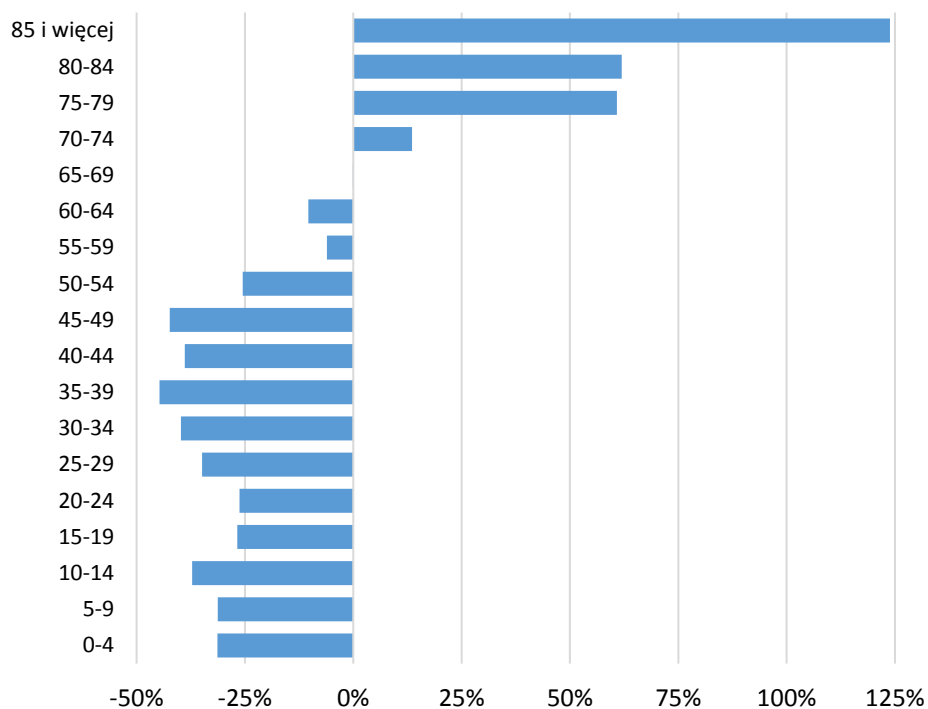

Źródło: Baza Demografia, GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

Według szacunków GUS, do 2050 roku największy wzrost liczebności dotyczyć będzie osób w grupie wieku 85 i więcej lat (ponad dwukrotny wzrost w stosunku do stanu z roku 2021), natomiast w największym stopniu, bo o blisko połowę (44,7%), zmniejszy się liczba osób w wieku 35-39 lat.

W 2021 roku najliczniejszą grupę w województwie łódzkim stanowiły osoby w wieku 35-44 lata (łącznie blisko 16% ogółu ludności województwa), podczas gdy – zgodnie z prognozą GUS – w 2050 roku najbardziej liczna będzie grupa osób w wieku pomiędzy 65. a 69. rokiem życia (8,7% ogółu mieszkańców).

Rysunek 9. Zmiana liczby ludności w poszczególnych grupach wieku (w %) pomiędzy rokiem 2021 (dane rzeczywiste) a 2050 (prognoza) w województwie łódzkim

Źródło: Baza Demografia, GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

W zdecydowanej większości powiatów województwa łódzkiego (poza jednym) prognozowany jest spadek liczby ludności w perspektywie do roku 2050 (w stosunku do stanu z roku 2021), przy czym poziom zmian w poszczególnych powiatach jest wyraźnie zróżnicowany. Stosunkowo najmniejszy spadek liczby mieszkańców prognozowany jest w powiecie piotrkowskim (1,3%), a także skierniewickim (3,9%) i zgierskim (5,1%), natomiast największe ubytki liczby ludności przewidywane są w powiecie kutnowskim (27,5%) oraz w Łodzi (27,0%). Tylko w jednym powiecie – łódzkim wschodnim – prognozowany jest wzrost liczby ludności do roku 2050 (o 11,4% w stosunku do stanu z roku 2021).

Rysunek 10. Zmiany liczby ludności w powiatach województwa łódzkiego do 2050 roku (w %; w stosunku do stanu rzeczywistego w roku 2021)

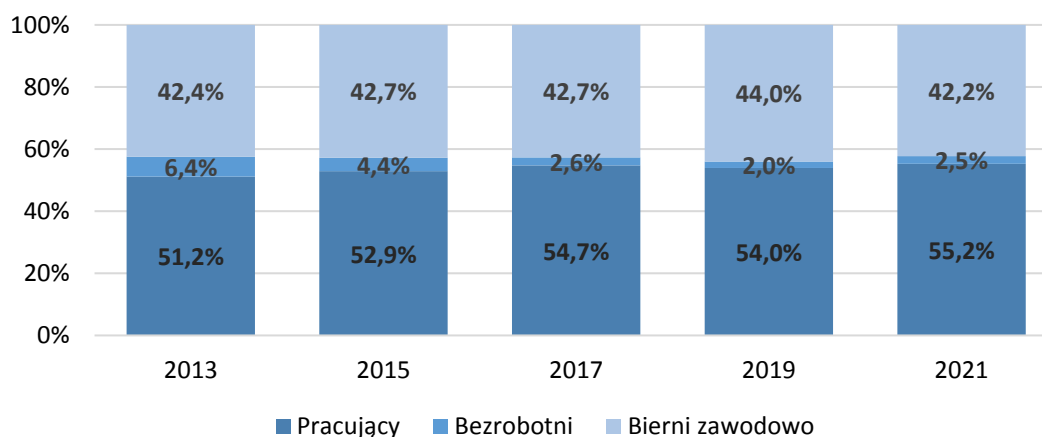

Źródło: Baza Demografia, GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

działalności gospodarczej. W Badaniu Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), a także w Narodowym Spisie Powszechnym Ludności i Mieszkań (NSP), aktywność ekonomiczną ocenia się na podstawie sytuacji respondenta w badanym tygodniu.

W 2021 roku ludność aktywna zawodowo stanowiła w województwie łącznie 57,8% populacji w wieku 15-89 lat¹¹ (ok. 1,14 mln osób), natomiast bierni zawodowo – niewiele ponad 42,2% tej zbiorowości (833,0 tys. osób). Zdecydowana większość aktywnych zawodowo (blisko 96,0%) to osoby pracujące, podczas gdy bezrobotni stanowili jedynie 4,4% wszystkich mieszkańców województwa łódzkiego w wieku 15–89 lat. Struktura ludności według aktywności ekonomicznej w województwie łódzkim jest stosunkowo stabilna, przy czym widoczne są pewne tendencje zmian. W szczególności obserwowany jest wzrost udziału osób pracujących (o 4,1 p. proc. w stosunku do stanu z roku 2013), któremu towarzyszy spadek udziału osób bezrobotnych (o 3,9 p. proc.). Udział osób biernych zawodowo utrzymywał się na względnie stałym poziomie, przy czym w roku 2021 odnotowano jego nieznaczny spadek (o 1,2 p. proc. w stosunku do stanu z roku 2020).

Rysunek 12. Struktura ludności według aktywności ekonomicznej (w %) w województwie łódzkim w latach 2013-2021

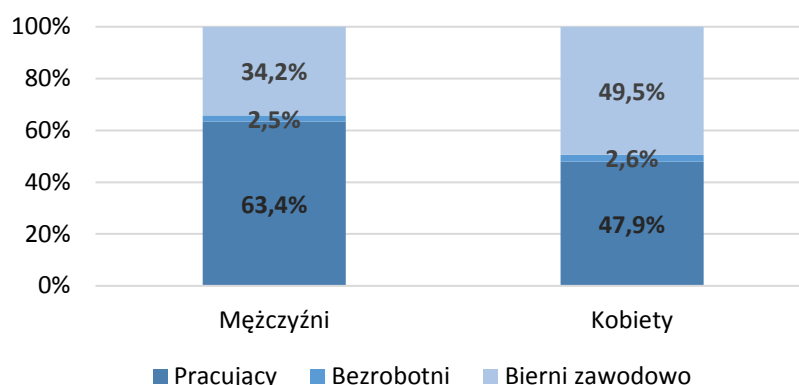

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Rozpatrując aktywność ekonomiczną mieszkańców województwa według płci, zauważa się zupełnie odmienną strukturę aktywności u kobiet i u mężczyzn. Wśród kobiet największy odsetek w 2021 roku stanowiły osoby bierne zawodowo (49,5%; o ok. 2,7 p. proc. mniej niż w roku 2020), podczas gdy wśród mężczyzn udział biernych zawodowo był o około 15,3 p. proc. niższy niż kobiet. Mężczyźni w przeważającej części pracują – w 2021 roku posiadanie pracy deklarowało 63,4% mężczyzn zamieszkujących województwo łódzkie, a zatem o 15,4 p. proc. więcej niż kobiet w tej samej grupie ekonomicznej. Zjawisko to wynika m.in. z dłuższego trwania życia i niższej granicy wieku emerytalnego kobiet, a tym samym ich większego udziału wśród osób w wieku poprodukcyjnym, a także z obserwowanej wśród kobiet rezygnacji z pracy lub z poszukiwania zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania opieki nad dziećmi lub innymi osobami zależnymi (por. Żmurkow-Poteralska (red.) 2020, Żmurkow-Poteralska 2017).

¹¹ Źródłem danych do analiz w zakresie aktywności ekonomicznej ludności (poza bezrobociem rejestrowanym) są dane pochodzące z badania BAEL, w związku z czym analizy te odnoszą się do aktywności ekonomicznej ludności w wieku 15 – 89 lat.

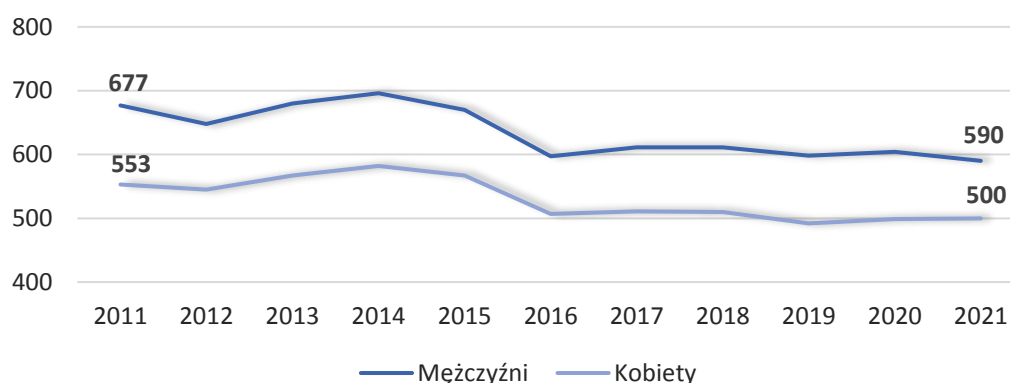
Rysunek 13. Struktura ludności według aktywności ekonomicznej i płci (w %) w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W 2021 roku liczba pracujących w województwie łódzkim wyniosła niecały 1,1 mln osób, co stanowi spadek o około 11,4% (140,0 tys. osób) w porównaniu do stanu z roku 2011. Wśród pracujących obserwowana jest stosunkowo stabilna nadwyżka mężczyzn w stosunku do kobiet, wynosząca średnio około 9,0% (średnia różnica w latach 2011-2021).

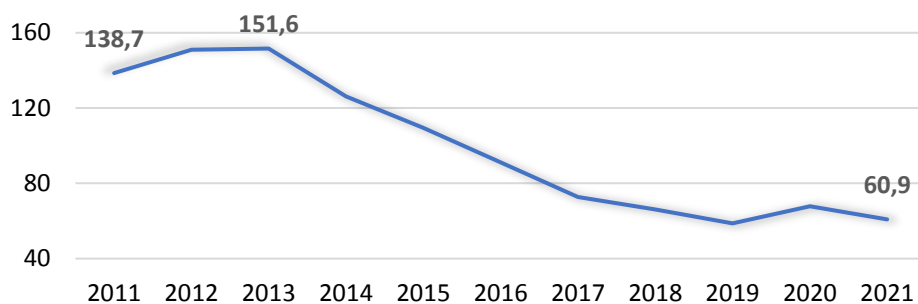
Rysunek 14. Liczba pracujących według płci (w tys. osób) w województwie łódzkim w latach 2010-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Analiza kluczowych wskaźników bezrobocia rejestrowanego dla województwa łódzkiego w latach 2011-2021 wskazuje na odwrócenie obserwowanych uprzednio niekorzystnych tendencji – w 2014 roku nastąpiło bowiem przełamanie wzrostowego trendu poziomu bezrobocia zapoczątkowanego w roku 2010. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy w województwie łódzkim wzrosła natomiast nieznacznie w 2020 roku, czego przyczyną było najprawdopodobniej wprowadzenie ograniczeń w działaniu niektórych gałęzi gospodarki w związku z wystąpieniem epidemii COVID-19 w Polsce. W 2021 roku sytuacja uległa poprawie i liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy w województwie łódzkim spadła prawie o 7 tysięcy w porównaniu z rokiem poprzednim i wyniosła 60,9 tysiąca osób.

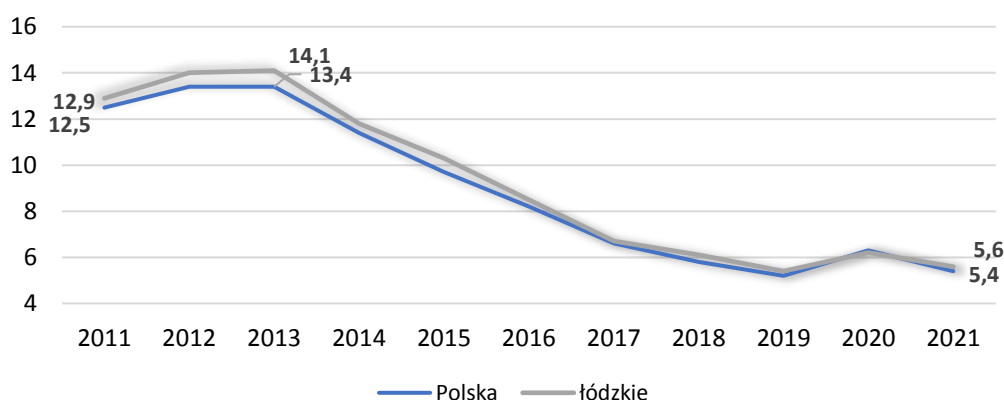
Rysunek 15. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych (w tys. osób) w województwie łódzkim w latach 2011-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wzrostowi liczby osób bezrobotnych w 2020 roku towarzyszył również wzrost wartości stopy bezrobocia rejestrowanego obrazującej udział bezrobotnych w populacji osób aktywnych zawodowo. W końcu 2021 roku stopa bezrobocia w województwie uległa obniżeniu osiągając poziom zbliżony do obserwowanego w 2019 roku. Jej wartość dla województwa łódzkiego wyniosła w 2021 roku 5,6% i była o 0,6 p. proc. niższa od zaobserwowanej w końcu roku 2020, ale także aż o 7,3 p. proc. niższa od wartości najwyższej w całym analizowanym okresie, odnotowanej w końcu roku 2013. Jednocześnie stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie łódzkim kształtuje się na zbliżonym poziomie jak średnia dla kraju (łódzkie – 5,6%; Polska – 5,4%).

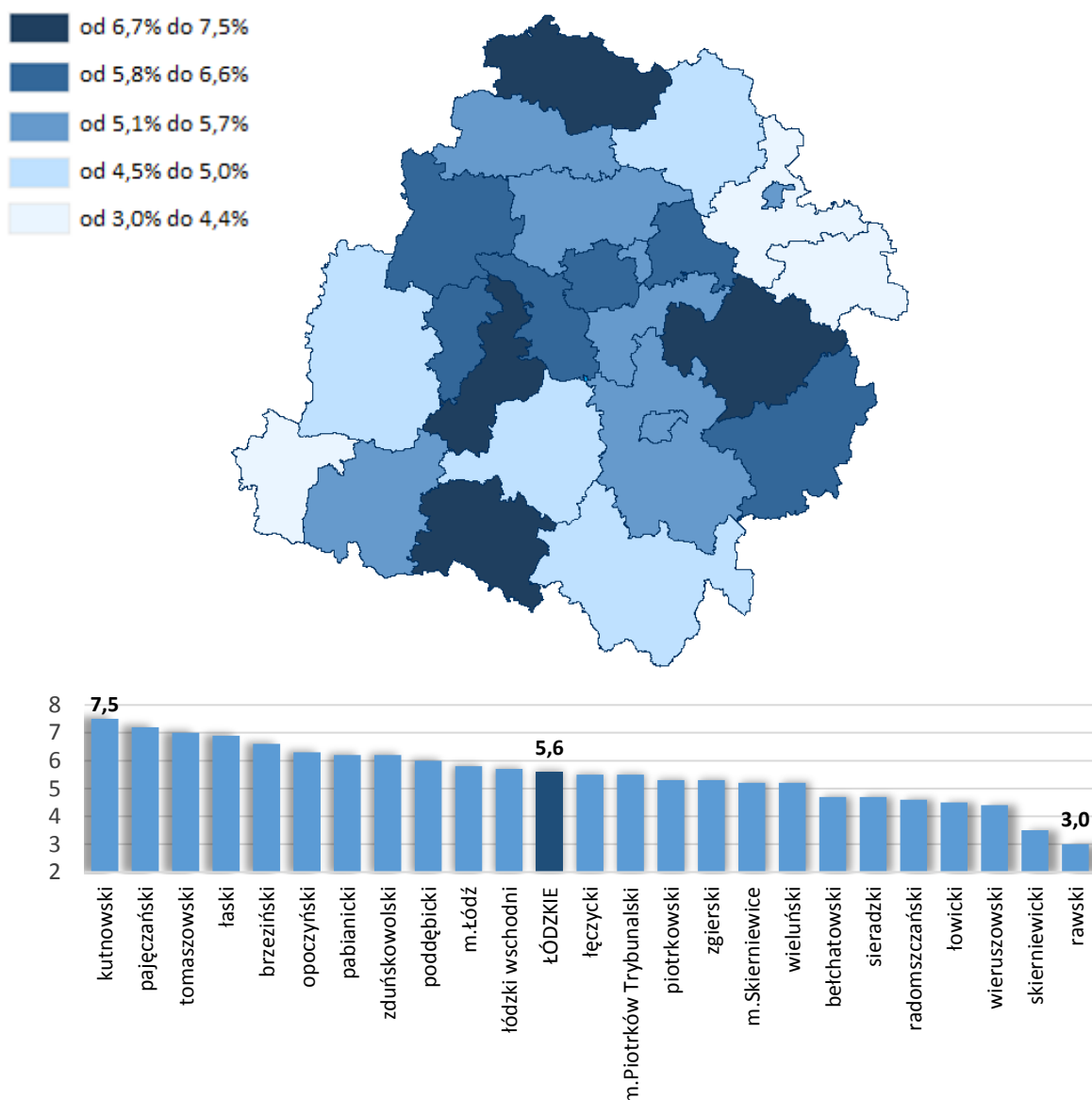
Rysunek 16. Stopa bezrobocia rejestrowanego (w %) w województwie łódzkim na tle kraju w latach 2011-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W przekroju powiatów występują znaczne różnice w wielkości stopy bezrobocia rejestrowanego. Zgodnie z danymi GUS za 2021 rok, w 11 powiatach stopa bezrobocia była wyższa niż średnio w województwie.

Rysunek 17. Stopa bezrobocia rejestrowanego (w %) w powiatach województwa łódzkiego w 2021 roku

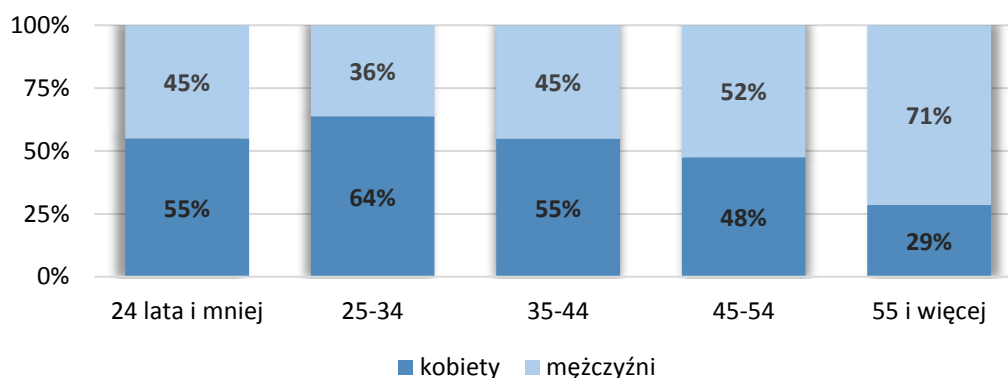
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Szczególnie niekorzystną sytuację pod względem poziomu bezrobocia zaobserwować można w powiecie kutnowskim (stopa bezrobocia na poziomie 7,5%) oraz pajęczańskim (7,2%) i tomaszowskim (7,0%). Powiat kutnowski i pajęczański były w najgorszej sytuacji pod kątem stopy bezrobocia także w roku 2020. Spadek stopy bezrobocia odnotowano na terenie wszystkich 24 powiatów. Największe spadki wartości stopy bezrobocia w 2021 roku w porównaniu z rokiem 2020 zaobserwowano w następujących powiatach: sieradzkim i miasto Skierniewice (spadek w obu powiatach na poziomie 1,2 p. proc.), a także w powiatach zgierskim i łaskim (w każdym z powiatów spadek o 1,1 p. proc.). Najmniejszy spadek bezrobocia nastąpił w mieście Łodzi – o 0,2 p. proc.

Wśród ogółu zarejestrowanych bezrobotnych w województwie łódzkim od 2016 roku obserwowana jest nieznaczna nadwyżka kobiet. W 2021 roku kobiety stanowiły 50,3%

wszystkich bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy w województwie łódzkim, zaś mężczyźni – 49,7%. W populacji bezrobotnych w województwie w 2021 roku kobiety przeważały wśród bezrobotnych w młodszych grupach wieku (poniżej 45 lat), w szczególności w grupie wieku 25-34 lata. W grupie 45-54 lata udział bezrobotnych obu płci był bardzo podobny, podczas gdy wśród bezrobotnych w wieku 55 i więcej lat wyraźnie przeważali mężczyźni.

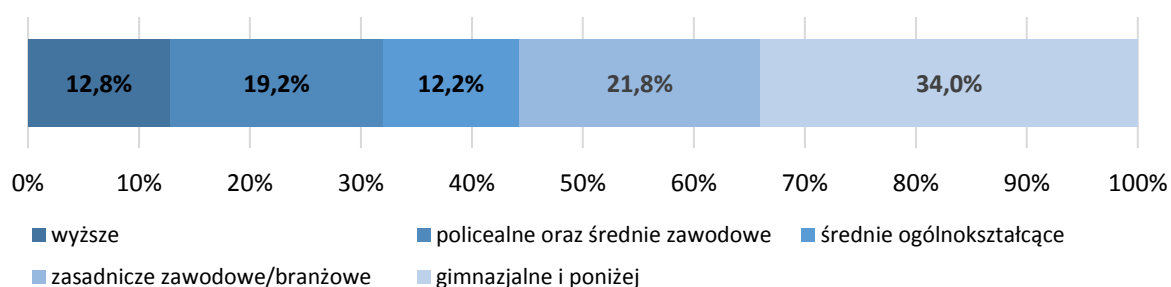
Rysunek 18. Struktura bezrobotnych w przekroju płci i wieku (w %) w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Zgodnie tendencją ogólnopolską, posiadanie niższego poziomu wykształcenia wiąże się z większym ryzykiem pozostawania w stanie bezrobocia. Wśród osób bezrobotnych w województwie łódzkim w 2021 roku dominowały osoby legitymujące się wykształceniem gimnazjalnym lub niższym (aż 34%). Relatywnie najmniejszy odsetek bezrobotnych stanowiły osoby posiadające wykształcenie średnie ogólnokształcące (ok. 12,2% wszystkich bezrobotnych) oraz wyższe (12,8%).

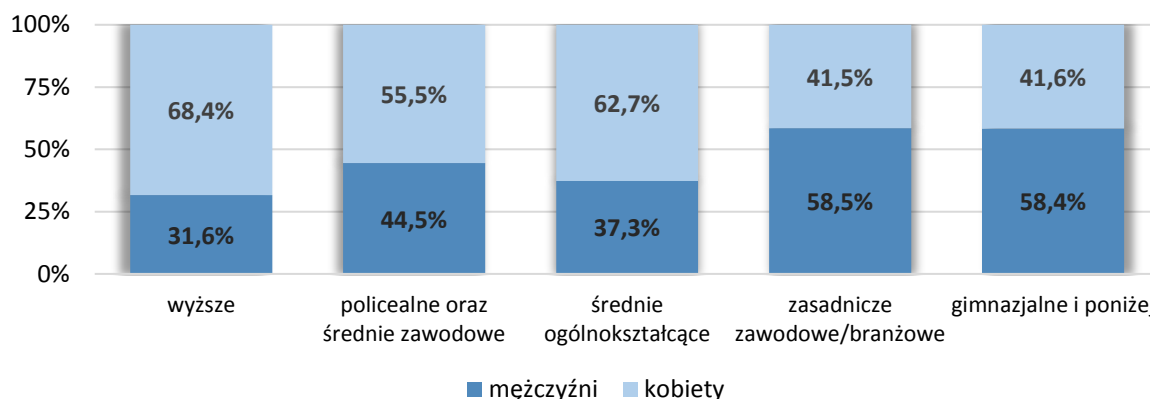
Rysunek 19. Struktura bezrobotnych według wykształcenia (w %) w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Z punktu widzenia poziomu wykształcenia oraz płci osób bezrobotnych, największe dysproporcje pomiędzy udziałem kobiet i mężczyzn obserwowane są wśród osób z wykształceniem wyższym – w 2021 roku w grupie tej kobiety stanowiły 68,4% bezrobotnych. Relatywnie większy odsetek kobiet obserwowano również wśród bezrobotnych z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (około 62,7%) oraz policealnym (około 55,5%). W grupie bezrobotnych legitymujących się wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz gimnazjalnym i niższym przeważali mężczyźni.

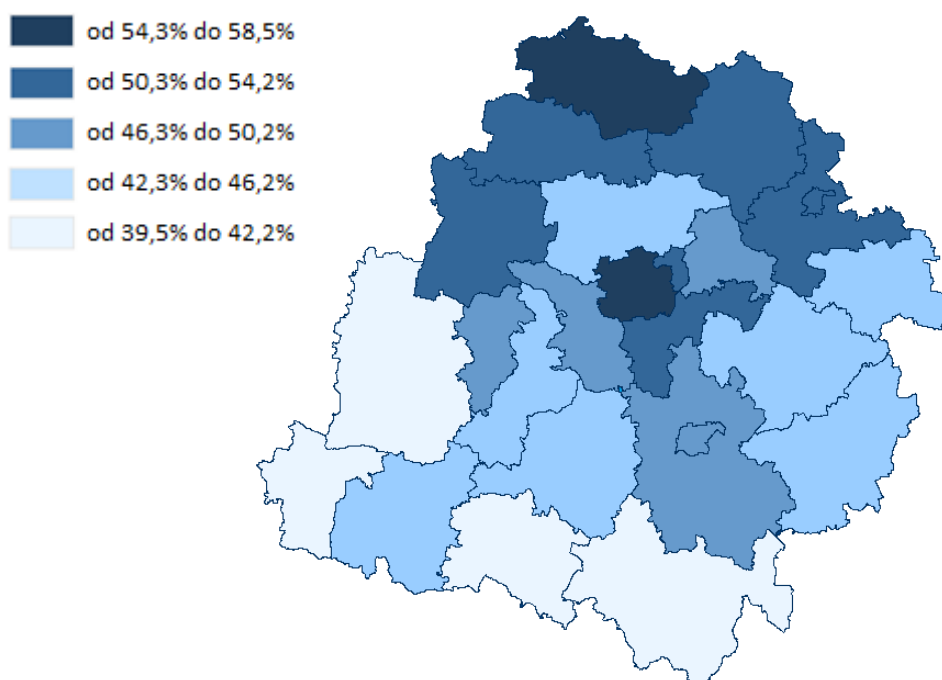
Rysunek 20. Struktura bezrobotnych w przekroju wykształcenia i płci (w %) w województwie łódzkim w 2021 roku

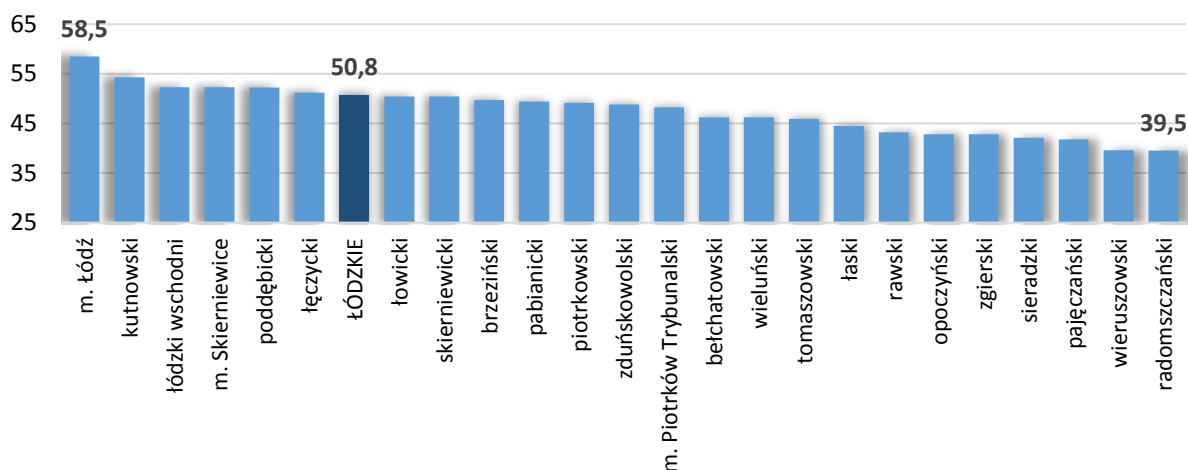

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wśród ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy w województwie łódzkim w 2021 roku 50,8% stanowiły osoby pozostające bez pracy dłużej niż rok. Najbardziej niepokojącą sytuację pod tym względem obserwowano w mieście Łódź i powiecie kutnowskim, gdzie osoby długotrwale bezrobotne stanowiły odpowiednio 58,5% i 54,3% wszystkich osób pozostających bez pracy. Bezrobotnych zarejestrowani pozostający bez pracy dłużej niż rok stanowili ponad połowę ogółu bezrobotnych także w następujących powiatach: łódzkim wschodnim (52,3%), m. Skierniewice (52,3%), poddębickim (52,2%), łęczyckim (51,2%), łowickim (50,4%) i skierniewickim (50,4%). Najniższy udział osób długotrwale bezrobotnych odnotowano w powiecie radomszczańskim, gdzie odsetek osób pozostających bez pracy przez okres dłuższy niż rok w stosunku do ogółu osób bezrobotnych wynosił 39,5%.

Rysunek 21. Udział bezrobotnych zarejestrowanych pozostających bez pracy dłużej niż rok w ogóle bezrobotnych (w %) w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

3. Sytuacja społeczna w regionie

Wskaźniki zasięgu ubóstwa

W statystyce publicznej nie opublikowano danych z zakresu ubóstwa ekonomicznego w 2020 roku dla poszczególnych województw¹², a udostępniono jedynie informację w tym zakresie dla całego kraju. W 2020 roku, w porównaniu do roku poprzedniego, w Polsce zauważalny był wyraźny spadek wskaźnika ubóstwa relatywnego z 13,0% do 11,8% (o 1,2 p. proc.). Poziom ubóstwa ustawowego ukształtował się na podobnym poziomie do obserwowanego w roku 2019. Jak wskazują analitycy GUS: „Pogorszenie się sytuacji materialnej części gospodarstw domowych i wzrost ubóstwa skrajnego w Polsce wiąże się z wprowadzeniem od marca 2020 r. zamrożenia części gospodarki i ograniczeń w kontaktach społecznych, w odpowiedzi na pojawienie się w Polsce koronawirusa i rozwój pandemii COVID 19”¹³.

W celu zobrazowania ogólnej sytuacji w zakresie ubóstwa ekonomicznego¹⁴ w województwie łódzkim, poniżej zaprezentowano dostępne dane wojewódzkie za lata 2010-2019.

¹² Na stronach GUS nie opublikowano danych dotyczących zasięgów ubóstwa za 2020 rok według województw (stan w końcu maja 2022 r.). Według informacji podanych przez GUS dane te zostały pozyskane w ramach reprezentacyjnego badania ankietowego, realizowanego warunkach panującej pandemii COVID-19, w związku z czym charakteryzują się one niższą precyzją niż w latach poprzednich, co negatywnie wpłynęło na ich wiarygodność.

¹³ GUS, 2021, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2020 r. (na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych)*, Informacje sygnałowe.

¹⁴ **Wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego** – odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków był niższy niż granica ubóstwa skrajnego, tzn. nie pozwalał na zaspokojenie podstawowych potrzeb, powodując tym samym biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka. W 2019 roku granicę ubóstwa skrajnego wyznaczały wydatki na poziomie 614 zł dla osoby samotnej i 1658 zł dla gospodarstwa czteroosobowego. **Wskaźnik zasięgu ubóstwa relatywnego** – odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków był niższy niż granica ubóstwa relatywnego, tzn. niższy niż 50% przeciętnych miesięcznych wydatków gospodarstw domowych. W 2019 roku granicę ubóstwa relatywnego dla przeciętnej rodziny składającej się z dwojga rodziców i dwójki dzieci wyznaczały wydatki w wysokości 2317 zł. **Wskaźnik zasięgu ubóstwa ustawowego** – odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom

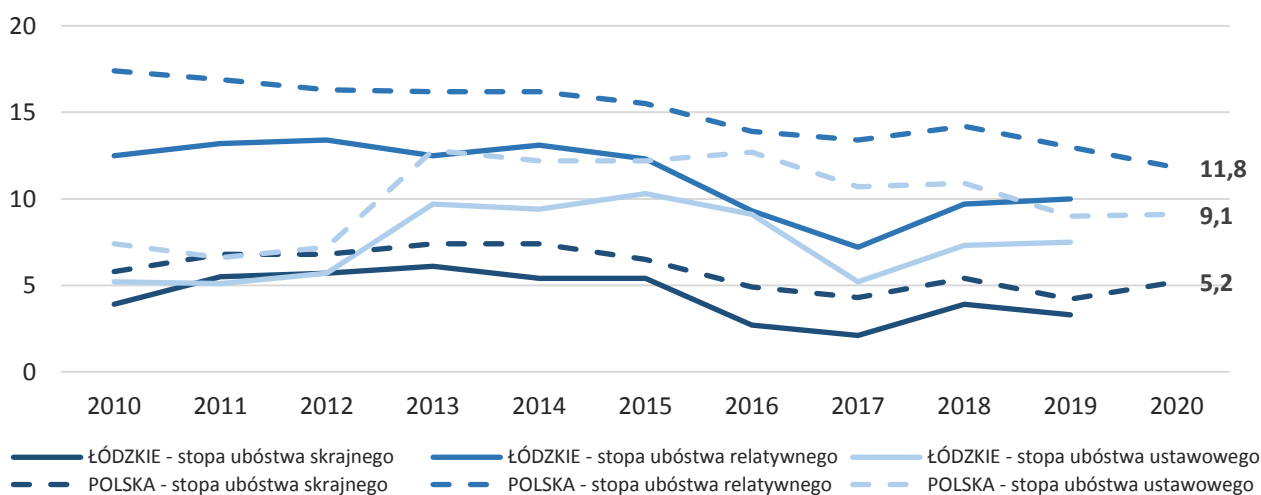
Zasięg ubóstwa (niezależnie od przyjętej granicy ubóstwa) był w województwie łódzkim niższy niż średnio w Polsce. Największa różnica pomiędzy województwem łódzkim a Polską zauważalna była w przypadku stopy ubóstwa relatywnego, której wartość w 2019 roku w regionie była o 3,0 p. proc. niższa niż przeciętnie w kraju.

W 2019 roku w województwie łódzkim poniżej granicy ubóstwa skrajnego, oznaczającego dla człowieka biologiczne zagrożenie życia oraz jego psychicznego i fizycznego rozwoju, żyło 3,3% mieszkańców. Wartość ta zmalała w porównaniu z rokiem poprzednim (o 0,6 p. proc.), przy czym w dalszym ciągu utrzymywała się poniżej średniej z ostatnich 10 lat (4,4%).

Odsetek mieszkańców województwa łódzkiego żyjących poniżej granicy ubóstwa relatywnego wykazywał w latach 2010-2019 tendencję spadkową. Ubóstwo relatywne w 2019 roku dotyczyło 10% gospodarstw domowych w województwie.

Odsetek osób żyjących poniżej ustawowej granicy ubóstwa podlegał w latach 2010-2019 wahaniom, przy czym najwyższą wartość w tym okresie osiągnął w roku 2015 (10,3%). W roku 2019 w województwie łódzkim poniżej ustawowej granicy ubóstwa żyło 7,5% gospodarstw domowych.

Rysunek 22. Odsetek osób żyjących w gospodarstwach domowych poniżej granic ubóstwa (w %) w województwie łódzkim* i Polsce w latach 2010-2020

* Brak danych dla 2020 roku dla województw.

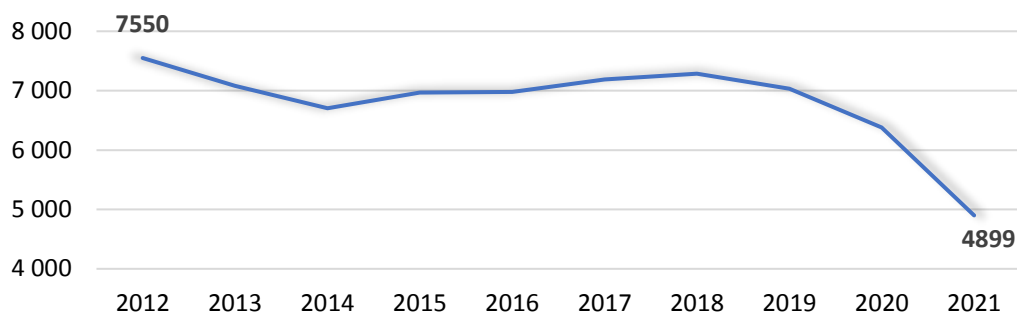
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS oraz informacji sygnałnej: GUS, 2021, Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2020 r. (na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych).

wydatków był niższy niż tzw. ustawowa granica ubóstwa, tj. kwota, która zgodnie z ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z systemu pomocy społecznej. W 2019 roku granicę ubóstwa ustawowego wyznaczały wydatki na poziomie 701 złotych dla osoby samotnej i 2112 zł dla gospodarstwa czteroosobowego. Źródło: Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2019 r. (na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych), informacja sygnałna, GUS, 2020, oraz <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej> (14.05.2021).

Infrastruktura społeczna

Zgodnie z danymi z Oceny zasobów pomocy społecznej, w 2021 roku w zasobach gmin województwa łódzkiego pozostawało nieco ponad 72,3 tys. mieszkań komunalnych (o około 2,5 tys. mniej niż w roku poprzednim), spośród których prawie 6,8% stanowiły lokale socjalne (w 2021 roku niecałe 4,9 tys. mieszkań). Liczbę mieszkań socjalnych w województwie łódzkim charakteryzuje trend spadkowy, który nasilił się w szczególności w ostatnich dwóch latach.

Rysunek 23. Liczba mieszkań socjalnych (lokali) w województwie łódzkim w latach 2012-2020

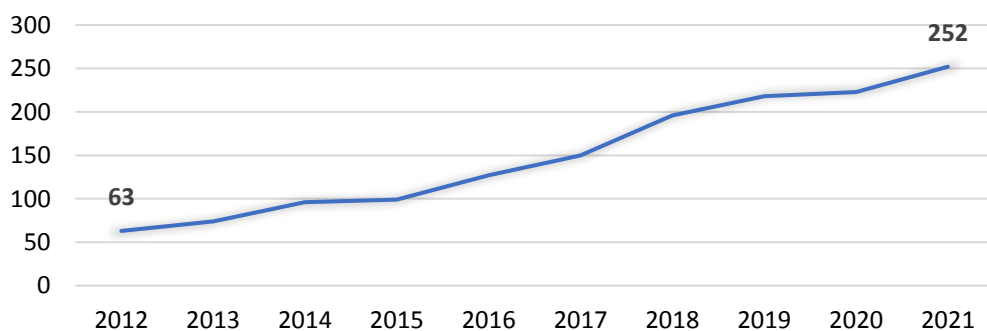

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

Na mieszkanie socjalne w województwie łódzkim w 2021 roku oczekiwało około 6,7 tys. osób, a ich liczba zmniejszyła się w porównaniu z rokiem 2020 o około 230 osób (3,3%). Zgodnie z przewidywaniami na rok 2022, liczba oczekujących powinna pozostać na poziomie podobnym do obecnego.

Liczba żłobków, oddziałów żłobkowych i klubów dziecięcych w województwie łódzkim zwiększyła się w latach 2012-2021 czterokrotnie. W 2021 roku w województwie działały **252 placówki** tego typu dysponujące **9 678 miejscami** (wzrost o 763 miejsca w stosunku do stanu z roku 2020), w związku z czym na każdy 1000 dzieci w wieku do 3 lat przypadało około 158 miejsc w żłobkach (w 2020 roku było to średnio 138 miejsc). W omawianych placówkach w 2021 roku przebywało łącznie prawie 13,8 tys. dzieci (około 1,2 tys. dzieci więcej niż przed rokiem), co stanowiło 22,5% wszystkich dzieci w wieku do 3. roku życia w województwie łódzkim.

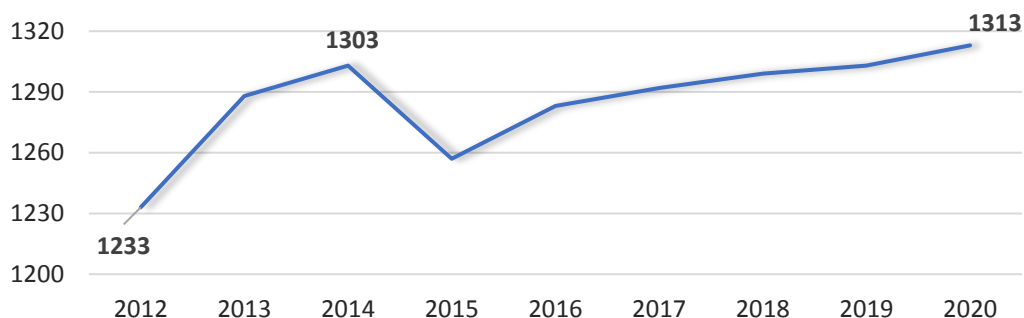
Rysunek 24. Łączna liczba żłobków, oddziałów żłobkowych i klubów dziecięcych w województwie łódzkim w latach 2012-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Liczba przedszkoli¹⁵ w województwie łódzkim podlegała w latach 2012-2020¹⁶ tendencji wzrostowej, która została okresowo zahamowana w roku 2015 (spadek do poziomu 1 257 obiektów, głównie ze względu na spadek liczby oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych). W kolejnych latach tendencja wzrostowa była kontynuowana, w wyniku czego liczba przedszkoli w województwie zwiększyła się do nieco ponad **1,3 tys. w roku 2020**. Do placówek tych uczęszczało blisko 83,5 tys. dzieci.

Rysunek 25. Liczba przedszkoli w województwie łódzkim w latach 2012-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Zgodnie z danymi z Oceny zasobów pomocy społecznej, w 2021 roku w województwie łódzkim funkcjonowało 15 hospicjów, które zlokalizowane były na terenie ośmiu powiatów. Największą liczbę hospicjów odnotowano w łodzi (5) oraz w powiecie zgierskim (3), a następnie na terenie powiatu pabianickiego (2 placówki tego typu). W kolejnych pięciu powiatach, tj. w powiecie kutnowskim, poddębickim, rawskim, tomaszowskim oraz w Skierniewicach, znajdowało się po jednym hospicjum.

Do końca sierpnia 2019 roku w województwie łódzkim funkcjonował jeden ośrodek dla cudzoziemców, który mieścił się w Grotnikach w powiecie zgierskim. Działalność ośrodka została zakończona przez prowadzący go Urząd ds. Cudzoziemców, a opieka nad cudzoziemcami została powierzona innym jednostkom prowadzonym przez Urząd oraz zlecona ośrodkom dla cudzoziemców w innych województwach¹⁷.

¹⁵ Łącznie z oddziałami przedszkolnymi przy szkołach podstawowych, zespołami wychowania przedszkolnego oraz punktami przedszkolnymi (cały okres) oraz przedszkolami specjalnymi.

¹⁶ Brak danych za 2021 rok w momencie opracowywania niniejszego raportu

¹⁷ Portal Urzędu ds. Cudzoziemców, <https://www.gov.pl/web/udsc/lista-osrodkow-dla-cudzoziemcow-ubiegajacych-sie-o-ochrone-miedzynarodowa> (22.03.2022); <https://dzienniklodzki.pl/osrodek-dla-cudzoziemcow-w-grotnikach-zostal-zamkniety-ale-uchodzcy-nadal-w-nim-mieszkaja/ar/c1-14457519> (22.03.2022).

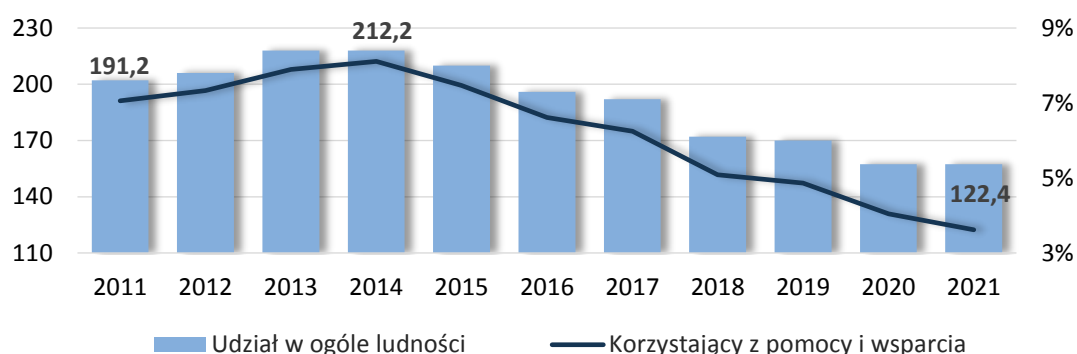
III. KORZYSTAJĄCY Z POMOCY I WSPARCIA

1. Osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej

1.1. Korzystający ogółem

Ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie oferują mieszkańcom bardzo szerokie wsparcie. Jednostki te świadczą pomoc na podstawie ustawy o pomocy społecznej oraz innych przepisów. Wsparcie udzielane jest zarówno na podstawie decyzji administracyjnej, jak i bez konieczności wydawania takiej decyzji czy przeprowadzania wywiadu środowiskowego. W województwie łódzkim w 2021 roku z **pomocy i wsparcia oferowanego przez OPS i PCPR skorzystało łącznie 122 358 osób**¹⁸ (o 8,5 tys. osób mniej niż przed rokiem i o blisko 25,0 tys. osób mniej niż w roku 2019), co stanowiło **5,1% ogółu ludności województwa łódzkiego** (5,4% w roku 2020). Od roku 2015 obserwowany jest systematyczny spadek zarówno liczby, jak i udziału korzystających z pomocy i wsparcia w województwie – w stosunku do roku 2014 powyższe wartości zmniejszyły się o odpowiednio: blisko 90,0 tys. osób i 3,0 p. proc. Wyraźny spadek skali korzystania przez mieszkańców województwa łódzkiego z pomocy i wsparcia obserwowany w ostatnich dwóch latach (2020-2021) należy łączyć z wystąpieniem epidemii związanej z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2, która zmieniła dotychczasowe funkcjonowanie w wielu obszarach życia, w tym również sposób i zakres świadczenia usług w ramach systemu pomocy społecznej.

Rysunek 26. Liczba (w tys. osób; lewa oś) i udział w ogólnej liczbie ludności (w %; prawa oś) korzystających z pomocy i wsparcia w województwie łódzkim w latach 2011-2021

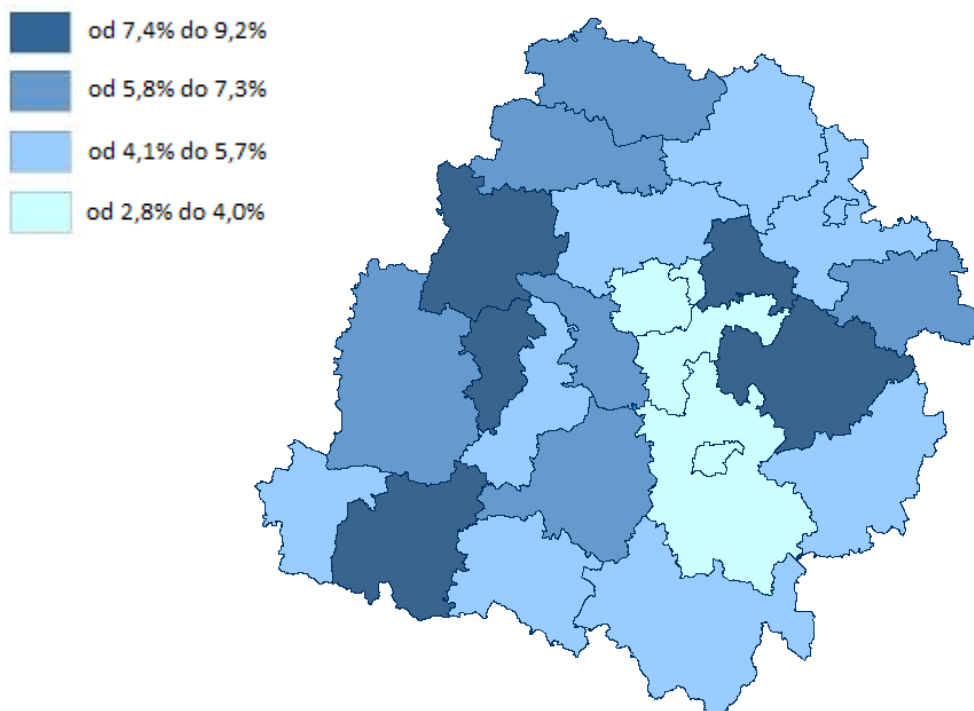
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

¹⁸ Liczba ta obrazuje rzeczywistą liczbę osób korzystających z różnego rodzaju świadczeń społecznych (zleconych i własnych) bez względu na rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania. **Obejmuje pomoc udzieloną na podstawie ustawy o pomocy społecznej oraz innych przepisów.**

Liczba ta obejmuje osoby 1) objęte wsparciem na podstawie ustawy o pomocy społecznej, w tym wyłącznie pracą socjalną, a także osoby objęte poradnictwem specjalistycznym oraz skierowane oraz umieszczone w domach pomocy społecznej; 2) osoby objęte wsparciem w postaci skierowań do centrów i klubów integracji społecznej oraz prac społecznie użytecznych; 3) osoby otrzymujące w OPS pomoc w formie dodatku mieszkaniowego lub dodatku energetycznego; 4) osoby, które uzyskały pomoc w ramach środków EFS; 5) osoby otrzymujące pomoc i wsparcie w PCPR na podstawie innych przepisów niż ustawa o pomocy społecznej (osoby niepełnosprawne korzystające ze świadczeń, np. w ramach środków PFRON; dzieci przebywające w pieczy zastępczej oraz usamodzielniani wychowankowie; osoby korzystające ze wsparcia punktu interwencji kryzysowej).

Skala korzystania z pomocy i wsparcia różni się w poszczególnych powiatach województwa łódzkiego. Największe natężenie tego zjawiska w 2021 roku odnotowano w powiecie brzezińskim oraz wieluńskim, gdzie pomocą i wsparciem objętych było odpowiednio 9,2% i 8,1% ogółu mieszkańców, a także w powiecie poddębickim (7,7%) oraz zduńskowolskim i tomaszowskim (w obu przypadkach 7,4% mieszkańców). W najmniejszym stopniu pomocą i wsparciem objęto mieszkańców powiatu łódzkiego wschodniego (2,8% mieszkańców) oraz Piotrkowa Trybunalskiego, powiatu piotrkowskiego i Łodzi (między 3,0% a 4,0%).

Rysunek 27. Udział osób korzystających z pomocy i wsparcia w ogólnej ludności powiatów (w %) w województwie łódzkim w 2021 roku

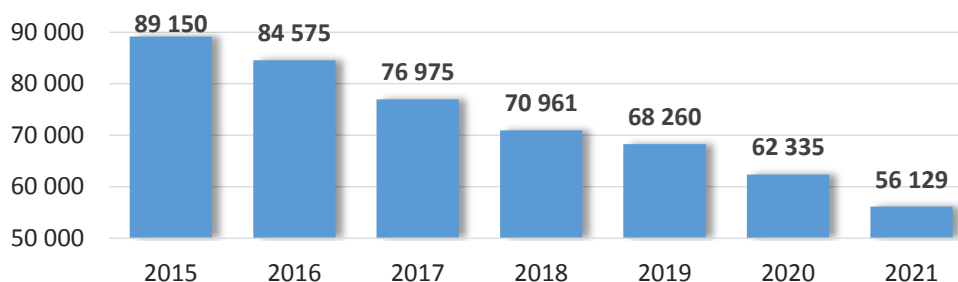

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2021 rok oraz Bazy Demografia GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

W 2021 roku w większości powiatów województwa łódzkiego (15) odnotowano spadek odsetka mieszkańców korzystających z pomocy i wsparcia w porównaniu do roku poprzedniego (podobnie, jak rok wcześniej, kiedy to w 19 powiatach udział ten uległ zmniejszeniu). Największe spadki tego odsetka zaobserwowano w powiatach piotrkowskim (o 5,3 p. proc.), Piotrkowie Trybunalskim (3,9 p. proc.) oraz w Skierniewicach (1,6 p. proc.). W kolejnych trzech powiatach – opoczyńskim, tomaszowskim i radomszczańskim – spadki te zawierały się w przedziale między 1,0 a 1,3 p. proc., a w pozostałych dziesięciu były to spadki nieznaczne, wynoszące między 0,2 a 0,6 p. proc. Wzrost udziału osób otrzymujących pomoc i wsparcie nastąpił w dziewięciu powiatach, przy czym najsilniejszy odnotowano w powiecie poddębickim, pabianickim i pajęczańskim (w każdym przypadku wzrost o 2,3 p. proc.) oraz w powiecie sieradzkim (2,1 p. proc.).

Jednocześnie **pomocą udzielaną wyłącznie na podstawie ustawy o pomocy społecznej**¹⁹ objęto w 2021 roku w województwie łódzkim **56 129 rodzin liczących łącznie 105 134 osoby**. Liczba ta – zgodnie z ogólną tendencją obserwowaną w województwie – ulega systematycznemu zmniejszeniu. W porównaniu do roku 2015 liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej w postaci świadczeń oraz pracy socjalnej (wyłącznie) zmniejszyła się o 33,0 tys. rodzin, a liczba osób w rodzinach objętych tą formą pomocy – o blisko 96,6 tys.

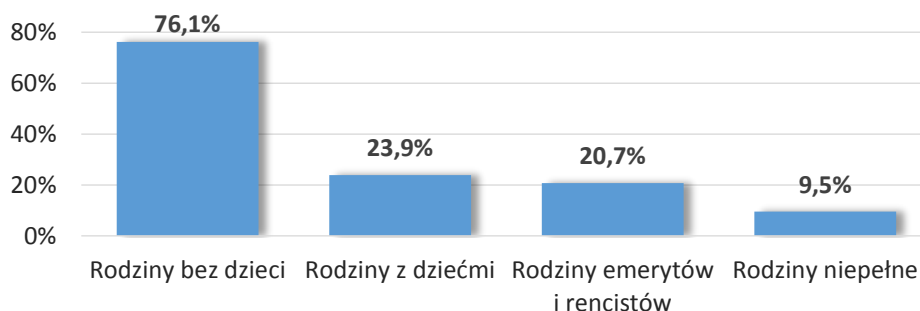
Rysunek 28. Liczba rodzin objętych pomocą na podstawie ustawy o pomocy społecznej w województwie łódzkim w latach 2015-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania MRiPS-05.

Wśród rodzin objętych pomocą wyłącznie na podstawie ustawy o pomocy społecznej (w tym wyłącznie w postaci pracy socjalnej), 62,5% stanowiły rodziny jednoosobowe, a rodziny wieloosobowe – 37,5%. Spośród wszystkich rodzin objętych pomocą społeczną zdecydowanie najwięcej było rodzin bez dzieci (66,5%; niespełna 37,4 tys. rodzin). Rodziny z dziećmi stanowiły blisko 24,0% wszystkich rodzin objętych świadczeniami (13,4 tys. rodzin), rodziny emerytów i rencistów około 22,0% (11,6 tys. rodzin), natomiast najmniej liczną kategorię stanowiły rodziny niepełne – 9,5% (5,3 tys. rodzin)²⁰.

Rysunek 29. Odsetek rodzin (w %) korzystających z pomocy społecznej według typu rodziny²¹ w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania MRiPS-05.

¹⁹ Kategoria obejmuje pomoc udzielaną w postaci świadczeń z pomocy społecznej przyznawanych w ramach zadań własnych oraz zadań zleconych, bez względu na rodzaj, formę oraz źródło finansowania (świadczenia pieniężne i niepieniężne) oraz pomoc udzielaną wyłącznie w postaci pracy socjalnej.

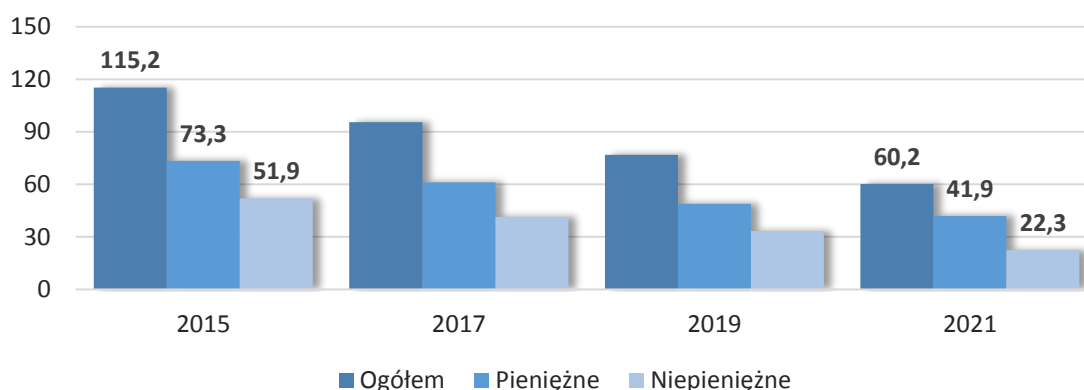
²⁰ Jedna rodzina mogła zostać zaklasyfikowana do więcej niż jednego typu. Za rodzinę niepełną należy uznać rodzinę, w której skład wchodzi jedno z rodziców (matka lub ojciec) z dzieckiem (z dziećmi). Za rodzinę emerytów i rencistów należy uznać rodzinę, w której wyłącznym lub głównym (przeważającym) źródłem utrzymania jest emerytura lub renta.

²¹ Odsetki rodzin poszczególnych typów nie sumują się do 100%, ponieważ jedna rodzina mogła zostać zaklasyfikowana do więcej niż jednego typu.

1.2. Korzystający ze świadczeń

W 2021 roku pomocą w formie **świadczeń z pomocy społecznej**²² objęto w województwie łódzkim **47 798 rodzin** liczących łącznie 88 284 osoby (o około 4,3 tys. mniej niż w roku 2020 i o 9,5 tys. rodzin mniej niż w roku 2019). Łączna **liczba osób, którym w 2021 roku przyznano decyzją świadczenie z pomocy społecznej, wyniosła 60 169 osób**, co stanowi 49,2% wszystkich korzystających z pomocy i wsparcia. Należy podkreślić, że liczba ta z roku na rok ulega systematycznemu zmniejszeniu. W roku 2021 – w porównaniu do stanu z roku 2020 – liczba osób, którym przyznano świadczenie, była mniejsza o blisko 8,5 tys., natomiast w porównaniu z rokiem 2015 liczba ta uległa zmniejszeniu łącznie o 62,2 tys. osób.

Rysunek 30. Liczba osób (w tys.), którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej pomiędzy rokiem 2015 a 2021

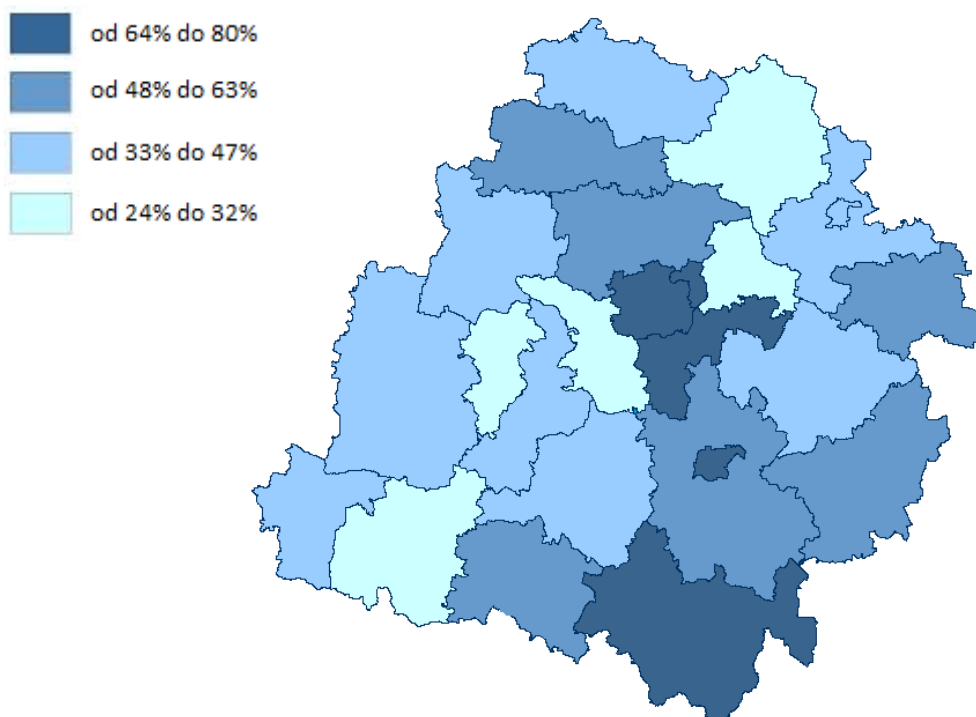
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Dominującą formę wsparcia w województwie łódzkim (w każdym roku oceny) stanowią **świadczenia pieniężne**. Dodatkowo, ich znaczenie i udział wśród wszystkich form dostępnej pomocy wzrasta – w roku 2021 (podobnie, jak miało to miejsce w roku 2020) odnotowano zwiększenie skali korzystania z pomocy pieniężnej kosztem niepieniężnej. W roku oceny wsparciem w postaci **świadczeń pieniężnych** objęto blisko **70,0% osób**, którym przyznano świadczenia (w roku 2020 było to 67,0%, a w latach 2015-2019 – średnio 63,0%). Pomoc **w formie niepieniężnej**, z której można korzystać niezależnie od pobieranych świadczeń pieniężnych, otrzymało w 2021 roku około **37,0%** świadczeniobiorców (w roku 2020 było to około 40,0%, a w latach wcześniejszych – średnio 44,0%).

Osoby, którym przyznano decyzją świadczenia z pomocy społecznej stanowiły średnio około 49,2% wszystkich mieszkańców, którym udzielono pomocy i wsparcia, przy czym w poszczególnych powiatach województwa łódzkiego sytuacja w tym zakresie była zróżnicowana. Największy odsetek osób objętych świadczeniami odnotowano w Piotrkowie Trybunalskim (ponad 79,0% korzystających z pomocy i wsparcia), w powiecie łódzkim wschodnim (75,0%), radomszczańskim (72,3%) oraz w Łodzi (68,3%), natomiast najmniejszy w powiecie wieluńskim (24,3%), pabianickim i brzezińskim (między 28,0% a 29,0%).

²² Świadczenia przyznawane w ramach zadań własnych oraz zadań zleconych, bez względu na rodzaj, formę, liczbę świadczeń oraz źródło finansowania. Świadczenia przyznawane na podstawie ustawy o pomocy społecznej.

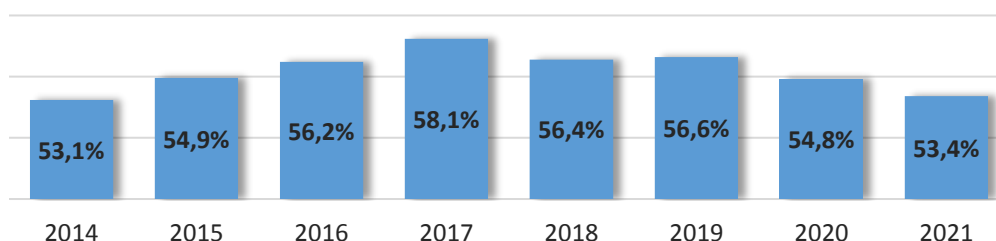
Rysunek 31. Udział osób, którym przyznano świadczenie w liczbie osób, którym udzielono pomocy i wsparcia (w %) w powiatach województwa łódzkiego w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS oraz ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2021 rok.

Jednocześnie, w 2020 roku stosunkowo największy odsetek świadczeniobiorców objętych świadczeniami pieniężnymi odnotowano w powiecie łódzkim wschodnim (81,3%) i w Piotrkowie Trybunalskim (79,5%) oraz w Skierniewicach i powiecie zgierskim (między 78,0% a 79,0%), najniższy zaś w powiecie opoczyńskim oraz sieradzkim (około 55,0%). Z kolei osób otrzymujących wsparcie w postaci świadczeń niepieniężnych najwięcej było wśród świadczeniobiorców w powiecie rawskim (52,3%) oraz sieradzkim (49,0%), zaś najmniej – w powiecie łódzkim wschodnim (26,2 %) oraz w Piotrkowie Trybunalskim i w powiecie zgierskim (między 29,0% a 32,0%).

Rysunek 32. Udział (w %) osób długotrwale korzystających ze świadczeń w ogóle świadczeniobiorców w latach 2014-2021

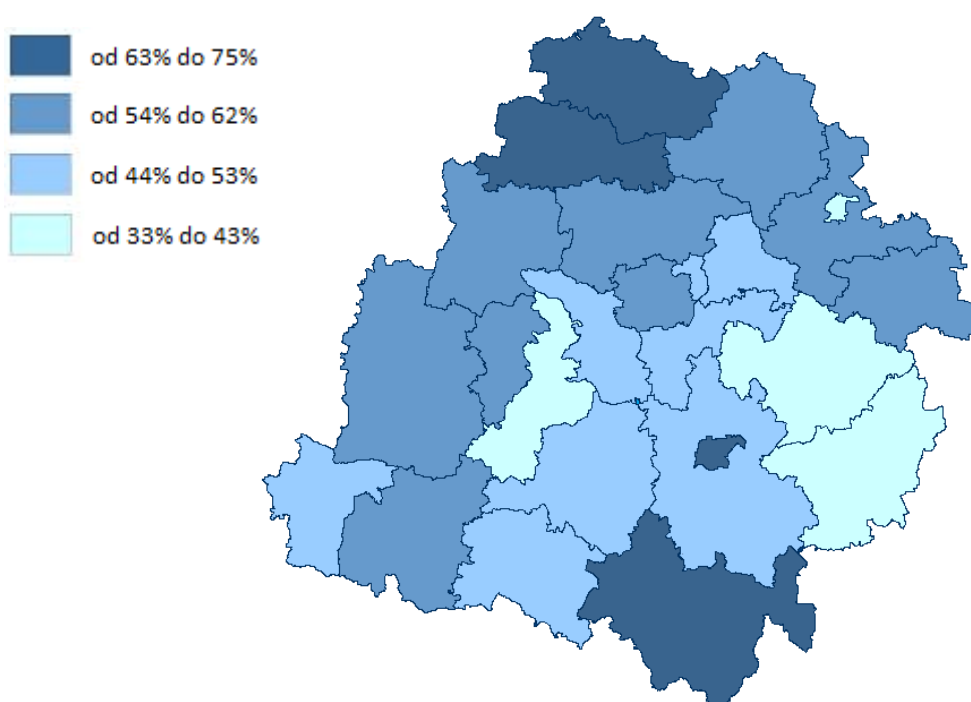
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

Udział osób długotrwale korzystających ze świadczeń w ogóle świadczeniobiorców w województwie łódzkim uległ w 2021 roku dalszemu obniżeniu i wyniósł 53,4%. Wartość ta

podlega od 2017 roku spadkowi, a zatem obserwowane jest stopniowe zmniejszanie skali **długotrwałego pozostawania w systemie świadczeń** po okresie wyraźnego nasilenia tego zjawiska przed rokiem 2017. Zgodnie z danymi ze sprawozdań przekazywanych w ramach Oceny zasobów pomocy społecznej, w roku 2022 tendencja spadkowa powyższego udziału będzie kontynuowana.

Osoby długotrwanie korzystające ze świadczeń z pomocy społecznej w większości powiatów województwa łódzkiego stanowią ponad połowę wszystkich świadczeniobiorców. Największy udział takich osób w 2021 roku odnotowano w powiecie łęczyckim (74,4%) oraz w Piotrkowie Trybunalskim (blisko 66,0%), natomiast najmniejszy odsetek osób długotrwanie korzystających z pomocy społecznej wśród świadczeniobiorców odnotowano w powiecie łaskim, tomaszowskim i opoczyńskim (między 33,0% a 35,0%).

Rysunek 33. Udział (w %) osób długotrwanie korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w ogóle świadczeniobiorców w 2021 roku

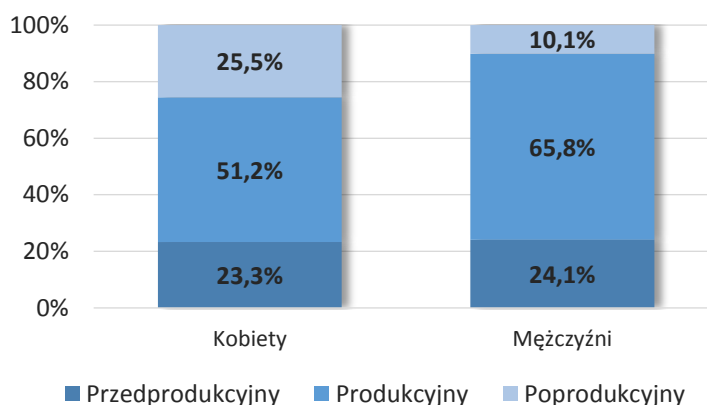

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2021 rok.

W strukturze świadczeniobiorców ze względu na wiek i płeć dominowały w województwie łódzkim osoby w wieku produkcyjnym, przy czym ich udział był wyraźnie wyższy wśród mężczyzn (blisko 65,8%) niż wśród kobiet (51,2%). Co istotne, w 2021 roku – podobnie, jak miało to miejsce rok wcześniej – **udział osób w wieku produkcyjnym korzystających ze świadczeń uległ ponownemu zwiększeniu**, przy czym dotyczyło to wyłącznie mężczyzn. Prawdopodobną przyczyną tej sytuacji jest pojawienie się konieczności korzystania ze świadczeń społecznych przez osoby dotychczas z nich nie korzystające w związku z trudną sytuacją m.in. na rynku pracy panującą w okresie epidemii COVID-19. Osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowiły w 2021 roku średnio 23,0%-24,0% wszystkich świadczeniobiorców (bez większych różnic ze względu na płeć). Grupą stosunkowo najrzadziej pobierającą świadczenia z pomocy społecznej były osoby w wieku poprodukcyjnym (średnio 17,8%), przy czym w grupie tej widoczna jest wyraźna nadwyżka

kobiet (25,5%) w stosunku do mężczyzn (10,1%). Również w przypadku osób w wieku poprodukcyjnym odnotowano wzrost udziału osób korzystających ze świadczeń (o 1 p. proc. w stosunku do roku 2020), co może wskazywać na pogorszenie się sytuacji życiowej w okresie epidemii również w tej grupie osób.

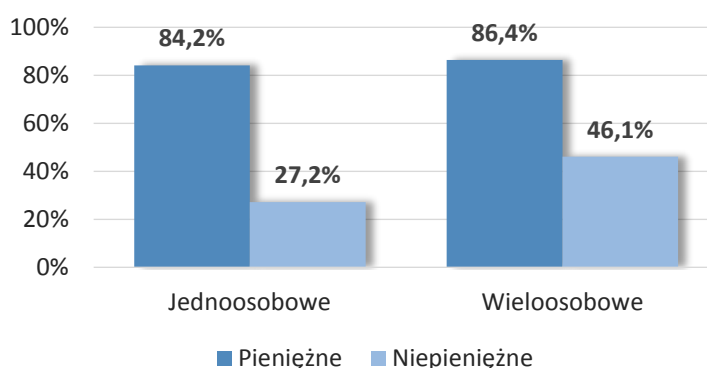
Rysunek 34. Struktura osób pobierających świadczenia według wieku i płci (w %) w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Rozkład poszczególnych rodzajów świadczeń w zależności od liczby osób w rodzinie wskazuje, że w województwie łódzkim w 2021 roku (podobnie, jak rok wcześniej) ze świadczeń pieniężnych korzystała podobna część rodzin jednoosobowych (tą formą pomocy objęto 84,2% rodzin tego typu), jak i wieloosobowych (niespełna 87,0%). W przypadku **świadczeń niepieniężnych** odnotowano wyraźnie **częstsze korzystanie z nich przez rodziny wieloosobowe** – pomocą w formie niepieniężnej objęto około 46,0% rodzin wieloosobowych, podczas gdy wśród rodzin jednoosobowych wsparcia niepieniężnego udzielono 27,2% wszystkich świadczeniobiorców.

Rysunek 35. Odsetek rodzin (w %) pobierających świadczenia według liczby osób w rodzinie²³ w województwie łódzkim w 2021 roku

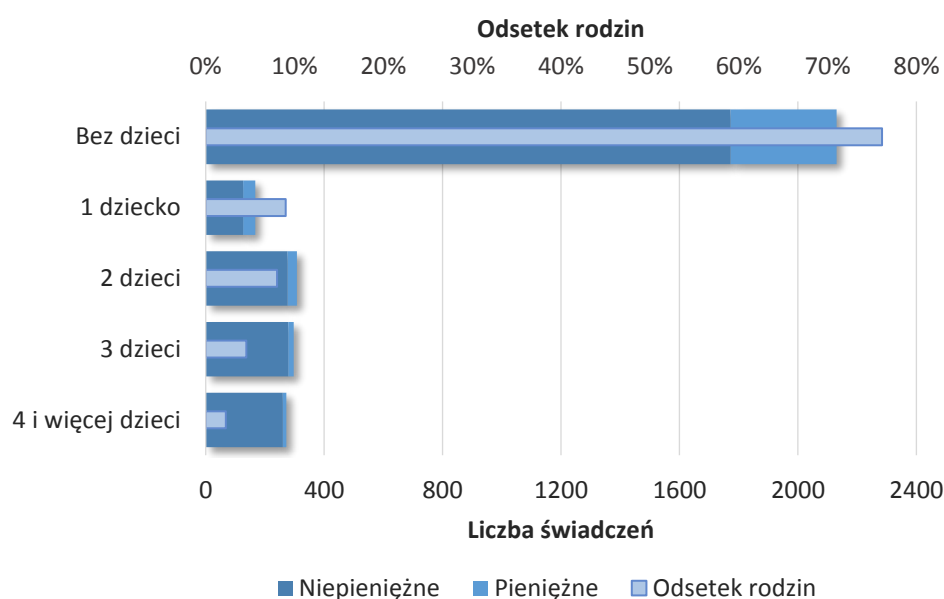

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

²³ Odsetki rodzin korzystających z poszczególnych typów świadczeń nie sumują się do 100%, ponieważ jedna rodzina mogła skorzystać z obu rodzajów świadczeń.

Biorąc pod uwagę skład rodzin (bez dzieci; z dziećmi) i liczbę dzieci w rodzinach objętych świadczeniami w województwie łódzkim, największej liczby świadczeń w 2021 roku udzielono rodzinom bez dzieci (ponad 2,1 mln świadczeń), a w dalszej kolejności rodzinom z dwojgiem i trojgiem dzieci (odpowiednio około 308 tys. i 297 tys. świadczeń). Stosunkowo najmniej świadczeń udzielono rodzinom z co najmniej czworgiem dzieci (272 tys.) oraz z jednym dzieckiem (blisko 168 tys. świadczeń). Należy przy tym zaznaczyć, że w 2021 roku – w porównaniu z rokiem poprzednim – częstość korzystania ze świadczeń pomocy społecznej przez rodziny bez dzieci i z jednym dzieckiem zmalała (rodzinom tym udzielono w 2021 roku o ponad 80 tys. świadczeń mniej), a wśród rodzin z większą liczbą dzieci uległa wyraźnemu zwiększeniu (wzrost liczby udzielonych świadczeń o 77 tys.).

Rysunek 36. Liczba świadczeń wypłaconych rodzinom (w tys.) i odsetek rodzin korzystających ze świadczeń według ich składu (w %) w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Niezależnie od liczby dzieci w rodzinach korzystających ze świadczeń, stosunkowo największą część stanowiły świadczenia niepieniężne, przy czym ich udział w ogóle udzielonych świadczeń był wyraźnie wyższy w rodzinach z większą liczbą dzieci (średnio 95,0% w rodzinach z co najmniej trojgiem dzieci w porównaniu do 75,0% w rodzinach z jednym dzieckiem i 83,0% w rodzinach bez dzieci). Jednocześnie skala udzielania świadczeń odpowiadała udziałowi poszczególnych typów rodzin w strukturze świadczeniobiorców.

1.3. Powody udzielenia pomocy i wsparcia

Do najczęstszych powodów udzielania pomocy i wsparcia w województwie łódzkim w 2021 roku należały: **długotrwała lub ciężka choroba** (pomocy udzielono **53,4%** rodzin, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej²⁴; łącznie 25,5 tys. rodzin), **bezrobocie** (**40,2%**; 19,2 tys. rodzin), **ubóstwo** (**39,9%** spośród rodzin otrzymujących świadczenia; niespełna 19,1 tys. rodzin;), **niepełnosprawność** (**39,6%**; 18,9 tys. rodzin) oraz **bezradność w sprawach**

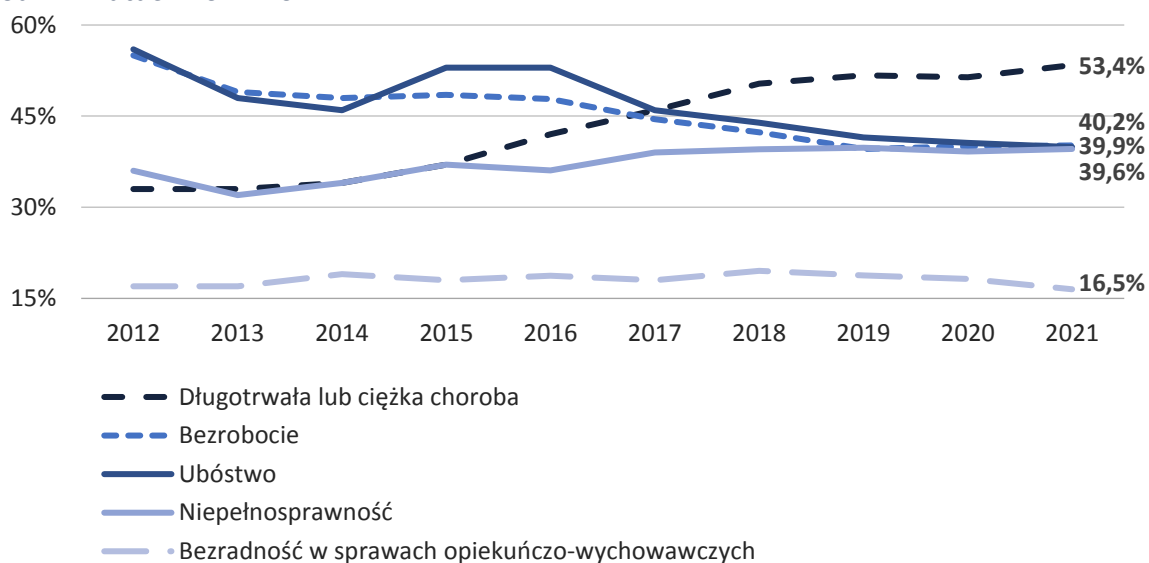
²⁴ Podane wartości nie sumują się do 100% ze względu na fakt, iż jedna rodzina mogła zostać objęta pomocą z kilku powodów.

opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (16,5%; 7,9 tys. rodzin). Inne, rzadziej występujące powody udzielania wsparcia, to alkoholizm (8,5%; niewiele ponad 4,0 tys. rodzin), potrzeba ochrony macierzyństwa (8,0%; 3,8tys. rodzin), bezdomność (3,3%; 1,6 tys. rodzin) oraz trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego (2,1%; 1 tys. rodzin).

Struktura głównych powodów udzielania pomocy w województwie łódzkim w 2021 roku jest zbliżona do obserwowanej w roku ubiegłym, przy czym odnotowano widoczny wzrost udziału rodzin otrzymujących wsparcie z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby (53,4% wobec 51,4% w roku 2020) oraz spadek odsetka rodzin, którym udzielono pomocy z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (16,5% w roku 2021; 18,2% w roku 2020). Wśród pozostałych powodów obserwowane były nieznaczne zmiany tego udziału (największy w przypadku pomocy udzielanej z powodu ubóstwa – spadek o niespełna 1 p. proc. w porównaniu do roku 2020).

Od roku 2012 obserwowana jest wyraźna tendencja spadkowa udziału rodzin korzystających z pomocy społecznej z tytułu ubóstwa (z okresowym wzrostem w latach 2015-2016) i bezrobocia oraz znaczny wzrost skali korzystania z pomocy z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby. Tendencja wzrostowa obserwowana jest również w przypadku pomocy udzielanej z powodu niepełnosprawności. Udział rodzin otrzymujących wsparcie ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego utrzymuje się na względnie stałym poziomie.

Rysunek 37. Główne powody udzielenia pomocy i wsparcia rodzinom (w %) w województwie łódzkim latach 2012-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Sytuacja w poszczególnych powiatach województwa łódzkiego pod względem głównych powodów udzielania pomocy społecznej była w 2020 bardzo zróżnicowana:

- długotrwała lub ciężka choroba stanowiła najczęstszy powód przyznawania świadczeń w powiecie bełchatowskim (wspartych z tego tytułu zostało 69% rodzin objętych pomocą) oraz w powiecie zgierskim i w Łodzi (68%), najrzadszy zaś w powiecie kutnowskim oraz sieradzkim (31% rodzin);

- pomocy z powodu bezrobocia stosunkowo najczęściej udzielano rodzin zamieszkującym powiat łęczycki (około 55% rodzin objętych wsparciem) oraz Skierniewice (52%). Relatywnie najrzadziej ze wsparcia z tytułu bezrobocia korzystali mieszkańcy powiatu rawskiego i wieruszowskiego (między 26% a 27%);
- ubóstwo stanowiło jeden z najczęstszych powodów udzielenia pomocy i wsparcia w powiecie brzezińskim, gdzie udział rodzin objętych wsparciem z tego tytułu osiągnął poziom 66%. Stosunkowo wysokie odsetki rodzin korzystających z pomocy z powodu ubóstwa odnotowano również w powiecie łęczyckim (62%) oraz zgierskim (60%). Najrzadziej pomoc i wsparcie z tego tytułu otrzymywały natomiast rodziny z powiatu tomaszowskiego (21%) oraz z Łodzi (28%);
- niepełnosprawność była jednym z najczęstszych powodów korzystania z pomocy i wsparcia w powiecie brzezińskim (odsetek rodzin korzystających z pomocy z tego tytułu w 2021 roku wynosił aż 62%), natomiast najrzadziej powód ten odnotowywano wśród rodzin w powiecie sieradzkim (27%) i pączęzańskim (31%);
- z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego wsparcia najczęściej udzielano rodzinom w powiecie brzezińskim (50% rodzin objętych pomocą), najrzadziej zaś – w powiecie kutnowskim (9% rodzin) i bełchatowskim (10%).

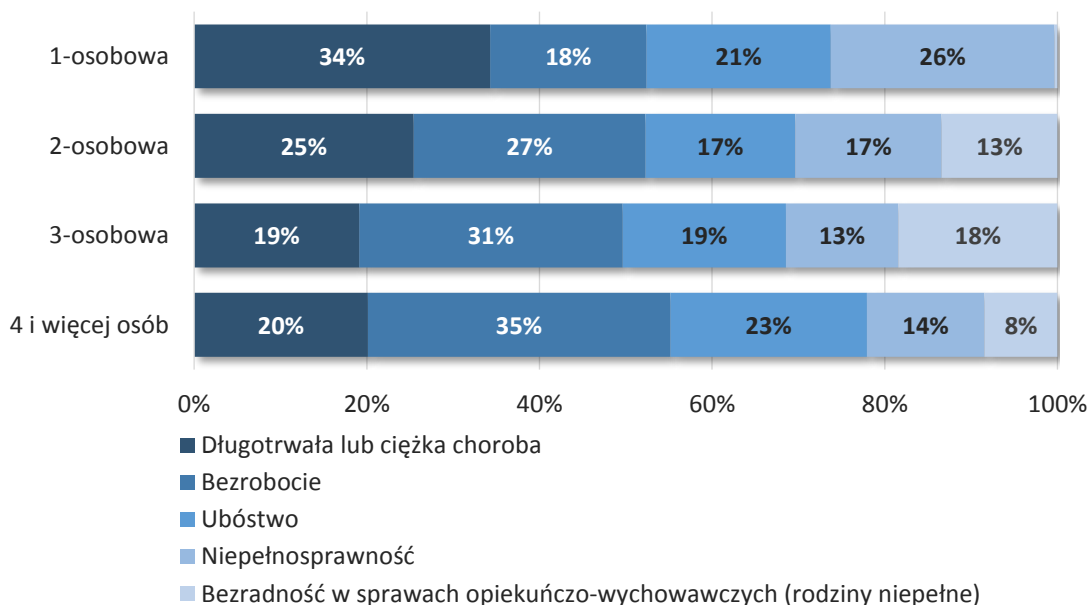
Jednocześnie niektóre z problemów stanowiących relatywnie rzadkie powody udzielania wsparcia w skali całego województwa, były wyraźnie zauważalne wśród korzystających z pomocy społecznej w poszczególnych powiatach:

- pomoc z tytułu potrzeby ochrony macierzyństwa była udzielana stosunkowo dużej części rodzin w powiecie skierniewickim (18% rodzin objętych wsparciem), rawskim i wieruszowskim (16%), a także w powiatach opoczyńskim, pączęzańskim i sieradzkim (między 15% a 16%);
- zdecydowanie częściej niż w innych powiatach pomocy z powodu alkoholizmu udzielano w powiecie zduńskowolskim (w 2021 roku wsparcia z tego tytułu udzielono 20% rodzin objętych pomocą) oraz w powiatach: bełchatowskim, skierniewickim i zgierskim (w każdym przypadku 14% rodzin);
- wsparcia z tytułu przemocy w rodzinie najczęściej w 2021 roku udzielano rodzinom objętym pomocą w powiecie poddębickim (około 7%);
- relatywnie częściej niż w innych powiatach wsparcia z powodu bezdomności udzielano w powiecie łowickim (blisko 5% rodzin) zduńskowolskim (ponad 4%);
- pomocy z powodu wystąpienia sytuacji kryzysowej w 2021 roku w największym stopniu udzielono rodzinom objętym wsparciem w powiecie brzezińskim (8%) oraz łaskim (6%).

Rozkład głównych powodów udzielania pomocy w poszczególnych typach rodzin pobierających świadczenia (jednoosobowych i wieloosobowych) był zbliżony, przy czym można zaobserwować silniejsze występowanie niektórych z nich w zależności od liczby osób w rodzinie. Pomoc z tytułu długotrwałej lub ciężkiej choroby stosunkowo najczęściej udzielana była rodzinom jednoosobowym (wsparcie z tego powodu otrzymało 34% takich rodzin). Taka sama sytuacja miała miejsce w przypadku wsparcia z powodu niepełnosprawności – w 2021 roku otrzymało ją aż 26% rodzin jednoosobowych. Skala wsparcia z tytułu bezrobocia wzrastała wraz z liczebnością rodziny – od 18% wśród rodzin jednoosobowych do 35% wśród rodzin liczących co najmniej 4 osoby. Z powodu ubóstwa pomocy udzielono podobnej części rodzin niezależnie od liczby osób wchodzących w jej

skład, przy czym nieznacznie większą skalę tego problemu można było zaobserwować w rodzinach co najmniej 4-osobowych. Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (dotycząca w tym przypadku tylko rodzin niepełnych) w największym stopniu obserwowana była w rodzinach 3-osobowych oraz 2-osobowych.

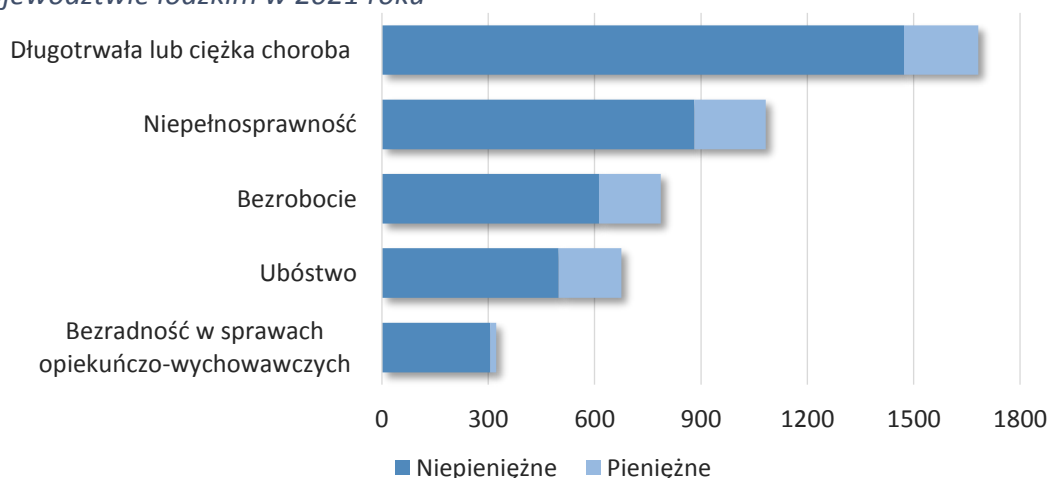
Rysunek 38. Struktura rodzin pobierających świadczenia z pomocy społecznej według głównych powodów udzielenia wsparcia w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Z tytułu głównych powodów przyznawania wsparcia, w 2021 roku w województwie łódzkim udzielono łącznie ponad 4,5 mln świadczeń (pieniężnych i niepieniężnych). Liczba ta, pomimo nieznacznego wzrostu w stosunku do roku 2020, była nadal o wiele niższa od liczby świadczeń udzielonych w roku 2019 (ponad 6,7 mln świadczeń). Sytuacja ta może mieć związek ze zmianą sposobu i ograniczeniem zakresu świadczenia pomocy w niektórych obszarach wsparcia ze względu na obowiązujący w 2021 roku stan epidemii COVID-19.

Rysunek 39. Liczba udzielonych świadczeń (w tys.) według głównych powodów ich przyznania w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

W roku 2021 największą liczbę świadczeń z pomocy społecznej przyznano z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby (blisko 1,7 mln) oraz niepełnosprawności (niespełna 1,1 mln). Z powodu bezrobocia udzielono 786 tys. świadczeń, a z tytułu ubóstwa 675 tys. świadczeń. Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych stanowiła podstawę udzielenia ponad 322 tys. świadczeń.

Jednocześnie w województwie łódzkim, w przypadku każdego z głównych powodów przyznania pomocy, stosunkowo największą część stanowiły świadczenia niepieniężne, a ich udział w strukturze pomocy udzielanej w 2021 roku (83%) w porównaniu do roku 2020 (81%) uległ zwiększeniu kosztem świadczeń pieniężnych. Odsetek świadczeń pieniężnych w ogóle przyznanych świadczeń w 2021 roku był największy w przypadku wsparcia udzielanego z tytułu niepełnosprawności (26%), ubóstwa (22%) oraz bezrobocia (19%). W przypadku pomocy udzielanej z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby świadczenia pieniężne stanowiły średnio 12% łącznego wsparcia, a z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych – zaledwie 5%.

2. Świadczenia z pomocy społecznej

Świadczenia z pomocy społecznej dzielą się na pieniężne i niepieniężne. Świadczenia te udzielane są przez jednostki pomocy społecznej szczebla gminnego – ośrodki pomocy społecznej (gminne oraz miejskie), a także miejskie ośrodki pomocy rodzinie realizujące zadania z zakresu pomocy społecznej zarówno na szczeblu gminnym, jak i powiatowym.

2.1. Świadczenia pieniężne (zasiłki)

Świadczeniem pieniężnym, którego w 2021 roku udzielono największej liczbie osób w województwie łódzkim, był **zasiłek celowy – objęto nim 62,5% wszystkich osób, którym decyzją przyznano świadczenie**. Stosunkowo duży odsetek świadczeniobiorców w województwie łódzkim (32,0%) objęty został **zasiłkiem okresowym**, natomiast świadczeniem udzielanym stosunkowo najrzadziej był **zasiłek stały**, który w 2021 roku przyznano **21,3% świadczeniobiorców**.

Tabela 1. Świadczenia pieniężne w województwie łódzkim w 2021 roku

	Liczba osób, którym przyznano świadczenie	Udział w ogóle świadczeniobiorców*	Kwota świadczeń w złotych
Zasiłek stały	12 828	21,3%	69 935 181
Zasiłek okresowy	19 282	32,0%	39 848 597
Zasiłek celowy	37 618 ²⁵	62,5%	53 511 534

*Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ świadczeniobiorcy mogą mieć przyznany więcej niż jeden zasiłek.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

W 2021 roku **zasiłkami celowymi**, które przyznawane są w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu posiłku lub żywności, leków i leczenia, opatu, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu

²⁵ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących zasiłku celowego na sprawienie pogrzebu ze względu na inny układ danych w sprawozdawczości (wskazanie liczby rodzin, którym przyznano świadczenie, zamiast liczby osób).

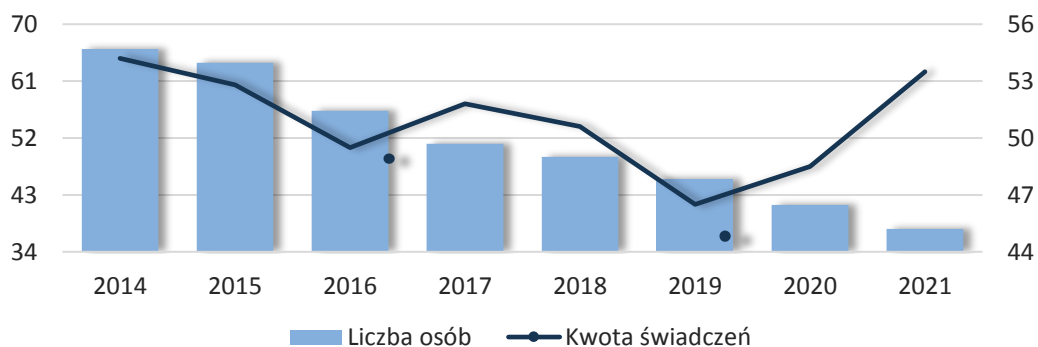
oraz kosztów pogrzebu, **objęto łącznie 37,6 tys. osób**. Stanowi to liczbę o blisko 3,8 tys. osób mniejszą niż w roku 2020 i aż o blisko 29,0 tys. osób mniejszą niż w roku 2014. **Łączna kwota świadczeń** w ramach zasiłku celowego w 2021 roku wyniosła blisko **53,5 mln zł**.

Znaczną część zasiłków celowych stanowią zasiłki przyznawane **na zakup posiłku lub żywności** w ramach rządowego programu wieloletniego „Posiłek w szkole i w domu”²⁶. W 2020 roku przyznano je ponad **26,0 tys. osób** (tj. 69% osób pobierających zasiłek celowy), a kwota udzielonych świadczeń wyniosła blisko 33,5 mln zł. Łącznie w województwie łódzkim tą formą wsparcia objęto **25,3 tys. rodzin** liczących **49,5 tys. osób**. Obok zasiłków celowych w ramach programu przyznawano również **świadczenia rzeczowe** w postaci produktów żywnościowych – w 2021 roku udzielono ich blisko 1,6 tys. rodzin liczącym łącznie 3,1 tys. osób. Wartość wsparcia przyznanego w tej formie wyniosła niespełna 0,5 mln zł.

Około 18,0% spośród wszystkich zasiłków celowych stanowiły **specjalne zasiłki celowe**, przyznawane w szczególnie uzasadnionych przypadkach osobom albo rodzinom o dochodach przekraczających kryterium dochodowe. Zasiłki takie przyznano w 2021 roku **6,7 tys. mieszkańców** województwa łódzkiego, a ich łączna kwota wyniosła około 3,8 mln zł.

Ponadto, w 2021 roku 668 mieszkańcom województwa łódzkiego przyznano zasiłki celowe na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną o łącznej wartości 5,9 mln zł. Rekordowy wzrost zarówno liczby osób, jak i kwoty wydatków w ramach omawianego świadczenia w roku oceny (w 2020 roku zasiłek ten przyznano 86 osobom, a jego kwota nie przekroczyła 0,5 mln zł) przełożył się na ogólny wyższy poziom kwoty świadczeń udzielonych w 2021 roku.

Rysunek 40. Liczba osób, którym przyznano zasiłek celowy (w tys.; lewa oś) i kwota świadczeń (w mln złotych; prawa oś) w województwie łódzkim w latach 2014-2021

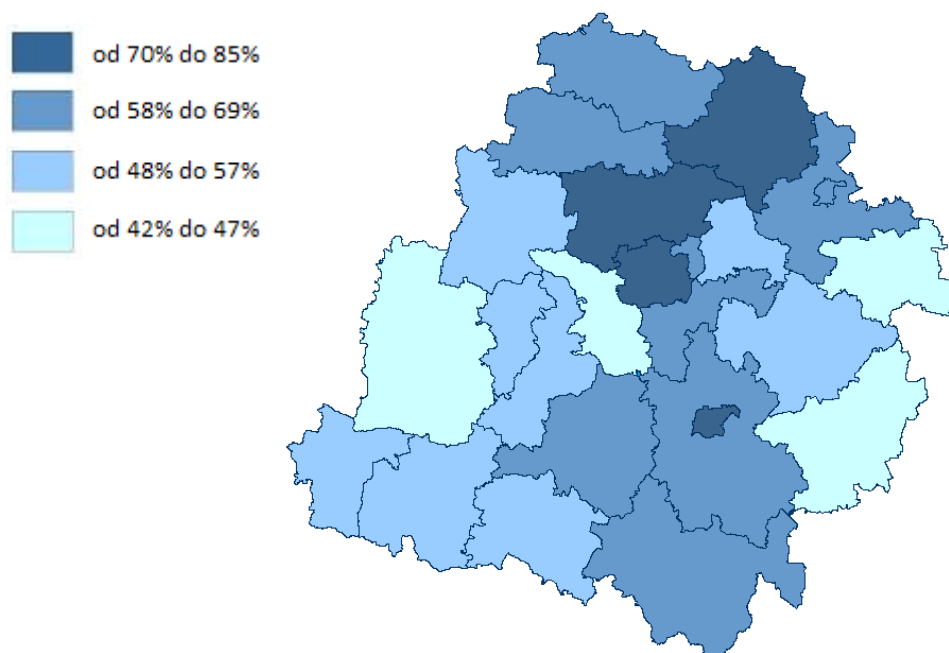

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego oraz z aplikacji CeSAR MRiPS.

W przekroju powiatowym największy odsetek świadczeniobiorców z przyznanym zasiłkiem celowym odnotowano w powiecie łowickim (85,0%) oraz w Łodzi, Piotrkowie Trybunalskim i powiecie zgierskim (od 70,0% do 74,0%). Najmniejszy udział osób objętych omawianym świadczeniem obserwowano natomiast wśród świadczeniobiorców w powiecie opoczyńskim i sieradzkim (między 42,0% a 44,0%) oraz w powiecie pabianickim i rawskim (około 47,0%).

²⁶ Z dniem 1 stycznia 2019 roku wieloletni rządowy program "Posiłek w szkole i w domu" na lata 2019-2023 zastąpił obowiązujący wcześniej wieloletni program wspierania finansowego gmin w zakresie dożywiania "Pomoc państwa w zakresie dożywiania" na lata 2014-2020. Więcej o programie w podrozdziale 2.2.

Rysunek 41. Udział osób (w %), którym przyznano zasiłek celowy w ogóle świadczeniobiorców w powiatach województwa łódzkiego w 2021 roku

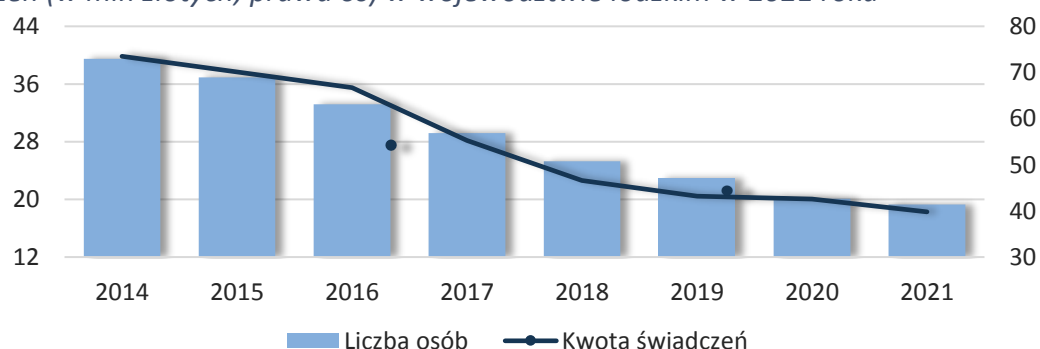

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Średnia kwota świadczeń przyznanych w ramach zasiłku celowego w przeliczeniu na osobę, której został on udzielony, wyniosła w 2021 roku w województwie łódzkim 1 368,80 zł i była wyższa o około 240 zł niż w roku 2020 – głównie za sprawą zwiększonej kwoty świadczeń przyznanych na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną. Najwyższe średnie wartości omawianych świadczeń odnotowano w powiecie łowickim (blisko 2,4 tys. zł) oraz w powiecie brzezińskim i w Piotrkowie Trybunalskim (ponad 2,0 tys. zł). Najniższe średnie wartości zasiłków celowych odnotowano natomiast w powiecie opoczyńskim i wierszowskim – między 730 a 790 zł.

Liczba osób, którym w 2021 roku w województwie łódzkim przyznano **zasiłek okresowy** wyniosła **niespełna 19,3 tys. osób** (o około 800 osób mniej niż w roku 2020 i o 20,2 tys. osób mniej niż w roku 2014), a **łączna kwota świadczeń** osiągnęła wartość **39,8 mln zł** (najniższa od 2014 roku).

Rysunek 42. Liczba osób, którym przyznano zasiłek okresowy (w tys.; lewa oś) i kwota świadczeń (w mln złotych; prawa oś) w województwie łódzkim w 2021 roku

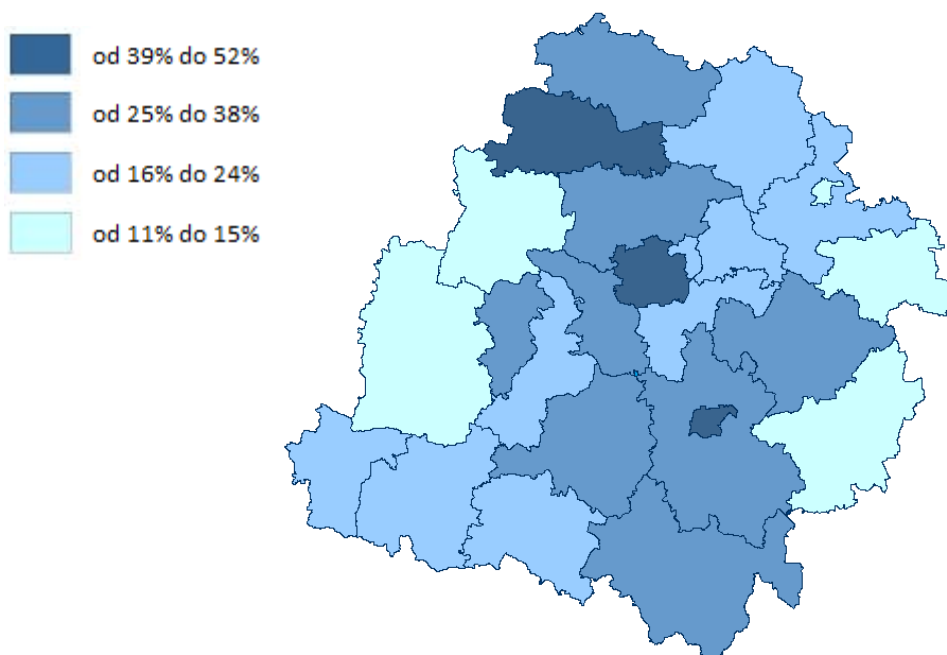

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego oraz z aplikacji CeSAR MRiPS.

Zarówno w roku 2021, jak i w latach poprzednich, zasiłki okresowe przyznawane były głównie **z tytułu bezrobocia** – w roku oceny świadczenia tego udzielono **12,6 tys. osób** (o około 600 osób mniej niż rok wcześniej), co stanowiło 65,5%²⁷ spośród wszystkich osób otrzymujących zasiłki okresowe, a łączna kwota świadczeń wyniosła 29,9 mln zł. Zasiłek okresowy **z tytułu niepełnosprawności** przyznano w 2021 roku blisko **3,5 tys. osób** (objęto nim około 300 osób mniej niż w roku 2020), co stanowiło 18,0% osób objętych zasiłkami okresowymi. Łączna kwota zasiłków okresowych udzielonych z tytułu niepełnosprawności wyniosła 2,5 mln zł (o 1,4 mln mniej niż rok wcześniej). Podobna była skala korzystania z zasiłku przyznawanego **z tytułu długotrwałej choroby** – objęto nim niespełna **3,1 tys. osób** (około 400 osób mniej niż w roku 2020), co stanowiło 16,0% świadczeniobiorców korzystających z zasiłków okresowych, a łączna kwota świadczenia wyniosła 3,0 mln zł. Odsetek korzystających z zasiłków okresowych z tytułu możliwości utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego był marginalny (objęto nim 24 osoby). Zasiłki okresowe z **innych niż wyżej wymienione powody** przyznano w 2021 roku **3,1 tys. osób** (16,0%), a ich kwota wyniosła 4,3 mln zł.

W przekroju powiatowym zasiłki okresowe relatywnie najczęściej wypłacane były świadczeniobiorcom w Łodzi (52,0%) oraz w Piotrkowie Trybunalskim (49,0%), najrzadziej zaś przyznawano je osobom objętym świadczeniami w powiecie sieradzkim (około 11,0%) oraz w Skierniewicach (12,0%).

Rysunek 43. Udział osób (w %), którym przyznano zasiłek okresowy w ogóle świadczeniobiorców w powiatach województwa łódzkiego w 2021 roku

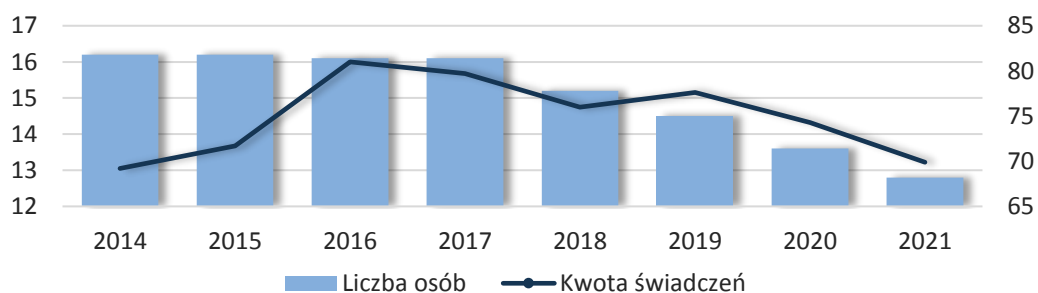
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Świadczeniem udzielanym stosunkowo najrzadziej był **zasiłek stały**, który w 2021 roku przyznany został **12,8 tys. osób**, co stanowi 21,3% wszystkich świadczeniobiorców. Dodatkowo liczba osób obejmowanych omawianym świadczeniem podlega w województwie łódzkim systematycznemu spadkowi – w roku oceny była ona mniejsza o około 800 osób

²⁷ Podane odsetki nie sumują się do 100% ze względu na fakt, iż jednej osobie może zostać przyznany zasiłek okresowy z więcej niż jednego powodu.

w porównaniu do roku 2020 i aż o 3,3 tys. osób w porównaniu z rokiem 2017. Wraz ze spadkiem liczby osób pobierających zasiłek stały, zmniejsza się **kwota wypłacanych świadczeń** – w 2021 roku wyniosła ona **69,9 mln zł** i była niższa o 4,4 mln zł od odnotowanej rok wcześniej.

Rysunek 44. Liczba osób, którym przyznano zasiłek stały (w tys.; lewa oś) i kwota świadczeń (w mln złotych; prawa oś) w województwie łódzkim w 2021 roku

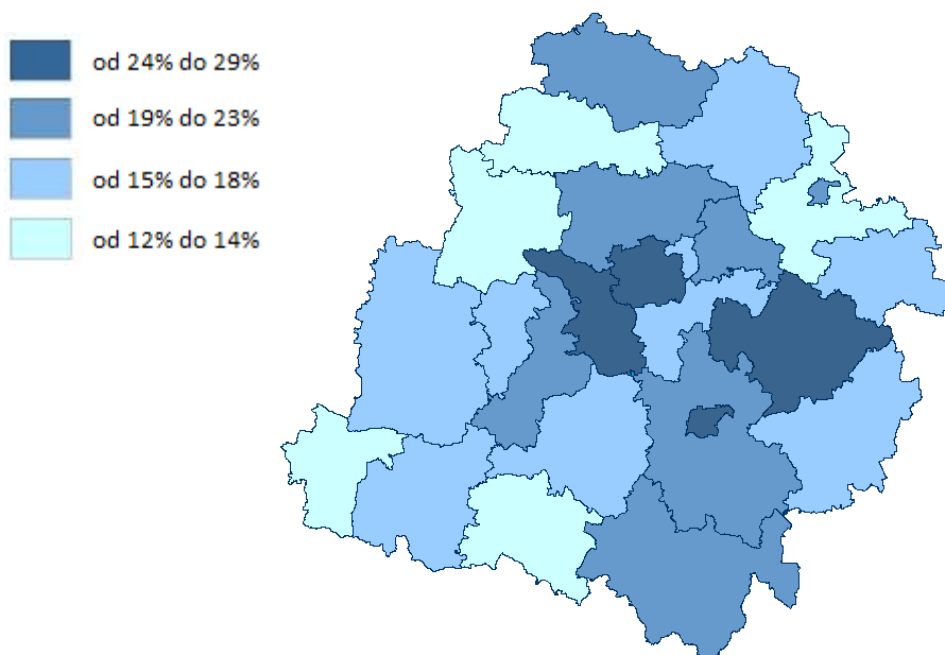

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego oraz z aplikacji CeSAR MRiPS.

W województwie łódzkim w zdecydowanej większości (88%) zasiłki stałe przyznawano osobom samotnie gospodarującym (11,4 tys. osób), natomiast osoby pozostające w rodzinie stanowiły 12% objętych tą formą wsparcia (1,5 tys. osób).

Najwyższe odsetki świadczeniobiorców otrzymujących zasiłek stały w ogóle osób objętych świadczeniami z pomocy społecznej w 2021 roku odnotowano w Piotrkowie Trybunalskim (29,0%) oraz w Łodzi i w powiecie tomaszowskim (około 27,0%), a także w powiecie pabianickim (blisko 24,0%). Stosunkowo najmniej świadczeniobiorców korzystało z zasiłków stałych w powiecie skierniewickim (12,0%), a także w powiatach pajęczańskim i poddębickim (około 13,0%).

Rysunek 45. Udział osób (w %), którym przyznano zasiłek stały w ogóle świadczeniobiorców w powiatach w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

2.2. Świadczenia niepieniężne (usługi)

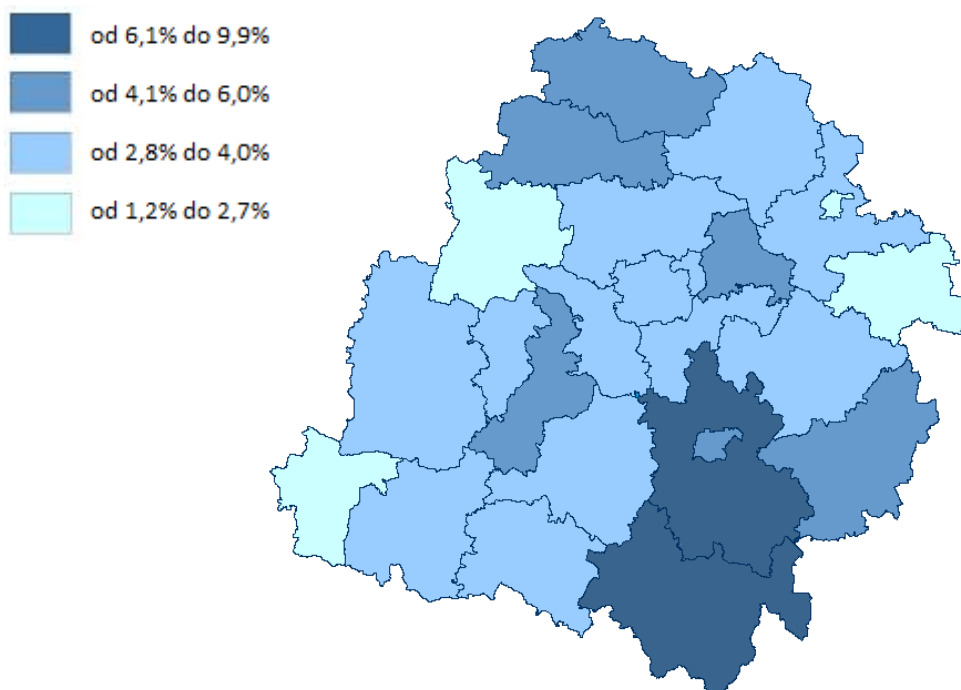
Świadczenia niepieniężne stanowią usługi pomocy społecznej²⁸ świadczone przez jednostki pomocy społecznej szczebla gminnego i powiatowego w ramach zadań własnych (głównie) oraz zleconych.

2.2.1. Praca socjalna

Praca socjalna stanowi podstawową formę wsparcia, jaką oferują pracownicy socjalni ośrodków pomocy społecznej osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym, w tym m.in. osobom przeżywającym trudności, bezrobotnym, osobom w kryzysie bezdomności oraz cudzoziemcom. Ma ona na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi.

W 2021 roku w województwie łódzkim wsparciem w postaci pracy socjalnej objęto **47 799 rodzin liczących łącznie 86 607 osób**, co stanowiło **3,6% ludności województwa łódzkiego** (w roku 2020 było to 4,0%). W województwie łódzkim obserwowana jest wyraźna tendencja spadkowa liczby osób objętych tą formą wsparcia – w porównaniu do roku 2020 liczba ta była mniejsza aż o 4,0 tys. rodzin liczących łącznie 9,6 tys. osób, a w porównaniu do roku 2017 – o 16,6 tys. rodzin (i 41,0 tys. osób w rodzinach).

Rysunek 46. Odsetek liczby osób w rodzinach, którym udzielono wsparcia w postaci pracy socjalnej, w ogólnej liczbie ludności w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS oraz Bazy Demografia GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

²⁸ Do świadczeń niepieniężnych z pomocy społecznej należą również m.in. usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze oraz specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Usługi te zostały szerzej omówione w rozdziale 3. poświęconym różnym rodzajom usług z pomocy społecznej (podrozdział 3.1. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne opiekuńcze).

W przekroju powiatowym największy odsetek mieszkańców objętych pracą socjalną odnotowano w powiecie radomszczańskim oraz piotrkowskim, gdzie łączna liczba osób w rodzinach korzystających z tej formy pomocy stanowiła odpowiednio 9,9% oraz 9,2% mieszkańców. Stosunkowo wysokie wartości tego odsetka zaobserwowano również w powiecie kutnowskim (5,7%) oraz w powiecie brzezińskim i w Piotrkowie Trybunalskim (5,0%). Najmniejszy udział osób objętych pracą socjalną obserwowano natomiast wśród mieszkańców powiatu poddębickiego (1,2%) i Skierniewic (1,3%).

Jednym z podstawowych narzędzi pracownika socjalnego w pracy z klientem pomocy społecznej jest **kontrakt socjalny**. W 2021 roku w województwie łódzkim realizowano ponad **1 507 kontraktów socjalnych**²⁹. Łącznie w ciągu całego roku **objętych nimi było 1 655 osób**³⁰ (około 3,5% wszystkich świadczeniobiorców). W 2021 roku nastąpił ponowny wzrost liczby realizowanych kontraktów socjalnych oraz osób nimi objętych po okresie znacznego spadku tych wielkości, jaki miał miejsce w 2020 roku. Zjawisko to może świadczyć o powolnym powrocie do standardowego zakresu świadczenia usług w obszarze pomocy społecznej.

Tabela 2. Kontrakty socjalne w województwie łódzkim w latach 2017-2021

Wyszczególnienie	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba realizowanych kontraktów socjalnych, w tym:	2 993	2 302	2 587	1 327	1 507
część A	2 225	1 783	1 914	958	1 054
część B	768	519	673	369	453
Liczba osób objętych kontraktem socjalnym, w tym:	3 449	2 654	2 746	1 455	1 655
część A	2 684	1 994	2 058	1 086	1 201
część B	765	660	688	369	454

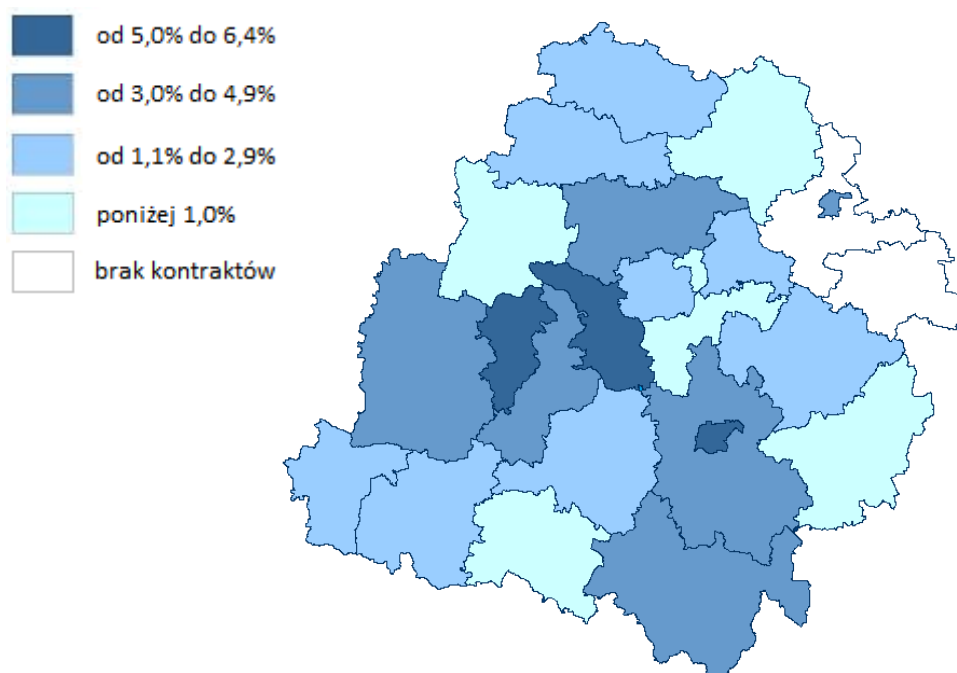
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Wśród kontraktów socjalnych wyodrębnia się dwie kategorie: kontrakty zawierane w zakresie rozwiązywania trudnej sytuacji życiowej osób i rodzin (część A) oraz kontrakty zawierane z osobami będącymi w szczególnej sytuacji na rynku pracy (część B). Uwzględniając powyższy podział należy wskazać, iż kontrakty socjalne zawierane w województwie łódzkim w zdecydowanej większości dotyczą rozwiązywania trudnej sytuacji życiowej – ich udział w ogólnej liczbie kontraktów socjalnych w 2021 roku wynosił około 70,0%. Jednocześnie wartość ta była najniższa w całym okresie obowiązywania powyższego podziału, co wskazuje na wzrost znaczenia kontraktów zawieranych w związku z trudną sytuacją na rynku pracy. Zjawisko to również może mieć związek z epidemią COVID-19 i wywołanymi przez nią negatywnymi skutkami w obszarze aktywności zawodowej.

²⁹ Liczba realizowanych kontraktów socjalnych odnosi się do faktu prowadzenia z daną osobą/rodziną pracy socjalnej w oparciu o kontrakt. Wszystkie pisemne umowy zawarte z daną osobą/rodziną zawartych w ciągu roku wykazane zostały jako jeden kontrakt socjalny.

³⁰ Liczba osób objętych kontraktami socjalnymi jest większa niż liczba zawartych kontraktów z uwagi na fakt, iż jeden kontrakt socjalny może zostać zawarty z więcej niż jedną osobą (np. z kilkoma członkami rodziny).

Rysunek 47. Udział osób objętych kontraktami socjalnymi w liczbie świadczeniobiorców w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

W 2021 roku w województwie łódzkim największy odsetek świadczeniobiorców objętych kontraktami socjalnymi odnotowano w Piotrkowie Trybunalskim (6,4% wszystkich osób, którym decyzją przyznano świadczenie) oraz w powiecie pabianickim (6,1%) i zduńskowolskim (5,8%). Stosunkowo najmniejszą część osób otrzymujących świadczenia objęto kontraktami w powiatach: łódzkim wschodnim, poddębickim, pajęczańskim, opoczyńskim i łowickim (poniżej 1,0%). W 2021 roku kontrakty socjalne nie były realizowane w dwóch powiatach: rawskim i skierniewickim.

Innym narzędziem pracy pracownika socjalnego w pracy z klientem pomocy społecznej jest **projekt socjalny**. Jest to zespół działań w ramach pracy socjalnej i innych działań aktywizacyjnych, skierowanych do osób, rodzin i konkretnych grup, które mają na celu poprawę ich sytuacji życiowej. Podstawą realizacji projektu socjalnego jest jego plan zawierający m.in. opis celów i środków działania oraz szczegóły realizacji.

Podobnie, jak w przypadku kontraktów socjalnych, liczba projektów socjalnych realizowanych w województwie łódzkim uległa znacznemu zmniejszeniu w porównaniu do lat poprzednich – w 2021 roku pracę socjalną prowadzono w oparciu o **46 projektów socjalnych** (56 w 2020 roku), podczas gdy dwa lata wcześniej ich liczba wynosiła 260. Niemniej jednak **liczba osób objętych projektami (1 050)** była wyższa niż w roku 2020 (829)³¹. Praca socjalna w oparciu o to narzędzie prowadzona była w sześciu powiatach, przy czym największą liczbę ich uczestników odnotowano w powiecie zduńskowolskim (730 osób; 4 projekty). W 2021 roku realizację projektów socjalnych odnotowano również w powiatach: bełchatowskim, pabianickim, pajęczańskim, wieruszowskim oraz w łodzi.

Odmiany kontraktu socjalnego stanowią **indywidualne programy**, tj.:

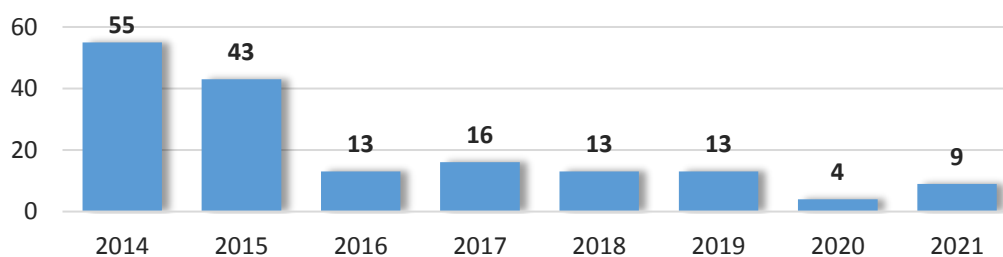
- indywidualny program zatrudnienia socjalnego;

³¹ Zasady zawierania projektów socjalnych są analogiczne, jak w przypadku kontraktów socjalnych.

- indywidualny program wychodzenia z bezdomności;
- indywidualny program integracji cudzoziemców;
- indywidualny program usamodzielniania;
- program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie³².

Indywidualnym programem integracji cudzoziemców objęto w województwie łódzkim w 2021 roku jedynie **9 osób**, a zatem o 5 osób więcej niż w roku poprzednim. Niemniej jednak od 2016 roku liczba osób korzystających z tej formy pracy socjalnej utrzymuje się na bardzo niskim poziomie, szczególnie w porównaniu do wartości odnotowanych w latach 2014-2015. W 2021 roku usługi w tej formie realizowane były przez miejski ośrodek pomocy rodzinie w Łodzi (8 osób objętych programem) oraz powiatowe centrum pomocy rodzinie w powiecie zgierskim (1 osoba).

Rysunek 48. Liczba osób korzystających z indywidualnego programu integracji cudzoziemców w województwie łódzkim w latach 2014-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

2.2.2. Wspieranie rodziny przeżywającej trudności

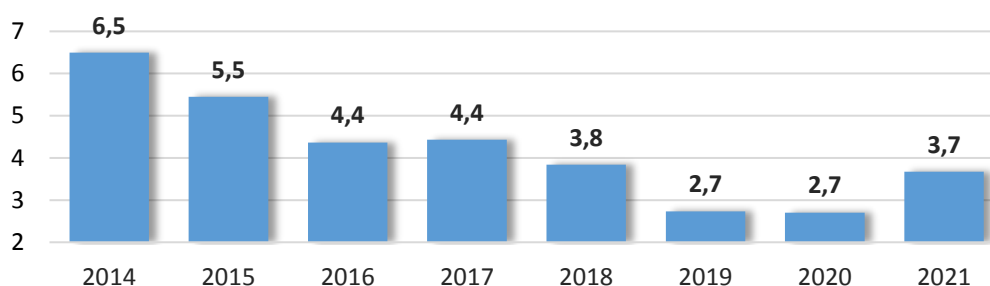
Wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych to zespół planowych działań mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania tych funkcji. Obowiązek prowadzenia działań z zakresu wspierania rodziny spoczywa głównie na samorządach gminnych, ale także i powiatowych. Na szczeblu gminy rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych władze samorządowe zapewniają wsparcie prowadzone w formie pracy z rodziną lub pomocy w opiece i wychowaniu dziecka. Rodzina może otrzymać wsparcie poprzez działania instytucji i podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny, np. ośrodków poradnictwa specjalistycznego, placówek wsparcia dziennego, rodzin wspierających czy asystentów rodziny. Praca z rodziną jest prowadzona w szczególności w formie konsultacji i poradnictwa specjalistycznego, terapii i mediacji, usług dla rodzin z dziećmi (w tym opiekuńczych i specjalistycznych), a także „grup wsparcia” i pomocy prawnej. Praca z rodziną jest prowadzona także w przypadku czasowego umieszczenia dziecka poza rodziną.

Osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu problemów życiowych, pomoc społeczna zobowiązana jest świadczyć **poradnictwo specjalistyczne**. Zgodnie z danymi sprawozdawczymi pochodzącymi z aplikacji CeSAR MRiPS, w łódzkich ośrodkach pomocy społecznej (usługa świadczona w ramach zadań własnych

³² Program omówiony w części dotyczącej wspierania rodziny przeżywającej trudności.

gmin)³³ w 2021 roku tego rodzaju wsparcia udzielono **3 671 rodzinom liczącym łącznie 8 046 osób**, co stanowi **7,7% wszystkich rodzin, które uzyskały pomoc w formie świadczeń pomocy społecznej**³⁴ (w roku 2020 odsetek ten wynosił 5,2%) i około 0,3% ogółu mieszkańców województwa. Jednocześnie w 2021 roku liczba rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym **wyraźnie wzrosła** w stosunku do lat poprzednich (o około 1,0 tys. osób w porównaniu z latami 2019-2020), powracając do poziomu obserwowanego w roku 2018. Jedną z prawdopodobnych przyczyn tego zjawiska jest negatywne oddziaływanie epidemii COVID-19, która wpłynęła na ogólne pogorszenie stanu psychicznego ludności i zaburzyła jej funkcjonowanie w wielu obszarach, w tym w obszarze społecznym. Sytuacja ta niewątpliwie przyczyniła się również do nasilenia się lub pojawienia niekorzystnych zjawisk w rodzinach, które wymagały szerszego wsparcia ze strony specjalistów.

Rysunek 49. Liczba rodzin (w tys.) korzystających z poradnictwa specjalistycznego w województwie łódzkim w latach 2014-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

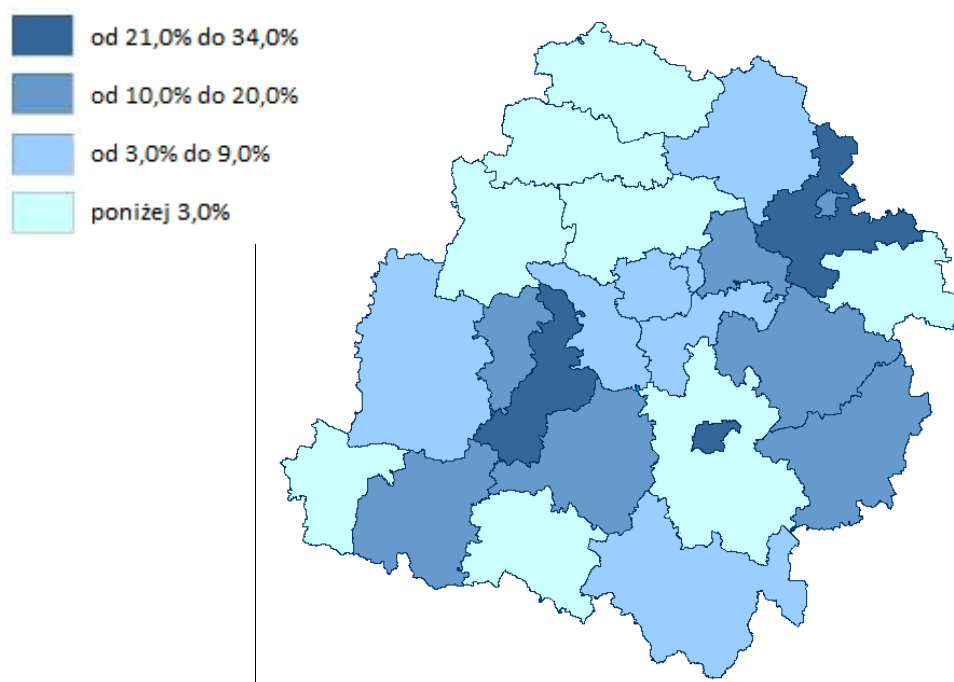
W 2021 roku wsparcie w postaci poradnictwa specjalistycznego najczęściej udzielane było rodzinom w powiecie łaskim (aż 34% spośród wszystkich rodzin korzystających ze świadczeń z pomocy społecznej), a także w Piotrkowie Trybunalskim (28%) i w powiecie skierniewickim (25%). Stosunkowo dużo rodzin skorzystało z takiego wsparcia również w powiecie brzezińskim (20% rodzin, które objęto pomocą w formie świadczeń), opoczyńskim (19%) oraz w Skierniewicach (18%). Najmniej rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym odnotowano w powiatach: łęczyckim, rawskim, poddębickim, piotrkowskim, zgierskim i kutnowskim (poniżej 1,0% rodzin korzystających ze świadczeń).

Jednocześnie w powiatach o najwyższym udziale rodzin korzystających z poradnictwa specjalistycznego, osoby z tych rodzin stanowiły relatywnie największy odsetek ogółu mieszkańców powiatów (od 1,7% w Piotrkowie Trybunalskim, przez 1,4% w powiecie łaskim po 1,3% w powiecie brzezińskim).

³³ Wsparcie w postaci poradnictwa specjalistycznego udzielane jest również przez wydzielone w tym celu jednostki organizacyjne o zasięgu powiatowym (ponadgminnym). Placówki tego typu zostały szerzej omówione w dalszej części raportu (Rozdział IV. Infrastruktura pomocy i wsparcia mieszkańców).

³⁴ Bez względu na rodzaj, formę, liczbę świadczeń oraz źródło ich finansowania oraz z uwzględnieniem pomocy świadczonej zarówno w formie decyzji administracyjnej, jak i bez konieczności wydawania takiej decyzji. Dotyczy pomocy udzielanej wyłącznie na podstawie ustawy o pomocy społecznej.

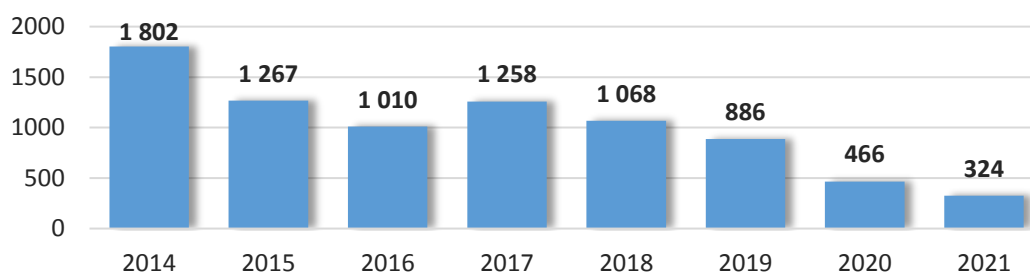
Rysunek 50. Udział rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym w ogóle rodzin korzystających ze świadczeń w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

W 2021 roku natychmiastową specjalistyczną pomocą w postaci **interwencji kryzysowej** objęto w łódzkich ośrodkach pomocy społecznej (usługa świadczona w ramach zadań własnych gmin)³⁵ łącznie **324 rodziny liczące łącznie 729 osób**, co stanowi zaledwie 0,7% wszystkich rodzin, które korzystały ze świadczeń pomocy społecznej³⁶. W roku 2021 wsparciem w tej formie objęto o 142 rodziny mniej niż w roku 2020 i o blisko 1,5 tys. rodzin mniej niż w roku 2014. W roku oceny nastąpiło zatem dalsze zmniejszenie się skali udzielania pomocy w postaci interwencji kryzysowej wśród rodzin zamieszkujących województwo łódzkie.

Rysunek 51. Liczba rodzin korzystających z interwencji kryzysowej w województwie łódzkim w latach 2014-2021

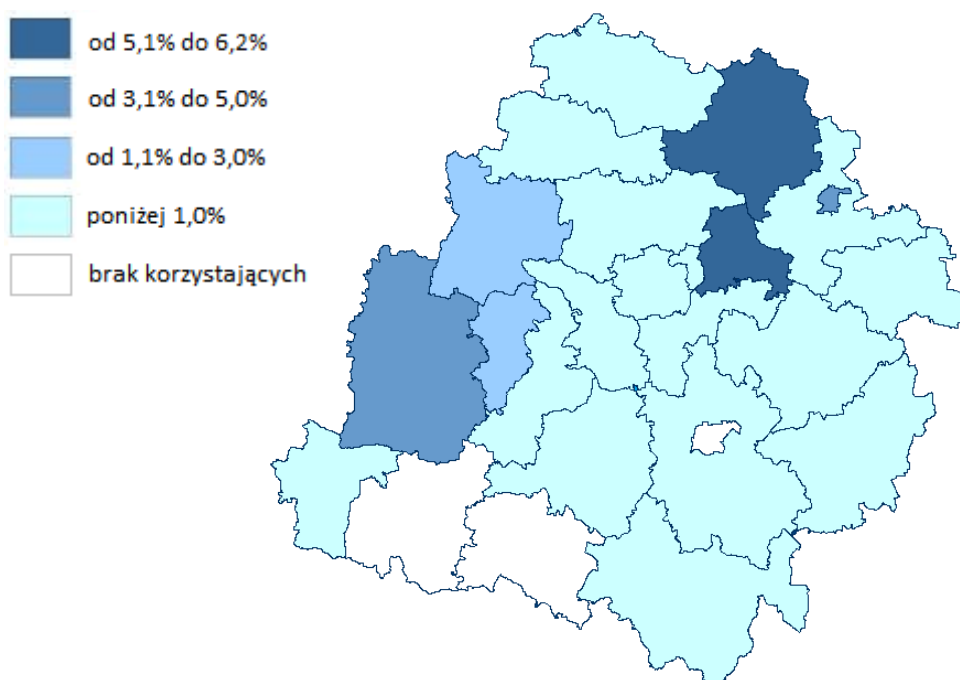
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

³⁵ Wsparcie w postaci interwencji kryzysowej udzielane jest również przez wydzielone w tym celu jednostki organizacyjne o zasięgu powiatowym (ponadgminnym). Placówki tego typu zostały omówione w dalszej części raportu (Rozdział IV. Infrastruktura pomocy i wsparcia mieszkańców).

³⁶ Bez względu na rodzaj, formę, liczbę świadczeń oraz źródło ich finansowania oraz z uwzględnieniem pomocy świadczonej zarówno w formie decyzji administracyjnej, jak i bez konieczności wydawania takiej decyzji. Dotyczy pomocy udzielanej wyłącznie na podstawie ustawy o pomocy społecznej.

Wsparciem w formie interwencji kryzysowej w 2021 roku objęto głównie rodziny korzystające ze świadczeń pomocy społecznej w powiecie brzezińskim (8,0%; 53 rodziny), a także w Skierniewicach (5,0%; 42 rodziny) oraz w powiecie łowickim (4,7%; 56 rodzin) i sieradzkim (3,8%; 79 rodzin). Stosunkowo duża część rodzin objętych świadczeniami korzystała z interwencji kryzysowej również w powiecie skierniewickim (3,0%; 18 rodzin) i łęczyckim (2,1%; 27 rodzin). Świadczeń tego rodzaju nie udzielono natomiast w 2020 roku rodzinom w powiatach: pajęczańskim, wieluńskim, piotrkowskim oraz w Piotrkowie Trybunalskim.

Rysunek 52. Udział rodzin objętych interwencją kryzysową w ogóle rodzin korzystających ze świadczeń w województwie łódzkim w 2020 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

W sytuacji, gdy rodzina doświadcza problemów opiekuńczo-wychowawczych, pracownik socjalny może zawnióskać o przydzielenie jej wsparcia w postaci **asystenta rodziny**³⁷. Zatrudnienie asystentów rodziny jest dla gminy na ogół zadaniem fakultatywnym, a obligatoryjny charakter przybiera tylko w przypadku, gdy sąd zobowiąże rodzinę do pracy z asystentem na podstawie art. 109 § 2 pkt. 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 2020 r. poz. 1359).

W 2021 roku w województwie łódzkim pomocy w opiece i wychowaniu dziecka udzielało średnio **245 asystentów rodziny**, którzy swoim wsparciem objęli **2,1 tys. rodzin**, stanowiących 4,8% ogółu rodzin objętych pomocą w formie świadczeń³⁸ (spadek w stosunku do 2020 roku o 0,5 p. proc.). Systematycznie wzrasta odsetek rodzin zobowiązanych do

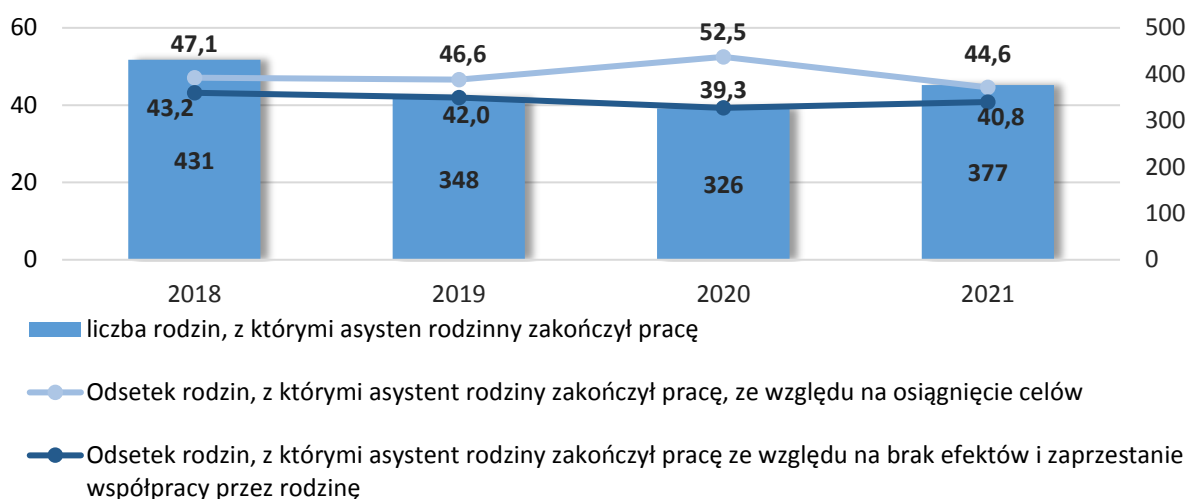
³⁷ Asystentura rodzinna nie stanowi świadczenia niepieniężnego (usługi) z pomocy społecznej (zasady funkcjonowania asystenta rodziny zostały określone w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej), jednak ze względu na rodzaj oferowanego wsparcia zagadnienia z nią związane zostały omówione w niniejszej części opracowania.

³⁸ Bez względu na rodzaj, formę, liczbę świadczeń oraz źródło ich finansowania oraz z uwzględnieniem pomocy świadczonej zarówno w formie decyzji administracyjnej, jak i bez konieczności wydawania takiej decyzji. Dotyczy pomoc udzielanej wyłącznie na podstawie ustawy o pomocy społecznej.

współpracy z asystentem przez sąd. W 2021 roku już co piąta rodzina objęta została tego rodzaju wsparciem w wyniku interwencji sądu. Oznacza to wzrost o 2 p. proc. w stosunku do 2020 roku i o 4 p. proc. w stosunku do roku 2019.

Liczba asystentów rodziny wzrosła w stosunku do 2020 roku (przybyło 3 asystentów rodziny), natomiast zmniejszyła się średnia liczba rodzin korzystających z jego usług przypadających na jednego asystenta (w 2021 roku średnia ta wynosiła 8 rodzin, a w 2020 było to 10 rodzin). Zdecydowana większość asystentów rodziny zatrudnianych jest na podstawie umowy o pracę (86%), a tylko 14% pracuje w oparciu o umowę o świadczenie usług.

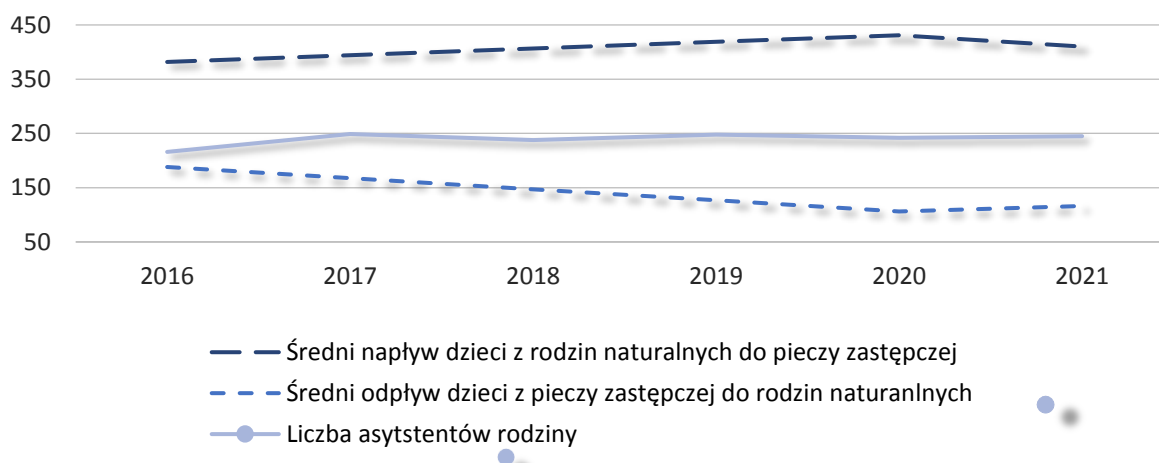
Rysunek 53. Odsetek rodzin kończących pracę z asystentem rodziny z powodu osiągnięcia celu bądź brak efektów w ogóle rodzin, z którymi asystent zakończył pracę w województwie łódzkim w latach 2018-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

W 2021 roku obniżył się znacznie **odsetek rodzin kończących pracę z asystentem rodziny z powodu osiągnięcia celów** (w roku oceny nastąpił spadek o 8 p. proc. w stosunku do 2020 roku). Na względnie stałym poziomie utrzymuje się odsetek rodzin kończących pracę z asystentem ze względu na brak efektów oraz zaprzestanie współpracy przez rodzinę.

Rysunek 54. Średni napływ i odpływ dzieci do pieczy zastępczej z rodzin naturalnych w latach 2016-2021 w województwie łódzkim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

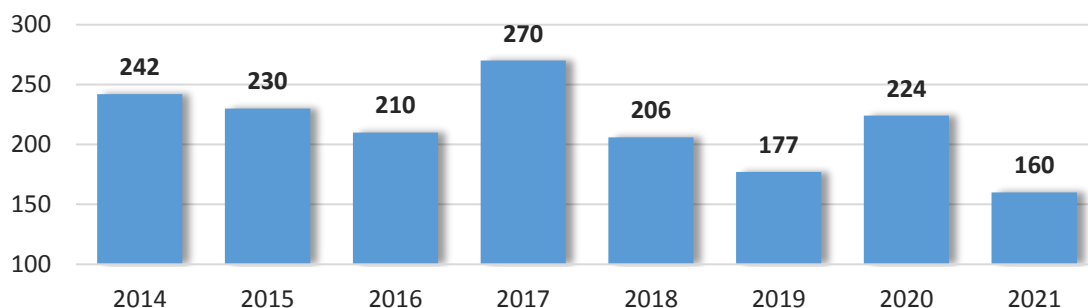
W 2021 roku zahamowany został obserwowany od 2016 roku spadek liczby dzieci z pieczy zastępczej powracających do rodzin naturalnych, któremu towarzyszył wzrost liczby dzieci napływających do pieczy zastępczej z rodzin naturalnych. Sytuacja ta wynika najprawdopodobniej z opóźnień w wydawaniu decyzji w związku z pandemią COVID-19.

Wsparcie rodziny przeżywającej trudności opiekuńczo-wychowawcze stanowi podstawę idei procesu deinstytucjonalizacji, w myśl której, dzieci powinny wychowywać się w rodzinach. Jedną z form pomocy w sytuacji gdy rodzina przeżywa trudności opiekuńczo-wychowawcze jest asystent rodziny, którego zadaniem jest udzielenie takiego wsparcia, aby zapewnić dziecku bezpieczne warunki do rozwoju. Na podstawie dostępnych z 2021 rok danych trudno jest ocenić efektywność tego wsparcia, zauważyć należy jednak pozytywną zmianę polegającą na spadku liczby dzieci umieszczonych w pieczy, przy jednoczesnym niewielkim wzroście liczby asystentów.

Wsparcie rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oferowane jest również przez **rodziny wspierające**, które pomagają rodzinom w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego czy kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych. Na koniec 2021 roku w województwie łódzkim, podobnie jak przed rokiem funkcjonowała **tylko 1 rodzina wspierająca**.

Jednostki pomocy społecznej udzielają pomocy także osobom dotkniętym przemocą w rodzinie. Jedną z metod pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie (realizowaną na poziomie powiatowym) jest objęcie ich **programem oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych**. W 2021 roku programami tymi **objęto łącznie 160 osób** z terenu 7 łódzkich powiatów – liczba ta była zatem znacznie niższa od odnotowanej w roku 2020.

Rysunek 55. Liczba osób objętych programem oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

Najwięcej osób objętych programami w 2021 roku (podobnie, jak w latach ubiegłych) odnotowano w Łodzi (111 osób; o 77 mniej niż w roku 2020). Pracę z osobami stosującymi przemoc w rodzinie w oparciu o program realizowano również w powiecie bełchatowskim (objęto nim 15 osób), zgierskim oraz w Skierniewicach (po 9 osób), a także w powiecie łowickim, poddębickim i tomaszowskim (między 4 a 6 osób).

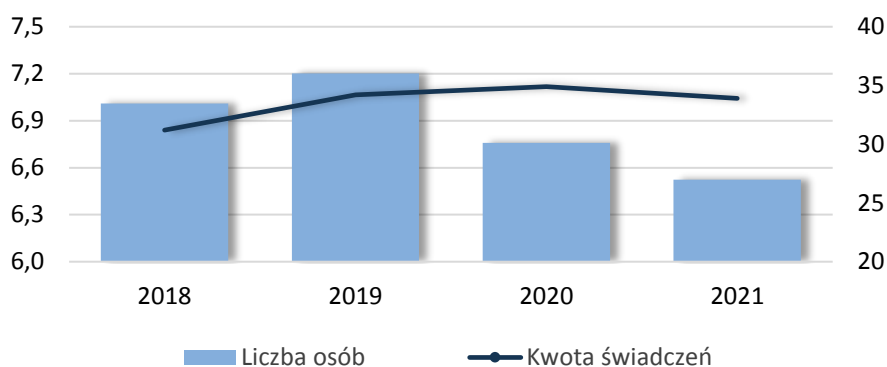
2.2.3. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze

Wśród wsparcia, jakie oferują mieszkańcom ośrodki pomocy społecznej, znajdują się **usługi opiekuńcze**, w tym **specjalistyczne usługi opiekuńcze** (zadanie własne gmin), stanowiące świadczenia niepieniężne kierowane do osób potrzebujących pomocy w codziennym funkcjonowaniu z powodu wieku, choroby, niepełnosprawności lub innych przyczyn.

W 2021 roku z tego rodzaju usług **skorzystało łącznie 6 523 osoby** (o 235 mniej niż w roku 2020 i blisko 500 osób mniej niż w roku 2019), którym udzielono **ponad 1,5 mln świadczeń na łączną kwotę około 33,9 mln zł** (o około 1,0 mln świadczeń i 1,0 mln zł mniej niż w roku poprzednim). W 2021 roku usługami opiekuńczymi (łącznie) objęto 10,8% ogółu świadczeniobiorców, podczas gdy w roku 2020 udział ten wynosił 9,8%.

Należy mieć na uwadze, że znacznie zmniejszenie liczby osób objętych usługami opiekuńczymi w roku 2020 i 2021 wynika głównie z panującej w tym okresie epidemii COVID-19, która w znacznym stopniu zaburzyła dotychczasowe funkcjonowanie systemu pomocy społecznej, w tym możliwość świadczenia podstawowych usług społecznych.

Rysunek 56. Liczba osób objętych usługami opiekuńczymi (w tys.; lewa oś) i kwota świadczeń (w mln złotych; prawa oś) w województwie łódzkim w latach 2018-2021

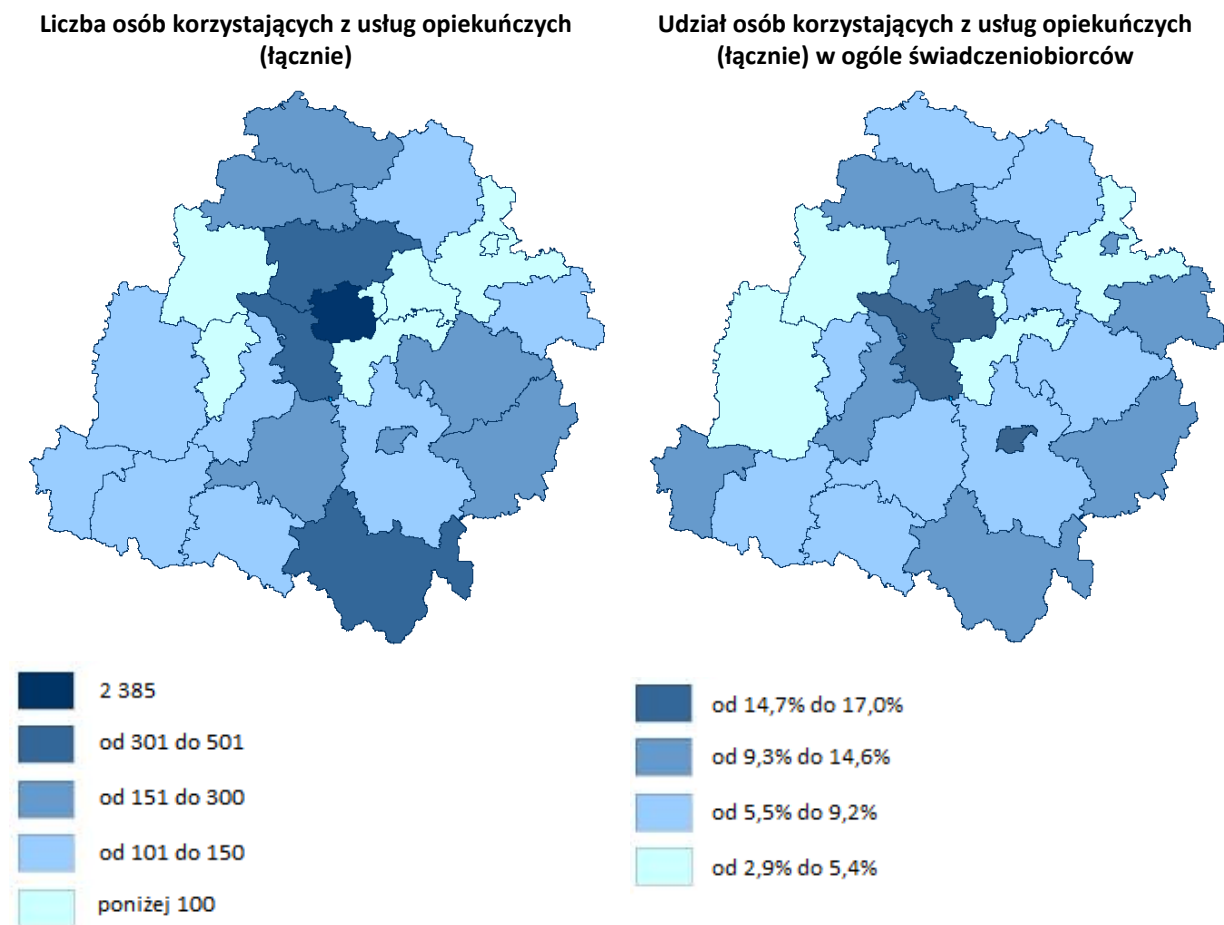

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

W przekroju powiatowym największą liczbę osób korzystających z usług opiekuńczych (łącznie) w 2021 roku odnotowano w Łodzi (objęto nimi blisko 2,4 tys. osób; o ponad 200 osób mniej niż w roku 2020), a także w powiecie zgierskim (529 osób; o 28 osób więcej niż w roku 2020), radomszczańskim (411 osoby; o 27 osób więcej) oraz pabianickim (336; o 16 osób mniej niż rok wcześniej). Stosunkowo najmniej osób skorzystało z usług opiekuńczych w powiatach: skierniewickim (22 osoby), brzezińskim (47) oraz poddębickim i łódzkim wschodnim (po 62 osoby).

Jednocześnie w 2021 roku w największym stopniu wsparciem w postaci usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, objęto świadczeniobiorców z powiatu pabianickiego oraz z Piotrkowa Trybunalskiego – w obu przypadkach z usług opiekuńczych korzystało tam około 17% wszystkich osób, którym przyznano świadczenia z pomocy społecznej. Stosunkowo wysoki odsetek świadczeniobiorców korzystających z usług opiekuńczych odnotowano również w Łodzi (blisko 16%). Stosunkowo najrzadziej z usług opiekuńczych korzystali świadczeniobiorcy z powiatu skierniewickiego (około 3%) oraz łódzkiego wschodniego, poddębickiego i sieradzkiego (między 4% a 5%).

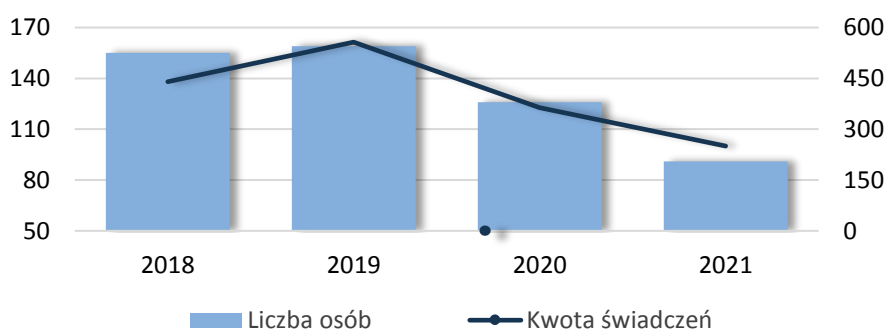
Rysunek 57. Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych (łącznie) oraz ich udział w ogóle świadczeniobiorców województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Skala korzystania ze **specjalistycznych usług opiekuńczych** jest w województwie łódzkim stosunkowo niewielka. W 2021 roku usługami tymi objęto zaledwie **91 mieszkańców** województwa łódzkiego (o 37 osób mniej niż w roku 2020), którym udzielono **8,6 tys. świadczeń** (o około 500 świadczeń mniej niż w roku poprzednim) **na łączną kwotę 250 tys. zł** (w roku 2020 kwota ta była o około 14 tys. zł wyższa).

Rysunek 58. Liczba osób objętych specjalistycznymi usługami opiekuńczymi (osoby; lewa oś) i kwota świadczeń (w tys. złotych; prawa oś) w województwie łódzkim w latach 2018-2021

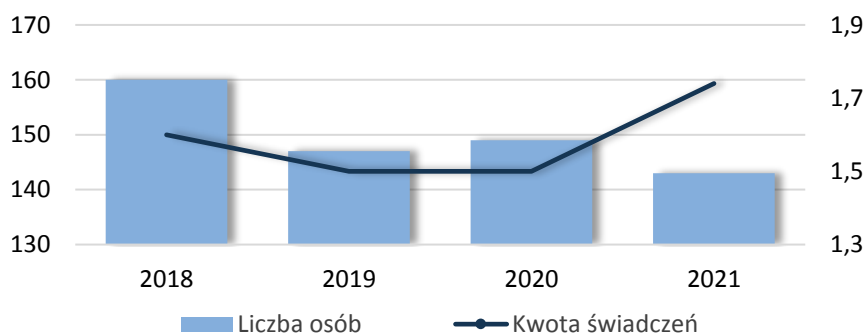

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

W przekroju powiatowym skala świadczenia specjalistycznych usług opiekuńczych jest stosunkowo niewielka – w 2021 roku usługi te realizowano na terenie 8 powiatów (w 2020 roku było to 9 powiatów, a w 2011 – 11). Jedną z prawdopodobnych przyczyn zarówno spadku liczby osób objętych omawianymi usługami, jak i liczby powiatów, gdzie są one świadczone, jest utrzymujący się w 2021 roku stan epidemii COVID-19, która zaburzyła dotychczasowe funkcjonowanie systemu pomocy społecznej. W 2021 roku ze specjalistycznych usług opiekuńczych korzystali świadczeniobiorcy z ośmiu powiatów ziemskich: bełchatowskiego (50 osób), tomaszowskiego (16 osób), kutnowskiego (12 osób), piotrkowskiego (6 osób), zgierskiego (3 osoby) oraz łowickiego, rawskiego i sieradzkiego (od 1 do 2 osób).

Kolejną formą wsparcia są **specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi** świadczone w miejscu zamieszkania, których organizacja należy do zadań zleconych gminy z zakresu administracji rządowej. Przeznaczone są one dla osób chorujących psychicznie (wykazujących zaburzenia psychotyczne), z upośledzeniem umysłowym oraz osób wykazujących inne poważne zakłócenia czynności psychicznych, które zgodnie ze stanem wiedzy medycznej zaliczane są do zaburzeń psychicznych, a osoba ta wymaga takiej formy pomocy i opieki niezbędnej do życia w środowisku rodzinnym lub społecznym.

Rysunek 59. Liczba osób objętych specjalistycznymi usługami opiekuńczymi dla osób z zaburzeniami psychicznymi (osoby; lewa oś) i kwota świadczeń (w mln złotych; prawa oś) w województwie łódzkim w latach 2018-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

W 2021 roku z tej formy pomocy skorzystały w województwie łódzkim **łącznie 143 osoby** (o 6 mniej niż w roku poprzednim) z terenu 14 powiatów. Pomimo spadku liczby osób z zaburzeniami psychicznymi objętych specjalistycznymi usługami opiekuńczymi, łączna kwota przeznaczona na świadczenie powyższych usług wzrosła do poziomu ponad 1,7 mln zł (o około 2 mln więcej niż rok wcześniej).

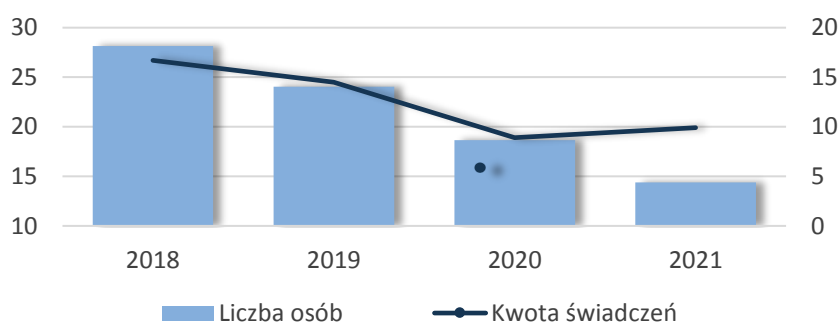
Najczęściej z omawianych usług (podobnie, jak przed rokiem) korzystali mieszkańcy powiatu kutnowskiego i Łodzi (odpowiednio: 45 i 25 osób), a także Piotrkowa Trybunalskiego (16 osób), powiatu tomaszowskiego (11 osób) i powiatu bełchatowskiego (10 osób). **Specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi** nie były świadczone w 2021 roku w gminach następujących powiatów: łaskiego, łęczyckiego, łódzkiego wschodniego, opoczyńskiego, rawskiego, sieradzkiego, wieluńskiego, wierszowskiego, zduńskowolskiego oraz zgierskiego.

2.2.4. Pozostałe usługi

Istotną pozycją w ramach świadczeń niepieniężnych jest wspieranie mieszkańców województwa łódzkiego poprzez **zapewnienie im darmowego posiłku**. Świadczenie to przyznawane jest głównie w ramach wieloletniego programu „Posiłek w szkole i w domu”, który przewiduje wsparcie finansowe gmin w udzielaniu pomocy w formie posiłku, świadczenia pieniężnego w postaci zasiłku celowego na zakup posiłku lub żywności oraz świadczenia rzeczowego w postaci produktów żywnościowych. Celem Programu jest zapewnienie posiłku dzieciom i młodzieży, w tym umożliwienie spożywania przez uczniów gorącego posiłku przygotowanego w stołówce szkolnej, a także objęcie pomocą osób dorosłych, zwłaszcza osób starszych, chorych, z niepełnosprawnościami lub samotnych, w tym dofinansowane posiłków wydawanych w stołówkach i dowożonych do domów. Program przewiduje również wsparcie finansowe na poprawę standardu już działających stołówek lub organizację nowych miejsc przeznaczonych do spożywania posiłków.

Z danych przekazywanych w ramach sprawozdawczości krajowej (sprawozdanie MRiPS-03) przez łódzkie ośrodki pomocy społecznej wynika, iż w województwie łódzkim w roku 2021 **wsparciem w formie posiłku objęto łącznie 14 402 osoby** (blisko 24,0% osób objętych świadczeniami z pomocy społecznej), a **całkowita kwota udzielonych świadczeń** wyniosła **9,9 mln zł**. Oznacza to, że z pomocy w formie posiłku (łącznie) **skorzystało o ponad 4,2 tys. osób mniej** niż w roku 2020, przy czym kwota świadczeń udzielonych w tej formie była wyższa o około 1,0 mln zł.

Rysunek 60. Liczba osób korzystających z posiłku (osoby; lewa oś) i kwota świadczeń (w mln złotych; prawa oś) w województwie łódzkim w latach 2018-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

W przekroju powiatowym największy odsetek osób korzystających z darmowego posiłku w ogóle świadczeniobiorców odnotowano w powiecie sieradzkim i rawskim (między 42% a 43%) oraz w powiecie opoczyńskim i poddębickim (37%). Najniższy udział tych osób występował natomiast w miastach powiatowych – Piotrkowie Trybunalskim (10%), Skierniewicach i Łodzi (16%), a także w powiecie zgierskim (15%).

Niemal wszystkie osoby korzystające z posiłku zostały objęte wsparciem **w ramach programu „Posiłek w szkole i w domu”** (95,6%; 13 775 osób)³⁹. Osoby te w większości korzystały z posiłku w formie pełnego obiadu (60,5%; 8,4 tys. osób) lub jednego gorącego dania (około 40,0%; 5,6 tys. osób). Najrzadziej korzystano z posiłku w formie jedynie mleka oraz bułki / kanapki (1,1%; 157 osób)⁴⁰. W ramach programu w 2021 roku w województwie

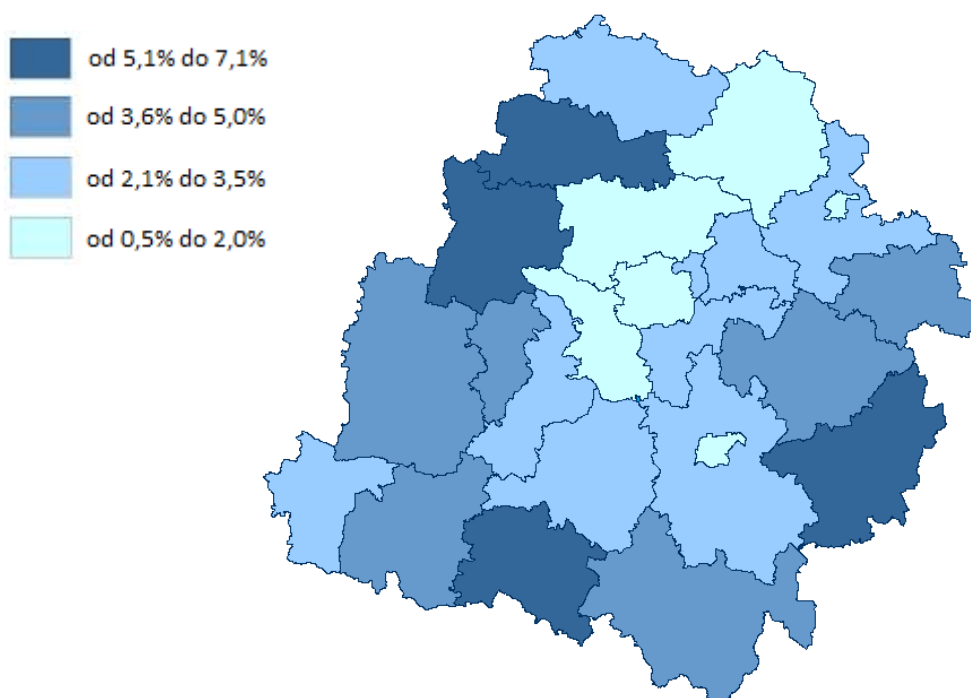
³⁹ Sprawozdanie z realizacji programu "Posiłek w szkole i w domu" za 2021 r. dla województwa łódzkiego.

⁴⁰ Podane odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ jedna osoba mogła zostać objęta pomocą w różnej formie.

łódzkim wydano niespełna 1,4 mln posiłków o łącznej wartości 8,1 mln zł (w ramach programu dofinansowywano około połowy kosztów).

Wśród wszystkich osób korzystających z pomocy w formie posiłku – niezależnie od źródła jego finansowania – **zdecydowanie największą grupę stanowią dzieci i młodzież**. W 2021 roku z darmowego posiłku skorzystało **12 165 dzieci**, co stanowiło blisko 85,0% wszystkich osób objętych tą formą wsparcia. Niemniej jednak liczba dzieci i młodzieży korzystającej z posiłku ulega systematycznemu zmniejszeniu – w 2021 roku było ich o 3,9 tys. mniej niż w roku 2020 i aż o 8,6 tys. mniej w porównaniu do roku 2019. Jednocześnie w 2021 roku **dzieci objęte tą formą wsparcia** stanowiły zaledwie około **2,9% ogółu osób w wieku poniżej 18 lat** zamieszkujących województwo łódzkie, przy czym odsetek ten również stale się zmniejsza (w 2020 roku wynosił on blisko 4,0%, w roku 2019 – 5,0%, a w roku 2017 – 6,7%).

Rysunek 61. Udział dzieci korzystających z darmowego posiłku w ogóle osób w wieku poniżej 18 lat (w %) w powiatach województwa łódzkiego w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS oraz Bazy Demografia, GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

W województwie łódzkim widoczne jest wyraźne zróżnicowanie udziału dzieci i młodzieży korzystającej z pomocy w formie posiłku w poszczególnych powiatach. W 2021 roku (podobnie, jak w roku poprzednim) relatywnie najrzadziej z darmowych posiłków korzystały dzieci z terenu miast na prawach powiatu oraz z powiatów zlokalizowanych w centralnej części województwa, częściej zaś pomocą w tej formie obejmowano dzieci zamieszkujące powiaty ościenne (w szczególności poddębicki, łęczycki, opoczyński i pączęczański).

Kolejną formą świadczenia niepieniężnego jest **odpłatność gminy za pobyt w domu pomocy społecznej**. Do wnoszenia opłaty zobowiązana jest gmina, z terenu której osoba została skierowana do domu pomocy społecznej, a jej wysokość stanowi różnicę między średnim kosztem utrzymania w DPS a opłatami wnoszonymi przez mieszkańca domu i/lub jego małżonka, zstępnych lub wstępnych. W 2021 roku w województwie łódzkim powyższe świadczenie przyznane zostało **4 900 osobom** (podobnie, jak rok wcześniej), co stanowiło

8,1% wszystkich świadczeniobiorców. **Łączna kwota świadczeń** wyniosła **143,8 mln zł** i była wyższa o 11,3 mln zł niż w roku poprzednim. W przekroju powiatowym zdecydowanie największy udział osób, którym samorządy opłaciły pobyt w domu pomocy społecznej, wśród wszystkich świadczeniobiorców odnotowano w trzech miastach powiatowych oraz w powiecie pabianickim (między 12,0% a 14,0% świadczeniobiorców). Odsetek ten był natomiast najniższy w powiecie opoczyńskim (około 2,0%) oraz skierniewickim (4,0%).

Kolejne trzy typy świadczeń niepieniężnych, tj. wsparcie w formie schronienia, zapewnienia ubrania oraz sprawienia pogrzebu udzielane były stosunkowo rzadko.

Zgodnie z danymi zawartymi w sprawozdaniu MRiPS-03, z pomocy w formie **schronienia** (na podstawie wydanej decyzji) w 2021 roku w województwie łódzkim skorzystało łącznie **766 osób** (o 40 osób więcej niż w roku 2020), a **łączna kwota świadczeń** wyniosła **4,2 mln zł**. Z powyższej formy wsparcia w największym stopniu (podobnie, jak w roku poprzednim) korzystali świadczeniobiorcy w powiecie kutnowskim (8,4%; 267 osób) oraz w Piotrkowie Trybunalskim (3,2%; 55 osób), a także w powiecie radomszczańskim (2,7%; 104 osoby). Najmniejszą skalę korzystania z powyższego wsparcia odnotowano w powiatach: rawskim, łowickim i łódzkim wschodnim – pomocą w formie schronienia na podstawie wydanej decyzji objęto tam mniej niż 0,2% wszystkich świadczeniobiorców. W dwóch miastach na prawach powiatu – Łodzi oraz Skierniewicach – nie odnotowano w 2021 roku osób mających przyznane takie świadczenie.

Pomoc w postaci **sprawienia pogrzebu** przyznana została **411 rodzinom** (otrzymało ją 34 rodziny więcej niż przed rokiem), przy czym ze wsparcia w tej formie korzystały głównie rodziny z Łodzi (230). W przypadku 52 rodzin z terenu całego województwa udzielone świadczenie dotyczyło sprawienia pogrzebu osobie bezdomnej.

Z pomocy w formie **zapewnienia ubrania** skorzystało w województwie łódzkim w 2021 roku jedynie **6 osób** (większość – jak co roku – w powiecie zgierskim).

2.3. Inne rodzaje pomocy i świadczeń

Gminy (OPS) i miasta na prawach powiatu (MOPR) oferują mieszkańcom szereg innych rodzajów pomocy i świadczeń niż wymienione wyżej świadczenia pieniężne i niepieniężne⁴¹.

W grupie świadczeń **skierowanych do rodzin** znajdują się m.in.:

- świadczenie wychowawcze,
- zasiłki rodzinne i dodatki do zasiłków rodzinnych,
- jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka,
- świadczenie z funduszu alimentacyjnego.

Świadczenie wychowawcze wprowadzone ustawą z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz.U. z 2019 r. poz. 2407) obowiązuje od dnia 1 kwietnia 2016 roku. Stanowi ono nieopodatkowaną pomoc finansową państwa przyznaną rodzinom w ramach realizacji programu „Rodzina 500 plus”, której celem jest częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych. Świadczenie w wysokości 500 zł miesięcznie przysługuje matce, ojcu, opiekunowi faktycznemu albo opiekunowi prawnemu dziecka lub

⁴¹ Świadczenia przyznawane przez powiatowe centra pomocy rodzinie w ramach pomocy mającej na celu życiowe usamodzielnienie i integrację ze środowiskiem zostały omówione w dalszej części opracowania.

też dyrektorowi domu pomocy społecznej do dnia ukończenia przez dziecko 18. roku życia⁴², a także rodzinom zastępczym i prowadzącym rodzinne domy dziecka (tzw. dodatek wychowawczy – w wysokości świadczenia wychowawczego) oraz prowadzącym placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego (dodatek do zryczałtowanej kwoty przysługującej na utrzymanie dziecka) na każde umieszczone dziecko w wieku do ukończenia 18. roku życia.

Tabela 3. Świadczenie wychowawcze i jego odpowiednik w rodzinnej pieczy zastępczej (dodatek wychowawczy) w województwie łódzkim w 2021 roku

	Liczba dzieci w pieczy uprawnionych do świadczenia ⁴³	Kwota świadczeń w złotych
Świadczenie wychowawcze		2 402 947 098
Dodatek wychowawczy (rodzinna piecza zastępcza), w tym:	3 154	18 930 392
dla rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem	1 807	10 855 598
dla rodzin zastępczych niezawodowych	719	4 335 805
dla rodzin zastępczych zawodowych	375	2 224 134
dla prowadzących rodzinne domy dziecka	253	1 514 855

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Zgodnie z danymi Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, w 2021 roku w województwie łódzkim na wypłatę świadczeń wychowawczych oraz dodatku wychowawczego w rodzinnej pieczy zastępczej **przeznaczono łącznie ponad 2,42 mld zł**. Prawie cała kwota świadczeń (99,2%) wypłacona została rodzinom naturalnym (świadczenie wychowawcze)⁴⁴.

Jednocześnie do otrzymywania dodatku wychowawczego uprawnionych było średnio łącznie ponad **3,1 tys. dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej**, w tym: 1,8 tys. dzieci w rodzinach spokrewnionych z dzieckiem (blisko 10,9 mln zł), 719 dzieci znajdujących się w rodzinach niezawodowych (ponad 4,3 mln zł), 375 dzieci z rodzin zawodowych (ponad 2,2 mln zł) oraz 253 dzieci przebywających w rodzinnych domach dziecka (świadczenia w wysokości 1,5 mln zł).

Innymi świadczeniami kierowanymi do rodzin, które są przyznawane stosunkowo często, są **zasiłki rodzinne i dodatki do zasiłków rodzinnych**. Przysługują one rodzicom, jednemu z rodziców albo opiekunowi prawnemu lub faktycznemu dziecka bądź osobie uczącej się, i mają na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka.

Przyznanie zasiłku rodzinnego jest zależne od uzyskiwanego dochodu (spełniania tzw. kryterium dochodowego). **Zasiłek rodzinny** przysługuje, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę (albo dochód osoby uczącej się) nie przekracza kwoty 674 zł, a w przypadku, gdy

⁴² W okresie od 1 kwietnia 2016 roku do 30 czerwca 2019 roku świadczenie wychowawcze przysługiwało na każde drugie i kolejne dziecko w rodzinie lub również na pierwsze i jedyne dziecko w przypadku rodzin o niskich dochodach (patrz: słowniczek na końcu dokumentu), a od 1 lipca 2019 roku świadczenie wychowawcze przysługuje na każde dziecko do ukończenia 18. roku życia, bez względu na dochód osiągnięty przez rodzinę.

⁴³ Średniomiesięczna liczba dzieci umieszczonych w różnych typach pieczy zastępczej uprawnionych do otrzymywania dodatku wychowawczego.

⁴⁴ Od 2019 roku MRiPS zaprzestało gromadzenia danych dotyczących liczby rodzin pobierających świadczenie wychowawczego w ramach sprawozdania resortowego SW, w związku z czym wskazanie powyższych danych nie jest możliwe.

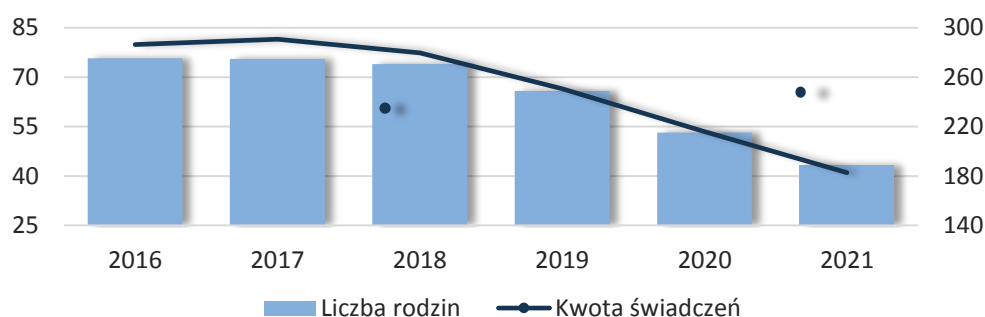
członkiem rodziny jest dziecko legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności – jeżeli nie przekracza kwoty 764 zł. Wysokość zasiłku rodzinnego wynosi miesięcznie⁴⁵:

- 1) 95,00 zł na dziecko w wieku do ukończenia 5 roku życia;
- 2) 124,00 zł na dziecko w wieku powyżej 5. roku życia do ukończenia 18. roku życia;
- 3) 135,00 zł na dziecko w wieku powyżej 18. roku życia do ukończenia 24. roku życia.

Do zasiłku rodzinnego przysługują dodatki m.in. z tytułu urodzenia dziecka, samotnego wychowywania dziecka, wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej, kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego, rozpoczęcia roku szkolnego oraz podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania.

W 2021 roku w województwie łódzkim **z zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami korzystało średnio w miesiącu 43 241 rodzin**⁴⁶. Łączna kwota przeznaczona w roku oceny na wypłatę zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami w województwie łódzkim wyniosła blisko **183 mln zł**. Liczba rodzin korzystających z tej formy wsparcia uległa w ostatnich latach wyraźnemu zmniejszeniu – w roku 2021 zasiłki rodzinne oraz dodatki do nich pobierało średnio w miesiącu o 10,0 tys. rodzin mniej niż w roku 2020 i blisko 31,0 tys. rodzin mniej, niż w roku 2018.

*Rysunek 62. Średniomiesięczna liczba rodzin korzystających z zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami (w tys.; lewa oś) oraz łączna kwota świadczeń (w mln zł; prawa oś) w 2021 roku*⁴⁷

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Największą liczbę rodzin korzystających z zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami (średnio w miesiącu) w 2021 roku odnotowano w łodzi – 7,6 tys. rodzin. Stosunkowo duża liczba rodzin korzystała z tej formy wsparcia również w powiatach: sieradzkim (3,0 tys.), radomszczańskim (2,9 tys.) oraz tomaszowskim i zgierskim (w każdym powiecie około 2,5 tys. rodzin). Najmniejszą liczbę rodzin pobierających zasiłki rodzinne odnotowano natomiast w Skierniewicach (około 500 rodzin) oraz w powiecie skierniewickim i brzezińskim (około 750 rodzin).

Porównanie skali korzystania z tego rodzaju wsparcia przez mieszkańców poszczególnych powiatów województwa łódzkiego wskazuje natomiast, że w największym stopniu ze świadczeń w postaci zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami korzystały rodziny

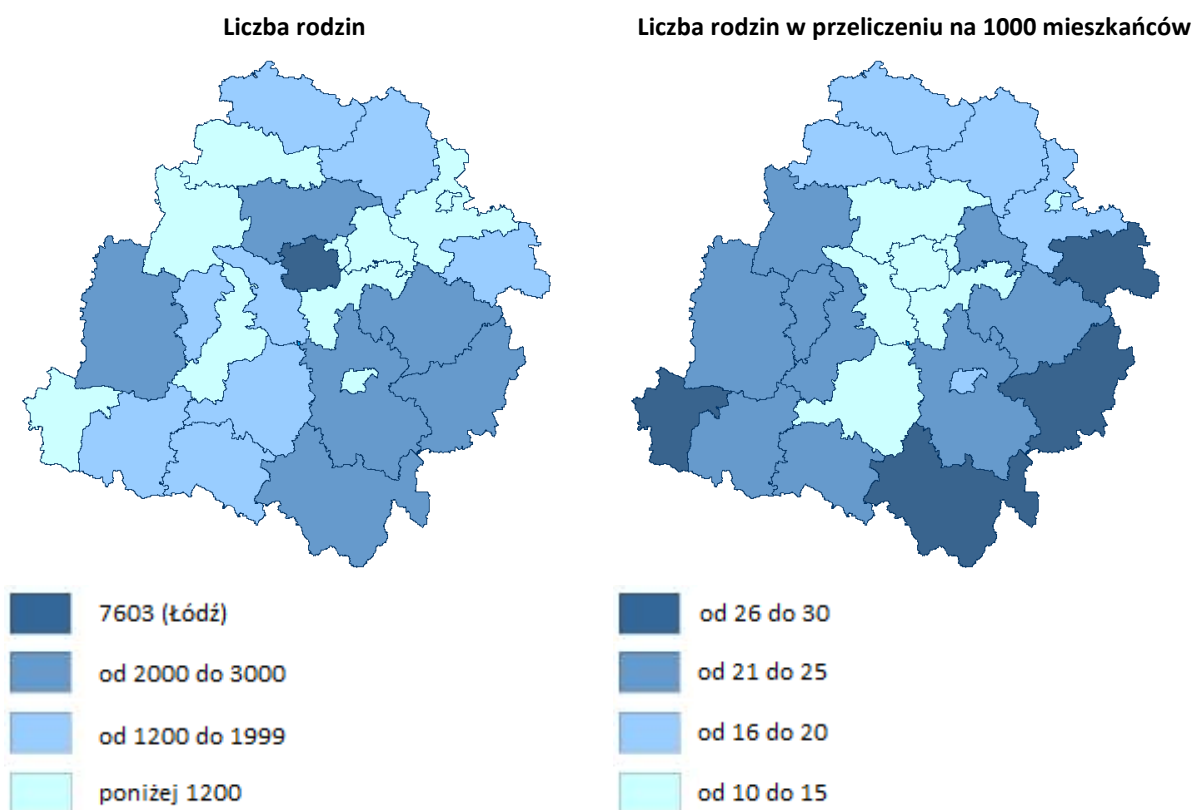
⁴⁵ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. 2003 nr 228 poz. 2255 z późn. zm.), art. 5, 9, 11a, 12a, 13, 15; <https://www.gov.pl/web/rodzina/zasilek-rodzinny> (05.04.2022).

⁴⁶ Średniomiesięczna liczba rodzin korzystających z zasiłków rodzinnych wraz dodatkami.

⁴⁷ Spadku liczby rodzin korzystających z zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami nie należy wiązać z wypłatą świadczenia wychowawczego z uwagi na fakt, że świadczenie to nie jest uwzględniane w dochodach członków rodzin.

zamieszkujące powiat opoczyński i rawski (przeciętnie w miesiącu świadczenia wypłacano średnio 28-29 rodzinom na 1000 mieszkańców powiatu) oraz wierszowskim i radomszczańskim (średnio 26-27 rodzin). Stosunkowo najrzadziej ze świadczeń rodzinnych korzystały natomiast rodziny zamieszkujące Skierniewice oraz Łódź (średnio 10-11 rodzin na 1000 mieszkańców), a także powiat łódzki wschodni (średnio 13 rodzin).

Rysunek 63. Średniomiesięczna liczba rodzin korzystających z zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami w ujęciu bezwzględnym (lewa mapa) oraz w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (prawa mapa) w powiatach w 2021 roku

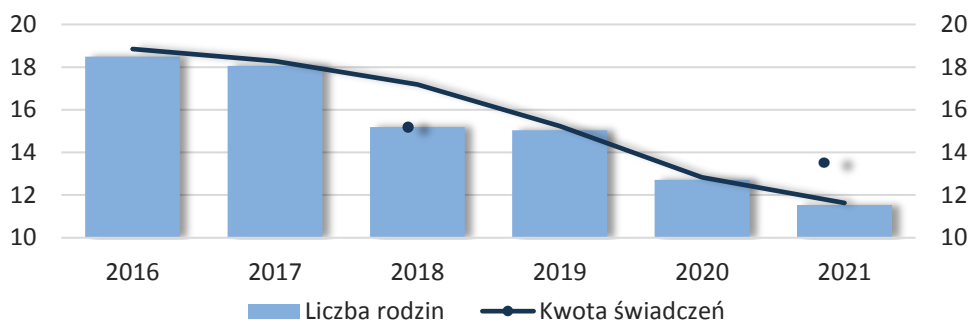
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS oraz Bazy Demografia, GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021).

Inną formą wsparcia, niezależną od zasiłków rodzinnych, jest **jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka**⁴⁸ w wysokości 1000 zł na jedno dziecko. Przysługuje ona matce lub ojcu dziecka, opiekunowi prawnemu albo faktycznemu dziecka, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę nie przekracza kwoty 1922,00 zł netto⁴⁹. W 2021 roku w województwie łódzkim z jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka skorzystało łącznie w ciągu roku **11 516 rodzin**. Kwota udzielonych świadczeń wyniosła 11,6 mln zł. Ze względu na malejącą liczbę urodzeń, obserwowaną zarówno w województwie łódzkim, jak i w skali całego kraju, liczba rodzin korzystających z jednorazowej zapomogi również ulega zmniejszeniu.

⁴⁸ Świadczenie to jest niezależne od zasiłku rodzinnego, tzn. nie jest tożsame z dodatkiem do zasiłku rodzinnego z tytułu urodzenia dziecka.

⁴⁹ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. 2003 nr 228 poz. 2255 z późn. zm.), art. 15b. Warunkiem przyznania zapomogi jest również fakt pozostawiania matki pod opieką medyczną nie później niż od 10 tygodnia ciąży do dnia porodu.

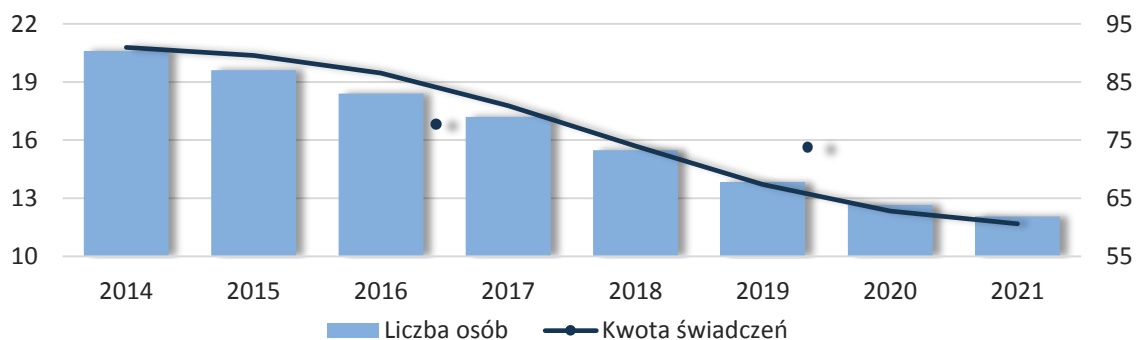
Rysunek 64. Liczba rodzin korzystających z jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka (w tys.; lewa oś) oraz łączna kwota świadczeń (w mln zł; prawa oś) w 2021 roku⁵⁰

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Świadczeniem kierowanym do rodzin jest również **świadczenie z funduszu alimentacyjnego**. Osobą uprawnioną do świadczeń z funduszu alimentacyjnego jest dziecko, które ma zasądzone od rodzica alimenty, jeżeli egzekucja prowadzona przez komornika jest bezskuteczna.

Rysunek 65. Liczba osób objętych świadczeniem alimentacyjnym (w tys.; lewa oś) i kwota świadczeń (w mln zł; prawa oś) w województwie łódzkim w latach 2014-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

W 2021 roku w województwie łódzkim świadczenie z funduszu alimentacyjnego przyznano **12 054 osobom** (o 600 osób mniej niż w roku 2020) będącym członkami około **8 221 rodzin**. Kwota świadczeń osiągnęła wartość **60,6 mln zł** (o 2,2 mln zł mniej niż w roku poprzednim). Jednocześnie od 2014 roku obserwowany jest wyraźny spadek liczby osób i rodzin objętych tym świadczeniem.

Kolejną grupę wśród innych rodzajów pomocy i świadczeń stanowią świadczenia **kierowane do osób z niepełnosprawnością oraz ich opiekunów**, m.in.:

- Świadczenia opiekuńcze:
 - zasiłek pielęgnacyjny,
 - specjalny zasiłek opiekuńczy,
 - świadczenie pielęgnacyjne,

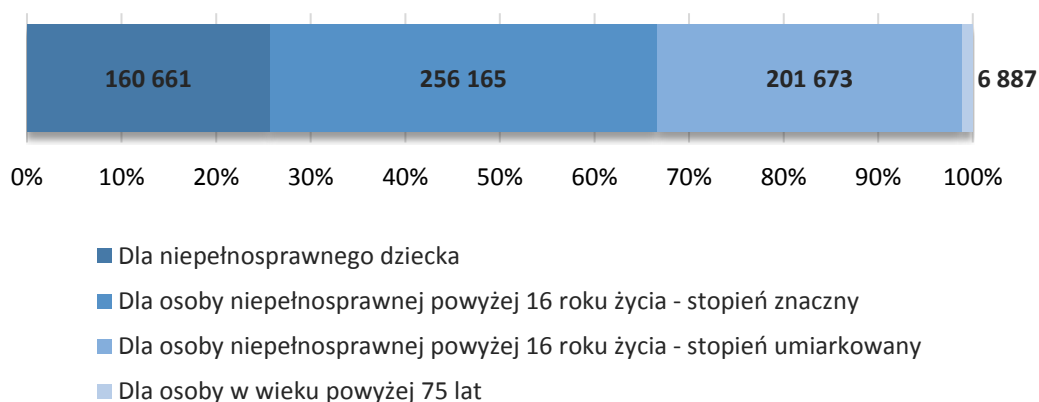
⁵⁰ Spadku liczby rodzin korzystających z zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami nie należy wiązać z wypłatą świadczenia wychowawczego z uwagi na fakt, że świadczenie to nie jest uwzględniane w dochodach członków rodzin.

Zgodnie z danymi Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej⁵¹, w 2021 roku w województwie łódzkim udzielono blisko **764,9 tys. świadczeń opiekuńczych na łączną kwotę 389,6 mln zł.**

Najczęściej udzielanym w województwie łódzkim świadczeniem opiekuńczym w 2021 roku (podobnie, jak w latach poprzednich) był **zasiłek pielęgnacyjny**, przyznawany w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Kwota zasiłku pielęgnacyjnego jest systematycznie zwiększana: w okresie styczeń – październik 2018 roku wynosiła ona 153,00 zł miesięcznie, a od listopada 2018 roku do końca października 2019 roku wzrosła do 184,42 zł. Z dniem 1 listopada 2019 roku kwota zasiłku pielęgnacyjnego została zwiększona do poziomu 215,84 zł miesięcznie i od tej pory nie uległa zmianie⁵².

W 2021 roku w całym województwie łódzkim udzielono blisko **625,4 tys. świadczeń w formie zasiłku pielęgnacyjnego** (o 1,0 tys. więcej niż w roku 2020) **na łączną kwotę ponad 134,9 mln zł** (o około 400 tys. zł więcej niż w roku poprzednim).

Rysunek 66. Struktura i liczba przyznanych zasiłków pielęgnacyjnych w województwie łódzkim w 2021 roku według odbiorców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

W strukturze zasiłków pielęgnacyjnych przyznawanych w województwie łódzkim w 2021 roku (podobnie jak w poprzednich latach) dominowały zasiłki dla osób niepełnosprawnych w wieku powyżej 16 roku życia o znacznym stopniu niepełnosprawności – osobom tym udzielono blisko 41,0% zasiłków pielęgnacyjnych. Około 32,0% zasiłków przyznanych zostało osobom niepełnosprawnym w wieku powyżej 16 lat o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, w przypadku których niepełnosprawność powstała do ukończenia 21. roku życia, a blisko 26,0% – niepełnosprawnym dzieciom. Osoby, które ukończyły 75. rok życia, stanowiły stosunkowo najmniejszą grupę odbiorców tego typu wsparcia – przyznanych im zostało zaledwie 1,1% wszystkich zasiłków pielęgnacyjnych. Udział osób w wieku powyżej 75 lat w strukturze odbiorców zasiłków pielęgnacyjnych utrzymuje się na stale niskim poziomie i podlega jednocześnie tendencji spadkowej – od 2014 roku udział ten zmniejszył się o 0,7 p. proc. (1,8% w roku 2014).

Kolejne ze świadczeń – **świadczenie pielęgnacyjne** – przysługuje matce albo ojcu, opiekunowi faktycznemu dziecka, osobie będącej rodziną zastępczą spokrewnioną oraz innym osobom, na których ciąży obowiązek alimentacyjny, jeżeli nie podejmują lub rezygnują

⁵¹ Dane z aplikacji CeSAR MRiPS.

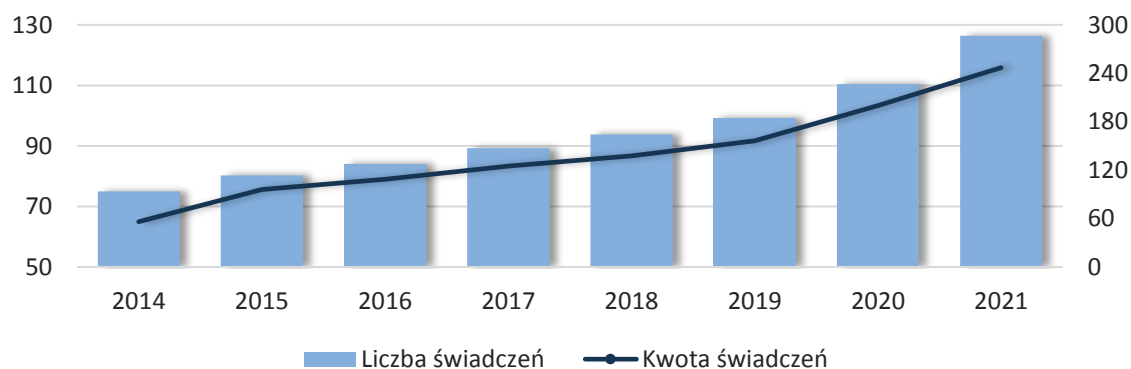
⁵² <https://www.gov.pl/web/rodzina/zasilek-pielegnacyjny> (05.04.2022).

z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o niepełnosprawności.

Świadczenie pielęgnacyjne przysługuje niezależnie od dochodów rodziny, a jego kwota podlega regularnej waloryzacji. Od 2014 roku jego wartość wzrosła z 620 zł miesięcznie (styczeń – kwiecień 2014 roku) do 1300,00 zł miesięcznie w roku 2016. W kolejnych latach kwota świadczenia była zwiększana proporcjonalnie do zmian w wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę – od 1406,00 zł netto w roku 2017 do 1830,00 zł w roku 2020. Począwszy od 1 stycznia 2021 wysokość świadczenia pielęgnacyjnego wzrosła do 1971,00 zł netto miesięcznie⁵³.

W 2021 roku w województwie łódzkim udzielono **126,4 tys. świadczeń pielęgnacyjnych** na łączną kwotę blisko **247,0 mln zł**. Liczba udzielonych świadczeń była wyższa o 16,0 tysięcy, a ich kwota o 47,0 mln zł w porównaniu z rokiem 2020 oraz o 51,4 tysięcy świadczeń i ponad 190,0 mln zł w porównaniu z rokiem 2014. W roku 2021 nastąpił zatem dalszy znaczący wzrost liczby i kwoty przyznanych świadczeń pielęgnacyjnych.

Rysunek 67. Liczba (w tys.; lewa oś) i kwota (w mln zł; prawa oś) świadczeń pielęgnacyjnych udzielonych w województwie łódzkim w latach 2014-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Kolejnym typem świadczenia jest **specjalny zasiłek opiekuńczy**, przyznawany osobom w 1. i 2. stopniu pokrewieństwa oraz współmałżonkom, jeżeli nie podejmują zatrudnienia lub rezygnują z pracy zarobkowej w celu sprawowania stałej opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji. Przyznanie świadczenia zależne jest od dochodu (wysokość kryterium dochodowego na poziomie 764,00 zł netto w przeliczeniu na osobę). W okresie od listopada 2015 roku do końca października 2018 roku wysokość specjalnego zasiłku opiekuńczego wynosiła 520 zł miesięcznie, natomiast od 1 listopada 2018 roku jego wysokość wzrosła do 620 zł.⁵⁴

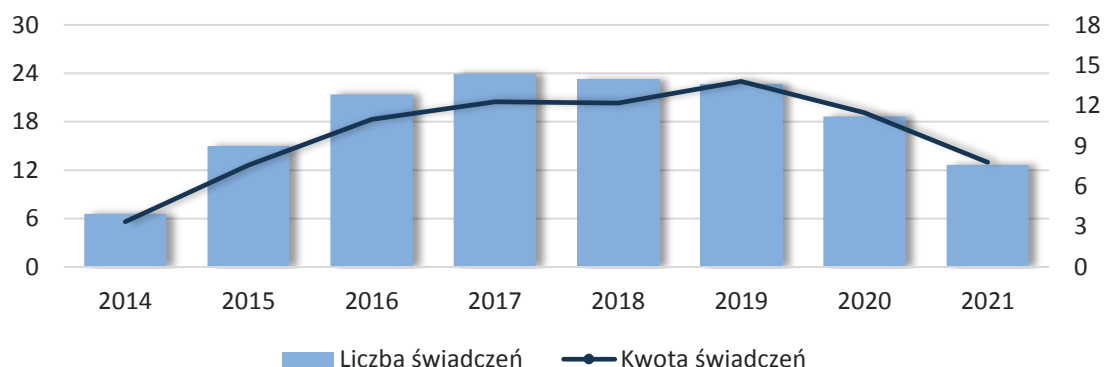
W 2021 roku po raz kolejny odnotowano spadek liczby specjalnych zasiłków opiekuńczych udzielanych świadczeniobiorcom, który nastąpił po okresie jej początkowego wzrostu i stabilizacji w latach 2014-2019. W roku oceny przyznanych zostało **18,7 tys. świadczeń**

⁵³ Opracowano na podstawie: <https://www.infor.pl> (05.04.2022).

⁵⁴ <https://www.gov.pl/web/rodzina/specjalny-zasilek-opiekunczy> (05.05.2021).

(o około 6,0 tys. świadczeń mniej niż w roku 2020). **Łączna kwota udzielonych zasiłków wyniosła 7,8 mln zł** i była niższa aż o 3,7 mln zł w porównaniu z rokiem poprzednim.

Rysunek 68. Liczba (w tys.; lewa oś) i kwota (w mln zł; prawa oś) specjalnych zasiłków opiekuńczych udzielonych w województwie łódzkim w latach 2014-2021

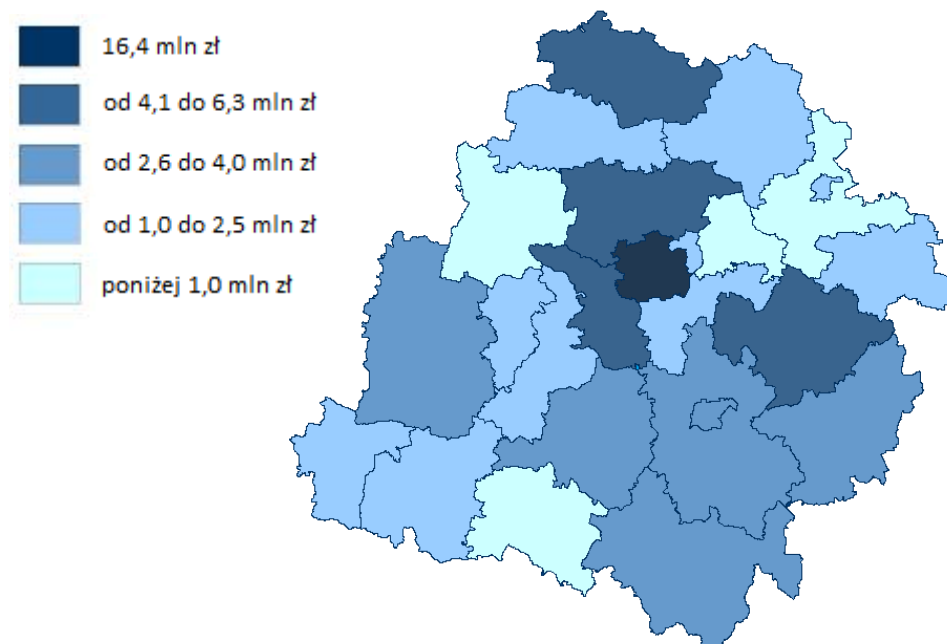
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

3. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnościami

Zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami realizowane są przez samorząd powiatowy.

Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnościami jest **dofinansowywana ze środków PFRON oraz środków własnych powiatów**. W 2021 roku łączna kwota tego dofinansowania wyniosła w województwie łódzkim ponad **78,9 mln zł** i była wyższa o blisko 15,6 mln zł niż w roku poprzednim.

Rysunek 69. Ogólna kwota dofinansowania w ramach rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami (w mln zł) w powiatach województwa łódzkiego w 2021 roku

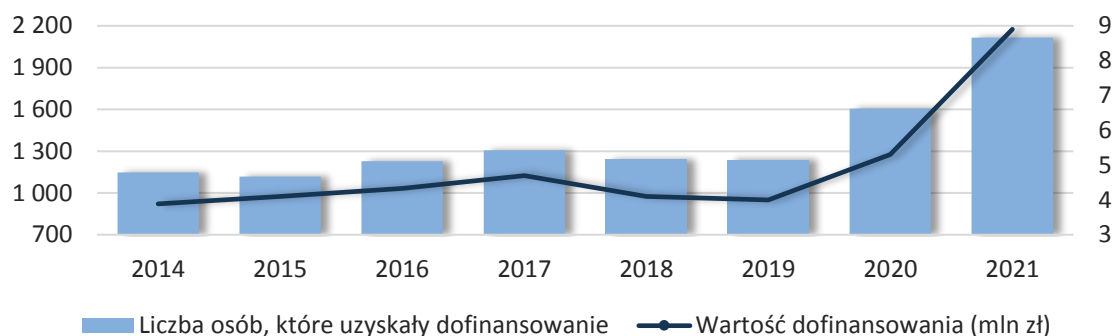

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2021 rok.

W przekroju powiatowym najwyższe wartości dofinansowań udzielonych w 2021 roku odnotowano w Łodzi (16,4 mln zł), a także w powiatach tomaszowskim (6,3 mln zł), zgierskim (6,1 mln zł) oraz kutnowskim (4,9 mln zł) i pabianickim (4,4 mln zł). Najniższych łącznych dofinansowań na działania z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami udzielono w powiecie pączęzańskim, skierniewickim, brzezińskim i poddębickim (poniżej 1,0 mln zł).

Zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 Nr 123 poz. 776 z późn. zm.) do działań przyczyniających się do umożliwienia osobom z niepełnosprawnościami uczestnictwo w życiu społecznym zalicza się likwidowanie barier architektonicznych, urbanistycznych, transportowych, technicznych, a także związanych z komunikowaniem się i dostępem do informacji.

Rysunek 70. Liczba beneficjentów (osoby; lewa oś) i wartość dofinansowania (w mln zł; prawa oś) na likwidację barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się w województwie łódzkim w latach 2014-2021

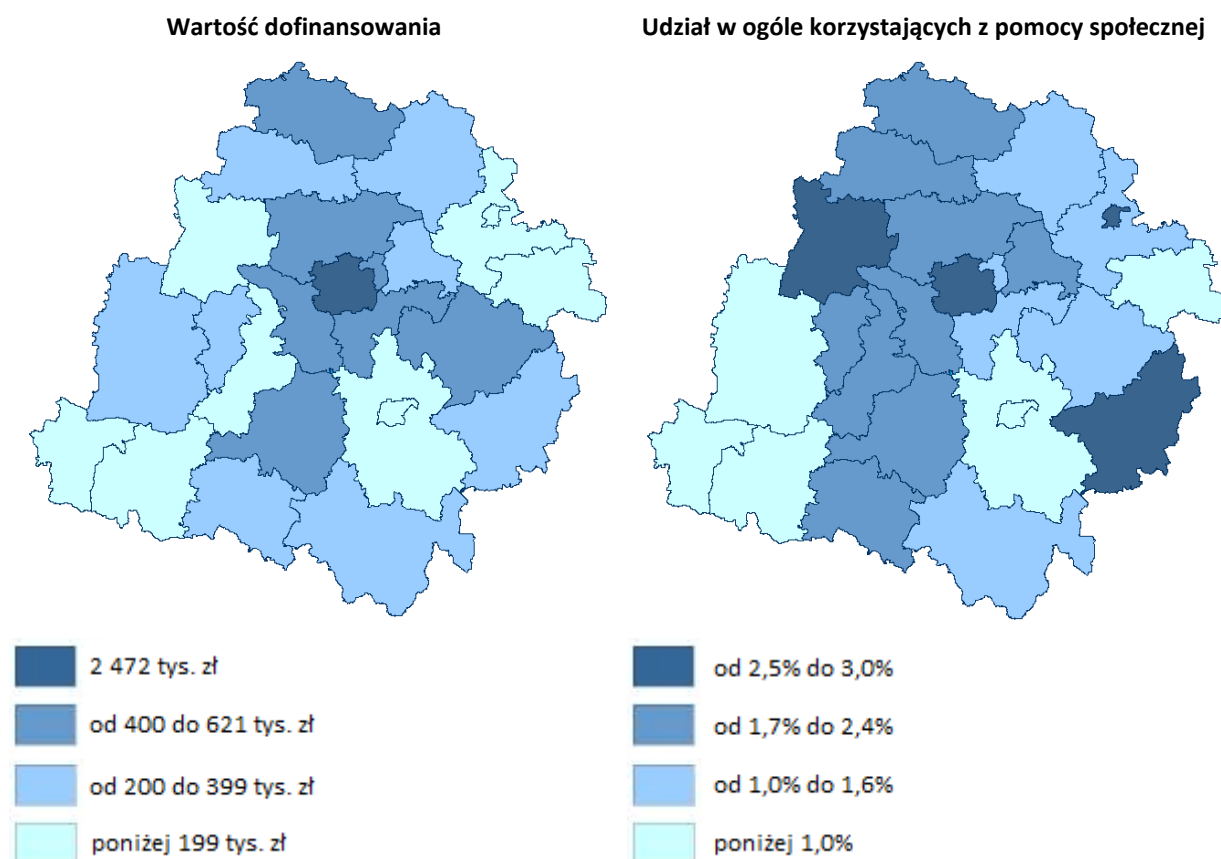
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

W 2021 roku **dofinansowanie związane z likwidacją barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się** otrzymało w województwie łódzkim **2 114 osób**, a **wartość dofinansowania** powyższych działań wyniosła ponad **8,9 mln zł** (11,3% łącznego dofinansowania zadań w ramach rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami). W roku 2021 obserwowany był zatem znaczący wzrost zarówno liczby osób, które uzyskały dofinansowanie na powyższe działania, jak i wartości dofinansowania (o odpowiednio: 509 osób i 3,7 mln zł w porównaniu do roku 2020). W roku 2022 przewidywany jest nieznaczny spadek liczby beneficjentów tego typu wsparcia (o około 6,5%) oraz spadek wartości dofinansowań (o około 4,1% w stosunku do roku 2021).

Najwyższą wartość dofinansowań związanych z likwidacją barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się w przekroju powiatów województwa łódzkiego odnotowano w Łodzi – łączną kwotę w wysokości niespełna 2,5 mln zł przyznano 640 osobom. Stosunkowo wysokie łączne kwoty dofinansowania odnotowano również w powiatach: pabianickim (621,2 tys. zł udzielone 127 osobom), bełchatowskim (618,5 tys. zł udzielone 127 osobom) oraz tomaszowskim (565,9 tys. zł przyznane 83 osobom). Najniższe wartości dofinansowań odnotowano natomiast w mieście Piotrków Trybunalski (niespełna 103,2 tys. zł udzielone 14 osobom), powiecie łaskim (około 96,3 tys. zł przyznane 29 osobom). Jednocześnie udział osób, które otrzymały dofinansowanie w omawianym zakresie

wśród ogółu osób korzystających z pomocy społecznej w 2021 roku był najwyższy w Skierniewicach (osoby z przyznaniem dofinansowania stanowiły 3,0% wszystkich mieszkańców powiatu korzystających z pomocy i wsparcia) oraz w Łodzi (2,9%) i powiecie opoczyńskim (2,8%), natomiast najniższe wartości tego udziału odnotowano w powiecie wieluńskim, piotrkowskim i mieście Piotrków Trybunalski (między 0,3% a 0,6%).

Rysunek 71. Wartość dofinansowania na likwidację barier (w tys. zł; lewa mapa) oraz udział osób, które uzyskały dofinansowanie w ogóle korzystających z pomocy i wsparcia (w %; prawa mapa) w powiatach województwa łódzkiego w 2021 roku

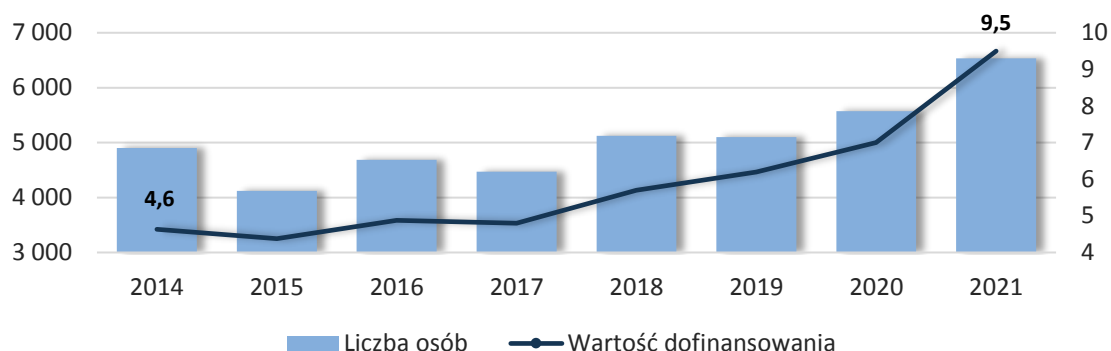

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2021 rok.

Jedną z form aktywnej rehabilitacji osób niepełnosprawnych połączoną z elementami wypoczynku, której celem jest ogólna poprawa psychofizycznej sprawności oraz rozwijanie umiejętności społecznych uczestników, są **turnusy rehabilitacyjne**.

W 2021 roku pomoc w zakresie dofinansowania turnusów rehabilitacyjnych uzyskały w województwie łódzkim **6 534 osoby**, a łączna **wartość** udzielonego wsparcia wyniosła **9,5 mln zł**. Obie powyższe wartości były wyższe od odnotowanych w roku poprzednim (odpowiednio o: 963 osoby i około 2,96 mln. zł) i zarazem najwyższe od 2014 roku.

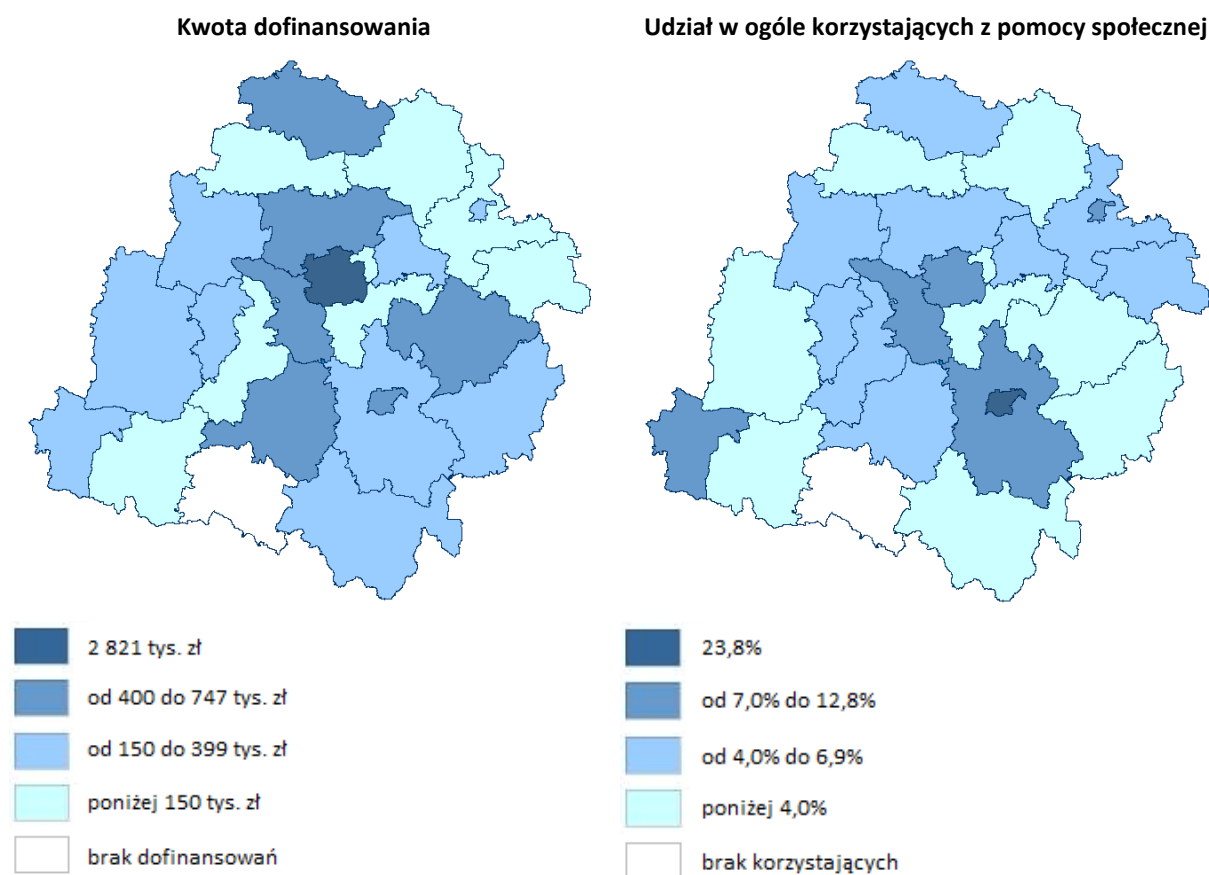
Rysunek 72. Liczba beneficjentów (osoby; lewa oś) i wartość dofinansowania (w mln zł; prawa oś) turnusów rehabilitacyjnych w województwie łódzkim w latach 2014-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

W przekroju powiatów województwa łódzkiego najwyższe wartości dofinansowań turnusów rehabilitacyjnych odnotowano w Łodzi – pomoc w łącznej wysokości ponad 2,8 mln zł przyznano 1 770 osobom, w powiecie pabianickim – pomoc wysokości 747 tysięcy zł przyznano 536 osobom – oraz w Piotrkowie Trybunalskim – blisko 696 tysięcy zł przyznane zostało 524 osobom.

Rysunek 73. Wartość dofinansowania na turnusy rehabilitacyjne (w tys. zł; lewa mapa) oraz udział osób, które uzyskały dofinansowanie w ogóle korzystających z pomocy i wsparcia (w %; prawa mapa) w powiatach województwa łódzkiego w 2021 roku

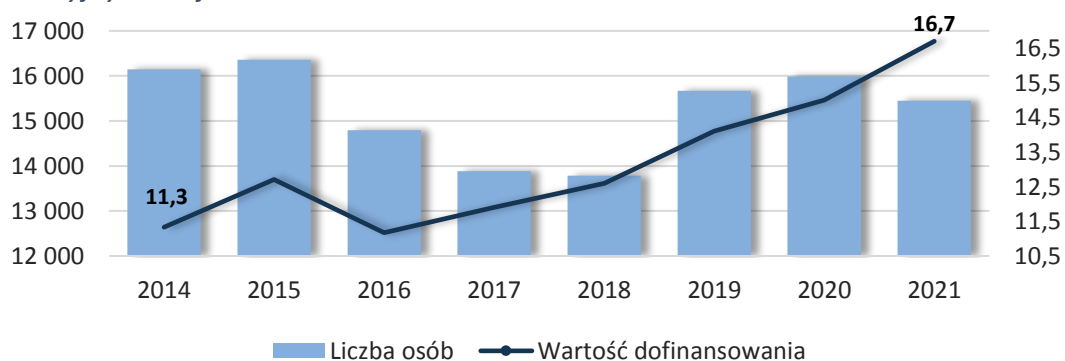
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2021 rok.

Stosunkowo wysoką kwotę dofinansowania odnotowano również w powiecie bełchatowskim (prawie 665 tys. zł przyznane 359 osobom). Najniższe wartości dofinansowań odnotowano natomiast w powiecie łęczyckim (prawie 103 tys. zł przyznane 72 osobom) oraz łódzkim wschodnim (około 96,8 tys. zł przyznane około 39 osobom). W jednym powiecie – pajęczańskim – nie zostały przyznane dofinansowania turnusów rehabilitacyjnych.

Jednocześnie udział osób, które uzyskały dofinansowanie w omawianym zakresie wśród ogółu osób korzystających z pomocy i wsparcia w 2021 roku był zdecydowanie najwyższy w Piotrkowie Trybunalskim (osoby z przyznaniem dofinansowania stanowiły aż 23,8% wszystkich mieszkańców korzystających z pomocy społecznej). Odsetek ten był stosunkowo wysoki również w Skierniewicach (12,8%) oraz w powiecie wieruszowskim (8,3%). Stosunkowo najmniejsza część spośród wszystkich beneficjentów pomocy społecznej skorzystała z dofinansowań turnusów rehabilitacyjnych w powiatach łódzkim wschodnim i radomszczańskim (poniżej 2,0%).

Kolejnym działaniem realizowanym w ramach rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami, które jest dofinansowywane ze środków PFRON oraz środków własnych powiatów, jest **zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny**. W 2021 roku pomoc na zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny uzyskało w województwie łódzkim **15 451 osób**, co stanowi liczbę nieznacznie mniejszą niż przed rokiem (o 538 osób). **Wartość dofinansowania** na zakup niezbędnych środków, przedmiotów i sprzętu rehabilitacyjnego od 2017 roku podlega w województwie wyraźnej tendencji wzrostowej, a jego wartość w 2021 roku osiągnęła poziom **16,7 mln zł**. W 2022 roku przewidywany jest nieznaczny spadek liczby osób korzystających z omawianego wsparcia (o około 0,8%) oraz wartości dofinansowania (o około 4,9%).

Rysunek 74. Liczba beneficjentów (osoby; lewa oś) i wartość dofinansowania (w mln zł; prawa oś) na zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny w województwie łódzkim w latach 2014-2021

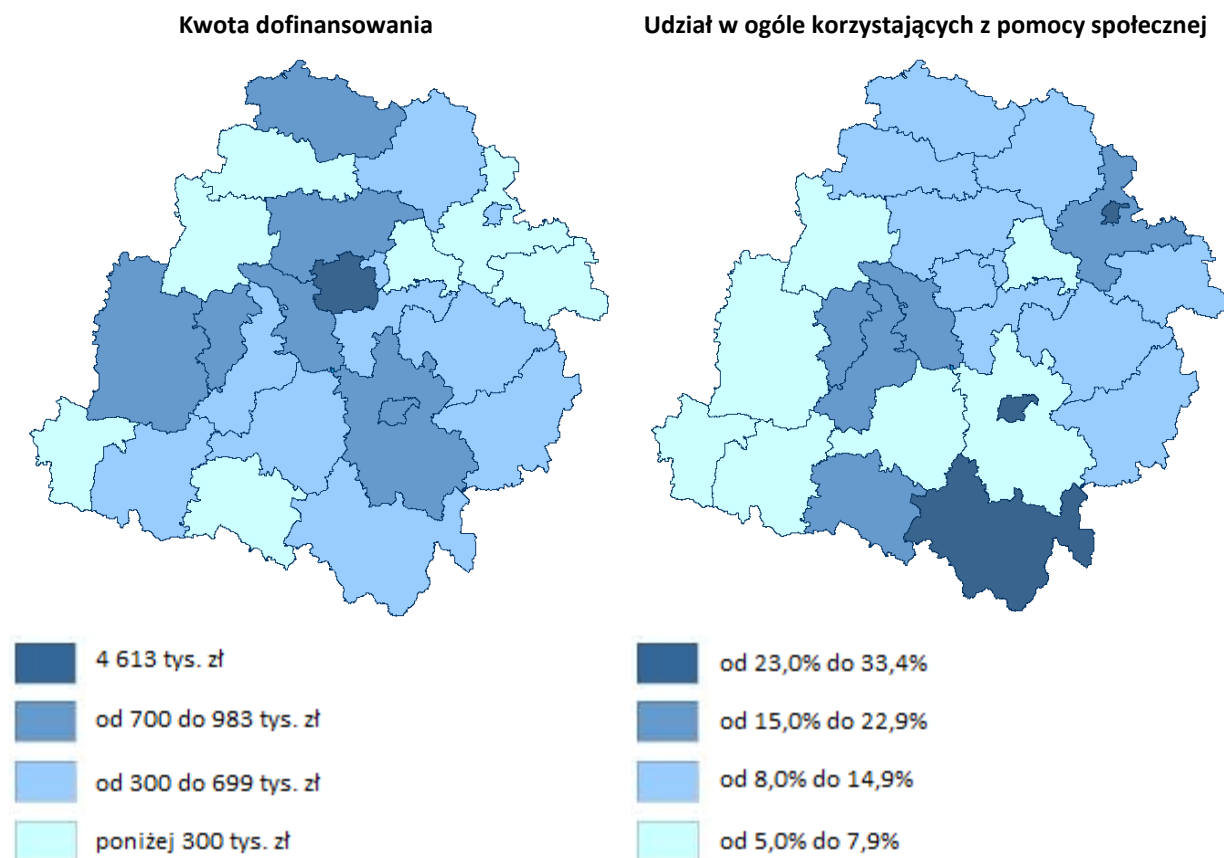

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

Najwyższą łączną wartość dofinansowań na zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny w przekroju powiatów województwa łódzkiego odnotowano w Łodzi – wsparcie w wysokości ponad 4,6 mln zł przyznano ponad 3,2 tys. osób. Stosunkowo wysokie łączne kwoty dofinansowań odnotowano również w powiatach: piotrkowskim (prawie 982,8 tys. zł przyznane blisko 249 osobom), kutnowskim (952,1 tys. zł

przyznane ponad 712 osobom) oraz pabianickim (900,0 tys. zł udzielone 1608 osobom) i zgierskim (897,2 tys zł przyznane 1074 osobom). Najniższe wartości dofinansowań odnotowano natomiast w powiecie łęczyckim (około 129,0 tys. zł udzielone 314 osobom) oraz wieruszowskim (136,0 tys. zł udzielone 107 osobom) i brzezińskim (około 150,0 tys. zł udzielone 145 osobom).

Rysunek 75. Wartość dofinansowania na zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny (w tys. zł; lewa mapa) oraz udział osób, które uzyskały dofinansowanie w ogóle korzystających z pomocy i wsparcia (w %; prawa mapa) w powiatach województwa łódzkiego w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2021 rok.

Jednocześnie udział osób, które otrzymały dofinansowanie w omawianym zakresie wśród ogółu osób korzystających z pomocy i wsparcia w 2021 roku był zdecydowanie najwyższy w Skierniewicach (osoby z przyznaniem dofinansowania stanowiły tam ponad 33,4% mieszkańców korzystających z pomocy społecznej), a także w powiecie radomszczańskim (24,5%) i w Piotrkowie Trybunalskim (23,7%), natomiast najniższe wartości tego udziału odnotowano w powiecie wieruszowskim (osoby, którym przyznano dofinansowanie stanowiły 5,0% ogółu korzystających z pomocy i wsparcia), bełchatowskim (5,1%) oraz brzezińskim (5,2%).

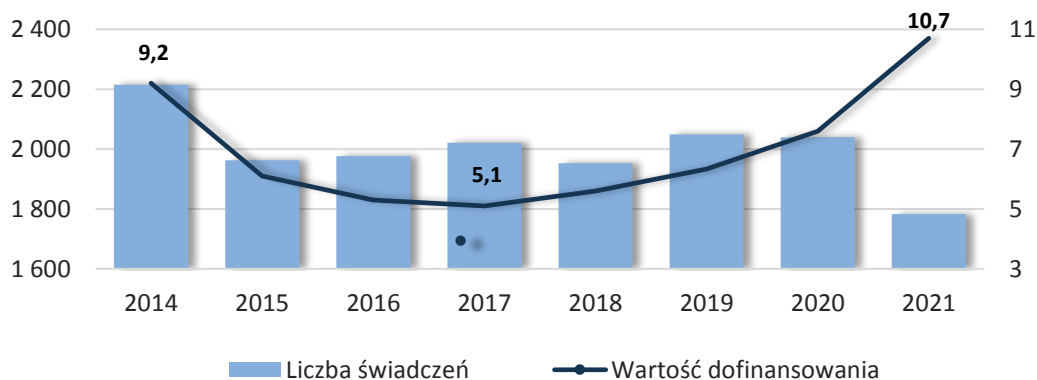
Wsparcie w zakresie likwidacji barier ograniczających społeczne i zawodowe funkcjonowanie osób z niepełnosprawnością przewidziano również w ramach pilotażowego programu „Aktywny samorząd” finansowanego ze środków PFRON, który realizowany jest przez

poszczególne samorządy powiatowe. W 2021 roku w ramach programu przewidziano wsparcie na realizację działań w ramach dwóch modułów:

- **Moduł I:** likwidacja barier utrudniających aktywizację społeczną i zawodową, w tym: bariery transportowej, barier w dostępie do uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym, barier w poruszaniu się oraz „pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej(dziecka przebywającego w żłobku lub przedszkolu albo pod inną tego typu opieką), adresowana do osób ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, którzy są przedstawicielem ustawowym lub opiekunem prawnym dziecka”. Wśród zadań realizowanych w ramach wymienionych obszarów znajdujących się w module I wskazano m.in. pomoc w uzyskaniu prawa jazdy, pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania, pomoc w zakupie protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne, tj. protezy co najmniej na III poziomie jakości itp. W treści poszczególnych zadań wskazano także dokładne grupy osób, do których będą adresowane.
- **Moduł II:** pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym⁵⁵.

W 2021 roku w województwie łódzkim w ramach programu „Aktywny samorząd” udzielono **1 783 świadczeń na łączną kwotę ponad 10,7 mln zł**. Pomimo spadku liczby świadczeń w 2021 roku, wyraźnie zwiększyła się łączna kwota przyznanego dofinansowania, która w roku oceny osiągnęła wartość najwyższą od 2014 roku. Zjawisko to wynika m.in. z sukcesywnego zwiększania przez PFRON budżetu na realizację programu. Przewiduje się, że w roku 2022 wartość dofinansowania ulegnie dalszemu zwiększeniu.

Rysunek 76. Liczba świadczeń (lewa oś) i wartość dofinansowania (w mln zł; prawa oś) przyznanych w ramach programu "Aktywny samorząd" w województwie łódzkim w latach 2014-2021

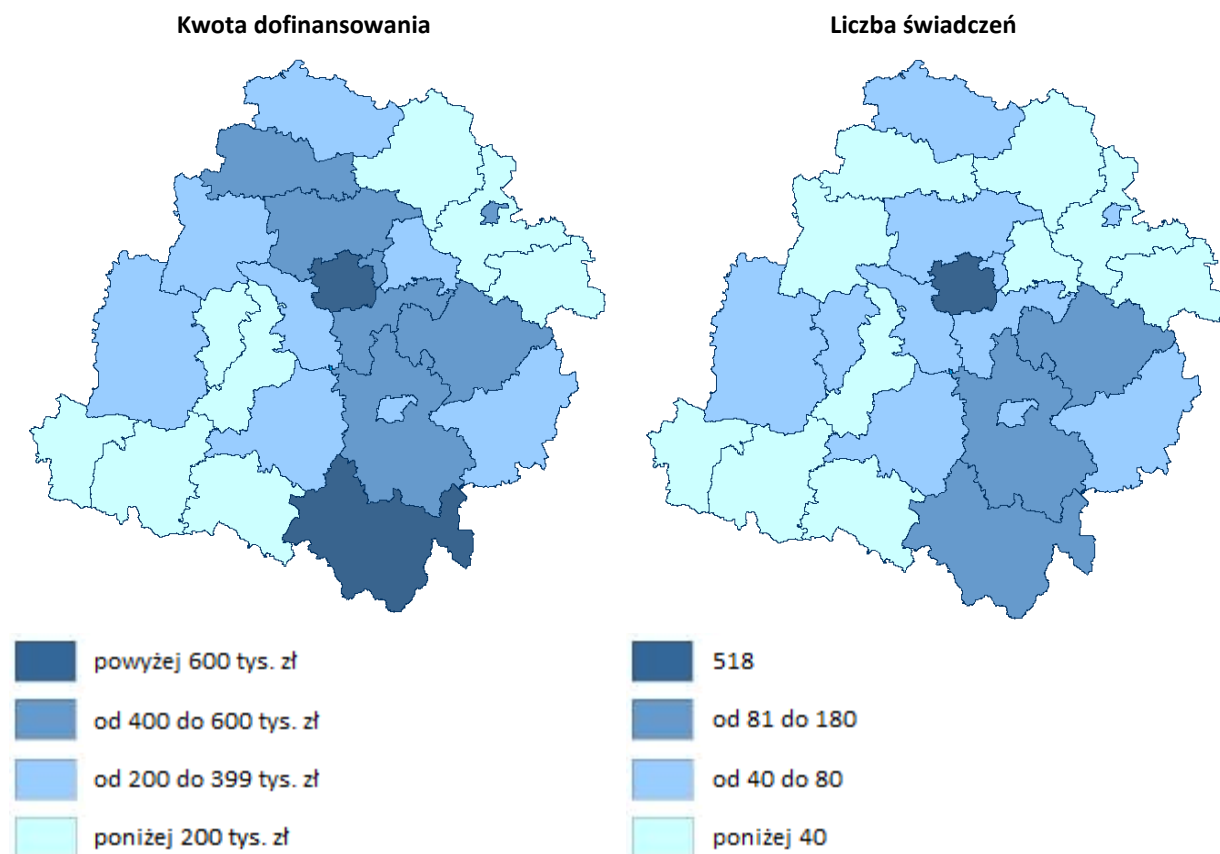
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

W przekroju powiatów województwa łódzkiego najwyższą łączną wartość dofinansowań udzielonych na realizację zadań w ramach programu „Aktywny samorząd” odnotowano w Łodzi – wsparcie w łącznej wysokości ponad 3,4 mln zł wypłacono w ramach 518 świadczeń. Stosunkowo wysokie kwoty dofinansowań odnotowano również w powiecie

⁵⁵ Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2021 roku – Załącznik do uchwały nr 2/2021 Zarządu PFRON z dnia 11 stycznia 2021 r.

radomszczańskim (1,2 mln zł przyznane w ramach 128 świadczeń), zgierskim (586,2 tys. zł; 57 świadczeń) i piotrkowskim (582,8 tys. zł; 93 świadczenia). Najniższą wartość wsparcia udzielonego w ramach programu odnotowano natomiast w powiecie rawskim (łącznie dofinansowanie w wysokości 55,9 tys. zł przyznano w ramach 15 świadczeń), a także łowickim (ponad 106,0 tys. zł; 35 świadczeń), łaskim (108,9 tys. zł; 29 świadczeń) i wieruszowskim (109,7 tys. zł; 24 świadczenia).

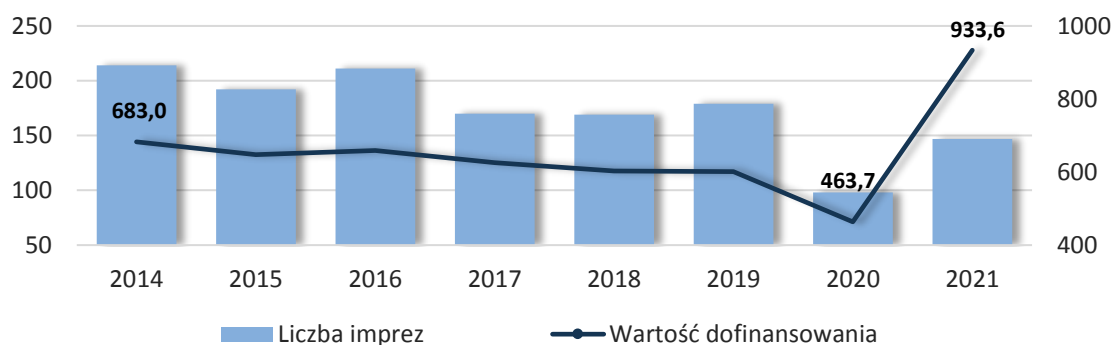
Rysunek 77. Wartość dofinansowania (w tys. zł; lewa mapa) i liczba świadczeń (prawa mapa) przyznanych w ramach programu "Aktywny samorząd" w powiatach województwa łódzkiego w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2021 rok.

Kolejną formą wsparcia w ramach rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych jest **dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki**. łącznie w całym w województwie łódzkim w 2021 roku **dofinansowano organizację 147 imprez**, w których udział wzięło **6 230 osób z niepełnosprawnościami**, a ogólna wartość dofinansowania wyniosła około **933,6 tys. zł**. Wszystkie powyższe wielkości były o wiele wyższe niż w roku poprzednim (odpowiednio o: 59 imprez, ponad 2,5 tys. uczestników i prawie 469,9 tys. zł). Zwiększoną aktywność w tym obszarze można wiązać ze względną stabilizacją sytuacji epidemicznej COVID-19, która w 2020 roku istotnie ograniczyła możliwość organizowania i udziału w różnego rodzaju wydarzeniach czy imprezach masowych ze względu na obowiązywanie restrykcyjnych obostrzeń.

Rysunek 78. Liczba dofinansowanych imprez (lewa oś) i wartość dofinansowania (w tys. zł; prawa oś) w zakresie sportu, kultury, rekreacji i turystyki w województwie łódzkim w latach 2014-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

W 2021 roku organizację wydarzeń w obszarze sportu, kultury, rekreacji i turystyki skierowanych do osób z niepełnosprawnościami dofinansowano w 19 powiatach, przy czym największą ich liczbę odnotowano w powiecie sieradzkim (28 imprez, w których udział wzięło 1 078 uczestników), w powiecie pabianickim (20 imprez; 768 uczestników), Piotrkowie Trybunalskim (19 imprez dla 643 uczestników) oraz Łodzi (18 wydarzeń; 820 uczestników). W 5 powiatach województwa łódzkiego w 2021 roku nie dofinansowano organizacji żadnego tego typu wydarzenia.

Ostatnią z omawianych form wsparcia jest **dofinansowanie usług tłumacza języka migowego lub tłumacza-przewodnika** ze środków PFRON, które ma za zadanie umożliwić bądź też uprościć osobie niepełnosprawnej codzienne funkcjonowanie, a także kontakty z otoczeniem. W 2021 roku w województwie łódzkim dofinansowania powyższych usług udzielono jedynie w Piotrkowie Trybunalskim. Łączna wartość dofinansowania wyniosła około 3,5 tys. zł.

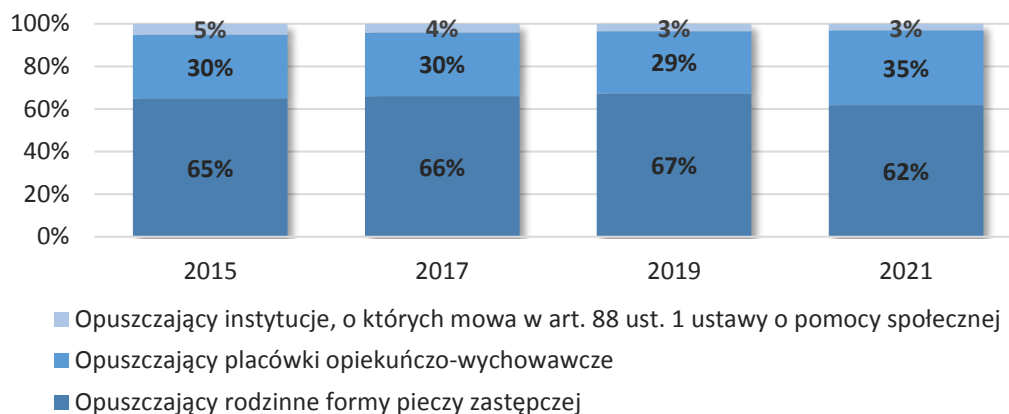
4. Usamodzielnienie

Pomoc na usamodzielnienie przysługuje osobom pełnoletnim opuszczającym rodzinne formy pieczy zastępczej, placówki opiekuńczo-wychowawcze lub regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, a także inne instytucje, o których mowa w art. 88 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej, tj.: domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę oraz młodzieżowe ośrodki wychowawcze. Pomoc ta może zostać przyznana na kontynuowanie nauki, usamodzielnienie lub zagospodarowanie⁵⁶. Warunkiem przyznania pomocy na usamodzielnienie jest realizacja indywidualnego programu usamodzielniania⁵⁷.

⁵⁶ Jedna osoba może otrzymać więcej niż jeden rodzaj pomocy (zasady przyznawania pomocy na usamodzielnienie opisano w słowniczku pod hasłem „Usamodzielnienie”). Osobom usamodzielnianym może zostać również udzielona pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych lub w uzyskaniu zatrudnienia, przy czym pomoc ta nie obejmuje wsparcia finansowego. W związku z powyższym, a także ze

Łączna wartość pomocy na usamodzielnienie w 2021 roku wyniosła **ponad 7,5 mln zł**. Jednocześnie w roku oceny po raz pierwszy od sześciu lat nastąpił wzrost kwoty udzielonych świadczeń (z 7,2 mln zł w roku 2020), głównie za sprawą zwiększonej pomocy finansowej dla osób opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze.

Rysunek 79. Udział kwot świadczeń dla poszczególnych grup osób usamodzielnianych w województwie łódzkim pomiędzy rokiem 2015 a 2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego i danych z systemu CeSAR MRiPS.

Biorąc pod uwagę udział kwot świadczeń dla poszczególnych grup osób usamodzielnianych w ogólnej puli pomocy pieniężnej na usamodzielnienie, największą część w 2021 roku stanowiły świadczenia dla pełnoletnich osób opuszczających rodzinne formy pieczy zastępczej (62,0%), około 35,0% świadczeń przyznanych zostało osobom opuszczającym placówki opiekuńczo-wychowawcze, natomiast pomoc finansowa dla pełnoletnich osób opuszczających instytucje, o których mowa w art. 88 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej, stanowiła zaledwie 3,0% wszystkich świadczeń. Struktura kwot świadczeń dla poszczególnych grup osób usamodzielnianych pozostaje w województwie łódzkim względnie stała.

Pełnoletnie osoby opuszczające rodzinne formy pieczy zastępczej

W ramach pomocy dla osób usamodzielnianych w 2021 roku, pełnoletnim osobom opuszczającym rodzinne formy pieczy zastępczej w województwie łódzkim udzielono łącznie **ponad 6,4 tys. świadczeń**⁵⁸ (około 540 świadczeń miesięcznie) **na kwotę przewyższającą 4,6 mln zł**. Liczba świadczeń udzielonych w 2021 roku była o wiele niższa niż w latach poprzednich (poza rokiem 2020, w którym odnotowano zbliżone wartości) – przyznano ich o blisko 1,7 tys. mniej niż w roku 2019 i o 2,8 tys. mniej niż w roku 2018. Kwota świadczeń na usamodzielnienie przyznawanych osobom opuszczającym rodzinne formy pieczy zastępczej również podlegała w ostatnich latach (2014-2020) wyraźnemu spadkowi, przy czym w 2021 roku tendencja ta uległa zahamowaniu. Niemniej jednak zmniejszeniu liczby i łącznej kwoty

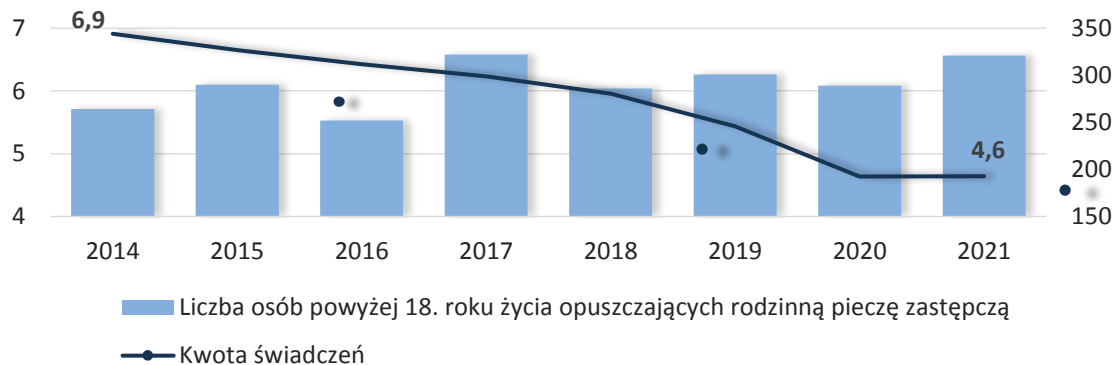
względu na niewielką skalę udzielania tego typu wsparcia, kategorie te zostały pominięte w szczegółowej analizie.

⁵⁷ W przypadku osób opuszczających rodzinną pieczę zastępczą warunek ten dotyczy wyłącznie pomocy na kontynuowanie nauki i pomocy w usamodzielnieniu. Więcej informacji w słowniczku pod hasłem „Indywidualny plan usamodzielniania”.

⁵⁸ Dotyczy wyłącznie wsparcia finansowego.

wypłacanych świadczeń nie towarzyszył spadek liczby pełnoletnich osób opuszczających rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka⁵⁹, która utrzymuje się na względnie stałym poziomie (od 2014 roku średnio 290 osób rocznie). Zjawisko to może wskazywać, że skala wsparcia dla omawianej grupy osób zmniejsza się pomimo stosunkowo stałych potrzeb.

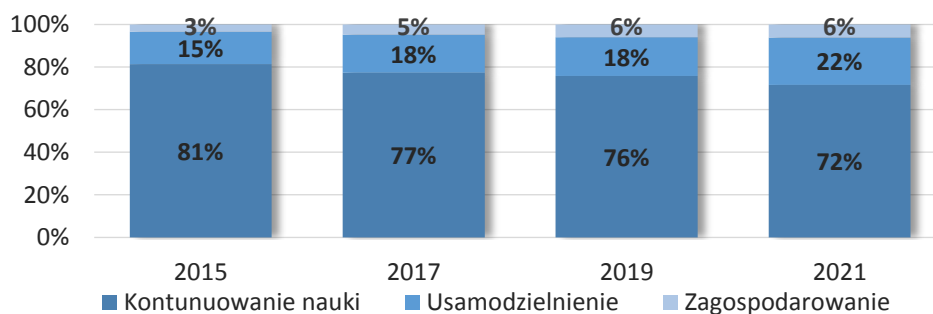
Rysunek 80. Kwota świadczeń na usamodzielnienie dla osób opuszczających rodzinne formy pieczy zastępczej (w mln zł; lewa oś) oraz liczba osób opuszczających rodzinną pieczę zastępczą (osoby; prawa oś) w województwie łódzkim pomiędzy rokiem 2014 a 2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego (dane za lata 2014-2017) i danych z systemu CeSAR MRiPS (dane za lata 2018-2021).

Świadczenia w ramach pomocy na usamodzielnienie dla osób opuszczających rodzinne formy pieczy zastępczej przeznaczone są głównie na kontynuowanie nauki – w 2021 roku stanowiły one blisko 72,0% wszystkich świadczeń. Kwota przeznaczona na pomoc w usamodzielnianiu stanowiła 22,0% wszystkich świadczeń, a pomoc pieniężna na zagospodarowanie – około 6,0%. Struktura świadczeń wypłacanych w ramach pomocy na usamodzielnienie jest stosunkowo stabilna, przy czym zaobserwować można spadek udziału świadczeń przyznawanych na kontynuowanie nauki na rzecz rosnącego udziału pomocy pieniężnej na usamodzielnienie, a także (w mniejszym stopniu) na zagospodarowanie.

Rysunek 81. Struktura świadczeń w ramach pomocy pieniężnej na usamodzielnienie dla osób opuszczających rodzinne formy pieczy zastępczej według typu świadczenia (w %) w latach pomiędzy rokiem 2015 a 2021

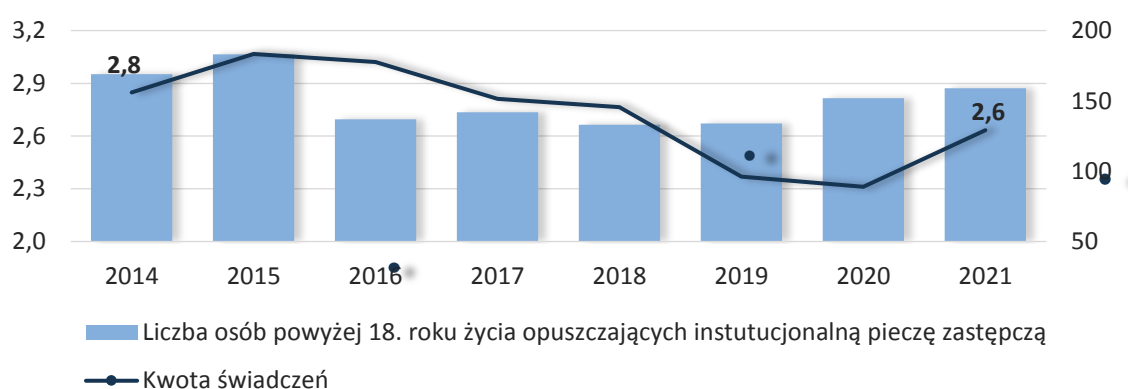
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego (dane za lata 2015-2017) i danych z systemu CeSAR MRiPS (dane za lata 2019-2021).

⁵⁹ Kategoria ta uwzględnia osoby powyżej 18. roku życia, które powróciły do rodziny naturalnej, założyły własne gospodarstwo domowe lub opuściły rodzinne formy pieczy zastępczej z innych powodów, w tym ze względu na uchylene postanowienia o umieszczeniu w pieczy zastępczej.

Pełnoletnie osoby opuszczające placówki opiekuńczo-wychowawcze

Osobom usamodzielnianym, które opuściły instytucjonalną pieczę zastępczą w województwie łódzkim, **udzielono w 2021 roku łącznie 3,2 tys. świadczeń**⁶⁰ (około 264 świadczeń miesięcznie), co stanowi wartość wyższą od obserwowanej w roku 2020 (około 3,0 tys.), ale niższą niż odnotowana w latach 2018-2019 (średnio 3,3 tys.). **Łączna kwota wypłaconych świadczeń** udzielanych w ramach pomocy na usamodzielnienie osobom opuszczającym placówki opiekuńczo-wychowawcze **wyniosła ponad 2,6 mln zł** – oznacza to zatem odwrócenie spadkowej tendencji obserwowanej w latach 2015-2020.

Rysunek 82. Kwota świadczeń na usamodzielnienie dla osób opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze (w mln zł; lewa oś) oraz liczba osób opuszczających instytucjonalną pieczę zastępczą (osoby; prawa oś) w województwie łódzkim pomiędzy rokiem 2014 a 2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego (dane za lata 2014-2017) i danych z systemu CeSAR MRiPS (dane za lata 2018-2021).

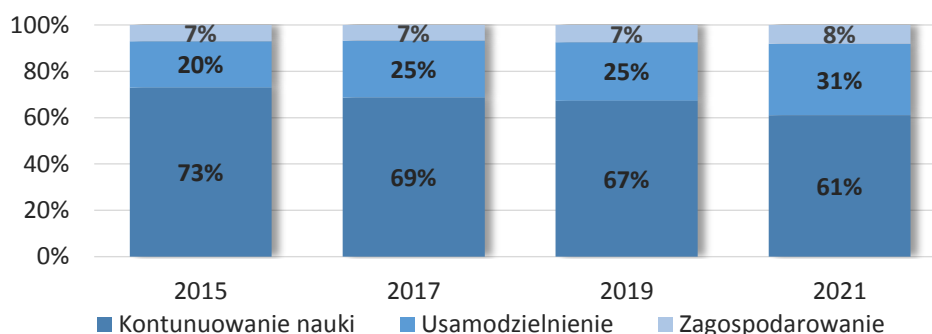
Należy jednocześnie zaznaczyć, że malejącej kwocie świadczeń nie towarzyszył wyraźny spadek ogólnej liczby osób pełnoletnich opuszczających instytucjonalną pieczę zastępczą⁶¹ – liczba ta oscylowała w latach 2014-2021 wokół średniego poziomu około 150 osób rocznie, a od roku 2019 obserwowany jest jej nieznaczny wzrost.

Świadczenia w ramach pomocy na usamodzielnienie przyznawane osobom opuszczającym placówki opiekuńczo-wychowawcze w województwie łódzkim w 2021 roku w większości (61,0%) dotyczyły pomocy na kontynuowanie nauki. Około 31,0% świadczeń stanowiła pomoc pieniężna na usamodzielnienie, a 8,0% – na zagospodarowanie. Struktura świadczeń wypłacanych osobom usamodzielnianym, które opuszczają instytucjonalną pieczę zastępczą jest zbliżona do struktury świadczeń wśród osób opuszczających pieczę rodzinną. Jednocześnie w strukturze tej zaobserwować można stosunkowo silny spadek udziału świadczeń na kontynuowanie nauki (o około 12 p. proc. w latach 2015-2020) na rzecz wyraźnego wzrostu udziału pomocy pieniężnej na usamodzielnienie. Udział pomocy na zagospodarowanie utrzymuje się na względnie stałym poziomie.

⁶⁰ Dotyczy wyłącznie wsparcia finansowego.

⁶¹ Kategoria ta uwzględnia osoby powyżej 18. roku życia, które powróciły do rodziny naturalnej, założyły własne gospodarstwo domowe lub opuściły instytucjonalną pieczę zastępczą z innych powodów, w tym ze względu na uchylene postanowienia o umieszczeniu w pieczy zastępczej.

Rysunek 83. Struktura świadczeń w ramach pomocy pieniężnej na usamodzielnienie dla osób opuszczających instytucjonalną pieczę zastępczą według typu świadczenia (w %) w latach pomiędzy rokiem 2014 a 2021

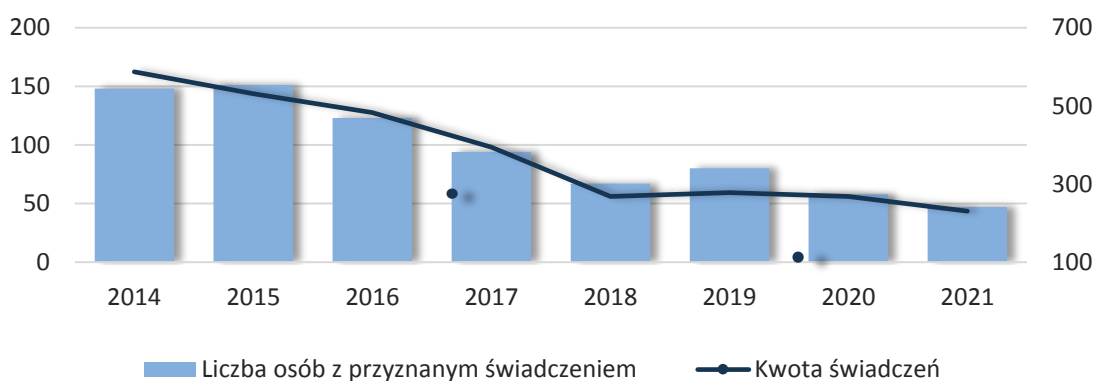

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego (dane za lata 2015-2017) i danych z systemu CeSAR MRiPS (dane za lata 2019-2021).

Pełnoletnie osoby opuszczające inne instytucje

W 2021 roku pomoc pieniężną na usamodzielnienie **przyznano 47 pełnoletnim osobom** opuszczającym instytucje wymienione w art. 88 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej, a **łącznie kwota świadczeń wyniosła 230,6 tys. zł**. Jednocześnie w roku oceny odnotowano względną stabilizację liczby osób opuszczających omawiane instytucje, którym przyznano pomoc na usamodzielnienie, jak i kwoty udzielonych świadczeń na poziomie zbliżonym do obserwowanego w latach 2018-2020. Niemniej jednak obie powyższe wartości były najniższe od 2014 roku.

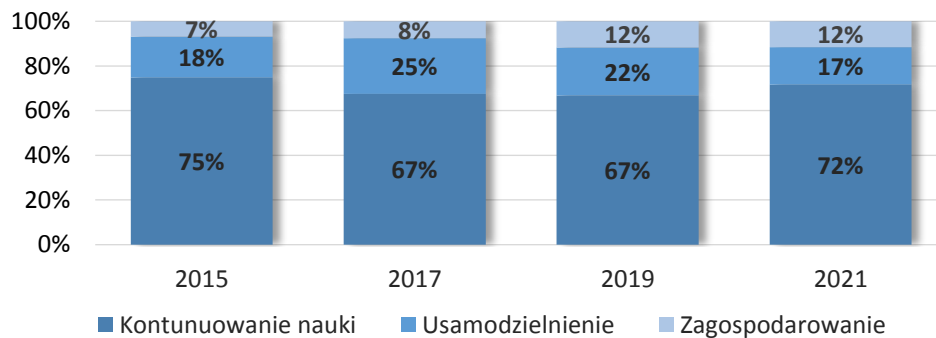
Rysunek 84. Liczba pełnoletnich osób opuszczających inne instytucje, które otrzymały pomoc na usamodzielnienie (osoby; lewa oś) oraz kwota przyznanych im świadczeń (w tys. zł; prawa oś) w województwie łódzkim w latach 2014-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

Świadczenia w ramach pomocy na usamodzielnienie przyznawane osobom opuszczającym inne instytucje przeznaczone są głównie na kontynuowanie nauki – w 2021 roku stanowiły one 72,0% wszystkich świadczeń udzielonych osobom usamodzielnianym. Kwota przeznaczona na pomoc w usamodzielnianiu stanowiła 17,0% wszystkich świadczeń, a pomoc pieniężna na zagospodarowanie – około 12%.

Rysunek 85. Struktura świadczeń (w %) w ramach pomocy pieniężnej na usamodzielnienie dla osób opuszczających inne instytucje według typu świadczenia pomiędzy rokiem 2015 a 2021

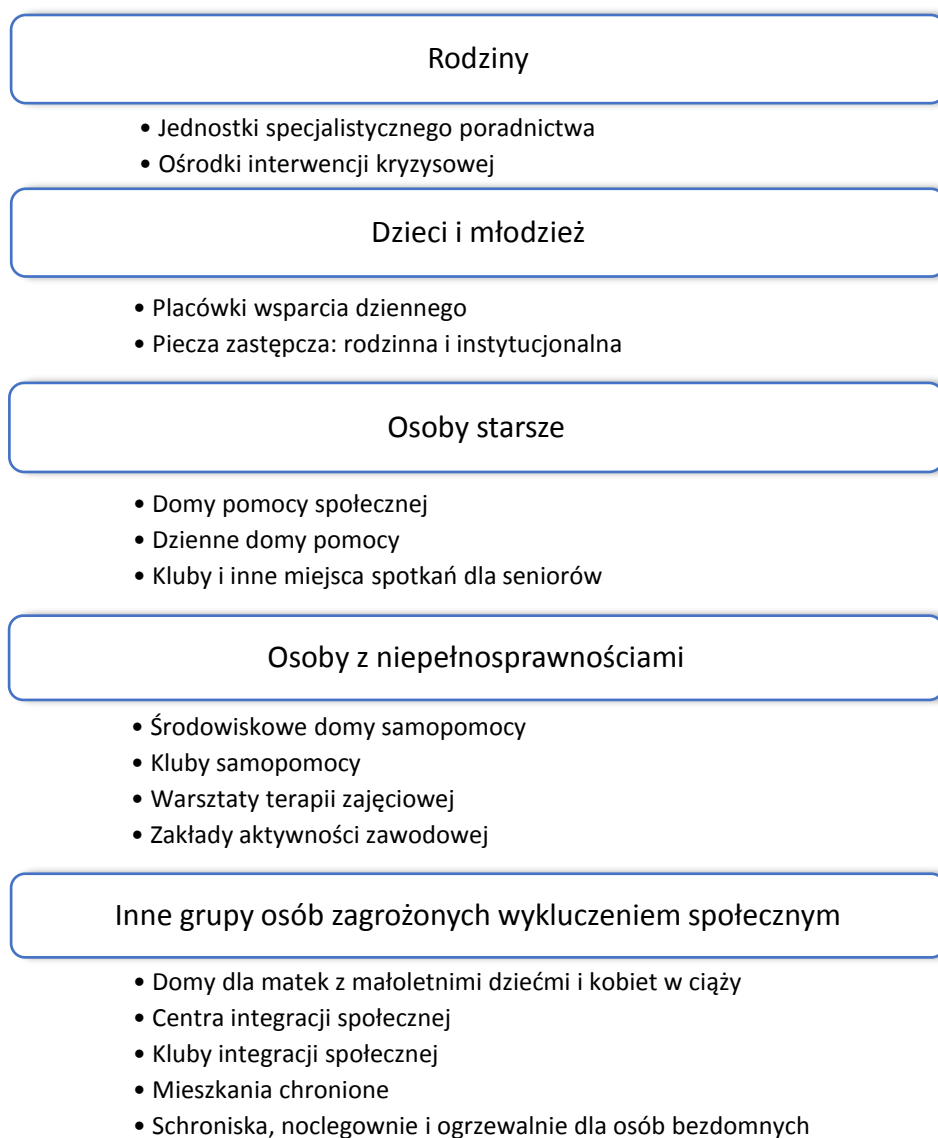
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za lata 2014-2017 i danych z systemu CeSAR MRiPS (dane za lata 2018-2021).

Struktura świadczeń wypłacanych osobom opuszczającym instytucje wymienione w art. 88 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej jest stosunkowo stabilna, przy czym pomiędzy poszczególnymi latami obserwowane są nieznaczne różnice w udziałach poszczególnych rodzajów wsparcia.

IV. INFRASTRUKTURA POMOCY I WSPARCIA WEDŁUG GRUP ODBIORCÓW

W poniższym rozdziale przedstawiono opis stanu infrastruktury pomocy i wsparcia w województwie łódzkim w odniesieniu do poszczególnych grup odbiorców. Zaprezentowano dane dotyczące liczby wybranych typów ośrodków oferujących wsparcie⁶², ich potencjału (miejsc dostępnych dla beneficjentów), a także efektywności (liczby osób, które korzystały z pomocy oferowanej przez poszczególne rodzaje placówek oraz oczekujących na możliwość skorzystania z potencjału opisywanych instytucji). Większość aktualnych danych zaprezentowano w odniesieniu do poprzednich pomiarów (w szczególności z 2020 roku) oraz w stosunku do wartości prognoz na rok 2022 (jeśli były one dostępne). Dane pochodzą ze sprawozdań z Oceny zasobów pomocy społecznej oraz z aplikacji CeSAR Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej.

Rysunek 86. Podział infrastruktury pomocy i wsparcia według odbiorców

Źródło: opracowanie własne.

⁶² Informacja o liczbie jednostek/placówek została podana w zależności od dostępności danych.

1. Rodziny

Rodziny znajdujące się w stanie kryzysu mogą otrzymać pomoc m.in. w postaci poradnictwa specjalistycznego lub interwencji kryzysowej. Wsparcie takie, poza udzielanym w ośrodkach pomocy społecznej, zapewniane jest także przez wydzielone w tym celu **jednostki organizacyjne o zasięgu powiatowym (ponadgminnym)⁶³ – placówki specjalistycznego poradnictwa oraz ośrodki interwencji kryzysowej.**

Informacja o powyższych podmiotach zawarta jest w sprawozdaniu MRiPS-06⁶⁴, zgodnie z którym w województwo łódzkim w 2021 roku funkcjonowały 4 ponadgminne placówki specjalistycznego poradnictwa i 6 ośrodków interwencji kryzysowej. Niemniej jednak dane zawarte w powyższym sprawozdaniu nie dają pełnej informacji na temat specjalistycznego wsparcia oferowanego w regionie. Zgodnie z „Rejestrem jednostek specjalistycznego poradnictwa funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego w 2021 roku”⁶⁵, prowadzonym przez Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi, na terenie województwa funkcjonowało łącznie **139 publicznych i niepublicznych podmiotów świadczących poradnictwo specjalistyczne** (o 13 więcej niż rok wcześniej). Wśród usług oferowanych przez omawiane jednostki wyróżnić można m.in.: terapię rodzinną dla osób, rodzin naturalnych, małżeństw lub rodzin zastępczych i adopcyjnych, terapię uzależnień, konsultacje w zakresie przeciwdziałania przemocy, porady prawne, wsparcie psychologiczne i pomoc pedagogiczną.

Należy jednocześnie zaznaczyć, że wykaz ŁUW zawiera **nie tylko podmioty posiadające status placówki specjalistycznego poradnictwa** (zgodnie z informacją na dzień 24 czerwca 2021 r. w województwie łódzkim funkcjonowały 94 takie placówki, z czego 41 to placówki specjalistycznego poradnictwa rodzinnego), ale również jednostki nie posiadające takiego statusu, które jednak udzielają specjalistycznego wsparcia (45 podmiotów). Ponadto, w rejestrze wojewódzkim uwzględniono zarówno podmioty o zasięgu powiatowym, jak i gminnym (w tym ośrodki pomocy społecznej) oraz instytucje różnego typu, w tym m.in.: poradnie psychologiczno-pedagogiczne, poradnie terapii uzależnień, ośrodki przeciwdziałania przemocy w rodzinie, centra medyczne, punkty konsultacyjne i informacyjno-konsultacyjne, punkty nieodpłatnej pomocy prawnej, stowarzyszenia i fundacje, a także ośrodki interwencji kryzysowej, ośrodki wsparcia czy powiatowe centra pomocy rodzinie.

W związku z powyższym rejestr ŁUW stanowi najobszerniejsze źródło informacji na temat podmiotów świadczących usługi poradnictwa specjalistycznego oraz interwencji kryzysowej w województwie łódzkim.

⁶³ Jednostki organizacyjne realizujące zadania własne lub zlecone z zakresu administracji rządowej, prowadzone przez jednostkę samorządową szczebla powiatowego lub na jej zlecenie.

⁶⁴ Sprawozdanie dotyczące wybranych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej i innych jednostek pomocy społecznej oraz zatrudnienia w systemie pomocy społecznej. Sprawozdanie funkcjonuje od 2022 roku, wcześniej gromadzone w nim informacje stanowiły część sprawozdania MRiPS-03.

⁶⁵ Obwieszczenie nr 18/2021 Wojewody Łódzkiego z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Rejestru jednostek specjalistycznego poradnictwa funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego w 2021 roku, <https://www.gov.pl/web/uw-lodzki/rejestr-jednostek-specjalistycznego-poradnictwa-funkcjonujacych-na-terenie-wojewodztwa-lodzkiego-w-2021-roku> [07.04.2022].

2. Dzieci i młodzież

Placówki wsparcia dziennego

Pomoc społeczna oferuje rodzinom wsparcie m.in. poprzez objęcie dziecka opieką i wychowaniem w formie dziennej. Według danych ze sprawozdania WRiSPZ-G2⁶⁶ w województwie łódzkim w 2021 roku (stan w II półroczu) funkcjonowały **103 placówki wsparcia dziennego**, a zatem **o 7 więcej** niż w roku 2020. W placówkach tych dostępnych było **3 141 miejsc** (o 342 więcej niż rok wcześniej), a przeciętna liczba umieszczonych w nich dzieci (obliczana jako suma liczby dzieci umieszczonych w poszczególnych dniach okresu sprawozdawczego przez liczbę dni funkcjonowania placówki) wzrosła o blisko ¼ w stosunku do 2020 roku i wyniosła 1 959 dzieci. Zgodnie z danymi sprawozdawczymi, 40 placówek wsparcia dziennego prowadzonych było przez jednostki samorządu terytorialnego, a 63 – przez inne podmioty niż gmina.

Najwięcej placówek wsparcia dziennego zlokalizowanych było w Łodzi (31), a także w Skierniewicach (10) i Piotrkowie Trybunalskim (9). **Wśród 177 gmin** województwa łódzkiego zaledwie **33 posiadały** na swoim terenie **placówkę wsparcia dziennego**, a aż **144 gmin nie organizowało na swoim terenie tego rodzaju wsparcia**. Niemniej jednak zauważalna jest poprawa sytuacji w tym zakresie – w 2020 roku placówki tego typu nie funkcjonowały na terenie 151 gmin. Placówki wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym zlokalizowane są tylko w jednym powiecie – tomaszowskim gdzie funkcjonują aż 2 tego typu podmioty oferujące 75 miejsc.

Ponad połowa placówek wsparcia dziennego funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego prowadzona była w formie opiekuńczej (64), natomiast w formie specjalistycznej prowadzone były 34 placówki. Ponadto w II połowie 2021 roku w województwie działało 7 placówek prowadzonych w formie pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę.

Łącznie w 2021 roku gminy i powiaty na wydatki bieżące placówek wsparcia dziennego przeznaczyły nieco ponad **11,5 mln zł** wliczając w to wydatki z innych niż budżet gminy czy powiatu źródeł, ale pozyskane przez gminę (np. środki z UE lub budżetu państwa). Oznacza to znaczny wzrost w stosunku do 2020 roku, w którym gminy i powiaty przeznaczały 6,4 mln na wydatki bieżące. Tak znaczne różnice wynikają najprawdopodobniej ze zmian jakie w funkcjonowaniu placówek spowodowała w 2020 i 2021 roku pandemia COVID-19.

Pieczka zastępcza

Organizacja wsparcia realizowanego poprzez system tzw. pieczy zastępczej sprawowanej nad dzieckiem w przypadku niemożności zapewnienia opieki i wychowania przez rodziców biologicznych należy do zadań własnych powiatu. Piecza zastępcza sprawowana jest w dwóch formach: rodzinnej oraz instytucjonalnej.

Na instytucjonalną pieczę zastępczą składają się placówki opiekuńczo-wychowawcze (domy dziecka) oraz regionalne ośrodki opiekuńczo-terapeutyczne i interwencyjne ośrodki preadopcyjne. W struktury rodzinnej pieczy zastępczej wchodzi natomiast rodziny zastępcze – spokrewnione, niezawodowe oraz zawodowe (w tym specjalistyczne dla: małoletnich matek, dzieci niepełnosprawnych, nieletnich oraz pełniące funkcję pogotowia rodzinnego) oraz rodzinne domy dziecka.

⁶⁶ *Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za 2021 r.*; źródło: aplikacja CeSAR MRiPS.

Rysunek 87. Schemat pieczy zastępczej

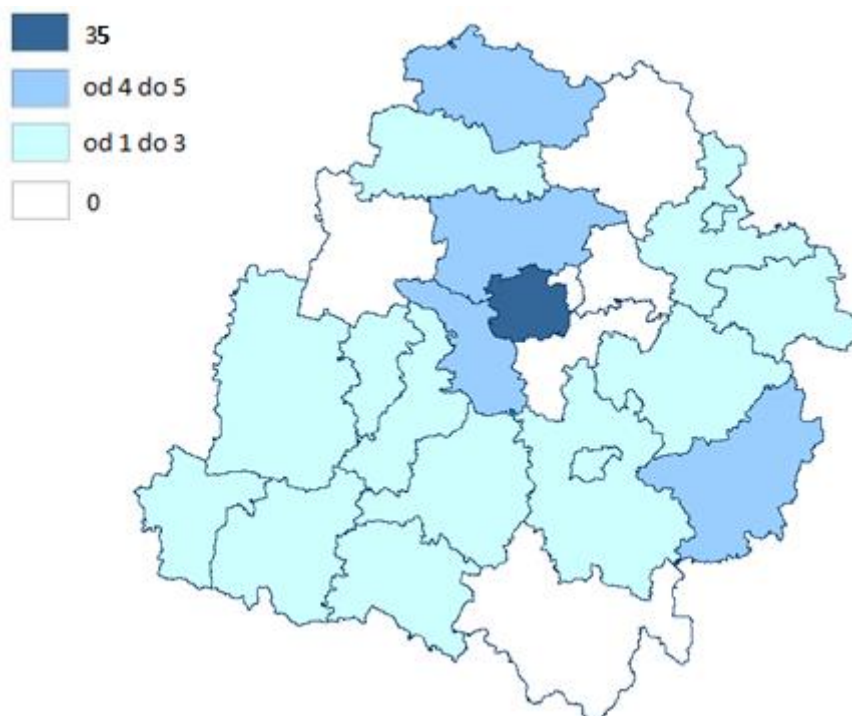
Źródło: opracowanie własne.

Na koniec 2021 roku w województwie łódzkim, w ramach instytucjonalnej pieczy zastępczej, funkcjonowało **77 placówek opiekuńczo-wychowawczych** (wzrost o 3 placówki, z których 2 to placówki typu rodzinnego, w stosunku do 2020 roku) oferujące łącznie **1 017 miejsc** (spadek o 20%, tj. dokładnie o 248 miejsc). Przeciętna liczba dzieci umieszczonych w placówkach w 2021 roku wyniosła 1 102⁶⁷. Większość placówek opiekuńczo-wychowawczych (51 POW) funkcjonowało jako jednostki publiczne prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego, natomiast pozostałe 26 prowadzonych było przez podmioty zewnętrzne na zlecenie powiatu lub miasta na prawach powiatu.

W 2021 rok, w stosunku do roku 2020, liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego zwiększyła się o 3 jednostki (wszystkie powstały na terenie Łodzi). Wprawdzie liczba placówek wzrosła, natomiast niektóre powiaty niezmiennie od 2019 roku nie zdecydowały się na utworzenie i prowadzenie na swoim terenie placówki opiekuńczo-wychowawczej (tj. powiat brzeziński, łęczycki, łowicki, łódzki wschodni oraz poddębicki). Najwięcej placówek opiekuńczo-wychowawczych zlokalizowanych było w **Łodzi (35)**, co stanowi 45% wszystkich placówek funkcjonujących na terenie województwa. W pozostałych powiatach posiadających na swoim obszarze placówkę opiekuńczo-wychowawczą funkcjonowało między 1 a 5 placówek.

⁶⁷ Przeciętną liczbę dzieci umieszczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oblicza się, dzieląc sumę liczby dzieci umieszczonych w poszczególnych dniach okresu sprawozdawczego przez liczbę dni funkcjonowania placówki w okresie sprawozdawczym.

Rysunek 88. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS

Wyróżnia się 4 typy placówek opiekuńczo-wychowawczych: socjalizacyjne, interwencyjne, rodzinne i specjalistyczno-terapeutyczne⁶⁸. Z danych pochodzących z aplikacji CeSAR MRiPS wynika, iż liczebność poszczególnych placówek pod koniec 2021 roku przedstawiała się następująco:

- **45** placówki typu **socjalizacyjnego**, oferujących **698** miejsc;
- **25** placówek typu **rodzinnego**, oferujących **174** miejsc;
- **6** placówek typu **interwencyjnego**, oferujących **102** miejsc;
- **3** placówki typu **specjalistyczno-terapeutycznego**, oferujące **22** miejsc.

Na terenie Województwa łódzkiego funkcjonuje 1 Interwencyjny ośrodek preadopcyjny (Tuli-Luli), którego prowadzenie 22 czerwca 2016 roku Województwo łódzkie powierzyło Fundacji Gajusz, posiada 20 miejsc rotacyjnych dla dzieci, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej.

Główny cel działalności ośrodka to jak najszybsze przywrócenie dzieciom rodziny – albo poprzez umożliwienie powrotu do rodziców biologicznych albo powierzenie rodzinie adopcyjnej lub zastępczej.

⁶⁸ Suma poszczególnych typów placówek jest wyższa niż łączna liczba placówek opiekuńczo wychowawczych, gdyż pomimo zmiany ustawy (art. 101 pkt 3 ustawy o WRiSPZ) nadal funkcjonują placówki opiekuńczo-wychowawcze łączące zadania placówek różnego typu (z wyłączeniem typu rodzinnego).

Rysunek 89. Ośrodek preadopcyjny Tuli-Luli

Źródło: <https://gajusz.org.pl/dla-potrzebujacych/tuli-luli/>

W województwie łódzkim w 2021 roku, podobnie jak w latach ubiegłych, nie funkcjonowały regionalne ośrodki opiekuńczo-terapeutyczne.

Na koniec 2021 roku w województwie łódzkim funkcjonowało łącznie **2 848 podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej** (spadek o 12 podmiotów – w stosunku do 2020 roku), w tym:

- **1 888 spokrewnionych rodzin zastępczych** (66% ogółu rodzinnej pieczy zastępczej), w których przebywało co najmniej 2 471 dzieci;
- **813 rodzin zastępczych niezawodowych** (29%), w których przebywało co najmniej 985 dzieci;
- **98 rodzin zastępczych zawodowych** (3%), w których przebywało co najmniej 404 dzieci, w tym:
 - 33 rodzin zastępczych zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego, w których przebywało co najmniej 77 dzieci;
 - 33 rodzin zastępczych zawodowych specjalistycznych, w których przebywało co najmniej 59 dzieci;
- **49 rodzin prowadzących rodzinne domy dziecka** (2%), w których przebywało co najmniej 333 dzieci.

Spokrewnione i niezawodowe rodzin zastępcze funkcjonowały w 2021 roku w każdym powiecie województwa łódzkiego. Najwięcej rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem pod koniec roku funkcjonowało w mieście Łodzi (631 rodzin), w powiecie zgierskim (108), kutnowskim (98) oraz w powiecie pabianickim (89 rodzin), natomiast najmniej w powiecie pajęczańskim (13 rodzin). W przypadku rodzin zastępczych niezawodowych najwięcej z nich funkcjonowało również w Łodzi (225 rodzin), a najmniej w powiecie poddębickim (11) i wierszowskim (11). Najwięcej rodzin zastępczych zawodowych także było w Łodzi (26).

W 2021 roku żadnej rodziny zastępczej na swoim terenie nie posiadały tylko 3 powiaty tj. pajęczański, tomaszowski i zduńskowolski.

Najmniej rozbudowaną formą rodzinnej pieczy zastępczej, funkcjonującą tylko w części łódzkich powiatów, były w 2021 roku (podobne, jak w latach ubiegłych) rodzinne domy dziecka. Na swoim terenie rodzinny dom dziecka posiadało 14 z 24 łódzkich powiatów. Przeciętnie w 2021 roku **na 1 rodzinny dom dziecka przypadało 7 dzieci**. Najwięcej rodzinnych domów dziecka funkcjonowało w mieście Łodzi (31), natomiast pozostałe powiaty posiadające na swoim terenie tego rodzaju instytucję prowadziło od 1 do maksymalnie 3 rodzinnych domów dziecka.

Według danych pozyskanych z aplikacji CeSAR za 2021 rok, w województwie łódzkim liczba koordynatorów pieczy zastępczej zmniejszyła się o 10 osób w stosunku do roku ubiegłego. Od lat odnotowuje się wahania zatrudnienia w poszczególnych kwartałach roku sprawozdawczego. Jest to niepokojące zjawisko wymagające osobnej analizy gdyż fluktuacje skutkować mogą m.in. brakiem ciągłości działań i spadkiem jakości świadczonego wsparcia. W 2021 roku w województwie łódzkim zatrudnionych było **116 koordynatorów pieczy zastępczej**.

3. Osoby starsze

Domy pomocy społecznej

Zgodnie z danymi ze sprawozdania MRPiPS-05⁶⁹, w 2021 roku na terenie województwa łódzkiego funkcjonowało **55 domów pomocy społecznej** (bez zmian w stosunku do roku poprzedniego). Wszystkie domy pomocy społecznej funkcjonujące na terenie województwa to placówki ponadgminne, które w większości prowadzone były przez samorządy powiatowe (48 placówek). Podmiotom niepublicznym powierzono w 2021 roku prowadzenie 7 placówek tego typu.

Domy pomocy społecznej oferują wsparcie nie tylko osobom wymagającym całodobowej opieki ze względu na wiek⁷⁰, ale również innym grupom odbiorców. Placówki funkcjonujące w 2021 roku w województwie łódzkim przeznaczone były dla:

- osób w podeszłym wieku – 6 placówek;
- osób przewlekle somatycznie chorych – 13 placówek;
- osób w podeszłym wieku oraz osób przewlekle somatycznie chorych – 9 placówek;
- osób przewlekle psychicznie chorych – 17 placówek;
- dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie – 5 placówek;
- dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie – 2 placówki;
- osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie oraz dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie – 2 placówki;
- innych odbiorców, zgodnie z art. 56a, ust. 2 i 3 ustawy o pomocy społecznej – 1 placówka.

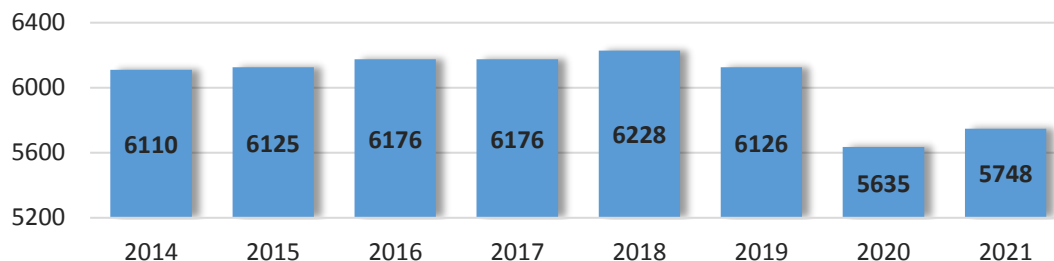
W województwie łódzkim w 2021 roku nie prowadzono domów dla osób niepełnosprawnych fizycznie oraz dla osób uzależnionych od alkoholu.

⁶⁹ Sprawozdanie o placówkach zapewniających całodobową opiekę i wsparcie.

⁷⁰ Przeważająca część mieszkańców domów pomocy społecznej to osoby w wieku poprodukcyjnym, tj. w wieku powyżej 60 lat w przypadku kobiet i powyżej 65 lat dla mężczyzn (w województwie łódzkim na koniec 2021 roku osoby te stanowiły około 61,0% wszystkich mieszkańców DPS).

starsze oraz z różnymi schorzeniami, które są szczególnie narażone na ciężki przebieg zakażeń koronawirusem, skutkowały ich zwiększoną śmiertelnością.

Rysunek 91. Liczba mieszkańców domów pomocy społecznej wg stanu na dzień 31 XII roku sprawozdawczego w województwie łódzkim w latach 2014-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania MRiPS-05.

W 2021 roku – odmiennie niż rok wcześniej – do domów pomocy społecznej funkcjonujących w regionie zostało **przyjętych** więcej mieszkańców (1 111 osób; o 261 więcej niż rok wcześniej), niż z nich **odeszło** (1 002 osoby; o 340 mniej niż w 2020 r.). Jednocześnie wszystkie osoby przyjęte do DPS to osoby **umieszczone** w nich po raz pierwszy. Wśród osób, które opuściły omawiane placówki w roku sprawozdawczym, zdecydowana większość zmarła (około 88,0%; 880 osób). Pozostałe osoby powróciły do rodziny (5,1%; 51 osób), zostały przeniesione do innych placówek (4,7%; 47 osób) lub – najrzadziej – usamodzielniały się (2,4%; 24 osoby).

W związku z trwającą w roku 2021 epidemią COVID-19, Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi kontynuowało realizację projektu pn. „Łódzkie pomaga” mającego na celu zapewnienie zdrowia i bezpieczeństwa epidemicznego pensjonariuszy i kadry domów pomocy społecznej w województwie oraz zapobieganie rozprzestrzeniania się COVID-19 w instytucjach opiekuńczych. W ramach projektu w 2021 roku m.in. zakupiono sprzęt i wyposażenie niezbędne do walki z pandemią oraz zapewniono środki ochrony indywidualnej i testy na COVID-19 dla domów pomocy społecznej oraz instytucji opiekuńczych z terenu województwa łódzkiego.

W końcu 2021 roku **struktura mieszkańców domów pomocy społecznej** według typu placówki, w której osoby te przebywały, przedstawiała się następująco:

- 358 osób zamieszkiwało domy dla osób w podeszłym wieku;
- 1 695 osób przebywało w domach dla osób przewlekle somatycznie;
- 699 osób zamieszkiwało domy dla osób w podeszłym wieku oraz przewlekle somatycznie chorych;
- 2 003 osoby przebywały w domach dla osób przewlekle psychicznie chorych;
- 317 osób zamieszkiwało domy dla dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie;
- 160 osób przebywało w domach dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie;
- 211 osób zamieszkiwało w domach dla dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie oraz dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie;
- 305 osób przebywały w domu dla innych odbiorców, zgodnie z art. 56a, ust. 2 i 3 ustawy o pomocy społecznej.

Jednocześnie **14,6%** spośród wszystkich mieszkańców domów pomocy społecznej w województwie łódzkim (**837 osób**) stanowiły **osoby nie opuszczające łóżek**. Liczba ta była wyższa o 1,1 p. proc. (75 osób) niż w roku 2020.

Według stanu na koniec 2021 roku, w strukturze wiekowej mieszkańców domów pomocy społecznej w województwie łódzkim przeważały osoby w wieku poprodukcyjnym (3 525 osób), stanowiące blisko 61,0% wszystkich osób korzystających z opieki oferowanej przez te placówki. Około 38,5% mieszkańców DPS stanowiły osoby w wieku produkcyjnym (2 211 osób), natomiast liczba osób w wieku przedprodukcyjnym zamieszkujących domy pomocy społecznej była marginalna (12 osób).

W końcu 2021 roku **na umieszczenie w domu pomocy społecznej** w województwie łódzkim **oczekiwały 164 osoby** (o 37 mniej niż rok wcześniej i o 71 osób mniej niż w roku 2019). Jednocześnie **wskaźnik zaspokojenia potrzeb miejsc w domach pomocy społecznej** (obliczany jako stosunek liczby osób umieszczonych w DPS w ciągu roku do ogółu osób wymagających umieszczenia w tych placówkach, tj. osób umieszczonych oraz oczekujących na umieszczenie) **osiągnął wartość 87,1%**, co stanowiło wartość znacznie wyższą niż w latach poprzednich (o ponad 6 p. proc. niż w roku 2020). Niemniej jednak w 2021 roku około 13,0% osób wymagających umieszczenia w domach pomocy społecznej nie otrzymało miejsca w istniejących placówkach. Ponadto, biorąc pod uwagę typ placówki, stosunkowo najwyższy poziom zaspokojenia miejsc występował w DPS dla osób w podeszłym wieku (88,8%), natomiast największy niedobór miejsc w stosunku do istniejących potrzeb odnotowano w przypadku domów pomocy społecznej dedykowanych dorosłym osobom niepełnosprawnym intelektualnie (wskaźnik zaspokojenia potrzeb miejsc na poziomie około 78,0%; 22,0% potrzebujących nie otrzymało miejsca w placówkach).

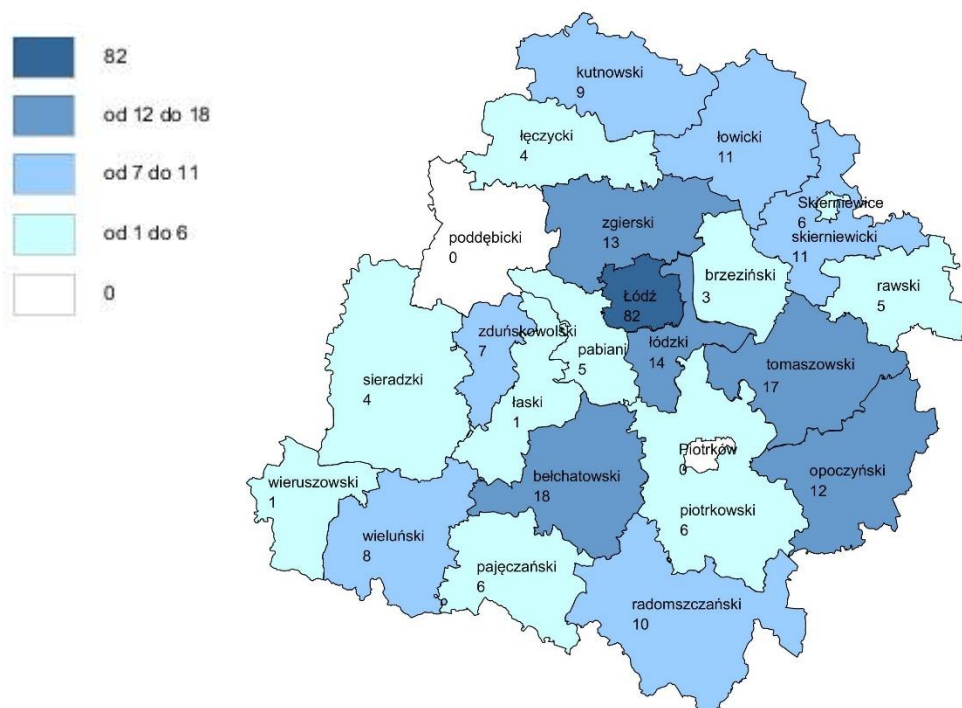
Dzienne domy pomocy

Dzienne domy pomocy stanowią ośrodki wsparcia przeznaczone głównie dla osób starszych. Zgodnie z danymi pozyskanymi w ramach Oceny zasobów pomocy społecznej, w 2021 roku w całym województwie łódzkim funkcjonowały **43 tego typu jednostki** (bez zmian w stosunku do roku 2020). Ośrodki te w większości prowadzone były przez samorząd terytorialny (39 przez samorząd gminny i 2 przez samorząd powiatowy), a prowadzenie pozostałych dwóch zostało zlecone podmiotom zewnętrznym. Placówki tego typu funkcjonowały na terenie 15 powiatów, w tym w 3 miastach na prawach powiatu, przy czym największą ich liczbę odnotowano w Łodzi (21 ośrodków).

Dzienne domy pomocy funkcjonujące w województwie łódzkim dysponowały w 2021 roku **1 808 miejscami** (o 30 mniej niż w roku 2020), z których w ciągu całego roku **skorzystały łącznie 1 984 osoby** (o 39 mniej niż przed rokiem). W przekroju powiatowym zdecydowanie najwięcej osób korzystało z usług omawianych placówek zlokalizowanych w Łodzi, a w dalszej kolejności w powiecie zgierskim, opoczyńskim i wierszowskim. Wśród powiatów, na terenie których odnotowano funkcjonowanie dziennych domów pomocy, najmniejsza liczba korzystających z tego typu jednostek odnotowana została w powiecie brzezińskim i rawskim, a także kutnowskim, łęczyckim i radomszczańskim.

seniorów w 2021 roku odnotowano w Łodzi (82 placówki), a także w powiatach: bełchatowski (18), tomaszowski (17), łódzki wschodnim (14) oraz zgierskim (13). Powiaty łaski i wieruszowski dysponowały tylko jednym takim miejscem, natomiast w powiecie poddębickim oraz w Piotrkowie Trybunalskim nie odnotowano w 2021 roku żadnej takiej placówki. W 2021 roku przewidywany jest dalszy wzrost liczby miejsc spotkań dla seniorów w województwie łódzkim.

Rysunek 93. Liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2021 rok.

4. Osoby z niepełnosprawnościami

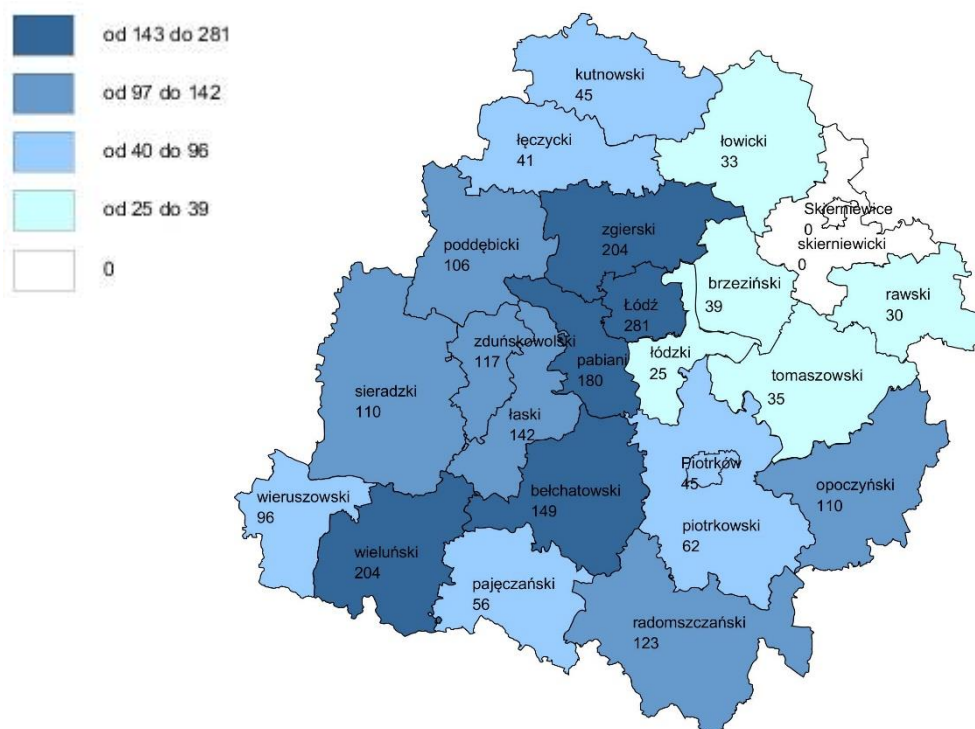
Środowiskowe domy samopomocy

Wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami oferowane jest przez kilka rodzajów instytucji. Jedną z nich są **środowiskowe domy samopomocy** będące ośrodkami wsparcia dziennego pobytu, które są przeznaczone dla osób przewlekle psychicznie chorych i niepełnosprawnych intelektualnie. W ośrodkach tych mogą być również prowadzone miejsca całodobowego okresowego pobytu.

Zgodnie z danymi zawartymi w sprawozdaniu MRPiPS-06, w województwie łódzkim w 2021 roku znajdowało się **48 środowiskowych domów samopomocy**, a zatem o 1 placówkę więcej niż w roku 2020. Wśród omawianych jednostek 26 placówek prowadzonych było przez samorządy gminne, 9 przez samorządy powiatowe, natomiast prowadzenie pozostałych 13 zlecono podmiotom niepublicznym. Środowiskowe domy samopomocy funkcjonowały w 2020 roku na terenie **22 powiatów** (brak ośrodków w powiecie skierniewickim oraz w Skierniewicach). Największa liczba omawianych placówek zlokalizowana była w Łodzi oraz

w powiecie zgierskim i wieluńskim (w każdym przypadku 5 jednostek), a także na terenie powiatu pabianickiego (4 ośrodki). Na terenie pozostałych powiatów znajdowały się od 1 do 3 placówek tego typu.

Rysunek 94. Łączna liczba osób korzystających ze środowiskowych domów samopomocy w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2021 rok.

Jak wynika ze sprawozdań zgromadzonych w ramach Oceny zasobów pomocy społecznej, z usług oferowanych przez środowiskowe domy samopomocy w województwie łódzkim **skorzystały w ciągu całego roku łącznie 2 233 osoby** (o 45 osób więcej niż przed rokiem). Ośrodki te oferowały w 2021 roku **2 068 miejsc** (o 45 więcej w porównaniu do roku 2020 i o 85 miejsc więcej niż w roku 2019). Na umieszczenie w środowiskowych domach samopomocy w województwie łódzkim **oczekiwały 152 osoby** (według stanu na koniec 2021 roku; wartość zbliżona do odnotowanej w roku 2021)⁷⁴.

Kluby samopomocy

Kluby samopomocy oferują częściową opiekę i pomoc w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych osobom, które wymagają wsparcia ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność. Ponadto prowadzone są kluby samopomocy dedykowane wyłącznie osobom z zaburzeniami psychicznymi.

⁷⁴ Ze względu na brak danych dotyczących liczby osób umieszczonych w ŚDS w ciągu roku – tj. przyjętych do tych placówek po raz pierwszy – w sprawozdaniu MRiPS-05 (od 2022 roku środowiskowe domy samopomocy nie mają obowiązku wypełniania niniejszego sprawozdania), nie został obliczony wskaźnik zaspokojenia potrzeb miejsc w ŚDS. Dane dotyczące liczby osób umieszczonych w omawianych placówkach, jakie są dostępne w sprawozdaniach OZPS, nie mogą posłużyć do obliczenia wskaźnika ze względu na ich odmienną interpretację.

Zgodnie z danymi ze sprawozdań przekazywanych w ramach Oceny zasobów pomocy społecznej, w 2021 roku kluby samopomocy w województwie łódzkim⁷⁵ **oferowały łącznie 427 miejsc** (o 72 miejsca więcej niż w roku 2020), z których **skorzystało łącznie 398 osób** (o około 80 więcej niż przed rokiem). Najwięcej osób korzystało z usług klubów samopomocy w Bełchatowie (120 osób) oraz w Łodzi (117).

Ponadto, jak wynika z danych ze sprawozdania MRiPS-06, w roku oceny na terenie województwa łódzkiego odnotowano funkcjonowanie zaledwie **4 klubów samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi** (tak, jak w roku poprzednim). Ośrodki te zlokalizowane były w Łodzi (3 ośrodki) oraz w Witoni (powiat łęczycki; 1 ośrodek). Łącznie powyższe podmioty dysponowały 105 miejscami, z których w 2021 roku skorzystało 132 osoby.

Warsztaty terapii zajęciowej

Kolejną instytucją oferującą wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami – w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej – są **warsztaty terapii zajęciowej**. W najnowszym dostępnym wykazie (według stanu na dzień 31.12.2019 r.) znajdującym się na stronie internetowej Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych⁷⁶, w województwie łódzkim funkcjonowało **41 tego rodzaju placówek**. Dostęp do tego rodzaju wsparcia mieli mieszkańcy większości powiatów regionu poza powiatem pączańskim oraz skierniewickim, gdzie nie odnotowano funkcjonowania tego typu jednostek. Największa liczba warsztatów terapii zajęciowej znajdowała się w Łodzi (9), natomiast na terenie pozostałych powiatów znajdowało się od 1 do maksymalnie 4 (powiat zgierski) tego typu placówek.

Zgodnie z danymi ze sprawozdań z Oceny zasobów pomocy społecznej, w województwie łódzkim w 2021 roku w zajęciach organizowanych przez warsztaty terapii zajęciowej **uczestniczyło 1 735 osób**, a zatem o 90 osób więcej niż w roku 2020. W roku 2022 przewiduje się nieznaczne zwiększenie liczby osób biorących udział w zajęciach organizowanych przez WTZ.

Zakłady aktywności zawodowej

Zakłady aktywności zawodowej (ZAZ) stanowią jeden z elementów infrastruktury wsparcia aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami (w tym osób z zaburzeniami psychicznymi). Zgodnie z danymi RCPS w Łodzi oraz Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych⁷⁷, w końcu czerwca 2021 roku w województwie łódzkim funkcjonowało **8 zakładów aktywności zawodowej**. Wszystkie podmioty prowadziły swoją działalność na terenie miast, a zlokalizowane były na terenie następujących powiatów:

- ZAZ w Łodzi Caritas Archidiecezji Łódzkiej z siedzibą w Łodzi (miasto Łódź);
- ZAZ „Dobry Start” w Łodzi Towarzystwa Przyjaciół Niepełnosprawnych z siedzibą w Łodzi (miasto Łódź);
- ZAZ Argenta w Łodzi Fundacji Aktywni w Pracy z siedzibą w Warszawie (miasto Łódź);
- ZAZ „Zdrowa Kuchnia” w Jedliczu Towarzystwa Przyjaciół Niepełnosprawnych z siedzibą w Łodzi (powiat zgierski);

⁷⁵ Ze względu na brak podziału na kluby samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz inne niż dla osób z zaburzeniami psychicznymi w formularzu Oceny zasobów pomocy społecznej (począwszy od 2018 roku), wartości podane w opisie należy odnosić łącznie do obu rodzajów tych placówek.

⁷⁶ Źródło: <https://niepelnosprawni.gov.pl/art,10,warsztaty-terapii-zajeciowej> [13.04.2022].

⁷⁷ Dane przekazywane przez wojewodów dotyczące stanu zatrudnienia w zakładach aktywności zawodowej, stan na koniec grudnia 2021 r., <https://niepelnosprawni.gov.pl/p,85,dane-dotyczace-zakladow-aktywnosci-zawodowej> [19.05.2022].

- ZAZ w Łowiczu z filią w Tuszynie Stowarzyszenia Wsparcie Społeczne „Ja-Ty-My” (powiat łowicki, powiat łódzki wschodni);
- ZAZ w Wieruszowie Stowarzyszenia Integracyjnego „Klub Otwartych Serc” z siedzibą w Wieruszowie (powiat wieruszowski);
- ZAZ w Rawie Mazowieckiej Rawsko-Bialskiej Spółdzielni Socjalnej „Nadzieja i Praca” z siedzibą w Rawie Mazowieckiej (powiat rawski);
- ZAZ „Balcerów” w Skierniewicach Stowarzyszenia Rodziców i Opiekunów Dzieci Niepełnosprawnych „Wspólna Troska” z siedzibą w Skierniewicach (miasto Skierniewice).

Wśród wszystkich województw w Polsce łódzkie znajdowało się na środkowej pozycji pod względem liczby podmiotów tego typu – ich większą liczbę odnotowano m.in. w województwie śląskim (14), podkarpackim (13) oraz małopolskim (11), natomiast najmniej zakładów aktywności zawodowej działało na terenie województwa pomorskiego i lubuskiego (po 2 jednostki) oraz podlaskiego i opolskiego (po 5 podmiotów). Niemniej jednak tempo powstawania ZAZ-ów w województwie łódzkim jest bardzo niskie – ostatnim rokiem, kiedy odnotowano utworzenie nowego zakładu aktywności zawodowej w regionie był rok 2020, a wcześniej – rok 2018.

Zgodnie z danymi Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych według stanu na koniec grudnia 2021 roku, w ZAZ funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego **zatrudnionych było 306 osób** z niepełnosprawnością (co stanowiło ponad 76% ogólnego zatrudnienia w tych jednostkach), w tym **176 osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności** (57,4% zatrudnionych OzN), **129 osób ze stopniem umiarkowanym** (42,2%) oraz 1 osoba z niepełnosprawnością w stopniu lekkim. Jednocześnie **78,4% pracowników** z orzeczeniem o niepełnosprawności (niezależnie od jej stopnia) zatrudnionych w ZAZ (240 osób) to osoby ze **schorzeniami specjalnymi**, takimi jak: choroba Parkinsona, stwardnienie rozsiane, paraplegia, tetraplegia, hemiplegia, znaczne upośledzenia widzenia (ślepotą) oraz niedowidzenie, głuchota i głuchoniemota, nosicielstwo wirusa HIV oraz choroba AIDS, epilepsja, przewlekłe choroby psychiczne, upośledzenie umysłowe, miastenia, późne powikłania cukrzycy⁷⁸. Znacznie mniejszy udział w zatrudnieniu w zakładach aktywności zawodowej miały **osoby niewidome**, które stanowiły **1,6% pracowników** z niepełnosprawnością (5 osób).

5. Inne grupy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

Poza jednostkami opisanymi we wcześniejszych częściach opracowania, w województwie łódzkim funkcjonują również podmioty oferujące wsparcie innym grupom osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, m.in. osobom bezrobotnym, matkom z małoletnimi dziećmi i kobietom w ciąży, osobom będącym w kryzysie bezdomności czy cudzoziemcom. Jednocześnie niektórych jednostek i ośrodków wsparcia nie można jednoznacznie przypisać do konkretnej grupy odbiorców pomocy ze względu na fakt, że udzielają one wsparcia szerokiemu gronu beneficjentów.

Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży

W województwie łódzkim w 2021 roku (podobnie, jak w latach wcześniejszych) funkcjonował zaledwie **1 dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży**, który zlokalizowany był

⁷⁸ PFRON, <https://www.pfron.org.pl/pracodawcy/wplaty-obowiazkowe/wysokosc-wplat/> [13.04.2020].

w Łodzi. Ośrodek ten dysponował **60 miejscami**, a z oferowanych przez niego usług w ciągu całego roku **skorzystało 146 osób**.

Centra integracji społecznej

Zgodnie z danymi zawartymi w sprawozdaniach Centrów Integracji Społecznej (CIS), w 2021 roku w województwie łódzkim (podobnie, jak rok wcześniej) funkcjonowało tylko **1 centrum integracji społecznej znajdujące się w Łodzi**, tj. Centrum Integracji Społecznej MEA w Łodzi przy Fundacji UWOLNIENIE (w roku oceny po raz kolejny sprawozdania ze swojej działalności nie przekazała placówka znajdująca się w Radomsku).

W ciągu całego 2021 roku w zajęciach organizowanych przez centrum integracji społecznej funkcjonujące w regionie **udział wzięło łącznie 388 mieszkańców województwa łódzkiego** (o 46 osób więcej niż rok wcześniej). Jednocześnie w 2021 roku zajęcia rozpoczęło 237 osób, a zakończyły je 132 osoby. Uczestników zajęć objęto **reintegracją zawodową i społeczną** oraz działaniami mającymi na celu **usamodzielnienie ekonomiczne**, przy czym stosunkowo największą ich część⁷⁹ stanowiły osoby długotrwale bezrobotne (14,9%; 58 osób), a następnie osoby uzależnione od alkoholu (11,6%; 45 osób) oraz osoby z niepełnosprawnościami (11,1%; 43 osoby). Uczestnikami zajęć w CIS w 2021 roku były również osoby zwalniane z zakładów karnych, mające trudności w integracji ze środowiskiem (łącznie 25 osób w ciągu roku), a także osoby z zaburzeniami psychicznymi oraz znajdujące się w kryzysie bezdomności, realizujące indywidualny program wychodzenia z bezdomności (łącznie 10 osób).

W ramach usług reintegracji zawodowej i społecznej oferowanych przez centra integracji społecznej uczestnicy zajęć najczęściej korzystali m.in. z indywidualnego poradnictwa psychologicznego lub terapeutycznego (blisko 65% uczestników zajęć), grup edukacyjnych (49,0%) szkoleń zawodowych prowadzonych przez podmiot zewnętrzny (40,0%). Stosunkowo często korzystano również z przekazywanych przez centrum propozycji ofert pracy (29,0% uczestników). Ponadto w 2021 roku 42 osoby, które pozytywnie zakończyły uczestnictwo w działaniach mających na celu usamodzielnienie ekonomiczne, znalazły zatrudnienie u pracodawcy bez zatrudnienia wspieranego.

Kluby integracji społecznej

Kluby integracji społecznej stanowią ośrodki wsparcia dziennego pobytu, które przeznaczone są dla osób wymagających częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność. W 2021 roku sprawozdania ze swojej działalności przekazało **7 klubów integracji społecznej** funkcjonujących w województwie łódzkim⁸⁰. Placówki te zlokalizowane były na terenie Łodzi (2 ośrodki), powiatu zgierskiego (1 ośrodek w Zgierzu), a także w powiatach: pabianickim (Pabianice), radomszczańskim (Radomsko), sieradzkim (Błaszki) i tomaszowskim (Tomaszów Mazowiecki). Wszystkie ośrodki prowadzone były przez jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego.

⁷⁹ Dotyczy osób, które zostały zaklasyfikowane do konkretnej grupy uczestników.

⁸⁰ Sprawozdania ze swojej działalności za 2021 rok nie przekazał KIS zarejestrowany w Aleksandrowie Łódzkim, w związku z czym należy uznać, że jednostka ta zawiesiła swoją działalność.

W zajęciach organizowanych przez kluby integracji społecznej w 2021 roku **udział rozpoczęło 711 osób**⁸¹. Liczba ta jest o wiele niższa od wartości obserwowanych w latach poprzednich (1 135 osób w roku 2018; 1 110 osób w roku 2019), przy czym nieco wyższa niż w roku 2020 (657 osób). Sytuacja ta związana jest w głównej mierze z pojawieniem się w 2020 roku stanu epidemii COVID-19, która ograniczając możliwość funkcjonowania w wielu obszarach życia, wpłynęła również na zmniejszenie uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez instytucje świadczące pomoc i wsparcie w ramach systemu pomocy społecznej.

W 2021 roku najczęściej uczestnikami zajęć organizowanych przez KIS były głównie osoby długotrwale bezrobotne (zajęcia rozpoczęło 458 osób) oraz uzależnione od alkoholu (149 osób), a także osoby z niepełnosprawnościami (77 osób) i osoby zwolnione z zakładów karnych (56 osób rozpoczęło zajęcia w 2021 roku). Zdecydowanie rzadziej z usług oferowanych przez kluby korzystały osoby chore psychicznie (33) oraz osoby będące w kryzysie bezdomności (31), a także uzależnione od narkotyków (8).

W ramach usług **reintegracji społecznej** realizowanych przez kluby integracji społecznej, uczestnicy zajęć w 2021 roku najczęściej korzystali z zajęć edukacyjnych (w ciągu całego roku udział w nich wzięło 307 osób) oraz poradnictwa psychologicznego (268 osób), a nieco rzadziej z indywidualnych zajęć terapeutycznych (łącznie 181 osób). Stosunkowo mało osób korzystało z poradnictwa prawnego (41 uczestników) oraz grupowych zajęć terapeutycznych (19 osób). W ramach usług **reintegracji zawodowej** w 2021 roku uczestnicy zajęć w KIS korzystali wyłącznie ze szkoleń zawodowych (udział w nich wzięły 84 osoby), natomiast doradztwo i szkolenia w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej nie były prowadzone w roku oceny. Jednocześnie w 2021 roku spośród wszystkich osób, które zakończyły udział w zajęciach prowadzonych przez kluby integracji społecznej (łącznie 259 osób), 185 zostało skierowanych do prac społecznie użytecznych, a 44 podjęty zatrudnienie u pracodawcy. Zdecydowanie rzadziej osoby takie podejmowały staże zawodowe, były kierowane do robót publicznych lub do zajęć w centrach aktywności zawodowej (w 2021 roku było to od 2 do 9 osób).

Mieszkania chronione

Formą wsparcia w obszarze zapewnienia odpowiednich warunków mieszkaniowych są mieszkania chronione, które stanowią m.in. pomoc w usamodzielnianiu osób opuszczających instytucjonalną pieczę zastępczą, schroniska oraz zakłady poprawcze. Pobyt w mieszkaniu chronionym przysługuje również osobom wymagającym wsparcia m.in. ze względu na wiek, niepełnosprawność lub chorobę.

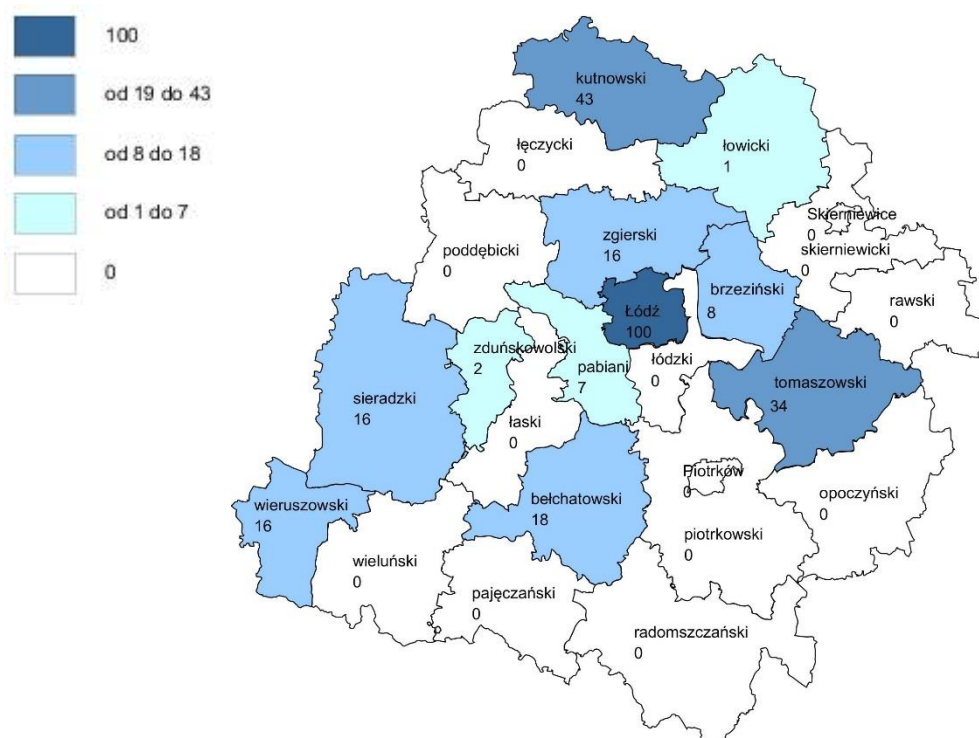
Zgodnie z danymi z aplikacji CeSAR Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej oraz ze sprawozdań z Oceny zasobów pomocy społecznej, w 2021 roku w województwie łódzkim znajdowały się **83 mieszkania chronione**⁸² (o 14 więcej niż w roku 2020). Podmioty tego typu najczęściej prowadzone były przez ośrodki pomocy społecznej lub powiatowe centra pomocy rodzinie (w około 80% przypadków), rzadziej zaś ich prowadzenie było zlecane innym podmiotom.

⁸¹ W sprawozdaniu KIS dostępne są informacje dotyczące wyłącznie liczby osób, które rozpoczęły i zakończyły udział w zajęciach.

⁸² Ze względu na fakt, że nie istnieje jedna spójna baza zawierająca informację na temat liczby mieszkań chronionych w województwie łódzkim, podaną wartość należy traktować jako orientacyjną. Wskazana liczba mieszkań chronionych została oszacowana na podstawie danych zawartych w sprawozdaniu MRiPS-06 oraz w sprawozdaniu OZPS, a także na podstawie informacji dostępnych na stronach internetowych poszczególnych gmin, powiatów i jednostek organizacyjnych pomocy społecznej.

W zależności od celu udzielania wsparcia, mieszkanie chronione może być prowadzone jako **mieszkanie chronione treningowe**, w którym zapewne są usługi bytowe oraz nauka, rozwijanie lub utrwalanie samodzielności, sprawności w zakresie samoobsługi oraz pełnienia ról społecznych, lub **mieszkanie chronione wspierane** – przeznaczone dla osób z niepełnosprawnością fizyczną lub z zaburzeniami psychicznymi oraz dla osób w podeszłym wieku lub przewlekle chorych. W 2021 roku większość, bo **około 64%** spośród wszystkich mieszkań chronionych działających w województwie, **pełniło rolę mieszkań treningowych**, natomiast **36% mieszkań było prowadzonych w formie mieszkań wspieranych**.

Rysunek 95. Liczba osób korzystających z mieszkań chronionych w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2021 rok.

Na 24 powiaty województwa łódzkiego w 2021 roku 11 dysponowało mieszkaniami chronionymi, z czego największa ich liczba (32) funkcjonowała w powiecie kutnowskim. Mieszkania te mieszczą się w Kompleksie Terapeutyczno-Integracyjnym „Wspólny dom” w Kutnie⁸³. Stosunkowo dużą liczbę mieszkań chronionych odnotowano również w Łodzi (19 – o 5 więcej niż w roku 2020) oraz w powiecie tomaszowskim (12). W 2021 roku nowe mieszkania chronione uruchomione zostały również w powiecie brzezińskim (gmina Dąbrowa; 3 mieszkania). W pozostałych powiatach województwa łódzkiego znajdowało się między 1 a 4 podmiotów tego typu.

Zgodnie z danymi z Oceny zasobów pomocy społecznej, w 2021 roku w mieszkaniach chronionych znajdujących się w regionie dostępne były **273 miejsca** (o 32 więcej niż rok wcześniej), a z oferowanych przez nie usług skorzystało **łącznie 261 osób** (o 46 osób więcej

⁸³ Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Kutnie, <http://mops.kutno.pl/index.php?go=news&id=124> (18.05.2022 r.)

niż w roku 2020). Liczba osób umieszczonych w mieszkaniach chronionych (tj. przyjętych do tych placówek) w województwie łódzkim w 2021 roku wyniosła 227 osób, natomiast na miejsce w mieszkaniu chronionym oczekiwały 24 osoby. **Wskaźnik zaspokojenia potrzeb miejsc** w mieszkaniach chronionych (stosunek liczby osób umieszczonych do ogółu osób wymagających umieszczenia w mieszkaniach chronionych, tj. osób umieszczonych oraz oczekujących na umieszczenie) osiągnął w województwie łódzkim **wartość 90,4%**, (podobnie, jak w roku 2020) – oznacza to, iż w roku oceny około 10,0% osób oczekujących na umieszczenie w mieszkaniu chronionym nie otrzymało miejsca w funkcjonujących placówkach.

Schroniska, noclegownie i ogrzewalnie dla osób bezdomnych

Schronienie dla osób znajdujących się w kryzysie bezdomności udzielane jest poprzez przyznanie tymczasowego miejsca w schronisku dla osób bezdomnych albo w noclegowni. **Schronisko dla osób bezdomnych** zapewnia całodobowe, tymczasowe schronienie oraz usługi ukierunkowane na wzmacnianie aktywności społecznej, wyjście z bezdomności i uzyskanie samodzielności życiowej osobom bezdomnym, które podpisały kontrakt socjalny. Dodatkowo w 2018 roku wprowadzono nowy typ placówki, jakim jest **schronisko dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi**, przeznaczone dla osób bezdomnych, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność wymagają częściowej pomocy i opieki innych osób w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych. W **noclegowni** zapewniane jest osobom bezdomnym tymczasowe schronienie w postaci miejsca noclegowego, umożliwiającego spędzenie nocy w warunkach gwarantujących ochronę życia i zdrowia. Schronienie osobom bezdomnym zapewnia się również w formie **ogrzewalni**, która umożliwia interwencyjny, bezpieczny pobyt w ogrzewanych pomieszczeniach wyposażonych co najmniej w miejsca siedzące.

Według danych zgromadzonych w sprawozdaniach z Oceny zasobów pomocy społecznej, w 2021 roku osoby znajdujące się w kryzysie bezdomności z **tymczasowego schronienia** udzielanego w różnych typach jednostek korzystały na terenie **10 powiatów** województwa łódzkiego, przy czym⁸⁴:

- w **13 schroniskach dla osób bezdomnych** funkcjonujących na terenie **8 powiatów**: bełchatowskiego, pabianickiego, poddębickiego, radomszczańskiego, tomaszowskiego, zgierskiego oraz na terenie Łodzi i Piotrkowa Trybunalskiego; jednocześnie żadne z powyższych schronisk **nie oferowało usług opiekuńczych**;
- w **4 noclegowniach**⁸⁵ działających na terenie **4 powiatów**: kutnowskiego (Kutno), łowickiego (Łowicz), pabianickiego (Pabianice) oraz zgierskiego (Aleksandrów Łódzki);
- w **4 ogrzewalniach** funkcjonujących na terenie **4 powiatów**: kutnowskiego (Kutno), sieradzkiego (Sieradz), tomaszowskiego (Tomaszów Mazowiecki) oraz zgierskiego (Aleksandrów Łódzki).

⁸⁴ Ze względu na brak informacji dotyczącej liczby ośrodków udzielających schronienia osobom znajdującym się w kryzysie bezdomności w zmodyfikowanym formularzu OZPS (funkcjonującym od 2018 roku) oraz niepełną informację na temat tej liczby w sprawozdaniu MRiPS-06, podane wartości należy traktować jako orientacyjne. Wskazane liczby placówek poszczególnych typów zostały oszacowane na podstawie danych zawartych w sprawozdaniu MRiPS-06 oraz w sprawozdaniu OZPS, a także na podstawie informacji dostępnych na stronach internetowych poszczególnych gmin, powiatów i jednostek organizacyjnych pomocy społecznej.

⁸⁵ Należy mieć na uwadze, że ze względu na brak jasnych objaśnień definicyjnych w sprawozdawczości, terminy „noclegownia” oraz „schronisko dla osób bezdomnych” są nadal często stosowane zamiennie. W związku z tym podane wartości odnoszące się do liczby placówek powyższych dwóch typów należy traktować jako przybliżone.

łącznie we wszystkich placówkach, które w 2021 roku udzielały osobom bezdomnym schronienia w województwie łódzkim, dostępnych było **879 miejsc**. W ciągu całego roku ze wsparcia oferowanego przez poszczególne typy placówek skorzystało odpowiednio: **w schroniskach dla osób bezdomnych – 1 154 osób, w noclegowniach – 159 osób, w ogrzewalniach – 288 osób**. Jednocześnie w 2021 roku odnotowano dalszy **spadek liczby osób korzystających** z tymczasowego schronienia udzielanego w schroniskach i noclegowniach (ze wsparcia w obu tych typach jednostek skorzystało o około 100 osób mniej niż przed rokiem i o około 500 osób mniej w porównaniu do roku 2019). Liczba osób korzystających ze schronienia w ogrzewalniach utrzymała się na poziomie zbliżonym do odnotowanego w roku poprzednim.

Niemniej jednak dane pozyskane ze sprawozdań w ramach Oceny zasobów pomocy społecznej nie dają pełnego obrazu wsparcia oferowanego osobom bezdomnym w zakresie tymczasowego schronienia. Zgodnie z danymi zawartymi w „Rejestrze miejsc, w których gminy województwa łódzkiego udzielają tymczasowego schronienia w schroniskach dla osób bezdomnych, schroniskach dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi, noclegowniach oraz ogrzewalniach” dostępnym na stronie internetowej Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego⁸⁶, w województwie łódzkim w końcu 2021 roku zarejestrowane były łącznie **132 jednostki oferujące tymczasowe schronienie**. Na jednostki te składało się **111 schronisk dla osób bezdomnych** (w tym 4 z usługami opiekuńczymi) oferujących około 4,7 tys. miejsc, **16 noclegowni** (343 miejsca) oraz **5 ogrzewalni** (64 miejsca). Zgodnie z rejestrem, placówki te funkcjonowały na terenie wszystkich powiatów województwa łódzkiego.

⁸⁶ Stan na 03.12.2021 r.; Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi, <https://www.gov.pl/web/uw-lodzki/Rejestr-miejsc-rok-2021> (20.05.2022).

V. KADRA JEDNOSTEK POMOCY SPOŁECZNEJ WEDŁUG TYPÓW JEDNOSTEK

W niniejszym rozdziale zaprezentowano dane dotyczące zatrudnienia w następujących:

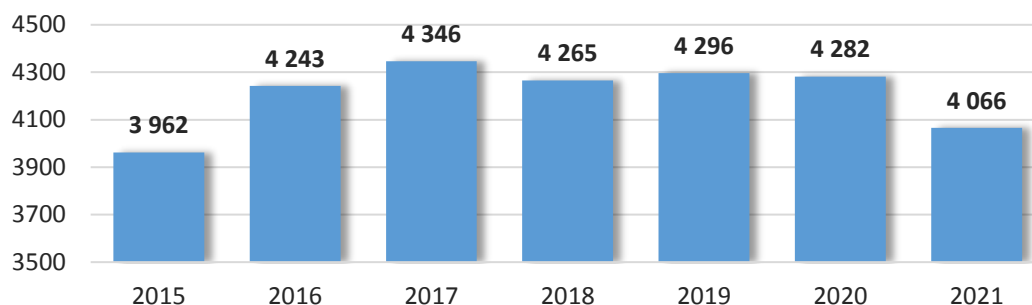
- 1) jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej:
 - ośrodkach pomocy społecznej;
 - powiatowych centrach pomocy rodzinie;
 - miejskich ośrodkach pomocy rodzinie;
 - 2) zasobach instytucjonalnych pomocy i wsparcia:
 - domach pomocy społecznej,
 - ośrodkach wsparcia, w tym w szczególności:
 - o środowiskowych domach samopomocy,
 - o dziennych domach pomocy,
 - 3) zasobach instytucjonalnych wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej:
 - placówkach wsparcia dziennego,
 - placówkach opiekuńczo-wychowawczych;
 - 4) jednostkach działających w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej:
 - klubach integracji społecznej
 - centrach integracji społecznej;
 - 5) jednostkach działających w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami:
 - warsztatach terapii zajęciowej,
- oraz w mieszkaniach chronionych, stanowiących świadczenie niepieniężne z pomocy społecznej (usługę pomocy społecznej).

Jednostki organizacyjne pomocy społecznej – ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centra pomocy rodzinie, miejskie ośrodki pomocy rodzinie

Kadrę jednostek organizacyjnych pomocy społecznej stanowią osoby zatrudnione w ośrodkach pomocy społecznej (szczebel gminny), powiatowych centrach pomocy rodzinie (szczebel powiatowy) oraz miejskich ośrodkach pomocy rodzinie (realizujących zadania z zakresu pomocy społecznej zarówno na szczeblu gminnym, jak i powiatowym) na podstawie umowy o pracę, niezależnie od obszaru wykonywanych zadań (np.: pomoc społeczna, świadczenia rodzinne, piecza zastępcza). Do kadry wliczone są też osoby zatrudnione w ramach środków EFS. Dane obrazujące zatrudnienie dotyczą stanu na dzień 31 grudnia 2021 roku.

W 2021 roku w jednostkach pomocy społecznej zatrudnionych było ogółem **4 066 pracowników**, z czego około 5,5% stanowiła kadra kierownicza (dyrektorzy, kierownicy i ich zastępcy), 33,7% – pracownicy socjalni, 9,2% pracownicy wykonujący usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne usługi opiekuńcze (zatrudnieni w ośrodkach pomocy społecznej), a 51,6% – pozostali pracownicy. Poziom zatrudnienia w jednostkach pomocy społecznej w województwie łódzkim uległ w 2021 roku znacznemu obniżeniu – w końcu roku pracowało w nich o 216 osób mniej niż w analogicznym okresie rok wcześniej. W głównej mierze redukcja zatrudnienia dotyczyła pracowników gospodarczych i technicznych, co mogło być spowodowane koniecznością zwolnienia lub odejściem części personelu w związku z trudną sytuacją wywołaną pandemią COVID-19.

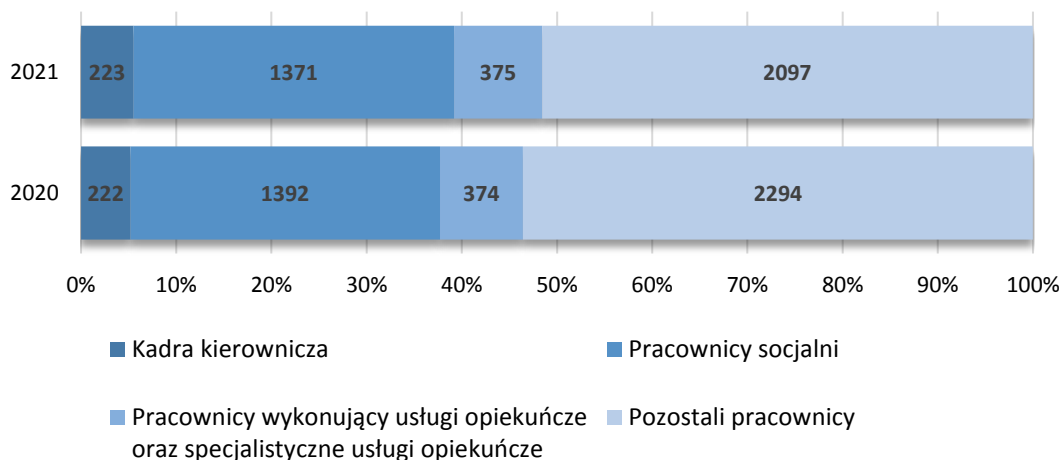
Rysunek 96. Liczba osób zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej w województwie łódzkim w latach 2015-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Spadek poziomu zatrudnienia obserwowany był głównie wśród pracowników socjalnych – ich liczba zmniejszyła się w 2021 roku o 21 osób w stosunku do roku poprzedniego – oraz pozostałych pracowników (blisko 200 osób mniej). W przypadku kadry kierowniczej oraz pracowników wykonujących usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze poziom zatrudnienia pozostał na niemal niezmienionym poziomie.

Rysunek 97. Struktura zatrudnienia w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej w województwie łódzkim w roku 2020 i 2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Najbardziej liczna kadra pomocy społecznej występowała w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej w Łodzi (653 osoby; aż o 117 osób mniej niż w roku 2020) oraz w powiecie radomszczańskim (325 osób; o 6 osób mniej), zgierskim (294 osób; mniej o 12 osób) i bełchatowskim (287 osób; o 12 osób mniej niż rok wcześniej). Najmniej pracowników pomocy społecznej odnotowano w powiatach skierniewickim i brzezińskim – w 2021 roku było to odpowiednio 55 i 62 osoby.

Tabela 4. Liczba pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej ogółem w województwie łódzkim w latach 2018-2021

L.p.	Powiat*	2018	2019	2020	2021
1	m. Łódź	766	799	770	653
2	radomszczański	346	339	331	325
3	zgierski	311	302	308	294
4	bełchatowski	299	294	299	287
5	pabianicki	211	208	204	212
6	opoczyński	189	164	206	201
7	kutnowski	212	216	222	200
8	piotrkowski	183	198	196	197
9	sieradzki	195	213	209	194
10	tomaszowski	213	207	195	187
11	rawski	125	122	124	123
12	łowicki	111	103	113	119
13	m. Piotrków Trybunalski	130	127	123	116
14	wieluński	117	124	123	111
15	łęczycki	123	126	109	110
16	łódzki wschodni	95	108	103	106
17	pajęczański	102	99	98	104
18	zduńskowolski	109	109	108	98
18	łaski	83	89	89	87
20	poddębicki	81	83	85	81
21	m. Skierniewice	76	74	76	75
22	wieruszowski	71	73	72	69
23	brzeziński	65	63	62	62
24	skierniewicki	52	56	57	55

* Powiaty uszeregowane malejąco według wartości z 2021 roku.

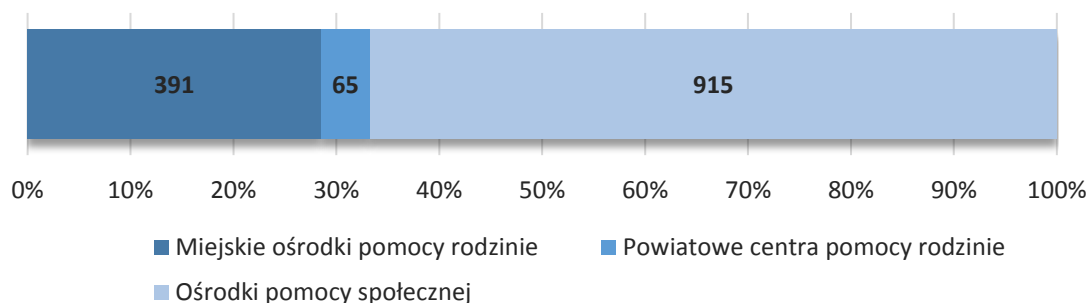
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

W 21 powiatowych centrach pomocy rodzinie funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego w 2020 roku **zatrudnione było 430 osób**. Najwięcej pracowników zatrudnionych było w powiatowych centrach pomocy rodzinie w powiatach: kutnowskim i radomszczańskim (w obu powiatach po 40 osób), sieradzkim (37 osób), bełchatowskim (33 osoby) oraz piotrkowskim (31 osób). Najmniejszymi pod względem liczby pracowników były powiatowe centra pomocy rodzinie w powiatach: skierniewickim (5 osób) oraz pajęczańskim (7 osób) i łaskim (8 pracowników). **W 3 miejskich ośrodkach pomocy rodzinie** funkcjonujących w województwie łódzkim, w 2021 roku **zatrudnione były łącznie 844 osoby** (o 125 osób mniej niż przed rokiem), z czego najwięcej (653) w Łodzi. W MOPR w Piotrkowie Trybunalskim pracowało łącznie 116 osób, a w Skierniewicach – 75 osób.

W 174 ośrodkach pomocy społecznej w 2020 roku zatrudnionych było łącznie 2 792 osoby (o 83 osoby mniej niż w roku 2020). W ujęciu powiatowym najwięcej pracowników ośrodków pomocy społecznej odnotowano w powiatach radomszczańskim (285 osób), zgierskim (275 osób) oraz bełchatowskim (254 osoby), zaś najmniej w powiecie brzezińskim (45 osób) oraz skierniewickim (50 pracowników).

W 2021 roku we wszystkich jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej w województwie łódzkim zatrudnionych było łącznie **1 371 pracowników socjalnych** (tj. osób posiadających wykształcenie w zawodzie pracownika socjalnego, których kwalifikacje określa art. 116 i 156 ustawy o pomocy społecznej). Oznacza to, że w roku oceny nastąpił dalszy spadek liczby osób wykonujących ten zawód w łódzkich jednostkach pomocy społecznej (było ich o **21 osób mniej** niż w roku 2020). Zdecydowana większość pracowników socjalnych (915 osób) zatrudnionych była w ośrodkach pomocy społecznej, 65 przedstawicieli tego zawodu pracowało w powiatowych centrach pomocy rodzinie, a w trzech wyodrębnionych jednostkach pomocy społecznej (MOPS w Łodzi, MOPR w Skierniewicach, MOPR w Piotrkowie Trybunalskim) pracowało łącznie 391 pracowników socjalnych.

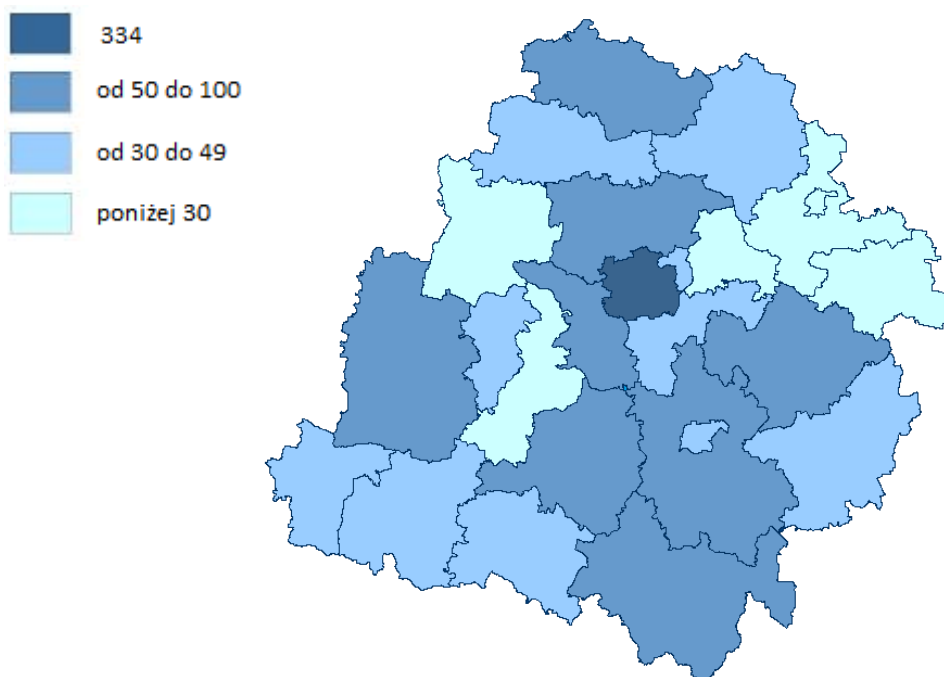
Rysunek 98. Struktura zatrudnienia pracowników socjalnych w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRPiPS.

Najwięcej pracowników socjalnych zatrudnionych było w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej zlokalizowanych w Łodzi (334 osoby), natomiast najmniejszą ich liczbę odnotowano w na terenie powiatów: brzezińskiego, skierniewickiego, poddębickiego, łaskiego, rawskiego, wieruszowskim oraz w Skierniewicach.

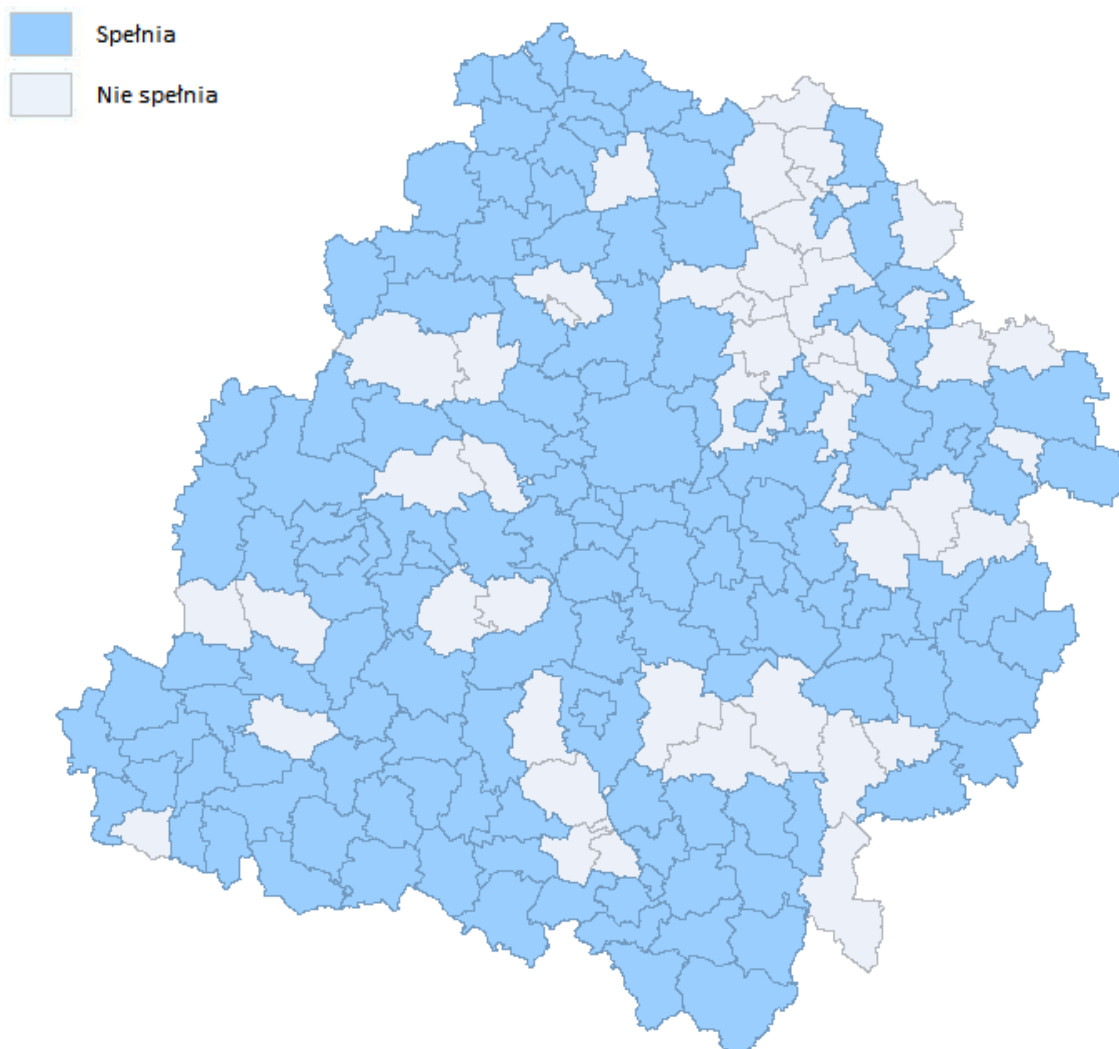
Rysunek 99. Liczba pracowników socjalnych w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Jednocześnie, ustawa o pomocy społecznej określa szczegółowe **kryteria zatrudnienia pracowników socjalnych przez gminy**. Zgodnie z art. 110 ust. 11 i 12 ustawy o pomocy społecznej z 2004 roku, gmina powinna zatrudniać nie mniej niż trzech pełnoetatowych pracowników socjalnych oraz spełniać jeden z dwóch wymogów, tj. zatrudniać jednego pracownika socjalnego w pełnym wymiarze czasu pracy na 2000 mieszkańców lub 50 rodzin/osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną. W 2021 roku powyższe kryteria **zostały spełnione przez 131 gmin województwa łódzkiego**, a w przypadku 46 gmin co najmniej jeden warunek ustawy nie został spełniony. Łączna liczba gmin zatrudniających wymaganą ustawą liczbę pracowników socjalnych była w 2021 roku **niższa aż o 16 jednostek** w stosunku do stanu z roku 2020. Sytuacja ta najprawdopodobniej wiąże się ze zmniejszeniem liczby pracowników socjalnych zatrudnionych w ośrodkach pomocy społecznej, jakie odnotowano w 2021 roku, co – szczególnie w przypadku mniejszych gmin – mogło przełożyć się na zaprzestanie spełniania warunku ustawowego.

Rysunek 100. Spełnianie ustawowych kryteriów zatrudnienia pracowników socjalnych przez gminy w województwie łódzkim w 2021 roku

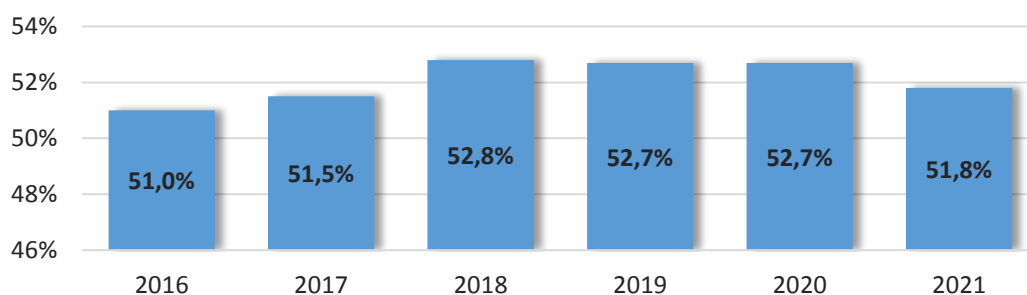

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Kryteria dotyczące wymaganej liczby pracowników socjalnych zostały spełnione przez większość gmin z terenu następujących powiatów: łowickiego, skierniewickiego i piotrkowskiego, a także przez 1 miasto na prawach powiatu – Skierniewice. Stosunkowo najmniejszą liczbę gmin spełniających warunek ustawy w 2021 (procentowo, w stosunku do łącznej liczby gmin w powiecie) odnotowano w powiatach wieruszowskim, wieluńskim, pajęczańskim, łęczyckim, kutnowskim, pabianickim oraz łódzkim wschodnim.

Zgodnie z danymi z aplikacji CeSAR MRiPS, wskaźnik obrazujący **stopień specjalizacji pracowników socjalnych** w województwie łódzkim wyniósł w 2021 roku **51,8%**. Odsetek pracowników posiadających specjalizację I lub II stopnia w zawodzie zmniejszył się zatem znacząco w porównaniu do wartości odnotowanych w latach 2018-2020. Sytuacja ta może być spowodowana rotacją wśród pracowników socjalnych, tj. odchodzeniem doświadczonych, wieloletnich pracowników, w miejsce których zatrudniani są pracownicy nieposiadający jeszcze specjalizacji w zawodzie. Dodatkowo rotacja ta mogła ulec szczególnemu nasileniu w okresie epidemii Covid-19. Z tego względu niezwykle ważne jest wsparcie procesu profesjonalizacji kadr służb społecznych, w tym pracowników socjalnych, m.in. poprzez tworzenie warunków organizacyjnych i finansowych umożliwiających podnoszenie kwalifikacji i umiejętności zawodowych, w tym osiąganie kolejnych stopni specjalizacji.

Rysunek 101. Wskaźnik specjalizacji pracowników socjalnych w województwie łódzkim w latach 2016-2021⁸⁷

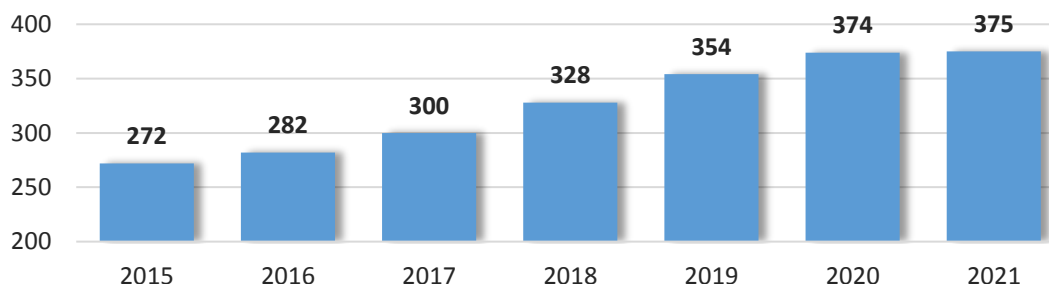

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Kolejną grupę pracowników zatrudnianych w ośrodkach pomocy społecznej stanowią **pracownicy wykonujący usługi opiekuńcze**. W 2021 roku w województwie łódzkim na powyższych stanowiskach zatrudnionych było łącznie **375 pracowników**, z czego **13 pracowników realizowało specjalistyczne usługi opiekuńcze**, a zaledwie **7 świadczyło specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi**. Liczba pracowników świadczących usługi opiekuńcze oraz specjalistyczne usługi opiekuńcze zatrudnionych w ośrodkach pomocy społecznej w województwie łódzkim podlega wyraźnej tendencji wzrostowej, przy czym w roku 2021 nastąpiła względna stabilizacja zatrudnienia w tych grupach.

⁸⁷ Wartości za lata 2016-2020 przedstawione na wykresie różnią się od zaprezentowanych w raporcie z 2021 roku ze względu na przeliczenia, jakich dokonał MRiPS w 2022 roku.

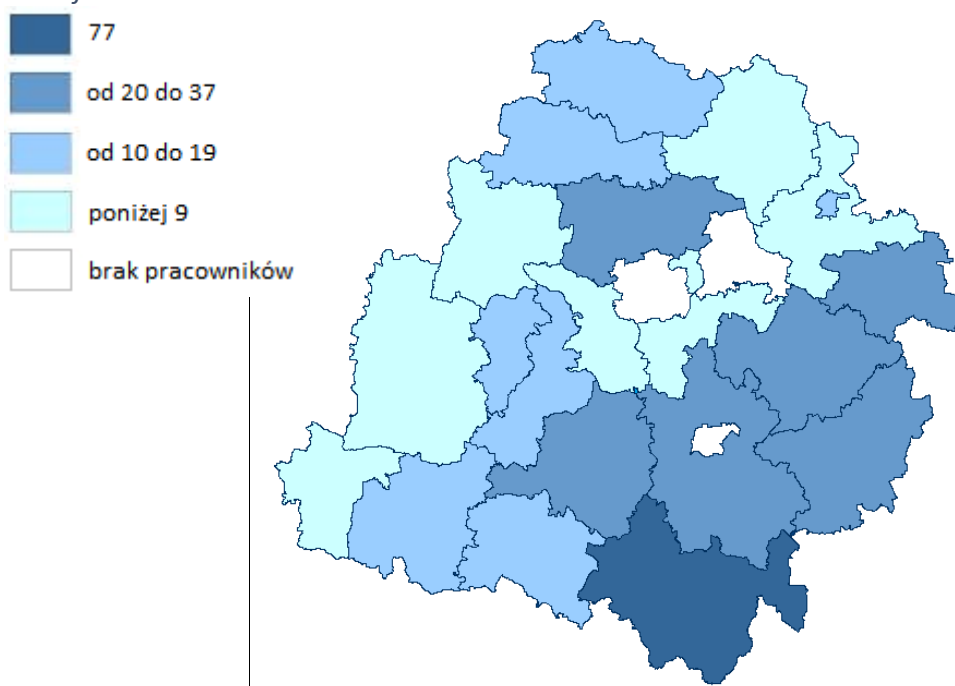
Rysunek 102. Liczba pracowników wykonujących usługi opiekuńcze oraz specjalistyczne usługi opiekuńcze w województwie łódzkim w latach 2015-2021⁸⁸

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Najwięcej pracowników wykonujących usługi opiekuńcze (łącznie) w 2021 roku zatrudnionych było na terenie powiatu radomszczańskiego (77 osób, z czego 2 wykonujące specjalistyczne usługi opiekuńcze) oraz rawskiego (37; bez wykonujących specjalistyczne usługi opiekuńcze), a także bełchatowskiego i opoczyńskiego (w każdym powiecie 34 osoby). Pracowników wykonujących usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne, nie odnotowano w 2021 roku w strukturze zatrudnienia ośrodków pomocy społecznej na terenie powiatu brzezińskiego oraz w Łodzi i Piotrkowie Trybunalskim.

Rysunek 103. Liczba pracowników wykonujących usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne, w województwie łódzkim w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

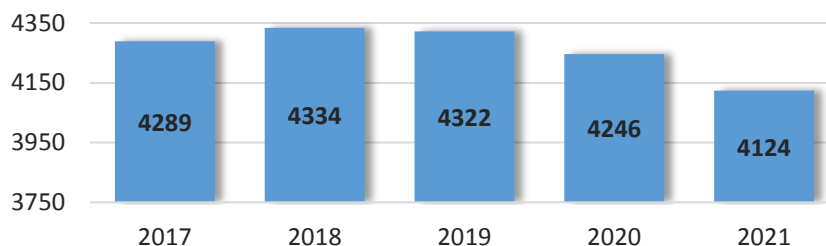
⁸⁸ Wartości dla lat 2015-2020 zostały ponownie przeliczone zgodnie z nowym wzorem formularza dotyczącego wybranych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej i innych jednostek pomocy społecznej oraz zatrudnienia w systemie pomocy społecznej MRiPS-06.

Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia

Domy pomocy społecznej

Zgodnie z danymi zawartymi w sprawozdaniu MRiPS-05 za 2021 rok, w roku oceny w 55 domach pomocy społecznej funkcjonujących w województwie łódzkim **zatrudnione były łącznie 4 022 osoby**, a zatem aż o 122 mniej niż w roku 2020 (przy tej samej liczbie funkcjonujących placówek) i o blisko 200 osób mniej niż w roku 2019.

Rysunek 104. Liczba pracowników domów pomocy społecznej w województwie łódzkim w latach 2017-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań MRiPS-05.

Zdecydowana **większość pracowników** domów pomocy społecznej (**4 022 osoby; blisko 98,0%**) to **pracownicy etatowi** zatrudnieni na podstawie umowy o pracę. Kadre domów pomocy społecznej tworzyli pracownicy **zapewniający usługi bytowe**, w tym kierujący jednostkami, pracownicy administracyjni oraz gospodarczy i ds. obsługi, którzy łącznie stanowili 33,6% wszystkich pracowników zatrudnionych w DPS (**1 384 osoby**) oraz **pracownicy zapewniający usługi opiekuńcze, edukacyjne i wspomagające** (66,4%; **2 740 osób**). W skład drugiej z wymienionych wyżej grup wchodził w szczególności opiekunowie (1 382 osoby; 33,5% ogólnego zatrudnienia w DPS), a w dalszej kolejności pielęgniarki (381 osób; 9,2% ogólnego zatrudnienia), terapeuci (194 osoby; 4,7% pracowników), pracownicy socjalni (134 osoby; 3,2%), a także rehabilitanci (69 pracowników; 1,7%) oraz lekarze (zaledwie 2 osoby).

W 2021 roku odnotowano dalszy spadek zatrudnienia w domach pomocy społecznej funkcjonujących w województwie łódzkim. Jednocześnie – odwrotnie, niż miało to miejsce rok wcześniej – spadek ten wystąpił w grupie pracowników zapewniających opiekuńcze, edukacyjne i wspomagające (o 185 osób mniej), natomiast wyraźnie zwiększyła się liczba pracowników gospodarczych i obsługi (o 74 osoby). Zjawisko to może wiązać się ze względną stabilizacją sytuacji epidemicznej i zmniejszeniem się zapotrzebowania na dodatkową kadrę opiekuńczą na rzecz pracowników zajmujących się bieżącą obsługą placówek.

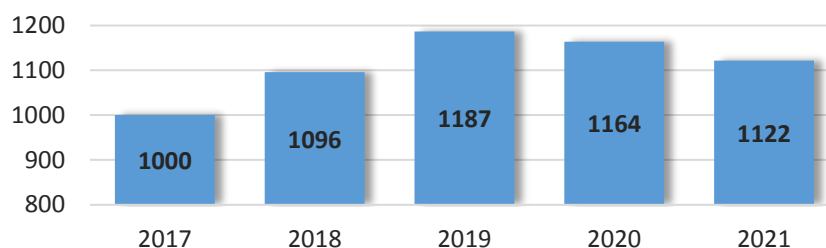
W 2021 roku średnio na każde 100 miejsc w domach pomocy społecznej w województwie łódzkim przypadało około 67 pracowników (wszystkich etatowych) i przeciętnie 44 pracowników zapewniających usługi opiekuńcze, edukacyjne i wspomagające.

Ośrodki wsparcia

W 2021 roku łącznie we wszystkich ośrodkach wsparcia⁸⁹ w województwie łódzkim **zatrudnione były 1 122 osoby**. Liczba ta po raz kolejny uległa zmniejszeniu (o 42 osoby), utrwalając tym samym trend spadkowy obserwowany po 2019 roku.

⁸⁹ Od 2020 roku do ośrodków wsparcia nie są zaliczane noclegownie.

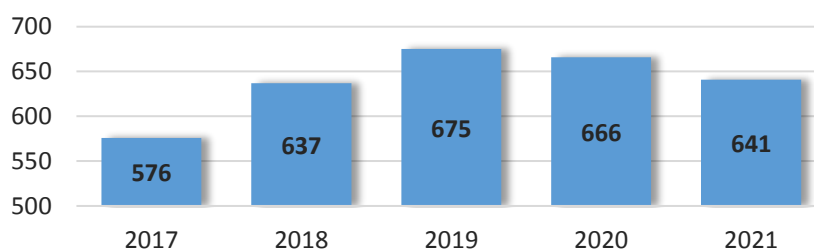
Rysunek 105. Liczba pracowników ośrodków wsparcia (łącznie) w województwie łódzkim w latach 2017-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań MRiPS-03 oraz MRiPS-06.

Zgodnie z danymi zawartymi w sprawozdaniu MRiPS-06, w **środowiskowych domach samopomocy** w 2021 roku zatrudnionych było **641 pracowników etatowych**⁹⁰ (o 25 osób mniej niż w roku poprzednim; mimo większej niż rok wcześniej liczby placówek). Około 35,0% pracowników (220 osób) stanowiła kadra zapewniająca usługi bytowe, w tym osoby kierujące jednostkami, pracownicy administracyjni oraz gospodarczy i ds. obsługi, natomiast 66,0% (421 osób) to pracownicy zapewniający usługi opiekuńcze, edukacyjne i wspomagające, w tym: instruktorzy terapii zajęciowej (159 osób), psychologzy (54 osoby), pedagodzy (53 osoby), pracownicy realizujący świadczenia zdrowotne – lekarze, pielęgniarki (34 osoby), pracownicy socjalni (30 osób), asystenci osoby niepełnosprawnej (25 osób) oraz inni pracownicy zawodów specjalistycznych, które odpowiadają rodzajowi i zakresowi usług świadczonych w domach. W 2021 roku średnio na każde 100 miejsc w środowiskowych domach samopomocy w województwie łódzkim przypadało około 31 pracowników (wszystkich etatowych) i przeciętnie 20 pracowników zapewniających usługi opiekuńcze, edukacyjne i wspomagające.

Rysunek 106. Liczba pracowników etatowych środowiskowych domów samopomocy w województwie łódzkim w latach 2017-2021

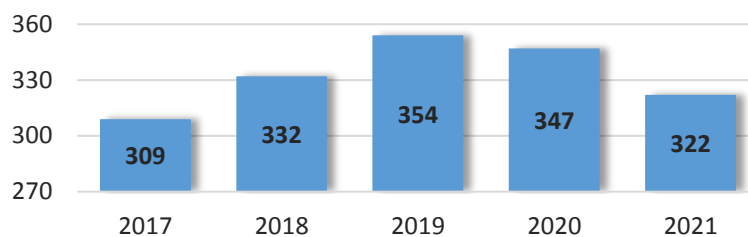

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRPiPS.

W 2021 roku w **dziennych domach pomocy** zatrudnione były **322 osoby**, a zatem o 25 osób mniej niż w roku 2020 (przy tej samej liczbie funkcjonujących jednostek). Rok oceny był jednocześnie kolejnym rokiem spadku poziomu zatrudnienia w omawianych placówkach obserwowanego po 2019 roku. Średnio w roku oceny na każde 100 miejsc w dziennych domach pomocy w województwie łódzkim przypadało około 19 pracowników.

⁹⁰ Sprawozdanie MRiPS-06 nie zawiera informacji o liczbie pracowników nieetatowych.

Rysunek 107. Liczba pracowników dziennych domów pomocy w województwie łódzkim w latach 2017-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRiPS.

Zasoby instytucjonalne wspierania rodziny i pieczy zastępczej

Placówki wsparcia dziennego

W placówkach wsparcia dziennego w 2021 roku zatrudnionych było **459 osób**. W porównaniu z rokiem poprzednim liczebność kadry omawianych placówek utrzymała się na zbliżonym poziomie. Średnio na każde 100 miejsc w placówkach wsparcia dziennego funkcjonujących w województwie łódzkim przypadało około 11 pracowników.

Placówki opiekuńczo-wychowawcze

Zgodnie z danymi ze sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, w 2021 roku kadra zatrudniona w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w województwie łódzkim liczyła 1 016 osób, a na każde 100 miejsc w placówkach przypadało średnio 102 pracowników. Poziom zatrudnienia w powyższych jednostkach uległ w 2021 roku ponownemu zmniejszeniu – liczba pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych była w roku oceny o 9 osób mniejsza w porównaniu do roku 2020 i o 40 osób mniejsza w stosunku do stanu z roku 2019.

Jednostki działające w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej

Kluby integracji społecznej

Zgodnie z danymi ze sprawozdań Klubów Integracji Społecznej (KIS), w 2021 roku w klubach integracji społecznej funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego zatrudnionych było **29 pracowników**. W skład kadry klubów integracji społecznej – poza kierownictwem i administracją – wchodził m.in. pracownicy socjalni, psychologowie, terapeuci, instruktorzy reintegracji zawodowej oraz konsultanci.

Centra integracji społecznej

W 2020 roku w jedynym centrum integracji społecznej funkcjonującym w województwie łódzkim (w Łodzi) zatrudnione były **4 osoby**, w tym osoby prowadzące reintegrację zawodową i społeczną oraz pracownik socjalny.

Jednostki działające w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami

Warsztaty terapii zajęciowej

Jak wynika z danych ze sprawozdań z Oceny zasobów pomocy społecznej, w 2021 roku w warsztatach terapii zajęciowej zatrudnione były **632 osoby**. Liczba pracowników

omawianych jednostek była zatem mniejsza o 10 osób w stosunku do stanu z roku 2020 (przy tej samej liczbie placówek). Średnio na 100 uczestników zajęć organizowanych przez warsztaty terapii zajęciowej działające w województwie łódzkim przypadało w 2021 roku około 36 pracowników.

Mieszkania chronione

Kadra mieszkań chronionych funkcjonujących w województwie łódzkim liczyła w 2020 roku łącznie **50 osób**. Liczba pracowników zatrudnionych w podmiotach tego typu uległa podwojeniu w stosunku do stanu z roku 2020, co wiąże się z wyraźnym wzrostem liczby samych jednostek w 2021 roku. Zgodnie z danymi z Oceny zasobów pomocy społecznej, w 2022 roku przewidywany dalszy wzrost poziomu zatrudnienia w mieszkaniach chronionych.

VI. ŚRODKI FINANSOWE NA ZADANIA POMOCY SPOŁECZNEJ WEDŁUG TYPÓW JEDNOSTEK I RODZAJÓW WSPARCIA

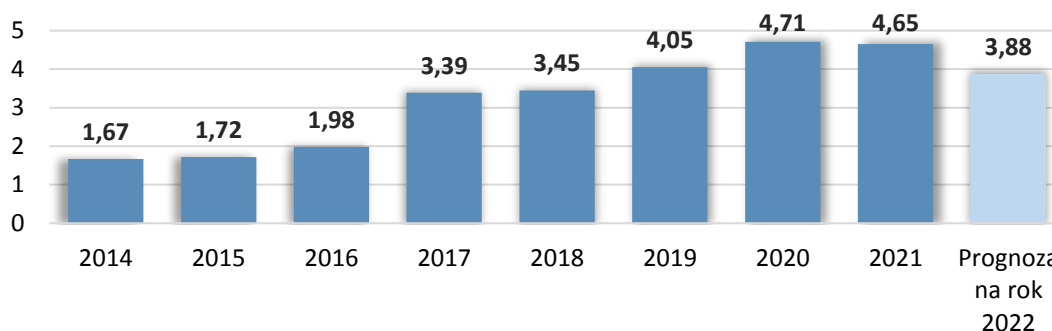
W niniejszym rozdziale zaprezentowano informacje i dane dotyczące środków finansowych ponoszonych przez jednostki samorządu terytorialnego oraz jednostki organizacyjne pomocy społecznej, na wydatki w pomocy społecznej oraz w innych obszarach polityki społecznej.

Wydatki ponoszone na zadania realizowane w ramach polityki społecznej ujmowane są w następujących pozycjach klasyfikacji budżetowej⁹¹:

- dział 851 – Ochrona zdrowia,
- dział 852 – Pomoc społeczna,
- dział 853 – Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej,
- dział 854 – Edukacyjna opieka wychowawcza,
- dział 855 – Rodzina.

Łączna kwota wydatków poniesionych przez jednostki samorządowe województwa łódzkiego na zadania realizowane w ramach pomocy społecznej oraz w innych obszarach polityki społecznej wyniosła w 2021 roku **ponad 4,6 mld zł**, co stanowi wartość niższą o około 1,1% w porównaniu do roku 2020. Sumy wydatków na realizację polityki społecznej odnotowane w latach 2017-2020 były wyraźnie wyższe od wydatków obserwowanych w latach wcześniejszych, co wiąże się głównie z wypłatą obowiązującego od kwietnia 2016 roku świadczenia wychowawczego. Jednocześnie w roku 2022 przewiduje się spadek kwoty wydatków na zadania w ramach polityki społecznej (o około 16,5% w stosunku do stanu z roku 2021). Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej poniesione w 2021 w większości (ok. 66,6%; ponad 3,1 mld zł) pochodziły z budżetów ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie.

Rysunek 108. Wydatki (w mld zł) ponoszone na zadania realizowane w ramach polityki społecznej w województwie łódzkim w latach 2014-2021 oraz prognoza na rok 2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

⁹¹ W sprawozdaniu z oceny zasobów pomocy społecznej za 2021 rok, w części dotyczącej środków finansowych na zadania pomocy społecznej uwzględniono pozycje klasyfikacji budżetowej zgodne ze zmianami wprowadzonymi z dniem 1 stycznia 2017 roku Rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 25 lipca 2016 roku zmieniającym rozporządzenie w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych (Dz. U. z 2016 poz. 1121). Rozdziały uchylone oraz zmienione ww. rozporządzeniem nie są prezentowane w sprawozdaniu począwszy od 2017 roku, a dane dotyczące tych rozdziałów za lata poprzednie są dostępne w sprawozdaniach OZPS za lata poprzednie. W związku z powyższym, ze względu na brak porównywalności danych, w sprawozdaniu za rok 2021 nie są zaprezentowane sumy wydatków w ramach poszczególnych działów dla okresu sprzed roku 2017.

Struktura wydatków poniesionych na zadania realizowane w ramach polityki społecznej w województwie łódzkim wyglądała następująco: najczęściej (prawie 75,1%) stanowiły wydatki w ramach wsparcia rodzin (dział 855) – 3 494,0 mln zł, ok. 22,5% to wydatki na pomoc społeczną (dział 852) – 1 047,3 mln zł, natomiast środki finansowe na ochronę zdrowia (dział 851), pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej (dział 853) oraz edukacyjną opiekę wychowawczą (dział 854) stanowiły łącznie nieco ponad 2,4% wszystkich wydatków i wyniosły odpowiednio: 32,7 mln zł, 66,5 mln zł i 14,1 mln zł.

Tabela 5. Wydatki ponoszone na zadania realizowane w ramach polityki społecznej (w mln zł) w województwie łódzkim według działów w latach 2018-2021

Wyszczególnienie	2018	2019	2020	2021
Ochrona zdrowia (dział 851)	39,8	43,3	39,9	32,7
Pomoc społeczna (dział 852)	915,5	969,1	1 026,96	1047,3
Pozostałe zadania polityki społecznej (dział 853)	49,4	54,4	62,3	66,5
Edukacyjna opieka wychowawcza (dział 854)	20,3	18,5	16,9	14,1
Rodzina (855)	2 419,6	2 966,7	3560,0	3494,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

Zgodnie z danymi zawartymi w sprawozdaniach z Oceny zasobów pomocy społecznej, w 2022 roku przewidywany jest dalszy wzrost wydatków przeznaczonych na ochronę zdrowia (o około 19%), pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej (niecałe 12,6%), na pomoc społeczną (niecałe 9,8%) oraz edukacyjną opiekę wychowawczą (około 4,8%).

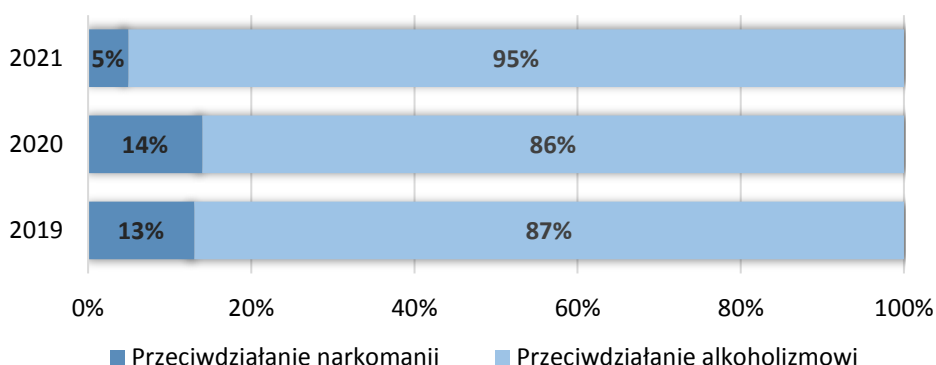
Kwota środków finansowych wydatkowanych na pomoc rodzinie ulegnie znacznemu obniżeniu – o około 25,4%.

Ochrona zdrowia (dział 851)

Zdecydowana większość wydatków (95%) ponoszonych w województwie łódzkim w ramach ochrony zdrowia (dział 851) obejmowała **środki przeznaczone na przeciwdziałanie alkoholizmowi**. Wartość wydatków przeznaczonych na ten cel w 2021 roku wyniosła ponad **31,0 mln zł** (o ok. 3,3 mln zł mniej niż w roku 2020). Pozostała kwota – **1,6 mln zł** – stanowiła **wydatki poniesione na przeciwdziałanie narkomanii**. W porównaniu z rokiem 2020 wysokość środków przeznaczonych na przeciwdziałanie narkomanii mocno spadła, o ok. 71% (ok. 3,9 mln zł).

W strukturze środków finansowych wydatkowanych na ochronę zdrowia w województwie łódzkim dominują wydatki przeznaczone na przeciwdziałanie alkoholizmowi. W 2021 roku udział tych środków w ogóle wydatków na ochronę zdrowia stanowił 95%, przy czym w porównaniu z rokiem 2020 uległ on wzrostowi na rzecz malejącego udziału wydatków przeznaczonych na przeciwdziałanie narkomanii (spadek do 5,0% w roku 2021).

Rysunek 109. Struktura wydatków na zadania realizowane w ramach ochrony zdrowia (dział 851) w województwie łódzkim w latach 2019-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

Jednocześnie wydatki przeznaczone na działania związane z ochroną zdrowia jedynie w nieznaczącej części (około 19,3%) ponoszone były ze środków znajdujących się w budżetach ośrodków pomocy społecznej / miejskich ośrodków pomocy rodzinie, a większość z nich (prawie 97,8%) stanowią wydatki przeznaczone na przeciwdziałanie alkoholizmowi.

Pomoc społeczna (dział 852)

Największe wydatki w ramach pomocy społecznej w województwie łódzkim w 2021 roku poniesiono na **domy pomocy społecznej** ujęte w rozdziale 85202. W roku oceny środki przeznaczone na ten cel wyniosły **398,6 mln zł**, co stanowi około 38,1% wszystkich wydatków w ramach pomocy społecznej. Wartość wydatków na domy pomocy społecznej wzrosła w porównaniu z rokiem 2020 o prawie 2,6 mln zł, tj. o około 0,7%.

Drugie pod względem wielkości były wydatki przeznaczone na **ośrodki pomocy społecznej** (rozdział 85219). W roku oceny wyniosły one niecałe **212,1 mln zł** i stanowiły około 20,2% wszystkich wydatków poniesionych w dziale 852. Wydatki na ośrodki pomocy społecznej w 2021 roku były wyższe o 6,3% (12,6 mln zł) w porównaniu z wartością z roku poprzedniego.

Stosunkowo wysokie wydatki w 2020 roku poniesione zostały również w ramach rozdziału 85214 – **Zasiłki okresowe, celowe i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe** oraz w rozdziale 85216 – **Zasiłki stałe**. Wysokość środków przeznaczonych na finansowanie zadań realizowanych w ramach powyższych rozdziałów wynosiła odpowiednio: **78,0 mln zł** oraz **70,1 mln zł**. W odniesieniu do poziomu wydatków w roku 2020, wielkość środków finansowych wydatkowanych na zasiłki okresowe i celowe uległy zmniejszeniu o 0,6%, zaś na zasiłki stałe o 5,7%.

Wyjątkowo dużemu zwiększeniu (prawie 12-krotnemu) w porównaniu z rokiem 2020 uległy wydatki na **usuwanie skutków klęsk żywiołowych** – z 447,3 tys. zł do ok. **5,77 mln zł**.

Nieznaczemu **zmniejszeniu** w stosunku do stanu z roku poprzedniego **uległy wydatki poniesione na usługi opiekuńcze**, w tym specjalistyczne, które spadły o 7,1% do poziomu **52,9 mln zł**. W strukturze wydatków na pomoc społeczną w 2021 roku znajdowały się one na szóstej pozycji (tuż za **ośrodkami wsparcia**, na finansowanie których przeznaczono 6,3% środków w ramach pomocy społecznej).

Najniższe wydatki w ramach pomocy społecznej w województwie łódzkim ponoszono natomiast na **Centra Integracji Społecznej** (zaledwie jedna placówka w województwie), a także na **pomoc dla cudzoziemców** – łącznie wynosiły one około 86,4 tys. zł, przy czym warto zauważyć, że w przypadku wydatków na **pomoc dla cudzoziemców** odnotowano **ponad 3-krotny wzrost wydatków** w porównaniu z rokiem 2020, bo aż o 332% - z ok. 19,7 tys. zł do około 85,0 tys. zł.

Tabela 6. Struktura wydatków na zadania realizowane w ramach pomocy społecznej (dział 852) w województwie łódzkim w latach 2018-2021

Wyszczególnienie	Wartość w 2018 r. (w mln zł)	Wartość w 2019 r. (w mln zł)	Wartość w 2020 r. (w mln zł)	Wartość w 2021 r. (w mln zł)	Udział w wydatkach na pomoc społeczną w 2021 r. (w %)
Domy pomocy społecznej	314,4	355,1	396,5	398,6	38,1
Ośrodek Pomocy Społecznej	181,6	192,8	199,4	212,1	20,2
Zasiłki okresowe, celowe i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe	82,7	79,8	78,2	78,0	7,5
Zasiłki stałe	76,2	77,7	74,2	70,1	6,7
Ośrodki Wsparcia	58,6	66,8	67,4	66,1	6,3
Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze	41,7	44	57	52,9	5,1
Pozostała działalność	35,7	36,2	41,2	45,9	4,4
Dodatki mieszkaniowe	46,4	42,3	40,9	43,0	4,1
Pomoc w zakresie dożywiania	46,2	42,9	38,6	39,2	3,7
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	18,4	20,2	21,5	23,4	2,2
Składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane za osoby pobierające niektóre świadczenia z pomocy społecznej, niektóre świadczenia rodzinne oraz za osoby uczestniczące w zajęciach centrum integracji społecznej	12,2	6,4	6,3	5,9	0,6
Usuwanie skutków klęsk żywiołowych	0,2	0,02	0,4	5,8	0,6
Specjalistyczne poradnictwo, mieszkania chronione i ośrodki interwencji kryzysowej	2,6	2,6	2,6	4,0	0,4
Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	2,3	2,2	2,2	2,2	0,2
Pomoc dla cudzoziemców	0,2	0,08	0,02	0,09	0,008
Centra Integracji Społecznej	0,1	0,001	0,001	0,001	0,0001

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

Wydatki ponoszone w 2021 roku przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej w województwie łódzkim na zadania realizowane w ramach pomocy społecznej w około 58,9% finansowane były ze środków posiadanych przez nie we własnych budżetach. Jednocześnie największą część tych wydatków stanowiło pokrycie kosztów funkcjonowania

ośrodków pomocy społecznej (około 34,2%), a w dalszej kolejności na wypłatę zasiłków okresowych, celowych i pomoc w naturze oraz domy pomocy społecznej, a także na wypłatę zasiłków stałych (łącznie około 23,8%).

Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej (dział 853)

W 2021 roku największe wydatki poniesione przez jednostki samorządowe województwa łódzkiego w ramach pozostałych zadań w zakresie polityki społecznej (dział 853) związane były z realizacją **zadań dofinansowanych ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych**, na które przeznaczono **37,1 mln zł** (55,8% wszystkich wydatków w dziale 853). W porównaniu z rokiem 2020 wysokość omawianych wydatków była wyższa w roku oceny o około 12,5%.

Stosunkowo wysokie wydatki poniesione zostały również na **finansowanie działalności zespołów orzekania o niepełnosprawności (10,9 mln zł; o 0,6% mniej niż w roku 2020)** oraz realizację **pozostałych działań w zakresie polityki społecznej (9,9 mln zł; spadek o blisko 8,0% w porównaniu z rokiem poprzednim)**. Łącznie środki finansowe przeznaczone na realizację powyższych zadań stanowiły około 31,2% wszystkich wydatków poniesionych w dziale 853.

Najniższe wydatki w ramach omawianego działu w 2021 roku poniesiono na zadania realizowane w ramach **rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych – 8,6 mln zł** (12,9% wszystkich wydatków w dziale 853). Niemniej jednak środki przeznaczone na finansowanie powyższych zadań zwiększyły się w porównaniu z do stanu z roku poprzedniego o 13,1%.

Tabela 7. Struktura wydatków na zadania realizowane w ramach pozostałych zadań w zakresie polityki społecznej (dział 853) w województwie łódzkim w latach 2018-2021

Wyszczególnienie	Wartość w 2018 r.	Wartość w 2019 r.	Wartość w 2020 r.	Wartość w 2020 r.	Udział w wydatkach na pozostałe zadania w 2021 r. (w %)
	(w mln zł)	(w mln zł)	(w mln zł)	(w mln zł)	
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	25,3	26,8	33	37,1	55,8
Zespoły orzekania o niepełnosprawności	8,4	9,7	10,9	10,9	16,3
Pozostała działalność w zakresie polityki społecznej	10,5	11,6	10,7	9,9	14,9
Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych	5,2	6,3	7,6	8,6	12,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

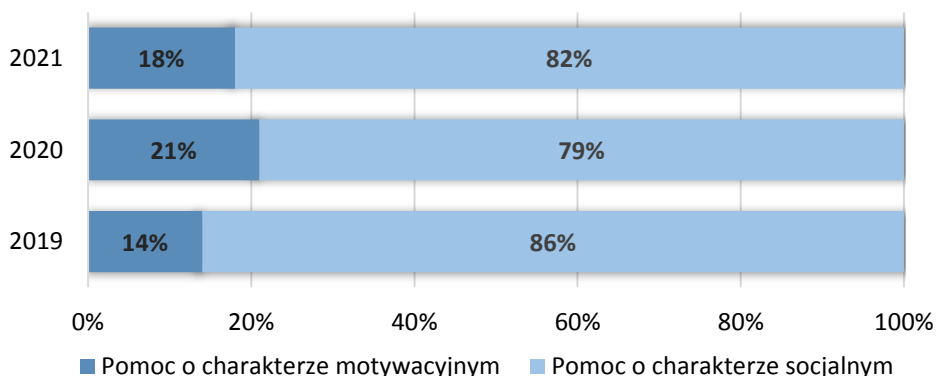
Około 42,7% wszystkich wydatków poniesionych w 2021 roku przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej w województwie łódzkim na realizację zadań w ramach pozostałej działalności w zakresie polityki społecznej stanowiły środki pochodzące z własnych budżetów tych jednostek. Jednocześnie największe wydatki w ramach tych środków poniesiono na realizację zadań dofinansowanych ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (40,6%; 11,5 mln zł), a następnie na finansowanie działalności zespołów orzekania o niepełnosprawności (23,8%; 6,8 mln zł). Na finansowanie zadań realizowanych w ramach rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych (PCPR i MOPR)

przeznaczyły około 19,5% środków posiadanych we własnych budżetach w ramach działu 853 (5,5 mln zł). Udział wydatków na realizację pozostałych zadań w ogóle wydatków w dziale 853 wyniósł 16,1 % (4,6 mln zł).

Edukacyjna opieka wychowawcza (dział 854)

Wydatki ponoszone w ramach edukacyjnej opieki wychowawczej przeznaczone są na **pomoc materialną dla uczniów**. W 2021 roku środki finansowe wydatkowane na ten cel w województwie łódzkim wyniosły **łącznie 14,1 mln zł**, przy czym w zdecydowanej większości obejmowały pomoc o charakterze socjalnym (81,9%; 11,5 mln zł). Jednocześnie kwota ta była o niecałe 1,8 mln zł niższa niż w roku 2020. Na pomoc o charakterze motywacyjnym przeznaczono w 2021 roku ponad **2,5 mln zł**, co stanowi około 18,1% wszystkich wydatków w ramach działu 854. W strukturze środków finansowych wydatkowanych na edukacyjną opiekę wychowawczą w województwie łódzkim obserwowany był w ostatnich latach systematyczny spadek udziału wydatków przeznaczonych na pomoc o charakterze socjalnym na rzecz pomocy finansowej o charakterze motywacyjnym. Tendencja została odwrócona w 2021 i zgodnie z danymi z Oceny zasobów pomocy społecznej, w 2022 roku prognozuje się, że tendencja ta będzie kontynuowana.

Rysunek 110. Struktura wydatków na zadania realizowane w ramach edukacyjnej opieki wychowawczej (dział 854) w województwie łódzkim w latach 2019-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

Wydatki przeznaczone na zadania realizowane w ramach edukacyjnej opieki wychowawczej ponoszone ze środków posiadanych przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej we własnych budżetach stanowiły około 38,9% wszystkich środków finansowych wydatkowanych na ten cel w 2021 roku. Jednocześnie wydatki te niemal w całości (98,5%) obejmowały pomoc materialną dla uczniów o charakterze socjalnym, podczas gdy wydatki przeznaczone na pomoc o charakterze motywacyjnym stanowiły zaledwie 1,5% środków wydatkowanych z budżetów ośrodków pomocy społecznej.

Rodzina (dział 855)

W 2021 roku największe wydatki w ramach działań mających na celu wsparcie rodzin (dział 855) w województwie łódzkim poniesiono na **wypłatę świadczeń wychowawczych**. Wydatki te stanowiły 69,0% wszystkich środków finansowych przeznaczonych na wspieranie rodzin, a ich łączna kwota wyniosła ponad **2,4 mld zł**, co stanowi wartość o prawie 14,9 mln zł mniejszą od odnotowanej w roku 2020 (spadek wartości o 0,6%).

Stosunkowo wysokie były również wydatki poniesione na wypłatę **świadczeń rodzinnych, świadczeń z funduszu alimentacyjnego oraz opłacenie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego**. Ich kwota osiągnęła w 2021 roku wartość **759,3 mln zł**, co stanowi ok. 21,7% wszystkich wydatków na działania w zakresie wsparcia rodzin, przy czym w porównaniu do stanu z roku poprzedniego suma ta była wyższa o około 6,1 mln zł.

Środki finansowe przeznaczone w 2021 roku na działania związane z **utrzymaniem i rozwojem rodzin zastępczych** w województwie łódzkim wyniosły łącznie około **113,2 mln zł** (3,2% wszystkich wydatków przeznaczonych na wsparcie rodzin). Na finansowanie działalności placówek opiekuńczo-wychowawczych przeznaczono w 2021 roku 98,6 mln zł (około 2,8%), natomiast na tworzenie i funkcjonowanie żłobków – 84,1 mln zł (2,4%).

Warto zauważyć, że odnotowano bardzo wyraźny spadek (prawie 6-krotny) wartości wydatków w zakresie **wspierania rodziny** (z 9,6 mln zł w 2020 roku do **16,1 mln zł** w 2021 roku).

Zdecydowanie najniższe wydatki w 2021 roku w ramach wsparcia rodzin w województwie łódzkim poniesiono natomiast na pracę dziennych opiekunów (około **510,5 tys. zł**) oraz usuwanie skutków klęsk żywiołowych (zaledwie **127,9 tys. zł**). Należy jednak zauważyć, że choć wydatki z zakresu usuwania skutków klęsk żywiołowych były najniższe w dziale 855, to ich wartość i tak znacząco wzrosła – ponad 20-krotnie w porównaniu z rokiem 2020, kiedy wydatki na tą działalność wynosiły zaledwie 6 tys. zł.

Tabela 8. Struktura wydatków na zadania realizowane w ramach wsparcia rodzin (dział 855) w województwie łódzkim w latach 2018-2021

Wyszczególnienie	Wartość w 2018 r. (w mln zł)	Wartość w 2019 r. (w mln zł)	Wartość w 2020 r. (w mln zł)	Wartość w 2021 r. (w mln zł)	Udział w wydatkach na rodziny w 2021 r. (w %)
Świadczenie wychowawcze	1366,1	1868,7	2425,1	2410,2	69,0
Świadczenia rodzinne, świadczenie z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego	734,4	733,1	753,2	759,3	21,7
Rodziny zastępcze	96	101,5	105,5	113,2	3,2
Działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych	85,4	92	94,6	98,6	2,8
Tworzenie i funkcjonowanie żłobków	54,7	70,1	75,8	84,1	2,4
Wspieranie rodziny	87,2	94,1	96,8	16,1	0,5
Składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane za osoby pobierające niektóre świadczenia rodzinne oraz zasiłki dla opiekunów	-	6,5	8	9,7	0,3
Tworzenie i funkcjonowanie klubów dziecięcych	0,96	0,68	1	2,1	0,06
Dzienni opiekunowie	0,07	0,07	0,3	0,5	0,01
Usuwanie skutków klęsk żywiołowych	-	-	0,006	0,1	0,004

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.

Ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centra pomocy rodzinie oraz miejskie ośrodki pomocy rodzinie większość wydatków przeznaczonych na wspieranie rodzin (około 69,8%) ponosiły ze środków posiadanych we własnych budżetach. Największa ich część (około 69,8%) przeznaczana jest na świadczenia wychowawcze, a około 23,7% stanowią wydatki na świadczenia rodzinne, świadczenie z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego.

VII. WSPÓŁPRACA Z ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI

W województwie łódzkim od lat prowadzone są działania ukierunkowane na rozwój współpracy z trzecim sektorem, a poprzez realizację projektów (w tym finansowanych ze środków unijnych) wspierany jest wzrost zatrudnienia i rozwój NGO. Jest to nie zwykle istotne, gdyż organizacje pozarządowe odgrywają kluczową rolę w inicjowaniu, rozwijaniu i podtrzymywaniu więzi lokalnych, wpływających nie tylko na rozwój danej jednostki terytorialnej, ale też na jakość życia jej mieszkańców. Wsparcie udzielane w ramach pomocy społecznej jest bardziej efektywne, jeśli ma charakter kompleksowy. Jednym z podstawowych elementów świadczących o prowadzeniu lokalnej polityki społecznej w oparciu o tę zasadę jest współpraca z podmiotami formalnymi, jak i nieformalnymi organizacjami z otoczenia pomocy społecznej, w tym z organizacjami pozarządowymi.

W sprawozdaniu z Oceny zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego gminy i powiaty mogą w dowolnej formie opisać współpracę z organizacjami pozarządowymi. Dzięki temu jednostki mogą wykazać wszystkie formy takiej współpracy, nawet te najbardziej nieszablonowe. Negatywną konsekwencją tego rodzaju dowolności jest czasem brak informacji – w 2021 roku 32 jednostki pominęły ten dział w swoim sprawozdaniu, co niekoniecznie musi być równoznaczne z brakiem współpracy z NGO.

Z informacji przekazanych przez JST wynika, że w 2021 roku **71 gmin i 16 powiatów** ziemskich województwa łódzkiego podejmowało **współpracę z organizacjami pozarządowymi**. Najczęstszą formą takiej współpracy było zlecenie zadań, które obejmowało m.in. realizację usług opiekuńczych (także specjalistycznych) oraz prowadzenie różnego rodzaju jednostek pomocy społecznej. Można zauważyć również, że małe gminy najczęściej podejmują współpracę z organizacjami pozarządowymi w celu realizowania wsparcia w zakresie dożywiania, w tym w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa 2014-2020 współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym. Współpracują również z bankami żywności. Większe gminy i powiaty prowadzą bardziej rozbudowaną i różnorodną współpracę z organizacjami pozarządowymi. Wynika to nie tylko z możliwości finansowych ale również z dostępności (oferty NGO na danym terenie). W przypadku większych gmin współpraca dotyczyła m.in. wsparcia osób bezdomnych w postaci prowadzenia schronisk i ogrzewalni, pomocy rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywania szans tych rodzin i osób, wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej oraz zwiększania świadomości prawnej społeczeństwa oraz działalności na rzecz integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Dość często gminy we współpracy z organizacjami pozarządowymi realizują usługi opiekuńcze. Niektóre gminy prowadzą również działania w zakresie ochrony i promocji zdrowia, w tym działalność leczniczą. Pomoc osobom z niepełnosprawnościami również stanowi przedmiot współpracy z NGO, podobnie jak działalność na rzecz osób w wieku emerytalnym i osób z uzależnieniami. Często wymienianym powodem współpracy z organizacjami pozarządowymi jest również działalność na rzecz dzieci i młodzieży, realizowana m.in. poprzez organizację wypoczynku.

Z danych przekazanych w sprawozdaniu z Oceny zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za rok 2021 wynika, iż **77 gminy i 2 powiaty nie podejmowały** w minionym roku współpracy z organizacjami pozarządowymi. Brak współpracy deklarowały w większości gminy wiejskie (71) i miejsko-wiejskie (6), za powód podając najczęściej brak organizacji pozarządowych działających na terenie gminy. Przesłane przez jednostki opisy wskazują też na finansowy sposób **rozumienia współpracy** – utożsamiają ją ze zlecaniem

zadań lub inną formą, w ramach której następuje **transfer środków finansowych** (nie biorą pod uwagę np. współpracy związanej ze wsparciem organizacyjnym czy informacyjnym). Spośród powiatów ziemskich większość podejmowała współpracę z NGO (16), dwa zadeklarowały brak współpracy, natomiast w przypadku 3 brakuje danych umożliwiających identyfikację podejmowanych działań.

SŁOWNICZEK

Asystent rodziny⁹²

Asystent rodziny przydzielany jest rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych po dokonaniu analizy sytuacji tej rodziny przez pracownika socjalnego w oparciu o przeprowadzony wywiad środowiskowy.

Do zadań asystenta należy w szczególności:

- 1) opracowanie i realizacja planu pracy z rodziną we współpracy z członkami rodziny i w konsultacji z pracownikiem socjalnym;
- 2) opracowanie, we współpracy z członkami rodziny i koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej, planu pracy z rodziną, który jest skoordynowany z planem pomocy dziecku umieszczonemu w pieczy zastępczej (w przypadku czasowego umieszczenia dziecka poza rodziną);
- 3) udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego;
- 4) udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów socjalnych;
- 5) udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów psychologicznych;
- 6) udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi;
- 7) wspieranie aktywności społecznej rodzin;
- 8) motywowanie członków rodzin do podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
- 9) udzielanie pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej;
- 10) motywowanie do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, mających na celu kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych;
- 11) udzielanie wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych;
- 12) podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin;
- 13) prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci;
- 14) realizacja zadań określonych w ustawie o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”;
- 15) prowadzenie dokumentacji dotyczącej pracy z rodziną;
- 16) dokonywanie okresowej oceny sytuacji rodziny, nie rzadziej niż co pół roku, i przekazywanie tej oceny jednostce, która organizuje w gminie pracę z rodziną;
- 17) monitorowanie funkcjonowania rodziny po zakończeniu pracy z rodziną;
- 18) sporządzanie, na wniosek sądu, opinii o rodzinie i jej członkach;
- 19) współpraca z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, właściwymi organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami i osobami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny;
- 20) współpraca z zespołem interdyscyplinarnym lub grupą roboczą, o których mowa w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, lub innymi podmiotami, których pomoc przy wykonywaniu zadań uzna za niezbędną.

Asystent prowadzi pracę z rodziną w miejscu jej zamieszkania lub w miejscu wskazanym przez rodzinę. Liczba rodzin, z którymi jeden asystent rodziny może w tym samym czasie prowadzić pracę, jest uzależniona od stopnia trudności wykonywanych zadań, jednak nie może przekroczyć 15.

Asystenta rodziny zatrudnia kierownik jednostki organizacyjnej gminy, która organizuje pracę z rodziną lub podmiot, któremu gmina zleciła organizację pracy z rodziną.

⁹² Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 11, 14-15.

Centrum integracji społecznej (CIS)⁹³

Centrum integracji społecznej stanowi zasób instytucjonalny zatrudnienia socjalnego.

Do uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez centrum integracji społecznej mogą zostać skierowane osoby długotrwale bezrobotne, bezdomne, uzależnione od alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających, chore psychicznie, zwalniane z zakładów karnych, uchodźcy oraz osoby niepełnosprawne, które podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym.

Skierowanie do uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez Centrum odbywa się na wniosek w/w osób lub wniosek zakładu leczenia odwykowego, powiatowego centrum pomocy rodzinie, ośrodka pomocy społecznej, organizacji pozarządowej lub klubu integracji społecznej, za zgodą tych osób. Warunkiem przyjęcia do Centrum jest podpisanie indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego.

Centrum integracji społecznej realizuje reintegrację zawodową i społeczną przez następujące usługi:

- 1) kształcenie umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych i osiągnięcie pozycji społecznych dostępnych osobom niepodlegającym wykluczeniu społecznemu;
- 2) nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczenie do zawodu, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych;
- 3) naukę planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym staraniem, zwłaszcza przez możliwość osiągnięcia własnych dochodów przez zatrudnienie lub działalność gospodarczą;
- 4) uczenie umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi.

Centrum, w ramach reintegracji zawodowej, może prowadzić działalność wytwórczą, handlową lub usługową oraz działalność wytwórczą w rolnictwie.

Czas dziennego pobytu uczestnika w Centrum nie może być krótszy niż 6 godzin. Okres uczestnictwa w zajęciach w Centrum poprzedzony jest jednomiesięcznym okresem próbnym i może trwać do 11 miesięcy (w uzasadnionych przypadkach może zostać wydłużony). Uczestnikom Centrum przysługuje świadczenie integracyjne w wysokości zasiłku dla bezrobotnych

Centrum integracji społecznej może być tworzone przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, a także kościoły, związki wyznaniowe i spółdzielnie socjalne, jeśli podmioty te prowadzą reintegrację zawodową i społeczną dla w/w osób.

Długotrwale korzystający z pomocy⁹⁴

Osoby, które w ciągu ostatnich 3 lat (36 miesięcy) były zarejestrowane w systemie świadczeń pomocy społecznej przez co najmniej 18 miesięcy.

Dodatek energetyczny⁹⁵

Dodatek energetyczny przysługuje odbiorcy wrażliwemu energii elektrycznej, tj. osobie której przyznano dodatek mieszkaniowy w rozumieniu art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (Dz.U. 2001 nr 71 poz. 734 z późn. zm.), która jest stroną umowy kompleksowej lub umowy sprzedaży energii elektrycznej zawartej z przedsiębiorstwem

⁹³ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. 2003 nr 122 poz. 1143 z późn. zm.), art. 3, 9, 12, 15; Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2016 r. poz. 239 i 395), art. 3.

⁹⁴ *Ocena zasobów pomocy społecznej. Objasnienia*, Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, grudzień 2021 r.

⁹⁵ Opracowano na podstawie: <https://www.infor.pl/prawo/prawa-konsumenta/konsumentdom/5317724,Dodatek-energetyczny-w-2021-r.html> (18.05.2022).

energetycznym i zamieszkuje w miejscu dostarczania energii elektrycznej. Wysokość świadczenia uzależniona jest od liczby osób w gospodarstwie domowym.

Dodatek mieszkaniowy⁹⁶

Dodatek mieszkaniowy przysługuje osobom, jeżeli średni miesięczny dochód na jednego członka gospodarstwa domowego uzyskany w okresie trzech miesięcy poprzedzających datę złożenia wniosku o przyznanie dodatku nie przekracza 40% przeciętnego wynagrodzenia w gospodarstwie jednoosobowym i 30% tej kwoty w gospodarstwie wieloosobowym, obowiązującej w dniu złożenia wniosku.

Dodatek mieszkaniowy przyznaje, na wniosek osoby uprawnionej do dodatku mieszkaniowego, wójt, burmistrz lub prezydent miasta w drodze decyzji administracyjnej. Dodatek mieszkaniowy jest przyznawany na okres 6 miesięcy, licząc od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu złożenia wniosku.

Dom pomocy społecznej (DPS)⁹⁷

Dom pomocy społecznej jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej. Prawo do umieszczenia w domu pomocy społecznej przysługuje osobie wymagającej całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogącej samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, a której nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych. Domy pomocy społecznej, w zależności od tego, dla kogo są przeznaczone, dzielą się na domy dla:

- 1) osób w podeszłym wieku;
- 2) osób przewlekle somatycznie chorych;
- 3) osób przewlekle psychicznie chorych;
- 4) dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie;
- 5) dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie;
- 6) osób niepełnosprawnych fizycznie;
- 7) osób uzależnionych od alkoholu.

Dom pomocy społecznej świadczy usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne na poziomie obowiązującego standardu, w zakresie i formach wynikających z indywidualnych potrzeb osób w nim przebywających. Dom pomocy społecznej może również świadczyć usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób w nim niezamieszkujących.

Prowadzenie i zapewnienie miejsc w domach pomocy społecznej o zasięgu gminnym oraz kierowanie do nich osób wymagających opieki oraz ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańców gminy w domu pomocy społecznej należy do zadań własnych gminy. Prowadzenie i rozwój infrastruktury domów pomocy społecznej o zasięgu ponadgminnym oraz umieszczanie w nich skierowanych osób należy do zadań własnych powiatów. Ponadto, po uzyskaniu zezwolenia wojewody, domy pomocy społecznej mogą być prowadzone przez Kościół Katolicki, inne kościoły, związki wyznaniowe oraz organizacje społeczne, fundacje i stowarzyszenia, inne osoby prawne oraz osoby fizyczne.

Dzienny dom pomocy (DDP)⁹⁸

Dzienny dom pomocy jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu, zaliczaną do ośrodków wsparcia. W dziennych domach pomocy świadczone są między innymi usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze oraz wydawane posiłki, głównie osobom, które ze

⁹⁶ Opracowano na podstawie: <https://css.samorzad.lodz.pl/dla-mieszkancow/wyplacane-swiadczenia/dodatek-mieszkaniowy/> (18.05.2022).

⁹⁷ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 6, 17, 19, 54, 55, 56.

⁹⁸ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 51.

względu na wiek wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych. W dziennym domu pomocy mogą być prowadzone miejsca całodobowe okresowego pobytu.

Dzienny opiekun dziecka w wieku do lat 3⁹⁹

Opieka nad dziećmi w wieku do lat 3 może być organizowana w formie żłobka lub klubu dziecięcego, a także sprawowana przez dziennego opiekuna oraz nianię. Dziennym opiekunem jest osoba fizyczna zatrudniana przez gminy lub osoby prawne i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, na podstawie umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego stosuje się przepisy dotyczące zlecenia. Dzienny opiekun sprawuje opiekę nad dziećmi w wieku od ukończenia 20 tygodnia życia.

Do zadań dziennego opiekuna należy w szczególności:

- 1) zapewnienie dziecku opieki w warunkach bytowych zbliżonych do warunków domowych;
- 2) zagwarantowanie dziecku właściwej opieki pielęgnacyjnej oraz edukacyjnej, z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb dziecka;
- 3) prowadzenie zajęć opiekuńczo-wychowawczych i edukacyjnych, uwzględniających rozwój psychomotoryczny dziecka, właściwych do wieku dziecka.

Dzienny opiekun sprawuje opiekę nad maksymalnie pięciorgiem dzieci, a w przypadku gdy w grupie znajduje się dziecko, które nie ukończyło pierwszego roku życia, jest niepełnosprawne lub wymaga szczególnej opieki, maksymalnie nad trojgiem dzieci. Dzienny opiekun przy sprawowaniu opieki nad dziećmi może korzystać z pomocy wolontariuszy.

Dzienny opiekun sprawuje opiekę nad dziećmi w lokalu, do którego posiada tytuł prawny. Podmiot zatrudniający dziennego opiekuna może udostępnić lub wyposażyć lokal w celu sprawowania opieki przez dziennego opiekuna. Rodzice są zobowiązani do ponoszenia opłat za pobyt oraz wyżywienie dzieci u dziennego opiekuna.

Indywidualny program usamodzielnienia

Indywidualny program usamodzielniania stanowi jedno z narzędzi pracy z klientem pomocy społecznej (odmiana kontraktu socjalnego) w ramach pracy socjalnej. Objęcie indywidualnym programem usamodzielniania może nastąpić na podstawie przepisów ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

1) Ustawa o pomocy społecznej¹⁰⁰

Indywidualnym programem usamodzielniania objęta może zostać osoba pełnoletnia opuszczająca dom pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, schronisko dla nieletnich, zakład poprawczy, specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy, specjalny ośrodek wychowawczy, młodzieżowy ośrodek socjoterapii zapewniający całodobową opiekę i młodzieżowy ośrodek wychowawczy.

Zobowiązanie się osoby usamodzielnianej do realizacji indywidualnego programu usamodzielniania stanowi warunek uzyskania pomocy mającej na celu jej życiowe usamodzielnienie i integrację ze środowiskiem przez pracę socjalną, w tym pomocy:

- a) pieniężnej na usamodzielnienie,
- b) pieniężnej na kontynuowanie nauki,
- c) w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym,
- d) w uzyskaniu zatrudnienia,
- e) na zagospodarowanie – w formie rzeczowej.

⁹⁹ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz.U. 2011 Nr 45 poz. 235 z późn. zm.), art. 2, 36-44.

¹⁰⁰ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 88.

Indywidualny program usamodzielniania opracowywany jest wspólnie z opiekunem usamodzielniania i zatwierdzany przez kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie.

W realizacji indywidualnego programu usamodzielniania osobę usamodzielnianą wspiera opiekun usamodzielniania, którym może być pracownik socjalny powiatowego centrum pomocy rodzinie, wychowawca, psycholog lub pracownik socjalny domu pomocy społecznej, schroniska dla nieletnich, zakładu poprawczego, specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego, specjalnego ośrodka wychowawczego, młodzieżowego ośrodka socjoterapii zapewniającego całodobową opiekę, młodzieżowego ośrodka wychowawczego, albo inna osoba wskazana przez osobę usamodzielnianą.

2) Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹⁰¹

Indywidualnym programem usamodzielniania objęta może zostać osoba pełnoletnia opuszczająca rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną w przypadku, gdy umieszczenie w pieczy zastępczej nastąpiło na podstawie orzeczenia sądu.

Osoba usamodzielniana co najmniej rok przed osiągnięciem przez nią pełnoletniości wskazuje osobę, która podejmuje się pełnienia funkcji opiekuna usamodzielniania oraz przedstawia pisemną zgodę tej osoby. Indywidualny program usamodzielniania opracowywany jest przez osobę usamodzielnianą wspólnie z opiekunem usamodzielniania lub koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej co najmniej na miesiąc przed osiągnięciem przez osobę usamodzielnianą pełnoletniości, a następnie jest zatwierdzany przez kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie powiatu właściwego do ponoszenia wydatków na finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki i usamodzielnianie.

Indywidualny program usamodzielniania określa w szczególności:

- a) zakres współdziałania osoby usamodzielnianej z opiekunem usamodzielniania ,
- b) sposób uzyskania przez osobę usamodzielnianą wykształcenia lub kwalifikacji zawodowych, pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych oraz w podjęciu przez osobę usamodzielnianą zatrudnienia.

Objęcie indywidualnym programem usamodzielniania stanowi warunek przyznania osobie usamodzielnianej pomocy na kontynuowanie nauki oraz usamodzielnianie.

Indywidualny program wychodzenia z bezdomności¹⁰²

Indywidualny program wychodzenia z bezdomności stanowi jedno z narzędzi pracy z klientem pomocy społecznej (odmiana kontraktu socjalnego) w ramach pracy socjalnej.

Osoba bezdomna może zostać objęta indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności, polegającym na wspieraniu osoby bezdomnej w rozwiązywaniu jej problemów życiowych, w szczególności rodzinnych i mieszkaniowych, oraz pomocy w uzyskaniu zatrudnienia.

Indywidualny program wychodzenia z bezdomności jest opracowywany przez pracownika socjalnego ośrodka pomocy społecznej wraz z osobą bezdomną i podlega zatwierdzeniu przez kierownika ośrodka.

Jeżeli osoba bezdomna przebywa w schronisku lub domu dla bezdomnych, indywidualny program wychodzenia z bezdomności może być opracowany przez pracownika socjalnego zatrudnionego w tej placówce, a jego realizatorem w tym przypadku jest schronisko lub dom dla bezdomnych. Jeżeli indywidualny program wychodzenia z bezdomności wykracza poza będące w dyspozycji placówki środki pomocy lub zachodzi konieczność objęcia osoby bezdomnej ubezpieczeniem zdrowotnym, podlega on zatwierdzeniu przez kierownika ośrodka pomocy społecznej.

¹⁰¹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 140-145.

¹⁰² Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 49.

Indywidualny program wychodzenia z bezdomności powinien uwzględniać sytuację osoby bezdomnej oraz zapewniać szczególne wsparcie osobie aktywnie uczestniczącej w wychodzeniu z bezdomności. Indywidualny program wychodzenia z bezdomności, stosownie do potrzeb osoby bezdomnej, może uwzględniać wszelkie środki pomocy, jakimi dysponuje ośrodek pomocy społecznej realizujący program. Za osobę bezdomną objętą indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności ośrodek pomocy społecznej opłaca składkę na ubezpieczenie zdrowotne na zasadach określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

Indywidualny program zatrudnienia socjalnego¹⁰³

Indywidualny program zatrudnienia socjalnego stanowi narzędzie pracy z klientem pomocy społecznej (odmiana kontraktu socjalnego) w ramach zatrudnienia socjalnego.

Indywidualnym programem zatrudnienia socjalnego objęte mogą zostać osoby długotrwale bezrobotne, bezdomne (realizujące indywidualny program wychodzenia z bezdomności), uzależnione od alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających, chore psychicznie, zwalniane z zakładów karnych, uchodźcy realizujący indywidualny program integracji oraz osoby niepełnosprawne, które podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym.

Podpisanie indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego stanowi warunek przyjęcia do Centrum Integracji Społecznej osób skierowanych do uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez Centrum.

Indywidualny program zatrudnienia socjalnego opracowuje pracownik socjalny Centrum Integracji Społecznej. Program powinien określać w szczególności: zakres i formy reintegracji zawodowej i społecznej oraz osoby odpowiedzialne za realizację programu.

Interwencja kryzysowa¹⁰⁴

Interwencja kryzysowa stanowi świadczenie niepieniężne z pomocy społecznej (usługę pomocy społecznej).

Interwencją kryzysową obejmuje się osoby i rodziny bez względu na posiadany dochód. Interwencja kryzysowa stanowi zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu. Celem interwencji kryzysowej jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a dzięki temu zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej. W ramach interwencji kryzysowej udziela się natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej, a w zależności od potrzeb – poradnictwa socjalnego lub prawnego oraz (w sytuacjach uzasadnionych) schronienia do 3 miesięcy.

Ponadto matki oraz ojcowie z małoletnimi dziećmi lub inne osoby sprawujące opiekę prawną nad dziećmi oraz kobiety w ciąży dotknięte przemocą lub znajdujące się w innej sytuacji kryzysowej mogą w ramach interwencji kryzysowej znaleźć schronienie i wsparcie w domach dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży.

¹⁰³ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. 2003 nr 122 poz. 1143 z późn. zm.), art. 1, 12-13.

¹⁰⁴ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 36, 47.

Interwencyjny ośrodek preadopcyjny¹⁰⁵

Interwencyjny ośrodek preadopcyjny jest jednostką organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Stanowi formę instytucjonalnej pieczy zastępczej. W interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym umieszcza się dzieci, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na adopcję nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej. W interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym, w tym samym czasie, można umieścić nie więcej niż 20 dzieci. Pobyt dziecka w interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym nie może trwać dłużej niż do ukończenia przez dziecko pierwszego roku życia.

Jednostki organizacyjne pomocy społecznej¹⁰⁶

Do jednostek organizacyjnych pomocy społecznej należą:

- 1) regionalne ośrodki polityki społecznej,
- 2) powiatowe centra pomocy rodzinie,
- 3) ośrodki pomocy społecznej,
- 4) zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia:
 - a) domy pomocy społecznej,
 - b) placówki specjalistycznego poradnictwa, w tym rodzinnego,
 - c) ośrodki interwencji kryzysowej,
 - d) ośrodki wsparcia:
 - dla osób z zaburzeniami psychicznymi (środowiskowe domy samopomocy oraz kluby samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi)
 - dzienne domy pomocy,
 - domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży,
 - schroniska dla osób bezdomnych i schroniska dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi,
 - kluby samopomocy.

Jednostki organizacyjne wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej¹⁰⁷

Jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej są:

- 1) jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego wykonujące zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej,
- 2) placówki wsparcia dziennego,
- 3) organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej,
- 4) placówki opiekuńczo-wychowawcze,
- 5) regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne,
- 6) interwencyjne ośrodki preadopcyjne oraz ośrodki adopcyjne,
- 7) podmioty, którym zlecono realizację zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

¹⁰⁵ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 2, 93, 111.

¹⁰⁶ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 6, 51, 51a.

¹⁰⁷ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 2.

Klub integracji społecznej (KIS)¹⁰⁸

Kluby integracji społecznej stanowią jednostkę prowadzącą reintegrację zawodową i społeczną dla osób długotrwale bezrobotnych, bezdomnych, uzależnionych od alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających, chorych psychicznie, zwalnianych z zakładów karnych, uchodźców oraz osób niepełnosprawnych, które podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym.

Kluby integracji społecznej mogą być prowadzone przez gminy, organizacje pozarządowe, a także kościoły, związki wyznaniowe i spółdzielnie socjalne, jeśli podmioty te prowadzą reintegrację zawodową i społeczną dla w/w osób.

W klubach integracji społecznej można organizować w szczególności:

- 1) działania mające na celu pomoc w znalezieniu pracy na czas określony lub na czas wykonania określonej pracy, w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy u pracodawców, wykonywania usług na podstawie umów cywilnoprawnych oraz przygotowanie do podjęcia zatrudnienia lub podjęcia działalności w formie spółdzielni socjalnej;
- 2) prace społecznie użyteczne;
- 3) roboty publiczne;
- 4) poradnictwo prawne;
- 5) działalność samopomocową w zakresie zatrudnienia, spraw mieszkaniowych i socjalnych;
- 6) staże.

Warunkiem uczestnictwa w klubie integracji społecznej jest realizacja kontraktu socjalnego.

Klub samopomocy¹⁰⁹

Klub samopomocy jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej, będącą ośrodkiem wsparcia dziennego pobytu przeznaczoną dla osób, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych. W ośrodku tym mogą być świadczone usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze lub udzielana pomoc w formie posiłku.

Dla osób z zaburzeniami psychicznymi, tj. dla osób, które w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększania zaradności i samodzielności życiowej, a także ich integracji społecznej, prowadzone są kluby samopomocy dedykowane tej grupie osób. Korzystanie z usług klubów samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi jest nieodpłatne.

Kontrakt socjalny¹¹⁰

Jedno z podstawowych narzędzi pracownika socjalnego w pracy z klientem pomocy społecznej.

Kontrakt socjalny jest pisemną umową zawartą z osobą ubiegającą się o pomoc, określającą uprawnienia i zobowiązania stron umowy w ramach wspólnie podejmowanych działań zmierzających do przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej osoby lub rodziny.

Kontrakt socjalny zawierany jest przez pracownika socjalnego zatrudnionego w ośrodku pomocy społecznej lub w powiatowym centrum pomocy z osobą lub rodziną znajdującą się w trudnej sytuacji życiowej w celu określenia sposobu współdziałania w rozwiązywaniu problemów tej osoby lub

¹⁰⁸ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. 2003 nr 122 poz. 1143 z późn. zm.), art. 1, 18.

¹⁰⁹ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 51-51b.

¹¹⁰ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 6, 108.

rodziny, co ma na celu wzmocnienie aktywności i samodzielności życiowej, zawodowej lub przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu.

W przypadku osób bezrobotnych podpisanie kontraktu socjalnego, w ramach którego realizowane są działania na rzecz wzmocnienia aktywności osoby bezrobotnej, może być dokonywane na podstawie skierowania powiatowego urzędu pracy.

Odmianą kontraktu socjalnego są indywidualne programy pomocy:

- Indywidualny program zatrudnienia socjalnego,
- Indywidualny program wychodzenia z bezdomności,
- Indywidualny program integracji cudzoziemców,
- Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie,
- Indywidualny program usamodzielniania.

Koordinator rodzinnej pieczy zastępczej¹¹¹

Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka obejmuje się, na ich wniosek, opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. Koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej wyznacza organizator rodzinnej pieczy zastępczej, po zasięgnięciu opinii odpowiednio rodziny zastępczej lub prowadzącego rodzinny dom dziecka. Do zadań koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej należy w szczególności:

- 1) udzielanie pomocy rodzinom zastępczym i prowadzącym rodzinne domy dziecka w realizacji zadań wynikających z pieczy zastępczej;
- 2) przygotowanie, we współpracy z odpowiednio rodziną zastępczą lub prowadzącym rodzinny dom dziecka oraz asystentem rodziny, a w przypadku gdy rodzinie dziecka nie został przydzielony asystent rodziny – we współpracy z podmiotem organizującym pracę z rodziną, planu pomocy dziecku;
- 3) pomoc rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka w nawiązaniu wzajemnego kontaktu;
- 4) zapewnianie rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka dostępu do specjalistycznej pomocy dla dzieci, w tym psychologicznej, reedukacyjnej i rehabilitacyjnej;
- 5) zgłaszanie do ośrodków adopcyjnych informacji o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną, w celu poszukiwania dla nich rodzin przysposabiających;
- 6) udzielanie wsparcia pełnoletnim wychowankom rodzinnych form pieczy zastępczej;
- 7) przedstawianie corocznego sprawozdania z efektów pracy organizatorowi rodzinnej pieczy zastępczej.

Koordinator rodzinnej pieczy zastępczej nie może mieć pod opieką łącznie więcej niż 15 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka.

Mieszkanie chronione¹¹²

Pobyt w mieszkaniu chronionym przysługuje osobie, która ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebuje wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymaga usług w zakresie świadczonym przez jednostkę całodobowej opieki, w szczególności: osobie z zaburzeniami psychicznymi, osobie opuszczającej pieczę zastępczą, młodzieżowy ośrodek wychowawczy, zakład dla nieletnich, a także cudzoziemcowi, który uzyskał w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy.

¹¹¹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 77.

¹¹² Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 53; <https://www.gov.pl/web/rodzina/mieszkanie-chronione> (17.05.2022).

Mieszkanie chronione jest formą pomocy społecznej (rodzaj świadczenia niepieniężnego) przygotowującą osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępującą pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Mieszkanie chronione zapewnia warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną.

Mieszkanie chronione może być prowadzone przez każdą jednostkę organizacyjną pomocy społecznej lub organizację pożytku publicznego i w zależności od celu udzielania wsparcia prowadzone jest jako mieszkanie chronione treningowe lub mieszkanie chronione wspierane.

W mieszkaniu chronionym treningowym zapewnia się usługi bytowe oraz naukę, rozwijanie lub utrwalanie samo-dzielności, sprawności w zakresie samoobsługi, pełnienia ról społecznych w integracji ze społecznością lokalną, w celu umożliwienia prowadzenia samodzielnego życia.

Mieszkanie chronione wspierane przeznaczone jest dla: osoby niepełnosprawnej, w szczególności osoby niepełnosprawnej fizycznie lub osoby z zaburzeniami psychicznymi; osoby w podeszłym wieku lub przewlekle chorej.

W mieszkaniu chronionym wspieranym zapewnia się usługi bytowe oraz pomoc w wykonywaniu czynności niezbędnych w życiu codziennym i realizacji kontaktów społecznych, w celu utrzymania lub rozwijania samodzielności osoby na poziomie jej psychofizycznych możliwości.

Ośrodek interwencji kryzysowej (OIK)¹¹³

Ośrodek interwencji kryzysowej jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej wchodzącą w skład zasobów instytucjonalnych pomocy i wsparcia. Prowadzenie ośrodków interwencji kryzysowej należy do zadań własnych powiatu.

Rolą ośrodków interwencji kryzysowej jest świadczenie specjalistycznych usług, zwłaszcza psychologicznych, prawnych, hotelowych dostępnych przez całą dobę, osobom, rodzinom i społecznościom będącym ofiarami przemocy lub znajdującym się w innej sytuacji kryzysowej w celu zapobieżenia powstawania lub pogłębiania się dysfunkcji tych osób, rodzin lub społeczności.

Ośrodek wsparcia¹¹⁴

Ośrodek wsparcia jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu, przy czym w ośrodku tym mogą być prowadzone miejsca całodobowe okresowego pobytu. Ośrodek wsparcia jest środowiskową formą pomocy służącą utrzymaniu osoby w jej naturalnym środowisku. W ośrodkach wsparcia świadczone są usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze lub wydawane posiłki osobom, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych. Do ośrodków wsparcia zaliczane są:

- 1) ośrodki wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi (środowiskowe domy samopomocy oraz kluby samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi),
- 2) dzienne domy pomocy,
- 3) domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży,
- 4) schroniska dla osób bezdomnych oraz schroniska dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi,
- 5) kluby samopomocy.

¹¹³ Opracowano na podstawie: <https://www.gov.pl/web/rodzina/instytucje-pomocy-spoecznej> (31.05.2022).

¹¹⁴ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 51.

Pieczna zastępcza¹¹⁵

Pieczna zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców. Pieczę zastępczą organizuje powiat. Pieczna zastępcza jest sprawowana w formie rodzinnej i instytucjonalnej.

Rodzinna pieczna zastępcza sprawowana jest w formie:

- 1) rodziny zastępczej:
 - a) spokrewnionej,
 - b) niezawodowej,
 - c) zawodowej, w tym pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego i specjalistycznej;
- 2) rodzinnego domu dziecka.

Instytucjonalna pieczna zastępcza sprawowana jest w formie:

- 1) placówki opiekuńczo-wychowawczej (w tym typu socjalizacyjnego, rodzinnego, interwencyjnego, specjalistyczno-terapeutycznego);
- 2) regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej;
- 3) interwencyjnego ośrodka preadopcijnego.

Pieczna zastępcza zapewnia:

- 1) pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka, a w przypadku braku możliwości przysposobienia dziecka – opiekę i wychowanie w środowisku zastępczym;
- 2) przygotowanie dziecka do:
 - a) godnego, samodzielnego i odpowiedzialnego życia,
 - b) pokonywania trudności życiowych zgodnie z zasadami etyki,
 - c) nawiązywania i podtrzymywania bliskich, osobistych i społecznie akceptowanych kontaktów z rodziną i rówieśnikami, w celu łagodzenia skutków doświadczania straty i separacji oraz zdobywania umiejętności społecznych;
- 3) zaspokojenie potrzeb emocjonalnych dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb bytowych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalno-rekreacyjnych.

Placówka opiekuńczo-wychowawcza (POW)¹¹⁶

Placówka opiekuńczo-wychowawcza jest formą sprawowania instytucjonalnej pieczy zastępczej prowadzoną przez powiat lub podmiot, któremu powiat zlecił realizację tego zadania.

Placówka opiekuńczo-wychowawcza:

- 1) zapewnia dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne;
- 2) realizuje przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku;
- 3) umożliwia kontakt dziecka z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba że sąd postanowi inaczej;
- 4) podejmuje działania w celu powrotu dziecka do rodziny;
- 5) zapewnia dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych;
- 6) obejmuje dziecko działaniami terapeutycznymi;
- 7) zapewnia korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych.

¹¹⁵ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 32-34, 39, 93.

¹¹⁶ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 93, 95, 101, 102, 103, 105.

Wyróżnia się następujące typy placówek opiekuńczo-wychowawczych:

- 1) socjalizacyjna;
- 2) interwencyjna, której zadaniem jest doraźna opieka nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej. W szczególności placówka zobowiązana jest przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia dziecku opieki. Do placówki takiej dziecko przyjmuje się na podstawie orzeczenia sądu, w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną, na wniosek rodziców dziecka lub osoby trzeciej w związku z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie;
- 3) specjalistyczno-terapeutyczna, sprawująca opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności nad dzieckiem niepełnosprawnym, wymagającym stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii, wymagającym wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych;
- 4) rodzinna, wychowująca dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się, umożliwiającą wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu. Placówka ta współpracuje z koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej i asystentem rodziny.

W placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego są umieszczane dzieci powyżej 10. roku życia, wymagające szczególnej opieki lub mające trudności w przystosowaniu się do życia w rodzinie.

Umieszczenie dziecka poniżej 10. roku życia w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego jest możliwe w przypadku, gdy w danej placówce opiekuńczo-wychowawczej umieszczona jest matka lub ojciec tego dziecka oraz w innych wyjątkowych przypadkach, szczególnie gdy przemawia za tym stan zdrowia dziecka lub dotyczy to rodzeństwa.

Placówka wsparcia dziennego¹¹⁷

Placówka wsparcia dziennego jest jednostką organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej realizującą zadania z zakresu wspierania rodziny. Placówka wsparcia dziennego oferuje objęcie dziecka opieką i wychowaniem w celu wsparcia rodziny, współpracując jednocześnie z rodzicami lub opiekunami dziecka, a także z placówkami oświatowymi i podmiotami leczniczymi. Pobyt dziecka w placówce wsparcia dziennego jest dobrowolny, chyba że do placówki skieruje sąd.

Placówka wsparcia dziennego może być prowadzona w formie:

- 1) opiekuńczej, w tym kół zainteresowań, świetlic, klubów i ognisk wychowawczych – zapewnia dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań;
- 2) specjalistycznej – organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne oraz realizuje indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprophylaktyczny (terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię);
- 3) pracy podwórkowej – realizuje działania animacyjne i socjoterapeutyczne prowadzone przez wychowawcę.

Placówka wsparcia dziennego może być prowadzona w połączonych formach. Pobyt dziecka w placówce jest nieodpłatny. Prowadzić ją może zarówno gmina, jak i powiat, a także podmiot, który uzyskał zezwolenie wójta lub starosty.

¹¹⁷ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 2, 18, 23-24.

Plan pracy z rodziną¹¹⁸

Plan pracy z rodziną opracowywany i realizowany jest przez asystenta rodziny we współpracy z członkami rodziny, której został przydzielony, i w konsultacji z pracownikiem socjalnym. W przypadku czasowego umieszczenia dziecka poza rodziną plan pracy z rodziną jest opracowywany we współpracy z członkami rodziny i koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej oraz skoordynowany z planem pomocy dziecku umieszczonemu w pieczy zastępczej.

Plan pracy z rodziną obejmuje zakres realizowanych działań mających na celu przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, a także zawiera terminy ich realizacji i przewidywane efekty.

Poradnictwo specjalistyczne¹¹⁹

Poradnictwo specjalistyczne stanowi świadczenie niepieniężne z pomocy społecznej (usługę pomocy społecznej)

Poradnictwo specjalistyczne, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód.

Poradnictwo prawne realizuje się przez udzielanie informacji o obowiązujących przepisach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, zabezpieczenia społecznego, ochrony praw lokatorów.

Poradnictwo psychologiczne realizuje się przez procesy diagnozowania, profilaktyki i terapii.

Poradnictwo rodzinne obejmuje problemy funkcjonowania rodziny, w tym problemy opieki nad osobą niepełnosprawną, a także terapię rodzinną.

Powody udzielania pomocy społecznej¹²⁰

Pomocy społecznej udziela się osobom i rodzinom w szczególności z powodu:

- 1) ubóstwa;
- 2) sieroctwa;
- 3) bezdomności;
- 4) bezrobocia;
- 5) niepełnosprawności;
- 6) długotrwałej lub ciężkiej choroby;
- 7) przemocy w rodzinie;
- 8) potrzeby ochrony ofiar handlu ludźmi;
- 9) potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności;
- 10) bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych;
- 11) trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy;
- 12) trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego;
- 13) alkoholizmu lub narkomanii;
- 14) zdarzenia losowego i sytuacji kryzysowej;
- 15) klęski żywiołowej lub ekologicznej.

¹¹⁸ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 15.

¹¹⁹ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 36, 46.

¹²⁰ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 7.

Praca socjalna¹²¹

Praca socjalna stanowi świadczenie niepieniężne z pomocy społecznej (usługę pomocy społecznej). Należy do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym.

Praca socjalna jest działalnością zawodową mającą na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi.

Praca socjalna prowadzona jest:

- 1) z osobami i rodzinami w celu rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej;
- 2) ze społecznością lokalną w celu zapewnienia współpracy i koordynacji działań instytucji i organizacji istotnych dla zaspokajania potrzeb członków społeczności.

W pracy socjalnej wykorzystuje się właściwe tej działalności metody i techniki, stosowane z poszanowaniem godności osoby i jej prawa do samostanowienia. Może być prowadzona w oparciu o kontrakt socjalny lub projekt socjalny. Jest ona świadczona osobom i rodzinom bez względu na posiadany dochód.

Projekt socjalny¹²²

Projekt socjalny stanowi zespół działań w ramach pracy socjalnej i innych działań aktywizacyjnych mających na celu wzmocnienie aktywności i samodzielności życiowej osób, rodzin i konkretnych grup oraz wzrost samoorganizacji i spójności środowisk lokalnych, a przez to zapobieganie procesom marginalizacji i wykluczenia społecznego oraz podnoszenia jakości życia. Podstawą realizacji projektu socjalnego jest jego plan zawierający m.in. opis celów i środków działania pracownika socjalnego oraz szczegóły realizacji.

Regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna¹²³

Regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna jest jednostką organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Stanowi instytucjonalną formę pieczy zastępczej.

W regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej umieszczane są dzieci wymagające szczególnej opieki, które ze względu na stan zdrowia wymagają stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej. W regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej można umieścić, w tym samym czasie, łącznie nie więcej niż 30 dzieci.

Rodzina pomocowa¹²⁴

Rodziny pomocowe oferują wsparcie rodzinom zastępczym oraz rodzinnym domom dziecka, na ich wniosek. Wsparcie to udzielane jest na wniosek rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka i polega na powierzeniu rodzinie pomocowej pieczy zastępczej nad dzieckiem (dziećmi) w przypadku czasowego niesprawowania opieki przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka.

Pieczą zastępczą nad dzieckiem może być powierzona rodzinie pomocowej, w szczególności w okresie:

¹²¹ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 6, 17, 36, 45.

¹²² Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 6, art. 45.

¹²³ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 2, 93, 109.

¹²⁴ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 39, 73-75.

- 1) czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem w związku z wypoczynkiem, udziałem w szkoleniach lub pobytem w szpitalu;
- 2) nieprzewidzianych trudności lub zdarzeń losowych.

Rodziną pomocową może być:

- 1) rodzina zastępcza niezawodowa, rodzina zastępcza zawodowa lub prowadzący rodzinny dom dziecka;
- 2) małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim przeszkoleni do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub rodziny przysposabiającej.

Rodzina zastępcza zawodowa, rodzina zastępcza niezawodowa lub prowadzący rodzinny dom dziecka może przyjąć dziecko jako rodzina pomocowa bez względu na liczbę dzieci pozostających pod ich opieką. Podstawą umieszczenia dziecka w rodzinie pomocowej jest umowa między starostą a rodziną pomocową. Czas pobytu dziecka w rodzinie pomocowej nie może przekroczyć 2 miesięcy.

Rodzina wspierająca¹²⁵

Rodzina wspierająca, przy współpracy asystenta rodziny, udziela pomocy rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych w:

- 1) opiece i wychowaniu dziecka;
- 2) prowadzeniu gospodarstwa domowego;
- 3) kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych.

Pełnienie funkcji rodziny wspierającej może być powierzone osobom z bezpośredniego otoczenia dziecka, które nie były skazane prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo. Rodzinę wspierającą ustanawia wójt właściwy ze względu na miejsce zamieszkania rodziny wspieranej po uzyskaniu pozytywnej opinii kierownika ośrodka pomocy społecznej wydanej na podstawie przeprowadzonego rodzinnego wywiadu środowiskowego.

Rodzinny dom pomocy (RDP)¹²⁶

Rodzinny dom pomocy stanowi formę usług opiekuńczych i bytowych świadczonych całodobowo przez osobę fizyczną lub organizację pożytku publicznego dla nie mniej niż trzech i nie więcej niż ośmiu zamieszkujących wspólnie osób wymagających wsparcia w tej formie. Z usług świadczonych w formie rodzinnego domu pomocy korzystać mogą osoby wymagające z powodu wieku lub niepełnosprawności pomocy innych osób w przypadku braku możliwości zapewnienia usług opiekuńczych w miejscu ich zamieszkania.

Rodzinny dom pomocy świadczy swe usługi w budynku mieszkalnym jednorodzinny, którego właścicielem lub najemcą jest osoba fizyczna prowadząca rodzinny dom pomocy, w którym ta osoba zamieszkuje lub organizacja pożytku publicznego w przypadku domu prowadzonego przez organizację pożytku publicznego.

Specjalny zasiłek opiekuńczy¹²⁷

Zasiłek przyznawany jest osobom w 1. i 2. stopniu pokrewieństwa (dzieci – rodzice, wnuki – dziadkowie, rodzeństwo), a także współmałżonkom, jeżeli nie podejmują zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej lub rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania stałej opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem

¹²⁵Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 29-30 .

¹²⁶ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 52.

¹²⁷ Opracowano na podstawie: <https://www.gov.pl/web/rodzina/specjalny-zasilek-opiekunczy> (31.05.2022).

o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji.

Kryterium dochodowe uprawniające do specjalnego zasiłku opiekuńczego to 764,00 zł. W celu ustalenia dochodu liczy się łączny dochód dwóch rodzin: rodziny osoby sprawującej opiekę i rodziny osoby wymagającej opieki.

Specjalny zasiłek opiekuńczy funkcjonuje od 1 stycznia 2013 roku.

Spółdzielnia socjalna (SS)¹²⁸

Spółdzielnię socjalną mogą założyć: osoby bezrobotne, absolwenci centrów integracji społecznej oraz klubów integracji społecznej, osoby niepełnosprawne, a także osoby do 30. roku życia oraz po ukończeniu 50. roku życia posiadające status osoby poszukującej pracy, bez zatrudnienia, posiadające pełną zdolność do czynności prawnych. Spółdzielnię socjalną mogą założyć także inne osoby niż wskazane powyżej, o ile liczba tych osób nie stanowi więcej niż 50% ogólnej liczby założycieli, a także organizacje pozarządowe lub jednostki samorządu terytorialnego oraz kościelne osoby prawne.

Przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę jej członków. Spółdzielnia socjalna działa na rzecz:

- 1) społecznej reintegracji jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu;
- 2) zawodowej reintegracji jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy,

przy czym działania te nie są wykonywane w ramach prowadzonej przez spółdzielnię socjalną działalności gospodarczej. Spółdzielnia socjalna może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych

Stypendium szkolne¹²⁹

Stypendium szkolne stanowi świadczenie z pomocy społecznej udzielane przez ośrodki pomocy społecznej. Podstawową przesłanką otrzymania przez ucznia stypendium szkolnego jest trudna sytuacja materialna, w jakiej ten uczeń się znajduje, wynikająca z niskich dochodów na osobę w rodzinie, w szczególności gdy w rodzinie tej występuje: bezrobocie, niepełnosprawność, ciężka lub długotrwała choroba, wielodzietność, brak umiejętności wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych, alkoholizm lub narkomania, a także gdy rodzina jest niepełna lub wystąpiło zdarzenie losowe. Przyznanie stypendium uzależnione jest od wysokości dochodu na osobę w rodzinie ucznia.

Prawo do pomocy materialnej o charakterze socjalnym przysługuje zamieszkałym na terenie danej gminy (bez względu na miejsce pobierania nauki):

- 1) uczniom szkół publicznych i niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych dla młodzieży i dla dorosłych oraz słuchaczom kolegiów nauczycielskich, nauczycielskich kolegiów języków obcych lub kolegiów pracowników służb społecznych - do czasu ukończenia kształcenia, nie dłużej jednak niż do dnia ukończenia 24 roku życia;

¹²⁸ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. 2003 nr 122 poz. 1143 z późn. zm.), art. 2; ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. z 2006 r. Nr 94 poz. 651 z późn. zm.), art. 2, 4.

¹²⁹ Opracowano na podstawie: <https://uml.lodz.pl/edukacja/stypendia/stypendia-i-zasilki-szkolne/> (31.05.2022).

- 2) wychowankom publicznych i niepublicznych ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych – do czasu ukończenia realizacji obowiązku nauki;
- 3) uczniom szkół niepublicznych nieposiadających uprawnień szkół publicznych dla młodzieży i dla dorosłych - do czasu ukończenia realizacji obowiązku nauki.

Stypendium szkolne przyznawane jest na wniosek lub z urzędu. Wniosek o przyznanie stypendium mogą złożyć rodzice, opiekunowie prawni uczniów, pełnoletni uczniowie, a także dyrektorzy szkół, kolegiów lub ośrodków.

Środowiskowy dom samopomocy¹³⁰

Środowiskowy dom samopomocy jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej, będącą ośrodkiem wsparcia dziennego pobytu przeznaczonym dla osób przewlekle psychicznie chorych i niepełnosprawnych intelektualnie, tj. dla osób, które w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększania zaradności i samodzielności życiowej, a także ich integracji społecznej. W środowiskowym domu samopomocy mogą być również prowadzone miejsca całodobowe okresowego pobytu, przy czym okres korzystania z miejsca całodobowego pobytu nie może być jednorazowo dłuższy niż 3 miesiące, z możliwością przedłużenia do 6 miesięcy.

Środowiskowy dom samopomocy świadczy usługi w ramach indywidualnych lub zespołowych treningów samoobsługi i treningów umiejętności społecznych, polegających na nauce, rozwijaniu lub podtrzymywaniu umiejętności w zakresie czynności dnia codziennego i funkcjonowania w życiu społecznym. Osoby korzystające z usług powyższych placówek mogą otrzymać częściową opiekę i pomoc w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych oraz posiłek.

Prowadzenie i rozwój infrastruktury środowiskowych domów samopomocy należy do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych zarówno przez gminę, jak i powiat.

Świadczenia pieniężne z pomocy społecznej (zasiłki)¹³¹

Świadczeniami pieniężnymi z pomocy społecznej są:

- 1) zasiłek stały,
- 2) zasiłek okresowy,
- 3) zasiłek celowy i specjalny zasiłek celowy,
- 4) zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie,
- 5) pomoc na usamodzielnienie oraz na kontynuowanie nauki,
- 6) świadczenie pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy,
- 7) wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd.

Świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej (usługi pomocy społecznej)¹³²

Świadczeniami niepieniężnymi (usługami) z pomocy społecznej są:

- 1) praca socjalna,
- 2) bilet kredytowany,
- 3) składki na ubezpieczenie zdrowotne,
- 4) składki na ubezpieczenia społeczne,
- 5) pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie,

¹³⁰ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 18, 20, 51a.

¹³¹ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 36.

¹³² Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 36.

- 6) sprawienie pogrzebu,
- 7) poradnictwo specjalistyczne,
- 8) interwencja kryzysowa,
- 9) schronienie,
- 10) posiłek,
- 11) niezbędne ubranie,
- 12) usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy,
- 13) specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia,
- 14) mieszkanie chronione,
- 15) pobyt i usługi w domu pomocy społecznej,
- 16) pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie – w formie rzeczowej dla osób usamodzielnianych.

Świadczenie pielęgnacyjne¹³³

Świadczenie pielęgnacyjne z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, przysługuje:

- 1) matce albo ojcu,
- 2) opiekunowi faktycznemu dziecka,
- 3) osobie będącej rodziną zastępczą spokrewnioną,
- 4) innym osobom, na których ciąży obowiązek alimentacyjny, z wyjątkiem osób małoletnich oraz o znacznym stopniu niepełnosprawności,

jeżeli nie podejmują lub rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji.

Świadczenie pielęgnacyjne przysługuje, jeżeli niepełnosprawność osoby wymagającej opieki powstała nie później niż do ukończenia 18. roku życia lub w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej, jednak nie później niż do ukończenia 25. roku życia.

Świadczenie to jest przyznawane niezależnie od dochodów.

Świadczenie wychowawcze¹³⁴

Świadczenie wychowawcze wprowadzone ustawą z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz. U. 2016 poz. 195) obowiązuje od dnia 1 kwietnia 2016 roku. Stanowi ono nieopodatkowaną pomoc finansową państwa przyznawaną rodzinom w ramach realizacji programu „Rodzina 500 plus”, której celem jest częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych. Świadczenie to przysługuje matce, ojcu, opiekunowi faktycznemu albo opiekunowi prawnemu dziecka do dnia ukończenia przez nie 18. roku życia w wysokości 500 zł miesięcznie na dziecko w rodzinie.

W okresie od 1 kwietnia 2016 roku do 30 czerwca 2019 roku świadczenie wychowawcze przysługiwało:

¹³³ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 roku o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. 2003 nr 228 poz. 2255 z późn. zm), art. 17.

¹³⁴ Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz. U. 2016 poz. 195), art. 4, 5, 10, 11; ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 80, 115.

- na każde drugie i kolejne dziecko w rodzinie, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę przekraczał kwotę 800 zł netto (lub 1 200 zł w przypadku, gdy członkiem rodziny jest dziecko z niepełnosprawnością),
- również na pierwsze i jedyne dziecko w przypadku rodzin, których dochód w przeliczeniu na osobę nie przekraczał kwoty 800 zł netto (lub 1 200 zł w przypadku, gdy członkiem rodziny jest dziecko z niepełnosprawnością).

Od 1 lipca 2019 roku świadczenie wychowawcze przysługuje na każde dziecko do ukończenia 18. roku życia, bez względu na dochód osiągniany przez rodzinę.

Świadczenie wychowawcze realizowane jest w gminach, przy czym postępowania w sprawie świadczenia mogą być prowadzone zarówno w urzędach gmin/miast lub w wyodrębnionych komórkach w ośrodkach pomocy społecznej lub w innych jednostkach organizacyjnych gmin (wybór optymalnych rozwiązań należy do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast). W sprawach, w których zastosowanie mają unijne przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w przypadku przemieszczania się osób w granicach Unii Europejskiej, Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Konfederacji Szwajcarskiej, decyzje w sprawach świadczenia wychowawczego wydaje właściwy wojewoda.

Dodatkowe wsparcie w wysokości świadczenia wychowawczego przysługuje również rodzinom zastępczym i prowadzącym rodzinne domy dziecka (dodatek wychowawczy w rodzinnej pieczy zastępczej), a także prowadzącym placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego (dodatek do zryczałtowanej kwoty przysługującej na utrzymanie dziecka) na każde umieszczone dziecko w wieku do ukończenia 18. roku życia na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.).

Świadczenie z funduszu alimentacyjnego¹³⁵

Osobą uprawnioną do świadczeń z funduszu alimentacyjnego jest dziecko, które ma zasądzone od rodzica alimenty (mogą być to również alimenty na podstawie ugody zawartej przed sądem), jeżeli egzekucja prowadzona przez komornika jest bezskuteczna. Świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługują:

- 1) do ukończenia przez dziecko 18 lat,
- 2) do ukończenia przez dziecko 25 lat po warunkiem, że dziecko uczy się w szkole lub szkole wyższej,
- 3) bezterminowo w przypadku posiadania przez dziecko orzeczenia o znacznym stopniu niepełnosprawności.

Przyznanie prawa do świadczenia z funduszu alimentacyjnego uzależnione jest od spełnienia kryterium dochodowego

Turnus rehabilitacyjny¹³⁶

Uczestnictwo w turnusach rehabilitacyjnych (obok warsztatów terapii zajęciowej) stanowi jedną z podstawowych form aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami.

Turnus oznacza zorganizowaną formę aktywnej rehabilitacji połączonej z elementami wypoczynku, której celem jest ogólna poprawa psychofizycznej sprawności oraz rozwijanie umiejętności społecznych uczestników, między innymi przez nawiązywanie i rozwijanie kontaktów społecznych, realizację i rozwijanie zainteresowań, a także przez udział w innych zajęciach przewidzianych programem turnusu.

¹³⁵ Opracowano na podstawie: <https://www.gov.pl/web/rodzina/fundusz-alimentacyjny> (31.05.2022).

¹³⁶ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776 z późn. zm.), art. 10, 10c.

Turnusy mogą być organizowane:

- 1) przez osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, osoby prawne i inne jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, które prowadzą co najmniej przez 2 lata działalność na rzecz osób niepełnosprawnych i uzyskały wpis do rejestru organizatorów prowadzonego przez wojewodę;
- 2) wyłącznie w ośrodkach, które uzyskały wpis do rejestru ośrodków prowadzonego przez wojewodę – z wyłączeniem turnusów organizowanych w formie niestacjonarnej;
- 3) w domach pomocy społecznej lub w innych placówkach opiekuńczych, przy czym wyłącznie dla osób niepełnosprawnych niebędących stałymi podopiecznymi takich jednostek.

Ośrodki, w których organizowane są turnusy, zapewniają osobom niepełnosprawnym odpowiednie warunki pobytu, dostosowane do rodzaju i stopnia niepełnosprawności uczestników turnusu, oraz bazę do prowadzenia rehabilitacji i realizacji określonego programu turnusu.

Czas trwania turnusów wynosi co najmniej 14 dni. Turnusy organizuje się wyłącznie na terenie kraju, w grupach zorganizowanych liczących nie mniej niż 20 uczestników, w formie stacjonarnej lub niestacjonarnej.

Usamodzielnienie¹³⁷

Pomoc na usamodzielnienie, obejmująca pomoc: 1) na kontynuowanie nauki, 2) usamodzielnienie lub 3) zagospodarowanie, przysługuje osobom opuszczającym podmioty rodzinnej pieczy zastępczej, placówki opiekuńczo-wychowawcze lub regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, a także inne instytucje, o których mowa w art. 88 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej, tj.: domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę oraz młodzieżowe ośrodki wychowawcze. Osobom usamodzielnianym może zostać również udzielona pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, oraz w uzyskaniu zatrudnienia, przy czym pomoc ta nie obejmuje wsparcia finansowego.

Pomoc na usamodzielnienie dla osoby opuszczającej pieczę zastępczą przysługuje osobie usamodzielnianej, która przebywała w pieczy zastępczej przez okres co najmniej:

- a) 3 lat – w przypadku osoby opuszczającej rodzinę zastępczą spokrewnioną,
- b) 1 roku – w przypadku osoby opuszczającej rodzinę zastępczą niezawodową, rodzinę zastępczą zawodową, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo – wychowawczą, regionalną placówkę opiekuńczo – terapeutyczną.

Warunkiem przyznania pomocy na kontynuowanie nauki i na usamodzielnienie jest złożenie wniosku i posiadanie zatwierdzonego indywidualnego programu usamodzielnienia.

I. Pomoc na kontynuowanie nauki:

- 1) przyznaje się osobie usamodzielnianej, o ile kontynuuje naukę w szkole, zakładzie kształcenia nauczycieli, w uczelni, na kursach, jeśli ich ukończenie jest zgodne z indywidualnym programem usamodzielnienia, u pracodawcy w celu przygotowania zawodowego,
- 2) wysokość pomocy wynosi nie mniej niż 500 zł miesięcznie,
- 3) pomoc przyznaje się na czas nauki, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez osobę usamodzielnianą 25 roku życia.

II. Pomoc na usamodzielnienie:

- 1) może zostać wypłacona, w zależności od ustaleń indywidualnego programu usamodzielnienia, jednorazowo lub w ratach,

¹³⁷ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 140-150; ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 88.

- 2) może zostać wypłacona nie później niż do ukończenia przez osobę usamodzielnianą 26 roku życia,
- 3) w przypadku, gdy osoba usamodzielniana otrzymuje pomoc na kontynuowanie nauki, pomoc na usamodzielnienie jest wypłacana po zakończeniu pobierania pomocy na kontynuowanie nauki,
- 4) w uzasadnionych przypadkach pomoc na usamodzielnienie może zostać wypłacona w trakcie wypłacania pomocy na kontynuowanie nauki,
- 5) wysokość tej pomocy zależna jest od okresu pobytu w pieczy zastępczej i wynosi od 1 650 zł do 6 600 zł.

III. Pomoc na zagospodarowanie:

- 1) jest wypłacana jednorazowo, nie później niż do ukończenia przez osobę usamodzielnianą 26 roku życia,
- 2) w wysokości nie niższej niż 1 500 zł, a w przypadku osoby legitymującej się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności – w wysokości nie niższej niż 3 000 zł,
- 3) może zostać przyznana w formie rzeczowej.

Pomoc na usamodzielnienie dla osób opuszczających inne instytucje (art. 88 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej) przysługuje w szczególności w następujących przypadkach:

- a) pomoc pieniężna na usamodzielnienie i pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki – osobie, która przebywała w domu pomocy społecznej, schronisku dla nieletnich, zakładzie poprawczym, specjalnym ośrodku szkolno-wychowawczym, specjalnym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii zapewniającym całodobową opiekę albo młodzieżowym ośrodku wychowawczym co najmniej rok,
- b) w przypadku, gdy osoba opuszczająca dom pomocy społecznej, specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy albo specjalny ośrodek wychowawczy jest zdolna do samodzielnej egzystencji.

Warunkiem przyznania pomocy na usamodzielnienie jest realizacja indywidualnego programu usamodzielnienia, opracowanego wspólnie z opiekunem usamodzielnienia, zatwierdzonego przez kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie.

Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze¹³⁸

Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze stanowią świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej (usługi pomocy społecznej).

Pomoc w formie usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych przysługuje osobie samotnej, która z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymaga pomocy innych osób, a jest jej pozbawiona, a także osobie, która wymaga pomocy innych osób, a rodzina, a także wspólnie niezamieszkujący małżonek, wstępni i zstępni nie mogą takiej pomocy zapewnić.

Usługi opiekuńcze obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem. Specjalistyczne usługi opiekuńcze są to usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, świadczone przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym.

Usługi opiekuńcze przyznaje ośrodek pomocy społecznej, który ustala ich zakres, okres i miejsce świadczenia.

¹³⁸ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 50.

Warsztat terapii zajęciowej (WTZ)¹³⁹

Uczestnictwo w warsztatach terapii zajęciowej (obok turnusów rehabilitacyjnych) stanowi jedną z podstawowych form aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami.

Warsztat terapii zajęciowej jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką stwarzającą osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. Realizacja tego celu odbywa się przy zastosowaniu technik terapii zajęciowej, zmierzających do rozwijania umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej, a także psychofizycznych sprawności oraz podstawowych i specjalistycznych umiejętności zawodowych, umożliwiających uczestnictwo w szkoleniu zawodowym albo podjęcie pracy. Terapię realizuje się na podstawie indywidualnego programu rehabilitacji. Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia lub przez inne podmioty.

Wskaźniki zasięgu ubóstwa (stopy ubóstwa)¹⁴⁰

Dane dotyczące poziomu ubóstwa w Polsce są gromadzone i regularnie prezentowane przez Główny Urząd Statystyczny w formie wskaźników zasięgu ubóstwa (stóp ubóstwa), które są szacowane na podstawie wyników Badania budżetów gospodarstw domowych prowadzonego przez GUS. Wyróżnia się trzy podstawowe wskaźniki zasięgu ubóstwa przyjmujące różne granice ubóstwa:

- 1) **Wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego (stopa ubóstwa skrajnego)** obrazuje odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków¹⁴¹ był niższy niż granica ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji¹⁴²) wyznaczająca poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego następuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka.
Za punkt wyjścia do ustalania granic ubóstwa skrajnego bierze się poziom minimum egzystencji obliczony przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych dla 1-osobowego gospodarstwa pracowniczego.
- 2) **Wskaźnik zasięgu ubóstwa relatywnego (stopa ubóstwa relatywnego)** obrazuje odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków był niższy niż granica ubóstwa relatywnego przyjęta na poziomie 50% średnich miesięcznych wydatków wszystkich gospodarstw domowych. Wskazuje na gospodarstwa domowe, w których poziom konsumpcji jest niższy niż większości mieszkańców i odbiega znacząco od poziomu przeciętnego.
- 3) **Wskaźnik zasięgu ubóstwa ustawowego (stopa ubóstwa ustawowego)** obrazuje odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków¹⁴² był niższy niż tzw. ustawowa granica ubóstwa, tj. kwota która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z systemu pomocy społecznej.

Wywiad środowiskowy¹⁴³

W przypadku gdy ośrodek pomocy społecznej poweźmie informację o rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, pracownik socjalny przeprowadza w tej rodzinie wywiad środowiskowy, na podstawie którego dokonuje analizy sytuacji rodziny. Jeżeli

¹³⁹ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776 z późn. zm.), art. 10-10b.

¹⁴⁰ Główny Urząd Statystyczny, <http://stat.gov.pl/> (31.05.2022).

¹⁴¹ Wydatki te obejmują również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość artykułów pobranych z prowadzonej działalności na własny rachunek (spożycie naturalne).

¹⁴² W skład koszyka minimum egzystencji wchodzi potrzeby mieszkaniowe i artykuły żywnościowe.

¹⁴³ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.), art. 11.

z analizy tej wynika konieczność przydzielenia rodzinie asystenta rodziny, pracownik socjalny występuje do kierownika ośrodka pomocy społecznej z wnioskiem o jego przydzielenie.

Zakład aktywności zawodowej¹⁴⁴

Zakład aktywności zawodowej prowadzi zatrudnienie w warunkach pracy chronionej. Zakład aktywności zawodowej może być utworzony przez gminę, powiat oraz fundację, stowarzyszenie lub inną organizację społeczną, której statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych. Nie jest to samodzielna forma prawna, ale jednostka organizacyjnie i finansowo wyodrębniona z podmiotu, który utworzył ZAZ.

O uzyskanie statusu zakładu aktywności zawodowej dla wyodrębnionej przez siebie jednostki instytucje i organizacje mogą ubiegać się, jeżeli co najmniej 70% ogółu osób zatrudnionych w tej jednostce stanowią osoby niepełnosprawne, w szczególności skierowane do pracy przez powiatowe urzędy pracy:

- a) zaliczone do znacznego stopnia niepełnosprawności,
- b) zaliczone do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, w tym osób, w stosunku do których rada programowa zajęła stanowisko uzasadniające podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej,

przy czym osoby, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, nie mogą stanowić więcej niż 35% ogółu zatrudnionych.

Wymiar czasu pracy osoby zatrudnionej w ZAZ jest odpowiednio zmniejszony, a osoba objęta jest także zajęciami rehabilitacyjnymi od 60 do 120 minut dziennie.

Zakład pracy chronionej (ZPCH)¹⁴⁵

Zakład pracy chronionej oznacza warunki pracy chronionej.

Pracodawca prowadzący działalność gospodarczą przez okres co najmniej 12 miesięcy, zatrudniający nie mniej niż 25 pracowników w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy i osiągający wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych przez okres co najmniej 6 miesięcy, uzyskuje status pracodawcy prowadzącego zakład pracy chronionej, jeżeli:

- 1) wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych wynosi co najmniej 50%, a w tym co najmniej 20% ogółu zatrudnionych stanowią osoby zaliczone do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, albo co najmniej 30% niewidomych lub psychicznie chorych, albo upośledzonych umysłowo zaliczonych do znacznego albo umiarkowanego stopnia niepełnosprawności;
- 2) obiekty i pomieszczenia użytkowane przez zakład pracy odpowiadają przepisom i zasadom bezpieczeństwa i higieny pracy oraz uwzględniają potrzeby osób niepełnosprawnych w zakresie przystosowania stanowisk pracy, pomieszczeń higieniczno-sanitarnych i ciągów komunikacyjnych oraz spełniają wymagania dostępności do nich;
- 3) zapewniona jest doraźna i specjalistyczna opieka medyczna, poradnictwo i usługi rehabilitacyjne;
- 4) wystąpi z wnioskiem o przyznanie statusu pracodawcy prowadzącego zakład pracy chronionej.

¹⁴⁴ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776 z późn. zm.), art. 2, 29.

¹⁴⁵ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776 z późn. zm.), art. 2, 28.

Zasiłek celowy¹⁴⁶

Zasiłek celowy może być przyznany w celu zaspokojenia niezbędnej potrzeby bytowej, w tym w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków i leczenia, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, a także kosztów pogrzebu.

Osobom bezdomnym i innym osobom niemającym dochodu oraz możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych może być przyznany zasiłek celowy na pokrycie części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne.

Zasiłek celowy może być przyznany również w celu realizacji postanowień kontraktu socjalnego, a także osobie albo rodzinie, które poniosły straty w wyniku zdarzenia losowego lub klęski żywiołowej lub ekologicznej.

W szczególnie uzasadnionych przypadkach osobie albo rodzinie o dochodach przekraczających kryterium dochodowe może być przyznany specjalny zasiłek celowy w wysokości nieprzekraczającej kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej lub rodziny, który nie podlega zwrotowi.

Zasiłek okresowy¹⁴⁷

Zasiłek okresowy przysługuje w szczególności ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego:

- 1) osobie samotnie gospodarującej, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;
- 2) rodzinie, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego rodziny.

Zasiłek okresowy ustala się:

- 1) w przypadku osoby samotnie gospodarującej – do wysokości różnicy między kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej a dochodem tej osoby, z tym że kwota zasiłku nie może być wyższa niż 418 zł miesięcznie;
- 2) w przypadku rodziny – do wysokości różnicy między kryterium dochodowym rodziny a dochodem tej rodziny.

Kwota zasiłku okresowego nie może być niższa niż 20 zł miesięcznie.

Zasiłek pielęgnacyjny¹⁴⁸

Zasiłek pielęgnacyjny przyznawany jest w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Zasiłek pielęgnacyjny przysługuje:

- 1) niepełnosprawnemu dziecku;
- 2) osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16. roku życia, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
- 3) osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16. roku życia legitymującej się orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, jeżeli niepełnosprawność powstała w wieku do ukończenia 21. roku życia;
- 4) osobie, która ukończyła 75 lat.

Zasiłek pielęgnacyjny nie przysługuje osobie umieszczonej w instytucji zapewniającej całodobowe utrzymanie.

¹⁴⁶ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 39-41.

¹⁴⁷ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 38.

Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. 2003 nr 228 poz. 2255 z późn. zm.), art. 16.

Zasiłek rodzinny¹⁴⁹

Zasiłek rodzinny ma na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka. Zasiłek rodzinny przysługuje:

- 1) rodzicom, jednemu z rodziców albo opiekunowi prawnemu dziecka lub opiekunowi faktycznemu dziecka (do ukończenia przez dziecko 18. roku życia lub nauki w szkole, jednak nie dłużej niż do ukończenia 21. roku życia, albo do 24. roku życia, jeżeli kontynuuje naukę w szkole lub w szkole wyższej i legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności);
- 2) osobie uczącej się (osoba pełnoletnia ucząca się, nie pozostająca na utrzymaniu rodziców w związku z ich śmiercią lub z zasądzeniem od rodziców na jej rzecz alimentów, jeżeli wyrok sądu orzekający alimenty został wydany przed osiągnięciem pełnoletności przez osobę uczącą się). Zasiłek przysługuje osobie uczącej się w szkole lub w szkole wyższej, jednak nie dłużej niż do ukończenia 24 roku życia.

Do zasiłku rodzinnego przysługują dodatki z tytułu:

- 1) urodzenia dziecka;
- 2) opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego;
- 3) samotnego wychowywania dziecka;
- 4) wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej;
- 5) kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego;
- 6) rozpoczęcia roku szkolnego;
- 7) podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania.

Zasiłek rodzinny przyznawany jest na podstawie kryterium dochodowego. Wysokość dochodu rodziny albo dochodu osoby uczącej się stanowiącego podstawę ubiegania się o zasiłek rodzinny oraz wysokość zasiłku rodzinnego i poszczególnych dodatków określa odpowiednie rozporządzenie Rady Ministrów.

Zasiłek stały¹⁵⁰

Zasiłek stały przysługuje:

- 1) pełnoletniej osobie samotnie gospodarującej, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;
- 2) pełnoletniej osobie pozostającej w rodzinie, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód, jak również dochód na osobę w rodzinie są niższe od kryterium dochodowego na osobę w rodzinie.

Zasiłek stały ustala się w wysokości:

- 3) w przypadku osoby samotnie gospodarującej – różnicy między kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej a dochodem tej osoby, z tym że kwota zasiłku nie może być wyższa niż 418 zł miesięcznie;
- 4) w przypadku osoby w rodzinie – różnicy między kryterium dochodowym na osobę w rodzinie a dochodem na osobę w rodzinie.

Kwota zasiłku stałego nie może być niższa niż 30 zł miesięcznie.

¹⁴⁹ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. 2003 nr 228 poz. 2255 z późn. zm.), art. 5.

¹⁵⁰ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.), art. 37.

Zasiłek szkolny¹⁵¹

Zasiłek szkolny jest świadczeniem pomocy materialnej o charakterze socjalnym.

Zasiłek szkolny może być przyznany uczniowi znajdującemu się przejściowo w trudnej sytuacji materialnej z powodu zdarzenia losowego. Zasiłek szkolny stanowi pomoc incydentalną, nadzwyczajną inną niż stypendium szkolne. Podstawową okolicznością uzasadniającą ubieganie się o świadczenie w postaci zasiłku szkolnego jest wystąpienia zdarzenia losowego. Zdarzeniami losowymi dającymi podstawę do przyznania zasiłku są np.: śmierć rodziców lub opiekunów prawnych, klęska żywiołowa, pożar, włamanie lub zalanie mieszkania lub inne okoliczności powodujące przejściowo trudną sytuację ucznia. Zasiłek szkolny może być przyznany w formie:

- 1) świadczenia pieniężnego na pokrycie wydatków związanych z procesem edukacyjnym lub
- 2) pomocy rzeczowej o charakterze edukacyjnym.

Wysokość zasiłku szkolnego przyznanego na rzecz konkretnego wnioskodawcy uzależniona jest od charakteru zdarzenia losowego uzasadniającego przyznanie pomocy w tej formie.

Zatrudnienie socjalne¹⁵²

Przez zatrudnienie socjalne należy rozumieć zapewnianie osobom długotrwale bezrobotnym, bezdomnym, uzależnionym od alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających, chorym psychicznie, zwalnianym z zakładów karnych, uchodźcom oraz osobom niepełnosprawnym, które podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym, możliwości uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej oraz w zatrudnieniu wspieranym.

Zatrudnienie wspierane¹⁵³

Zatrudnienie wspierane oznacza udzielanie osobom bezrobotnym, bezdomnym, uzależnionym od alkoholu, od narkotyków lub innych środków odurzających, chorym psychicznie, zwalnianym z zakładów karnych, uchodźcom oraz osobom niepełnosprawnym, które w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększania zaradności i samodzielności życiowej, a także ich integracji społecznej, wsparcia o charakterze doradczym i finansowym w utrzymaniu aktywności zawodowej umożliwiającej podjęcie zatrudnienia, prac społecznie użytecznych, założenie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej lub podjęcie działalności gospodarczej.

Zatrudnienie wspierane może być realizowane w formie:

- 1) prac społecznie użytecznych na zasadach określonych w przepisach o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;
- 2) skierowania do pracy;
- 3) rzecznictwa, poradnictwa zawodowego, psychologicznego i społecznego dla osób realizujących prace społecznie użyteczne w rozumieniu przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, podejmujących zatrudnienie, działalność gospodarczą, zakładających lub przystępujących do spółdzielni socjalnej.

Zatrudnienie wspierane realizowane jest w ramach indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego lub kontraktu socjalnego.

¹⁵¹ Opracowano na podstawie: <https://uml.lodz.pl/edukacja/stypendia/stypendia-i-zasilki-szkolne/> (31.05.2022).

¹⁵² Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. 2003 nr 122 poz. 1143 z późn. zm.), art. 1, 2.

¹⁵³ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. 2003 nr 122 poz. 1143 z późn. zm.), art. 1, 2, 15b.

BIBLIOGRAFIA

1. Bank Danych Lokalnych GUS, <http://stat.gov.pl/>.
2. Baza Demografia, GUS, Wyniki badań bieżących (stan w dniu 31.12.2021), <https://demografia.stat.gov.pl/BazaDemografia/Tables.aspx>.
3. Czarnecki P. S. (2013), *Praca socjalna*, Difin, Warszawa.
4. Grewiński M., Krzyszkowski J. (red.) (2011), *Współczesne tendencje w pomocy społecznej i pracy socjalnej*, Warszawa.
5. GUS, 2021, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2020 r. (na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych)*, Informacje sygnałne;
6. *Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2021 roku – Załącznik do uchwały nr 2/2021 Zarządu PFRON z dnia 11 stycznia 2021 r.*
7. Obwieszczenie nr 18/2021 Wojewody Łódzkiego z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Rejestru jednostek specjalistycznego poradnictwa funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego w 2021 roku, <https://www.gov.pl/web/uw-lodzki/rejestr-jednostek-specjalistycznego-poradnictwa-funkcjonujacych-na-terenie-województwa-lodzkiego-w-2021-roku>.
8. *Ocena zasobów pomocy społecznej. Objaśnienia*, Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, grudzień 2021 r.
9. Portal Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, <https://niepełnosprawni.gov.pl/>.
10. Portal Centrum Świadczeń Socjalnych w Łodzi, <https://css.samorząd.lodz.pl/>.
11. Portal Dziennik Łódzki, <https://dzienniklodzki.pl/>.
12. Portal Fundacji Gajusz, <https://gajusz.org.pl/>.
13. Portal Głównego Urzędu Statystycznego, <https://stat.gov.pl/>.
14. Portal INFOR, <http://www.infor.pl/>.
15. Portal Komisji Europejskiej, <https://ec.europa.eu/>.
16. Portal Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi, <https://www.gov.pl/web/uw-lodzki>.
17. Portal Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Kutnie, <http://mops.kutno.pl/index.php?go=news&id=124>.
18. Portal Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, <https://www.gov.pl/web/rodzina>.
19. Portal Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, <https://www.pfron.org.pl/>.
20. Portal senior.gov.pl.
21. Portal Urzędu ds. Cudzoziemców, <https://www.gov.pl/web/udsc/urząd-do-spraw-cudzoziemcow>.
22. Portal Urzędu Miasta Łodzi, <https://uml.lodz.pl/>.
23. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 lipca 2016 roku zmieniającym rozporządzenie w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych (Dz. U. z 2016 poz. 1121).
24. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887 z późn. zm.).
25. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.).
26. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. 2003 nr 122 poz. 1143 z późn. zm.).
27. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. 2004 Nr 99 poz. 1001 z późn. zm.).
28. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. z 2006 r. Nr 94 poz. 651 z późn. zm.)

29. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776 z późn. zm.).
30. Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. 2003 nr 228 poz. 2255 z późn. zm.).
31. Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz. U. 2016 poz. 195 z późn. zm.).
32. Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz.U. 2011 Nr 45 poz. 235 z późn. zm.).
33. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 2020 r. poz. 1359).
34. Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (Dz.U. 2001 nr 71 poz. 734 z późn. zm.).

Źródła danych:

1. Sprawozdania z Oceny zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego.
2. Sprawozdania roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach (MRiPS-03).
3. Sprawozdanie roczne dotyczące wybranych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej i innych jednostek pomocy społecznej oraz zatrudnienia w systemie pomocy społecznej (MRiPS-06).
4. Sprawozdania dotyczące placówek zapewniających całodobową opiekę i wsparcie (MRiPS-05).
5. Sprawozdania Centrów Integracji Społecznej.
6. Sprawozdania Klubów Integracji Społecznej.
7. Sprawozdania z realizacji Programu "Posiłek w szkole i w domu".
8. Rejestr jednostek specjalistycznego poradnictwa funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego, <https://www.gov.pl/web/uw-lodzki/rejestr-jednostek-specjalistycznego-poradnictwa-funkcjonujacych-na-terenie-wojewodztwa-lodzkiego-w-2021-roku>.
9. Rejestr miejsc, w których gminy województwa łódzkiego udzielają tymczasowego schronienia w schroniskach dla osób bezdomnych, schroniskach dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi, noclegowniach oraz ogrzewalniach”, <https://www.gov.pl/web/uw-lodzki/rejestr-miejsc-w-ktorych-gminy-wojewodztwa-lodzkiego-udzielaja-tymczasowego-schronienia-w-schroniskach-dla-osob-bezdomnych-schroniskach-dla-osob-bezdomnych-z-uslugami-opiekunczymi-noclegowniach-oraz-ogrzewalniach-03122021>.
10. Sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (WRiSPZ-G2).
11. Baza adresowa Warsztatów Terapii Zajęciowej dostępna na stronie Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, <https://niepelnosprawni.gov.pl/art,10,warsztaty-terapii-zajeciowej>.
35. Dane dotyczące stanu zatrudnienia w zakładach aktywności zawodowej, <https://niepelnosprawni.gov.pl/p,85,dane-dotyczace-zakladow-aktywnosci-zawodowej>.

ANEKS: PODSUMOWANIE OCENY ZASOBÓW POMOCY SPOŁECZNEJ WŁ ZA ROK 2021

		2019	2020	2021			
ELEMENTY SYTUACJI SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNEJ	Liczba mieszkańców (osoby)	2 454 779	2 437 970	2 416 902			
	Wskaźnik obciążenia demograficznego	41,3	42,3	43,1			
	Stopa bezrobocia	5,4%	6,2%	5,6%			
	Udział długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych	40,3%	42,3%	50,8%			
	Wskaźniki ubóstwa ⁱ	Ubóstwo skrajne (% mieszkańców)	3,3%	-	Publikacja danych: 2023 rok		
Ubóstwo relatywne (% mieszkańców)		10,0%	-				
Ubóstwo ustawowe (% mieszkańców)		7,5%	-				
INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA I ZASOBY POMOCY I WSPARCIA	Mieszkania komunalne	76 438	74 853	72 329			
	w tym: mieszkania socjalne	7 024	6 380	4 899			
	Rodziny	Żłobki, oddziały żłobkowe i kluby dziecięce	218	223	252		
		Przedszkola	1 303	1 313	-		
	Dzieci i młodzież	Placówki wsparcia dziennego	94	96	103		
		Placówki opiekuńczo-wychowawcze	67	74	77		
		Rodzinna piecza zastępcza	Rodziny zastępcze	Liczba rodzin	2 799	2 812	2 799
				Liczba dzieci	3 894	3 944	3 860
		Rodzinne domy dziecka	Liczba domów	44	48	49	
			Liczba dzieci	265	295	333	
		Koordinatory pieczy zastępczej	112	126	116		
	Osoby starsze	Kluby i inne miejsca spotkań dla seniorów	253	258	253		
		Domy pomocy społecznej	55	55	55		
		Dzienne domy pomocy	43	43	43		
	Osoby niepełnosprawne	Środowiskowe domy samopomocy	47	47	48		
		Kluby samopomocy (liczba miejsc)	435	355	427		
		Warsztaty terapii zajęciowej	41	41	41		
		Zakłady aktywności zawodowej	7	8	8		
	Inne grupy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym ⁱⁱ	Centra integracji społecznej	2	1	1		
		Kluby integracji społecznej	8	8	7		
Mieszkania chronione		58	69	83			
KORZYSTAJĄCY Z POMOCY I WSPARCIA	Liczba korzystających z pomocy i wsparcia ⁱⁱⁱ	147 344	130 867	122 358			
	Udział korzystających z pomocy i wsparcia w ogólnej liczbie ludności	6,0%	5,4%	5,1%			
	Świadczeniobiorcy pomocy społecznej ^{iv}	Liczba osób	76 923	68 639	60 169		
		Liczba rodzin	57 225	52 067	47 798		
		Liczba osób w rodzinach	114 404	100 212	88 284		
	Udział osób korzystających ze świadczeń pieniężnych w ogólnej liczbie osób, którym przyznano świadczenie	63,6%	67,0%	70,0%			
	Udział osób korzystających ze świadczeń niepieniężnych w ogólnej liczbie osób, którym przyznano świadczenie	43,4%	39,5%	37,0%			
	Struktura rodzin według powodów korzystania z pomocy społecznej	Długotrwała lub ciężka choroba	51,7%	51,4%	53,4%		
		Bezrobocie	39,6%	40,0%	40,2%		
		Ubóstwo	41,5%	40,6%	39,9%		
		Niepełnosprawność	39,8%	39,2%	39,6%		
		Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	18,8%	18,2%	16,5%		
Alkoholizm		8,2%	7,8%	8,5%			
Potrzeba ochrony macierzyństwa		9,6%	8,9%	8,0%			
Bezdomność		2,9%	3,1%	3,3%			
Trudności po zwolnieniu z zakładu karnego	1,6%	1,9%	2,1%				

			2019	2020	2021	
ŚWIADCZENIA Z POMOCY SPOŁECZNEJ	Pieniężne	Liczba osób, którym przyznano decyzją świadczenia	48 908	45 905	47 878	
		Ustawa o pomocy społecznej ^v	Liczba osób pobierających zasiłek celowy	45 503	40 710	37 618
			Liczba osób pobierających zasiłek okresowy	22 952	20 805	19 282
			Liczba osób pobierających zasiłek stały	14 523	13 858	12 828
		Inne ustawy ^{vi}	Średniomiesięczna liczba rodzin korzystających z zasiłków rodzinnych z dodatkami	65 817	53 205	43 241
			Liczba rodzin korzystających z jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka	15 046	12 710	11 516
			Liczba rodzin korzystających ze świadczeń z funduszu alimentacyjnego	9 331	8 559	8 221
			Liczba udzielonych zasiłków pielęgnacyjnych	634 672	624 388	625 386
			Liczba udzielonych świadczeń pielęgnacyjnych	99 141	116 313	126 829
			Liczba udzielonych specjalnych zasiłków opiekuńczych	22 564	18 656	12 651
	Liczba gospodarstw domowych objętych pomocą w postaci dodatku mieszkaniowego		24 570	21 933	19 573	
		Liczba gospodarstw domowych objętych pomocą w postaci dodatku energetycznego	7 648	7 236	6 162	
	Niepieniężne	Liczba osób, którym przyznano świadczenia	33 352	27 083	22 348	
		Liczba osób objętych wsparciem w formie posiłku	24 137	18 637	14 402	
Udział dzieci i młodzieży objętej wsparciem w formie posiłku w ogóle osób w wieku do 18 roku życia		5,0%	3,9%	2,9%		
USŁUGI POMOCY SPOŁECZNEJ	Usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne	Liczba osób korzystających z usług	7 203	6 758	6 523	
		w tym: wyłącznie specjalistycznych	159	126	91	
		Liczba udzielonych świadczeń (w tys.)	1 789	1 653	1 535	
		Kwota świadczeń (w mln zł)	34,2	34,9	33,9	
	Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi	Liczba osób korzystających z usług	147	149	143	
	Praca socjalna	Liczba rodzin objętych pracą socjalną	57 626	51 737	47 799	
		Odsetek ludności objętej pracą socjalną ^{vii}	4,5%	4,0%	3,6%	
		Liczba osób objętych kontraktem socjalnym	2 746	1 455	1 655	
		Liczba osób objętych projektem socjalnym	1 285	839	1 050	
	Wspieranie rodziny przeżywającej trudności	Liczba rodzin korzystających z poradnictwa specjalistycznego	2 732	2 703	3 671	
		Liczba rodzin objętych interwencją kryzysową	866	466	324	
		Liczba rodzin objętych pracą asystenta rodziny	2 573	2 513	2 088	
		Liczba osób objętych programem oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych	177	224	160	
REHABILITACJA ZAWODOWA I SPOŁECZNA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH	Łączna kwota dofinansowania – środki PFRON i powiatów (w mln zł)		55,9	63,8	78,9	
	Zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, sprzęt rehabilitacyjny	Liczba osób	15 671	16 198	15 451	
		Dofinansowanie (w mln zł)	14,1	15,2	16,7	
	Turnusy rehabilitacyjne	Liczba osób	5 099	5 632	6 534	
		Dofinansowanie (w mln zł)	6,2	7,0	9,5	
	Likwidacja barier architektonicznych, technicznych, w komunikowaniu się	Liczba osób	1 236	1 616	2 114	
		Dofinansowanie (w mln zł)	4,0	5,1	8,9	
	Wsparcie udzielone w ramach programu „Aktywny samorząd”	Liczba świadczeń	2 049	2 068	1 783	
		Dofinansowanie (w mln zł)	6,4	7,2	10,7	

		2019	2020	2021	
USAMODZIELNIENIE	Łączna wartość pomocy na usamodzielnienie (w mln zł)	8,1	7,2	7,5	
	Pełnoletnie osoby opuszczające rodzinną pieczę zastępczą	Liczba świadczeń	8 112	6 849	6 471
		Kwota świadczeń (w mln zł)	5,4	4,6	4,6
	Pełnoletnie osoby opuszczające instytucjonalną pieczę zastępczą	Liczba świadczeń	3 158	3 047	3 173
		Kwota świadczeń (w mln zł)	2,4	2,3	3,2
	Pełnoletnie osoby opuszczające inne instytucje	Liczba osób	80	58	47
Kwota świadczeń (w tys. zł)		278,0	268,0	230,6	
KADRA JEDNOSTEK POMOCY SPOŁECZNEJ	Liczba pracowników jednostek pomocy społecznej	4 296	4 282	4 066	
	kadra kierownicza	228	222	223	
	w tym: pracownicy socjalni	1 406	1 392	1 371	
	pracownicy wykonujący usługi opiekuńcze	369	389	375	
	pozostali pracownicy	2 293	2 279	2 097	
	Dostępność pracowników socjalnych ^{viii}	Liczba mieszkańców na 1 pracownika socjalnego	1 746	1 751	1 763
		Liczba rodzin objętych pracą socjalną na 1 pracownika socjalnego	41	37	35
		Liczba gmin spełniających warunek ustawowy ^{ix}	145	147	131
WYDATKI NA ZADANIA POLITYKI SPOŁECZNEJ	Ochrona zdrowia – dział 851 (w mln zł)	43,3	39,8	32,7	
	Pomoc społeczna – dział 852 (w mln zł)	969,1	1 026,4	1 047,3	
	w tym:	domy pomocy społecznej	355,1	396,5	398,6
		zasiłki okresowe, celowe, pomoc w naturze oraz składki	79,8	78,2	78,0
		Zasiłki stałe	77,7	74,2	70,1
		ośrodki wsparcia	66,8	67,4	66,1
	Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej – dział 853 (w mln zł)	54,4	62,2	66,5	
	Edukacyjna opieka wychowawcza – dział 854 (w mln zł)	18,5	16,8	14,1	
	Rodzina – dział 855 (w mln zł)	2 966,7	3 560,4	3 494,0	
	w tym:	świadczenie wychowawcze	1 868,7	2 425,1	2 410,2
świadczenia rodzinne i z funduszu alimentacyjnego		733,1	753,2	759,3	
rodziny zastępcze		101,5	105,5	113,2	
WSPÓŁPRACA Z NGO	Liczba OPS/PCPR które współpracują z organizacjami pozarządowymi	80	82	87	

ⁱ GUS nie opublikował danych dotyczących zasięgów ubóstwa za 2020 rok według województw (stan w końcu maja 2022 r.). Według informacji podanych przez GUS dane te zostały pozyskane w ramach reprezentacyjnego badania ankietowego, realizowanego warunkach panującej pandemii COVID-19, w związku z czym charakteryzują się one niższą precyzją niż w latach poprzednich, co negatywnie wpłynęło na ich wiarygodność.

ⁱⁱ Do innych grup osób zagrożonych wykluczeniem społecznym zalicza się m.in.: osoby bezrobotne, bezdomne oraz cudzoziemców.

ⁱⁱⁱ Uwzględniono wszystkie osoby, które uzyskały pomoc i wsparcie w OPS, MOPR lub PCPR udzielone na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz innych przepisów, z wyłączeniem ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych oraz ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci.

^{iv} Świadczenia przyznawane w ramach zadań własnych oraz zadań zleconych, bez względu na rodzaj, formę, liczbę świadczeń oraz źródło finansowania.

^v Dotyczy świadczeń udzielanych wyłącznie na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.).

^{vi} Dotyczy świadczeń udzielanych na podstawie innych przepisów niż ustawa o pomocy społecznej, w szczególności na podstawie ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci oraz ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, a także innych ustaw, tj.: ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, ustawy z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, ustawy z dnia 20 kwietnia o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, a także ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych oraz ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne.

^{vii} Wskaźnik obliczono jako udział osób w rodzinach, które objęto pracą socjalną w ogóle mieszkańców.

^{viii} Średnia liczba odpowiednio: mieszkańców i rodzin (w tym osób samotnie gospodarujących) objętych pracą socjalną przypadających na jednego pracownika socjalnego.

^{ix} Zatrudnianie przez gminę nie mniej niż trzech pełnoetatowych pracowników socjalnych oraz spełnianie jednego z dwóch wymogów: zatrudnianie jednego pracownika socjalnego na 2000 mieszkańców lub 50 rodzin/osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną.